

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİMDALI

**DİYARBAKIR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS
FAALİYETLERİ (1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM HALİL MURAT BOZKUŞ

GAZİANTEP
EYLÜL 2020

İBRAHİM HALİL MURAT BOZKUŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ TARİH ABD 2020

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**DİYARBAKIR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS
FAALİYETLERİ (1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM HALİL MURAT BOZKUŞ

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi SÜLEYMAN ÜNÜVAR

GAZIANTEP
EYLÜL 2020

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

İbrahim Halil Murat BOZKUŞ

(Tarih)

ÖZET

DİYARBAKIR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ (1950-1960)

BOZKUŞ, İbrahim Halil Murat
Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD
Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Süleyman ÜNÜVAR
Eylül 2020, 210 sayfa + IX

Osmanlı Devleti uzun yıllar boyunca mutlakiyetçi yönetim anlayışını sürdürmüştür. Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'ya yayılan demokrasi anlayışından Osmanlı Devleti' de nasibini alacaktır. 19.yy genelinde kötü gidişatı sonlandırmak amacıyla birtakım ıslahatlar gerçekleştiren devlet meşrutiyet kavramından uzak kalamayacaktır. 1876 yılında Osmanlı Devleti yönetim alanında bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmış böylece I.Meşrutiyet adını verdiğimiz dönem başlamıştır. Bu dönem toplumun yapıya alışkın olmaması ve patlak veren Osmanlı - Rusya Savaşı gibi nedenlerden dolayı kısa sürmüştür.

II.Meşrutiyet öncesi örgütlenmesini tamamlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti ülke genelindeki etkisini hissettirmeye başlamıştır. II.Meşrutiyet ile beraber partilileşme süreci başlamıştır. Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin var olma süreci dönem şartları kapsamında son derece sancılı olmuştur. İTC Osmanlı Devleti'nde ki hakimiyetini pekiştirmişse de I.Dünya Savaşı'nda alınan yenilgi cemiyetin büyük oranda önemini yitirmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak adına yapılan çalışmalar kapsamında çok partili hayata da önem verilmiştir. Terakiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkalarının kurulmasıyla getirilmek istenen yeni siyasi düzene ve çok partili hayata yer verilmek istenmiştir. Toplumun hazır olmaması ve birtakım olumsuzluklardan dolayı çok partili yaşam denemeleri bir süre istenilen sonuçları veremeyecektir.

1946 yılı sonrasında özellikle Demokrat Parti'nin ortaya çıkmasıyla çok partili hayatın avantajları ülke genelinde hissedilmeye başlanmıştır. 1950 seçimleri Türkiye tarihi için önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. 27 yıl boyunca süren Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi böylece son bulmuştur. 1954 ve 1957 seçimlerinde yine DP'nin seçimler de birinci parti olduğu görülmüştür. Köklü bir geçmişe sahip olan Diyarbakır 1950-1954 ve 1957 seçimlerinde CHP-DP çekişmesine sahne olmuştur Diyarbakır milletvekillerinin halkı temsilen yaptığı faaliyetler halk nezdinde memnuniyet ile karşılanmıştır. 1950-1960 yılı arasında seçilmiş 18 farklı Diyarbakır milletvekili ilin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve ilin kalkınması için seferber olmuşlardır. 27 yıl süren CHP yönetiminden kaynaklı sorunlar olduğunu savunarak çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır seçimleri, Diyarbakır milletvekilleri, 1950-1954-1957 Seçimleri, İttihat ve Terakki, Demokrasi

ABSTRACT

DEPUTES OF DIYARBAKIR AND ACTIVITIES OF THE PARLIAMENT(1950-1960)

BOZKUŞ, İbrahim Halil Murat

Master Thesis, Department of History

Thesis advisor: Dr. Faculty Member Süleyman Ünüvar

September 2020,210 pages +IX

The Ottoman Empire continued its absolute management approach for many years. The Ottoman Empire will also get its share from the understanding of democracy that spread to Europe after the French Revolution. The empire, which carried out some reforms in order to end the bad trend throughout the 19th century, will not be able to stay away from the concept of constitutionalism. In 1876, the Ottoman Empire had to make some changes in the field of administration so that the period we called the First Constitutional Monarchy began. This period, which we called the First Constitutional Period, was short from the social structure and reasons such as the outbreak of the Ottoman-Russian War.

The Committee of Union and Progress, which completed its organization before the Second Constitutional Era, started to feel its impact throughout the country. With the Second Constitution, the process of partyization started. The process of the existence of political parties, an indispensable element of democracy, was extremely painful within the context of the period. Although İTC strengthened its dominance in the Ottoman State, the defeat in World War I caused the committee to lose its importance.

With the declaration of the Republic, importance was also given to multi-party life within the scope of the works carried out to reach the level of contemporary civilizations. It was aimed to include the new political order and multi-party life desired to be brought by the establishment of the Progressive Republic and the Free Republican Party. Multiparty life trials will not give the desired results for a while due to the unacceptance of the society and several negativities.

After 1946, especially with the emergence of the Democrat Party, the advantages of multi-party life started to be felt throughout the country. The 1950 elections brought about important changes in the history of Turkey. The Republican People's Party management, which lasted for 27 years, ended. In the 1954 and 1957 elections, it was seen that the DP was the first party in the elections. Diyarbakir, which has a long-standing past, witnessed the CHP-DP conflict in the 1950-1954 and 1957 elections. 18 different Diyarbakir deputies elected between 1950-1960 were closely interested in the problems of the province and mobilized for the development of the province. They tried to find solutions by arguing that there were problems stemming from the CHP administration that lasted for 27 years.

Keywords: Diyarbakir elections, Diyarbakir deputies, 1950-1954-1957 Elections, Union and Progress, Democracy

ÖNSÖZ

DİYARBAKIR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ (1950-1960)

Çalışmamızın konusu olarak ‘‘Diyarbakır Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetlerini(1950-1960)’’ belirlenmiştir. Bu konuyu almamızdaki başlıca amaç Osmanlı Devleti’nin XIX. yy sonlarından başlayarak Cumhuriyet döneminde de devam ettirilen demokrasi mücadelesini ortaya koymak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Diyarbakır’ın bu süreçte demokrasi kavramını edinmesini, seçim atmosferini öncesi ve sonrasıyla incelemiş bulunmaktayız.

Çok partili hayat ve demokrasi çalışmalarının ele alındığı bu tezimizde başta TBMM arşivi olmak üzere birçok kitap, makaleden yararlanılmıştır. Yerel ve ulusal gazetelerden haberlere yer verilmiş olup sıkı bir araştırmanın ardından nihayetinde çalışmamız sonlandırılmıştır

Tezimiz 4 bölümden oluşmaktadır. İlk olarak Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen süre zarfında ülkedeki birtakım demokratik olaylara değinilmiştir. 1946 yılı ve sonrasında yaşanan önemli gelişmelerle Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş mücadelesine yer verilmiştir.

TBMM'de bulunan Diyarbakır milletvekillerinin IX, X ve XI. dönemlerdeki siyasi faaliyetlerine değinilmiştir.1950 ve 1960 yıllarını kapsayan bu dönemde TBMM’de görev yapmış olan on sekiz ayrı Diyarbakır milletvekilinin biyografileri ortaya konulmuş ve siyasi faaliyetlerine yer verilmiştir. Söz konusu milletvekillerinin birçoğunun bölge sorunlarıyla yakından ilgilenmesi sayesinde bölge halkı tarafından sahiplenilmeleri, seçim öncesi ve sonrasında gösterdikleri başarılar tespit edilerek açıklamalarda bulunulmuştur. Bazı isimlerin bir sonraki seçim döneminde tekrar seçilebildiğini görmekteyiz bu da Diyarbakır halkının bazı siyasi figürlere sahip çıktığını gözler önüne sermektedir.

Yıllarca Diyarbakır milletvekillerinin katılmış oldukları meclislerde siyasi konulara değinmedikleri ve sadece meclis içi konuşmalar yaptıkları yönünde ortaya

atılan iddiaların en azından bu dönem için asılsız olduğu tespit edilmiştir. Demokrat Parti döneminin ele alındığı bu çalışma da milletvekillerinin ulusal ve yerel de yapmış oldukları çalışmalara değinilmiştir.

Uzun süreli tez çalışmanın her evresinde vermiş olduğu destek ve gösterdiği ilginin yanı sıra , değerli vaktini ayırıp gelişimime büyük oranda katkı sağlayan ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyerek yanımda olan bilgi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR'a teşekkür ederim. Değerli fikirleriyle bana destek olan Orhan KUTLUAY'a; bu sürecin her aşamasında yanımda olup maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme ve müstakbel eşim Sabiha KOTAN'a minnettarlığımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İbrahim Halil Murat BOZKUŞ
Gaziantep - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
ABSTRACT	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLO LİSTESİ.....	Vİİİ
SEMBOLLER VE KISALTMALAR.....	İX
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
I.GİRİŞ	1
DEMOKRATİK HAREKETLER	1
A.1876 ve Sonrasında Demokrasi'nin Gelişimi.....	1
İKİNCİ BÖLÜM	17
1950 SEÇİMLERİ VE TÜRKİYE	17
I.1950 TÜRKİYE MİLLETVEKİLLERİ GENEL SEÇİMLERİ	17
Tablo 2.1. 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	18
A. Diyarbakır 1950 Milletvekili Seçimleri	20
Tablo 2. 2. 1950 Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları	20
II.TBMM IX.DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ.....	21
A. Kâmil Tayşı'nın Biyografisi.....	21
1.Kâmil Tayşı'nın Meclis Faaliyetleri.....	23
B.Ferit Alpiskender'in Biyografisi.....	27
1.Ferit Alpiskender'in Meclis Faaliyetleri	29
C.Yusuf Kamil Aktuğ'un Biyografisi	43
1.Yusuf Kamil Aktuğ'un Meclis Faaliyetleri	44
D.Yusuf Azizoglu'nun Biyografisi	55
1.Yusuf Azizoglu'nun Meclis Faaliyetleri.....	58
a. IX.Dönem Meclis Faaliyetleri	58
b.X.Dönem Meclis Faaliyetleri.....	66
E . M.Remzi Bucak'ın Biyografisi.....	77
1.M.Remzi Bucak'ın Meclis Faaliyetleri	78
F. Mustafa Ekinci'nin Biyografisi.....	96
1.Mustafa Ekinci'nin Meclis Faaliyetler	97
a.IX.Dönem Meclis Faaliyetleri	97
b. X.Dönem Meclis Faaliyetleri.....	108

G. Nazım Önen'in Biyografisi	118
1.Nazım Önen'in Meclis Faaliyetleri	119
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	125
TÜRKİYE 1954 SEÇİMLERİ.....	125
I.TÜRKİYE 1954 MİLLETVEKİLLERİ GENEL SEÇİMLERİ.....	125
<i>Tablo 3.1. 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....</i>	<i>126</i>
A. Diyarbakır 1954 Milletvekili Seçimleri	128
<i>Tablo 3.2. 1954Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları</i>	<i>128</i>
II.TBMM X.DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ.....	129
A. Fikri Arıç'ın Biyografisi	129
1.Fikri Arıç'ın Meclis Faaliyetleri	131
B.Halil Turgut'un Biyografisi	131
1.Halil Turgut'un Meclis Faaliyetleri	133
a. X.Dönem Meclis Faaliyetleri.....	133
b. XI.Dönem Meclis Faaliyetleri	145
C. Ragıp Karaosmanoğlu Biyografisi	151
1.Ragıp Karaosmanoğlu Meclis Faaliyetleri	152
D. İhsan Hamit Tiğrel Biyografisi	152
1.İhsan Hamit Tiğrel Meclis Faaliyeti	154
E.Mehmet Hüsrev Ünal Biyografisi.....	160
1.Mehmet Hüsrev Ünal Meclis Faaliyetleri	162
a. X.Dönem Meclis Faaliyetleri.....	162
b. XI. Dönem Meclis Faaliyetleri	162
F. Eyüp Şahin Biyografisi	163
1.Eyüp Şahin Meclis Faaliyetleri	164
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	165
TÜRKİYE 1957 SEÇİM SÜRECİ	165
I.TÜRKİYE 1957 MİLLETVEKİLLERİ GENEL SEÇİMLERİ.....	165
<i>Tablo 4. 1. 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....</i>	<i>166</i>
A.Diyarbakır 1957 Milletvekili Seçimleri	168
<i>Tablo 4. 2. 1957Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları</i>	<i>168</i>
II. TBMM XI.DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ.....	170
A. Sezai Demiray'ın Biyografisi	170
1.Sezai Demiray'ın Meclis Faaliyetleri.....	171
B.Tahsin Cahit Çubukçu'nun Biyografisi.....	171
1.Tahsin Cahit Çubukçu'nun Meclis Faaliyetleri	172
C. Nuri Onur'un Biyografisi	173
1.Nuri Onur'un Meclis Faaliyetleri	174
D.Hamit Zülfü Tiğrel'in Biyografisi.....	174
1.Hamit Zülfü Tiğrel'in Meclis Faaliyetleri.....	175
E.Hüseyin Ülkü Biyografisi	176
1. Hüseyin Ülkü Meclis Faaliyetleri.....	177
SONUÇ	179

KAYNAKLAR.....	185
EKLER.....	199
<i>EK A.1. 15 MAYIS 1950 CUMHURİYET GAZETESİ- 1950 SEÇİM SONUCU</i>	199
<i>EK A.2.3 MAYIS 1954 CUMHURİYET GAZETESİ- 1954 SEÇİM SONUCU</i>	200
<i>EK A.3 28 EKİM 1957 CUMHURİYET GAZETESİ- 1957 SEÇİM SONUCU</i>	201
<i>EK A.4. 14 EYLÜL 1955 DİYARBAKIR GAZETESİ – CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR’IN DİYARBAKIR ZİYARETİ</i>	202
<i>EK A.5.17 KASIM 1959 DİYARBAKIR GAZETESİ – ADNAN MENDERES’İN DİYARBAKIR ZİYARETİ</i>	203
<i>EK A.6. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ FON KODU- YUSUF AZİZOĞLU’NUN NAZİM ÖNEN HAKKINDA ADNAN MENDERES’E YOLLADIĞI MEKTUBU</i>	204
<i>EK A.7. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ - NAZİM ÖNEN’İN DİYARBAKIR MİTİNGİ HAKKINDA MEKTUBU</i>	205
<i>EK A.8. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ – KAMİL TAYŞI’NİN PTT ‘YE OLAN BORCU DOLAYISIYLA DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI</i>	206
<i>EK A.9. TBMM ARŞİVİ- M.REMZİ BUCAK SEÇİM TUTANAĞI (MAZBATA)</i>	207
<i>EK A.10. TBMM ARŞİVİ, - YUSUF AZİZOĞLU DÖNEM TBMM OLUMLUK KÂĞIDI, SİCİL NO: 1648</i>	208
<i>EK A.11. ZABIT CERİDESİ- MUSTAFA EKİNCİ’NİN 1937 YILINDA MARDİN-DİYARBAKIR ARASINDA ÖLDÜRÜLEN VATANDAŞLAR HAKKINDA KOMİSYONA YÖNELİK KONUŞMASI</i>	209
ÖZGEÇMİŞ.....	210
VITAE	210

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	17
Tablo 2 : 1950 Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları.....	19
Tablo 3 : 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	125
Tablo 4 : 1954 Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları.....	127
Tablo 5 : 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	164
Tablo 6 : 1950 Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları.....	166

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

BCA :	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
BCG :	Bacillus Calmette-Guérin (Verem Aşısı)
CHP :	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP :	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP :	Demokrat Parti
HP :	Hürriyet Partisi
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MKP :	Milliyetçi Kalkınma Partisi
MP :	Millet Partisi
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP :	Türkiye Köylü Partisi
TMO:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜİK :	Türkiye İstatistik Kurumu

Bğmsz :	Bağımsız
bknz:	Bakınız
Çev.:	Çeviren
Ed: :	Editör
s. :	Sayfa
S. :	Sayı
vd. :	ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

I.GİRİŞ

DEMOKRATİK HAREKETLER

A.1876 ve Sonrasında Demokrasi'nin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde XIX.yy itibariyle yönetim alanında devam eden reform hareketleri ile beraber aslında demokrasinin ayak sesleri hissedilmeye başlamıştır. Bu kapsamda Sultan II. Abdülhamit dönemi oldukça önemlidir. Sultan Abdülaziz'in ölümünden sonra devletin başına geçen V.Murad saltanat makamında yalnızca 93 gün kalabilmiştir. Sınır sisteminin bozulmasından dolayı gözler kardeşi Abdülhamit'e çevrilmiştir. Abdülhamit ise padişah olması halinde meşrutiyetin ilanı için çalışmalar yapacağı aynı zamanda Heyet-i Vükela'nın teklif edeceği yenilikleri kabul edeceği yönünde vaatlerde bulunmuştur. 31 Ağustos 1876 tarihinde törenle devletin başına geçmiştir.¹ Şehzadelik yıllarında Mithat Paşa Nişantaşı'nda bulunan annesinin sarayında onu görmeye gitmiş ve Kanun-i Esasi taslağını sunmuş ve söz almıştır.² II.Abdülhamit devletin başına geçtikten sonra kendi gücünü olumsuz olarak etkileyecek anayasa konusunda pek de acele etmemiştir.³

Balkanlarda XIX.yy başlarından itibaren devam eden ayaklanmalar sonrasında bölgenin durumunu görüşmek üzere büyük devletlerin de katılımıyla İstanbul'da uluslararası bir konferans düzenlenme kararı alınmıştır. 23 Aralık 1876 günü İstanbul Tersane Konferansı olarak adlandırılan bu konferans açılmak üzereyken meşrutiyeti duyuran top atışlarının sesi duyulmuştur. Böylece Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876 yılında ilan edilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı ile artık halkın söz sahibi olacağı ifade edilmişse de büyük devletler bunu pek umursamamıştır. Bu

¹ÖZCAN, Azmi, "Sultan II.Abdülhamit", *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd), Yeni Türkiye Yayınları, C.XII, Ankara, 2002, s.1550.*

² LEWIS, Bernard, "Modern Türkiye'nin Doğuşu", Çev. Metin Kıratlı, Ankara, TTK Basımevi, 1993, s.162

³KARPAT, Kemal, ZENS Robert, "I.Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı", Çev. Nasuh Uslu, *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları, C.XII, Ankara, 2002, s.1478.*

konferans sonrasında Bosna- Hersek ve Bulgaristan ile ilgili büyük devletlerin sunmuş olduğu istekler Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiş ve böylece Osmanlı Devleti ile Rusya arasından 1877 yılında savaş patlak vermiştir.⁴ Kanun-i Esasi ilanını sadece Tersane Konferansı'na bağlamak eksik olacağından burada diğer unsurlardan da bahsetmek gerekmektedir. Aydın kesimin meşruti yönetim isteği başlıca unsurlardan biridir ki bu kişiler bir araya gelerek kısa bir süre önce Yeni Osmanlılar Cemiyeti adı altında ilk büyük siyasi teşekkül olarak ortaya çıkmıştır. Padişah ve beraberindeki devlet adamlarının Yeni Osmanlılık siyasetini gerçekleştirme düşüncesi de Kanun-i Esasi sürecini hızlandırmıştır.⁵ Kanun-i Esasi'nin en büyük özelliklerinden biri de Türk siyasi hayatında yer alan Batı tarzında hazırlanmış ilk anayasal belge olmasıdır.⁶ Böylece Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet adı verilen yeni bir dönem başlamıştır.

1876 Kanun-i Esasi gereğince 19 Mart 1877 yılında Meclis-i Mebusan toplanmıştır. Farklı kesimden birçok kişinin yer aldığı meclis yapılanmasında Osmanlı tarihinde bir ilk gerçekleşmiştir. Meclis yapılanmasında gayrimüslim vatandaşların yanı sıra Türkçe bilmeyen milletvekilleri dahi bulunmaktaydı. Mecliste 1/3 oranında gayrimüslim vekillerin bulunmasının savaş zamanlarında kendileri için olumsuz bir ortam yaratacağını öne süren II. Abdülhamit böylece 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın patlak vermesi üzerine yönetim alanında değişiklik yapmıştır.⁷ 14 Şubat 1878 tarihinde meclisi süresiz tatil ederek eski yönetim şeklinde tekrar dönmüştür.⁸ Ayrıca bu meclis yapılanmasında "Kanuni Esasi'ye aykırı" olan bir tarzda kurulmuş olan Meclis-i Mebusan bulunmaktaydı. Uygun olmayan kısım Ayanların bizzat padişah tarafından tayinle ataması yapılmış olması ve aynı zamanda resmi baskı altında seçilmiş 120 milletvekili bulunmasıydı.⁹

⁴ AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007,s.73-74.

⁵KARPAT, Kemal Haşim, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, s. 98-99.

⁶ AYDIN, Ayşe , *Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve Tbmm(1950–1960)*,(Yayımlanmamış Doktora Tezi),Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s.3.

⁷ORTAYLI, İlber, *Türkiye'nin Yakın Tarihi, İstanbul, Kronik Kitap, 2018, s.16.*

⁸KARPAT, Kemal Haşim, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2016, s. 80.

⁹LEWIS, *Modern Türkiye....*,s. 166.

Meclisin süresiz tatil edilmesi birtakım tepkileri de beraberinde getirmiştir. Jön Türkler adı verilen bir grup aydın tarafından II. Abdülhamit'e karşı sert muhalefetin yaşandığı bir dönem başlamıştır.¹⁰ Öyle ki demokrasi tarihimiz açısından son derece önem arz eden 1908-1918 arası Jön Türkler, Genç Türkler veya İttihat ve Terakki dönemi olarak adlandırılmaktadır.¹¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti 1889-1918 yıllarını kapsayan süreçte farklı şekillerde vücut bulmuştur.¹² Cemiyetin ilk kuruluşu 1889 yılına rastlamaktadır ki kuruluş adı "İttihad-ı Osmanî" şeklinde gerçekleşmiştir. Kurulduktan kısa bir süre sonra Paris'te bulunan Jön Türk lideri Ahmet Rıza ile yapılan görüşmeler sonrasında cemiyet "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını almıştır. Cemiyetin nihai amacı Osmanlı çöküşünü ve istibdad dönemini sonlandırmaktır. Kurulduktan sonra gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışında birçok şubesi açılmaya başlanmıştır.¹³ Bunun yanı sıra 1905 yılında Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyete mensup kişiler II. Abdülhamit idaresinden kaçarak Avrupa'ya yerleşenlerdir ve burada çıkarmış oldukları gazeteler ile yönetimi sıkı bir şekilde eleştirmişlerdir. Her iki cemiyet arasında yapılan görüşmeler sonrasında 1906 yılında birleşme kararı alınmıştır.¹⁴ Yeni kurulmuş olan bu cemiyet uzun yıllar boyunca herhangi bir eylem programı yapmamış daha çok iç eğitime önem vermiş ve bir dizi toplantılar gerçekleştirmiştir.¹⁵

Cemiyetin ortaya çıkışını hızlandıran birtakım gelişmeler yaşanmıştır ki bunlardan en önemlisi Reval Görüşmeleri olarak bilinen toplantıydı. İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı Nikola arasında gerçekleşen bu toplantı da Almanya'ya karşı bir denge politikası oluşturmanın yanı sıra Makedonya sorununa da yer verilmesi adeta cemiyeti hızlandırmıştır. Bu olay ülke içinde farklı bir şekilde yayılmış ve Balkanların paylaşıldığı II. Abdülhamit'in ise buna sessiz kaldığı

¹⁰ AYDIN, *Celal Bayar Dönemi...*, s. 8.

¹¹ KARPAT, *Kısa Türkiye*, s. 83.

¹² KARADANA, Şenol, *II. Abdülhamid Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2012, s. 27.

¹³ TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988, s. 19-20.

¹⁴ UZUNÇARŞILI, İsmail, Hakkı, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Belleten Dergisi*, Ankara, Ocak 1956, C. XX, S. 77., s. 105-106.

¹⁵ AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 49.

yönünde birtakım haberler yayılmıştır.¹⁶ Bu olay Makedonya konusunda İngiltere ve Rusya'nın artık müdahaleye başlangıcı olarak yorumlanmıştır. Cemiyet üyeleri büyük devletlerden önce davranıp Makedonya da ıslahat yapma düşüncesini savunmuştur. Aynı zaman da baskıcı olarak nitelendirilen II. Abdülhamit'e karşı olan meşrutiyet taraftarları için harekete geçme zamanı şeklinde kabul görmüştür.¹⁷

İçerde ve dışarda yaşanan birtakım olayların sonlandırılması için çözümün II.Abdülhamit'i tahttan indirmek ve Meşrutiyet rejimini geri getirmek olduğu yönünde kesin bir kanaate varılmıştır.¹⁸

Cemiyetin ileri gelenlerinden Kolağası¹⁹ Niyazi Bey hürriyet mücadelesinin fitilini ateşlemiştir. Beraberindeki askerleriyle isyan edip dağa çıkmıştır.²⁰ Niyazi'nin dağa çıktığı haberi İstanbul'a ulaşınca II.Abdülhamit ve yönetim kadrosu durumun aslında ciddi olduğunu Rumeli de birkaç kişinin çıkardığı basit bir isyan şeklinde olmadığını anlamışlardır. Açık bir şekilde ordunun kullanılması gerektiği anlaşılmıştır.²¹

Osmanlı Devleti tarafından gönderilen bir kısım askerin kurşun atmaması gibi olaylar II. Abdülhamit üzerindeki panik etkisi yaratmış sadrazam değişikliğine giderek durumu kurtarmaya çalışmıştır.²² 20 Temmuz tarihinde Manastır, Gribava, Elesma, Kizano gibi birçok yerde meşrutiyet taraftarları ortaya çıkmıştır. Bu kişiler amaçlarını meşrutiyet idaresinin kesin bir şekilde geri getirilmesi şeklinde açıklamışlardır.²³

İttihat ve Terakki Cemiyeti bu sırada II.Abdülhamit'e bir telgraf çekerek 26 Temmuz tarihine kadar Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe sokmaması halinde velihta biat edeceklerini belirtmiştir.²⁴ Bunun yanı sıra aksi bir durumda İstanbul'a askerler ile gelineceğinin bildirilmesiyle beraber Abdülhamit baskılara daha fazla

¹⁶TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.23.

¹⁷AHMAD, Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1918*, Çev. Nuran Yavuz, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s.17.

¹⁸ KODAMAN, Bayram, "II.Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları*, C.XIII, Ankara, 2002,s.290.

¹⁹Yüzbaşı ve binbaşı arasında rütbe. Ayrıntılı bilgi için bkz. UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında....",s.107.

²⁰ UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında....",s.107-108.

²¹ AHMAD, *İttihat ve Terakki.....*,s.22.

²² UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında....",s.113.

²³ AHMAD, *İttihat ve Terakki.....*,s.26.

²⁴ UZUNÇARŞILI, "1908 Yılında....",s.121.

dayanamayıp 23 Temmuz 1908 tarihinde Rumeli’de meşrutiyeti tekrar ilan etmiştir.²⁵ İttihat ve Terakki girişimleri sonucunda ancak Rumeli’de meşrutiyeti ilan edebilmişti İstanbul ve Anadolu da bunu gerçekleştirebilecek güce sahip değildi.²⁶ Aynı gün Rumeli de yer alan Preşova, Köprülü, Üsküp, Serez gibi öbür kasabalarda birkaç gün sonra ise Selanik ve Makedonya da meşrutiyet ilan edilmiştir.²⁷23

II. Abdülhamit’in meşrutiyeti ilan etmesinde ordu içinde çıkan sorunları araştırmak amacıyla bölgeye gönderilen polis memurları Nazım ve Şemsi Paşa’nın öldürülmesi ve bu sorunların çözümü için bölgeye gönderilen askerlerin kurşun atmayıp aksine isyancılara katılması şüphesiz etkili olmuştur.²⁸

23 Temmuz tarihinde Saray yönetimi baskıyı iyice hissetmiş ve hızlı bir şekilde İstanbul’da yayınlanan bir bildiriyle 1876 Anayasasının tekrar yürürlüğe konulduğu belirtilmiştir.²⁹ Üstelik bu anayasa halkın eşi benzeri görülmemiş heyecan ve sevinciyle yürürlüğe girmiştir.³⁰ Bu noktada şunu belirtmek isteriz ki basına uygulanan sansür nedeniyle halkın büyük bir kısmı Rumeli’de yaşanan gelişmelerden haberdar değildi ve bu meşrutiyetin ilanını padişahın bir lütfu olarak karşılamıştır. İttihat ve Terakki bu durumdan rahatsız olmuş ve kendi katkılarıyla ilan edildiğini duyurmuştur.³¹ Böylece II. Abdülhamit’in baskıcı dönemi sona ermiş ve “hürriyet şafağı sökmüştü.”³²

Hürriyetin ilanı büyük yankı bulmuştu. Meşrutiyet döneminin açılış töreni vardı üstelik bu durum aynı zamanda çok partili rejimin başlangıcı olarak saydığımız nadide bir dönemdir. Demokrasi tarihimiz açısından oldukça önem arz etmektedir.³³

İstibdat döneminde geçerliliğini sürdüren birçok yasak kaldırılmış ve daha demokratik bir toplum olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Nitekim sansürün kaldırılması ve ülkede gazetelerin olağan heyecanı ile yayına başlaması buna bir

²⁵ UZUNÇARŞILI, “1908 Yılında...”,s.148.

²⁶ AKŞİN, Kısa Türkiye Tarihi, s.138.

²⁷ AHMAD, *İttihat ve Terakki*.....,s.28.

²⁸KARPAT, Kısa Türkiye, s.84.

²⁹ AHMAD, *İttihat ve Terakki*.....,s.29.

³⁰ KARPAT, Türk Demokrasi, s.101.

³¹AKŞİN, Jön Türkler , s.139-141.

³² LEWİS, *Modern Türkiye*.....,s.210.

³³ TUNAYA, Türkiye’de Siyasal I, s. 3.

örnektir. Ayrıca iç tüzük yönünde bazı çalışmalar yapılmış ve seçimlerin iki basamaklı bir sistemle gerçekleştirilme kararı alınmıştır.³⁴

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri bir takım amaçlarına ulaşmış olsa da yönetim noktasında henüz bir çıkar sağlayamamış ve iktidarı ele geçirememişlerdir. Cemiyetin iktidar zaferi daha sonraki yıllara kalmıştır.³⁵

Cemiyet bu gücü elde etmenin başlıca yolunu seçimleri kazanarak mecliste büyük oranda söz sahibi olma şeklinde yorumlamıştır. 1908 seçimlerini kazanabilmek adına eyaletlere haber göndererek biran evvel kuruluşlarını tamamlamaları ve çalışmaları yönüne talimatlar vermiştir.³⁶ Cemiyet 1908 yılında gerçekleştirdiği kongresinde cemiyetin fıkra haline geldiği duyurulmuştur.³⁷

II. Meşrutiyetin demokrasi açısından önemli bir getirisi olan çok partili yaşam başlamıştır ve böylece bu dönemde yeni partiler kurulmaya başlamıştır. Bu dönemde (1908-1918) kurulan başlıca partiler şunlardır:

- ❖ Fedakâran-ı Millet Fırkası,³⁸
- ❖ Osmanlı Ahrar Fırkası,³⁹
- ❖ Osmanlı Demokrat Fırkası,⁴⁰
- ❖ İttihad-ı Muhammediye Fırkası,⁴¹
- ❖ Heyet-i Müttefika-i Osmaniye,⁴²
- ❖ Mutedil Hürriyetpervaran Fırkası,⁴³
- ❖ Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası,⁴⁴
- ❖ Ahali Fırkası,⁴⁵
- ❖ Osmanlı Sosyalist Fırkası,⁴⁶

³⁴ AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Kitapevi, 1994, s.50-51.

³⁵ AKŞİN, Jön Türkler, s.144.

³⁶ AHMAD, *İttihat ve Terakki...*, s.46.

³⁷ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.28.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.131.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.142.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.171.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.183.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.206.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.208.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.219.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.234.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.247.

- ❖ Hürriyet ve İtilaf Fırkası,⁴⁷
- ❖ Halaskarı Zabıtan Grubu,⁴⁸
- ❖ Milli Meşrutiyet Fırkası.⁴⁹

Meşrutiyet döneminin ilk seçimi 1908 yılının Kasım ayında yapılmıştır. İttihat ve Terakki bu seçimlere rakipsiz olarak katılmış ve meclis çoğunluğunu ele geçirmiştir.⁵⁰ Ahrar Fırkası bu seçimlere katılmış fakat güçsüz kalmıştır.⁵¹ Seçimlerden kısa bir süre önce kurulmuş ve yeteri kadar örgütlenememiştir.⁵²

Demokrasi açısından değinilmesi gereken bir başka konu ise bu süreç sonrasında gerçekleşti. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle beraber halk nezdinde mutluluk devrinin başladığı yönünde bir algı oluşmuş fakat kısa bir süre sonra beklentilerin karşılanmaması ile halk umduğunu bulamamış ve atamalarından dolayı İttihat ve Terakki'ye yönelik kızgınlık artmıştır. Aynı zamanda muhaliflerine karşı baskı ve şiddet uyguladığı yönünde bazı ithamların ortaya çıkması İttihat ve Terakki açısından iyice olumsuz bir havanın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

7 Nisan 1909 tarihinde İttihat ve Terakki için muhalif yazılar yazan Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi'nin Galata da gizemli bir şekilde öldürülmesi cemiyetin bir icraati olarak yorumlanmış ve birçok eleştiriye maruz kalmıştır.⁵³ Muhalefet yani Ahrar Fırkası bu olayın sorumlusu olarak cemiyeti göstermiş ve katilin bir türlü bulunmaması şüpheleri arttırmıştır.⁵⁴ Cemiyet ve karşıtları bu süre zarfında güçlenmeye çalışmaktadır. Yeni kurulan muhalif İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti yayın organı olarak Volkan gazetesini kullanmaya başlamıştır. Bu cemiyet İttihat ve Terakkiyle beraber aynı zamanda Ahrar Fırkası'na karşı yeni bir örgütlenme şeklinde ortaya çıkmıştır.⁵⁵

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.263.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.313.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.351.

⁵⁰ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.6.

⁵¹ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.27.

⁵² AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.47.

⁵³ LEWIS, *Modern Türkiye'nin*....,s.214.

⁵⁴ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.60.

⁵⁵ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.61

İTC ve muhalifler arasında bir takım çekişmeler yaşanırken idare noktasında da bazı önemli hadiseler yaşanmıştır. Kâmil Paşa'nın sadrazamlık makamından indirilmesinden bir süre sonra silahlı bir ayaklanma patlak vermiş, halk isyanı şeklinde başlayan bu ayaklanmaya Birinci Ordu'nun da destek vermesiyle askeri bir kimlik kazanmıştır. 12 Nisan gecesini bir grup isyancı Ayasofya Meydanı'nda toplanarak isteklerini dile getirmiştir ve istekleri açık bir şekilde ‘Şeriat isteriz’ şeklinde⁵⁶ Padişahın isteği doğrultusunda isyancılarla yapılan görüşmeler sonrasında isyancıların meclis başkanının istifa etmesi, şeriatın geri getirilmesi gibi birtakım istekleri kabul edilmiştir. Böylece cemiyet üyeleri ellerinde bulunan gücü bir anda yitirmiştir. Bu olay da İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti'nin doğrudan etkisi olduğu düşünülerek toplum nezdinde olayın dini boyutu ön plana çıkmışken siyasi boyut geri plana atılmıştır. Saray ve Babıali devlet işlerine cemiyetin karışmasından memnun değildi ve bu isyanda bir nevi asker-sofita işbirliğinin izi görülmekteydi.⁵⁷

Başkentte yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra Rumeli bölgesinde de önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. İstanbul da düzeni sağlamak ve isyancı birlikleri kontrol altına almak amacıyla Hareket Ordusu Selanik'ten ayrılmıştır.⁵⁸ Kurtuluş Ordusu olarak da adlandırılan bu ordu Mahmut Şevket Paşa komutasında hareket etmekteydi ki Mustafa Kemal Kurmay Başkan olarak bu orduda yer almaktaydı. 23 Nisan tarihinde başkente varmış olan ordu bazı küçük çarpışmalar sonrasında şehrin kontrolünü sağlamıştır.⁵⁹ Bu süre zarfında İttihatçılar meclis kararıyla II. Abdülhamit'i tahttan indirilmiş ve yerine kardeşi Mehmet Reşat'ı geçirmiş böylece bozulan dengeleri tekrar kurmaya çalışmışlardır.⁶⁰

İttihat ve Terakki tekrar güç kazanırken 1911 yılında yapılan İstanbul ara seçiminde yeni kurulmuş olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı sadece bir oyla İstanbul seçimlerini kazanmıştır.⁶¹

Muhalefet bu seçim zaferini fazlasıyla kullanmış ve artık İttihatçıların karşısına yeni bir gücün çıktığını belirtmiştir.⁶²

⁵⁶ LEWIS, *Modern Türkiye'nin*....., s.215

⁵⁷ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.61-64.

⁵⁸ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.65.

⁵⁹ LEWIS, *Modern Türkiye'nin*....., s.215.

⁶⁰ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.66.

⁶¹ TUNAYA, *Türkiye'de Siyasal I*, s.27.

⁶² AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.128.

Kaybedilen bu seçim sonrasında İttihat ve Terakki Fırkası 1912 genel seçimlerine daha temkinli yaklaşmış ve baskı ortamında bir seçim gerçekleşmiştir.⁶³

1912 seçimleri Meşrutiyet'in ikinci genel seçimi olarak karşımıza gelmektedir. Seçimi kazanmak adına gayr-ı meşru yollara başvurmaktan çekinmeyen İttihat ve Terakki büyük bir fark ile zafere ulaşmıştır.⁶⁴ Bu seçim tarihe "Sopalı Seçim" olarak geçmişse de cemiyetin burada asıl uyguladığı asıl politika şiddetten çok ince taktikler kullanmak olmuştur.⁶⁵

Seçimler sonrasında her ne kadar İttihat ve Terakki güç kazanmak için mücadelesine de devam ettiyse de yönetim alanında bazı değişikliklerin yaşanmasıyla cemiyet bu amacından istemediği uzaklaşmış ve bir dönem güç kaybı yaşamıştır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın sadrazamlık makamına tayin edilmesiyle kurulan yeni kabine büyük oranda cemiyet karşıtlarından oluşmuştur. Devlet dairelerine polis merkezlerine cemiyet üyeleri yerine Halaskar grubuna mensup kişilerin yerleştirilmesi cemiyeti iktidardan uzaklaştırma çabalarına sadece birkaç örnektir. Amaçlarından bir tanesi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin çoğunluğu oluşturduğu meclisi feshetmekti aynı zamanda yasal hükümeti geri getirme düşüncesine sahiptiler. Girişimler sonrası Kanun-i Esasi'ye uygun bir şekilde meclis feshedilmiş ve bir kez da süresiz tatile girmiştir.⁶⁶ Belirli sebeplerden dolayı sadaret makamından istifa etmek zorunda kalan Muhtar Paşa'nın yerine bu kez Kamil Paşa hükümeti kurulmuştur. Yeni kurulan bu hükümetin cemiyetin bu dönemde muhalefeti konumunda bulunan Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti ile bağlantılı olduğu düşüncesi oluşmuştur.⁶⁷

Rize İttihat ve Terakki Kulübü'nde ele geçirilen bir belgeden dolayı cemiyetin yeni bir ihtilal hazırlığında olduğu düşünülmüştür. Sultan Reşat'ın hamleleriyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik sert yaptırımlar uygulanmıştır. Cemiyet üyelerinin bir kısmı tutuklanmış bir kısmı ise sürgüne gönderilmiştir.⁶⁸

⁶³ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.27.

⁶⁴ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I, s.272.

⁶⁵ AHMAD, *İttihat ve Terakki*....., s.131.

⁶⁶ AKŞİN, Jön Türkler,s.326-327.;AHMAD,*İttihat ve Terakki*.....s.134.; TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I,s.331.

⁶⁷AKŞİN, Jön Türkler,s.337.; TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I,s.333.

⁶⁸AKŞİN, Jön Türkler,s.342-343.

İçeri de bu kapsamlı geniş siyasi hamleler yapılırken dış siyasette Osmanlı Devleti önemli pürüzleri yaşamaktaydı. Balkan Savaşları'nın yıkıcı etkisi iyice hissedilmiş büyük devletlerin baskısı üzerine Edirne ve İstanbul elden çıkma noktasına gelmiştir. Edirne'nin Bulgaristan'a bırakılması yönünde kabineye yönelik bazı söylemler ortaya çıkınca İttihat ve Terakki üyeleri Babıâli'yi basarak hükümet darbesi gerçekleştirmiştir.⁶⁹

İlk hükümet darbesi olarak adlandıracağımız bu olay 23 Ocak 1913 Enver Paşa ve beraberindeki ittihatçıların baskısıyla gerçekleşmiştir. Kamil Paşa'ya silah zoruyla istifa kağıdı yazdırılmış ve yerine Mahmut Şevket Paşa sadrazamlık makamına getirilmiştir.⁷⁰ Darbenin hazırlıklarının uzun bir süreden beri yapıldığı düşünülmektedir. Bu olayın amaçlarından birini ise İTC için olumsuz çalışmalar yürüten Kamil Paşa'nın sadrazamlık makamından uzaklaştırılması şeklinde belirtebiliriz.⁷¹ Mahmut Şevket Paşa hükümeti savaşın getirdiği bilinç doğrultusunda hareket etmiş ve partiler üstü bir siyaset takip etmiştir.⁷² İttihat ve Terakki kaybettiği gücü tekrar elde etmiş ve Mahmut Şevket Paşa'nın katkılarıyla iktidardaki etkisini iyice arttırmış 1914 yılına kadar meclisin olmadığı bir ortamda geçici kanunlar ve padişah iradeleriyle varlıklarını sürdürmüşleridir.⁷³

1914 yılında gerçekleştirilen seçimlerin kesin galibi yine İttihat ve Terakki olmuştur. Savaş ortamının getirdiği siyasi kaygı sonucu muhalefet tekrar boy göstermeye başlayacaktır.⁷⁴

İttihat ve Terakki'nin son dönemi olan 1913-1918 arasındaki dönemde Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine sadrazamlık makamına 1917 yılına kadar Mehmet Said Halim Paşa geçmiştir. Said Halim ve Talat Paşaların kabineleri bizzat cemiyet destekli kabinelerdi. Talat Paşa 1917 yılında sadrazamlık makamına gelmiş fakat cemiyetin dağılmasıyla bu görevi sona ermiştir.⁷⁵ Sadrazamlık makamına kısa süreli de olsa Ahmet İzzet Paşa geçmiştir ki kurduğu kabine ancak

⁶⁹AKŞİN, Jön Türkler,s.344.

⁷⁰AKŞİN, Jön Türkler,s.352.;AHMAD, *İttihat ve Terakki.....*,s.149.

⁷¹AHMAD, *İttihat ve Terakki.....*,s.146.

⁷²AKŞİN, Jön Türkler,s.354.

⁷³TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I,s.334.

⁷⁴TUNAYA, Türkiye'de Siyasal I,s.27.

⁷⁵AHMAD, *İttihat ve Terakki.....*,s.222

25 gün varlık gösterebilmiştir.⁷⁶ Gazi Ahmet Muhtar ve Kamil Paşaların bu dönemdeki kısa süreli sadrazamlık görevleri dışında cemiyetin yönetim de ön planda olduğu görülmüştür. Son dönemde yönetim gerçek anlamda İttihat ve Terakki'nin önde gelen paşaları olan Enver, Cemal ve Talat'ın elindeydi. Dönemin en önemli olayı ise İttihatçıların katkılarıyla I. Dünya Savaşı'na girilmesi olacaktır⁷⁷

İttihat ve Terakki 10 yıl kadar süren iktidar yaşantısını I.Dünya Savaşı ile noktalamak zorunda kalmıştır. Gerçekleştirdiği son kongresiyle kendini feshettiğini duyurmuş ve aynı zamanda Teceddüt⁷⁸ adında yeni bir fırkaya dönüştüğünü duyurmuştur.⁷⁹Eski fıkra da bulunan ve herhangi bir sebepten dolayı adı lekelenmemiş kimselerin bu yeni oluşumla memleketin refahı için çalışacakları belirtilmiştir.⁸⁰ İttihat ve Terakki her ne kadar kendini feshetse ve hatta ileri gelen yöneticileri ülke dışına kaçsa da Türk siyasi hayatından çekilmemiş ve uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür.⁸¹

1918 yılı için önem arz eden bir başka nokta ise VI.Mehmet Vahideddin tahta çıkışıdır. V.Mehmet'in ölümü üzerine Vahideddin VI.Mehmet sanyla Osmanlı Devleti'nin 36. padişahı olarak devletin başına geçmiştir.⁸²

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan birkaç gün sonra cemiyetin ileri gelenleri yurt dışına kaçmış bu durum hükümetin saygınlığını sarsmıştır. Kısa bir süre sonra kabine istifa etmek zorunda kalmış ve sadrazamlık makamına artık Tevfik Paşa geçmiştir. Padişah Vahideddin'in gözde sadrazamları bu dönem itibariye dünürü Tevfik ve eniştesi Damat Ferit Paşa olacaktır.⁸³ 21 Aralık tarihinde Meclis-i Mebusan bir kez daha dağıtılmıştır.⁸⁴

⁷⁶AHMAD, *İttihat ve Terakki*.....,s.210.

⁷⁷ KARPAT, Kısa Türkiye,s.93-94.;AHMAD, *İttihat ve Terakki*.....,s.209; EYİCİL Ahmet ,''Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti '', *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları*, C.XIII, Ankara, 2002, s. 423

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler II Mütareke Dönemi 1918-1922*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları,1988, s.92.

⁷⁹TUNAYA, *Türkiye'de Siyasal I*,s.37.

⁸⁰AKŞİN, *Jön Türkler*, s.469.

⁸¹ ORTAYLI, *Türkiye'nin Yakın*, s.19.

⁸² SAKAOĞLU, Necdet , *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul, Alfa Tarih ,2015,s.488.

⁸³AKŞİN, *Jön Türkler*, s.470-471.

⁸⁴LEWIS, *Modern Türkiye'nin*.....,s.240.

Mondros sonrasında savaştan galip ayrılan devletler Sev Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ni belirli sınırlara hapsedmeye kararlıyken İstanbul Hükümeti ise buna sessiz kalma eğilimindeydi.⁸⁵ 15 Mayıs 1919 yılında Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkması ve şehri işgal etmesi işgallerin kalıcı mahiyette yapıldığını gözler önüne sermiş ve işgallere karşı birtakım girişimler başlamıştır.⁸⁶

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs tarihinde Dokuzuncu Ordu Genel Müfettiş göreviyle Samsun'a çıkmıştır. İşgaller karşısında Türk halkının beklediği lider olma özelliğiyle ulusal bağımsızlık mücadelesine atıldığı dönem böylece başlamıştır. Samsun da geçirdiği süre zarfında Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın temellerini oluşturacak örgütlenmeyi başlatacaktır.⁸⁷

Erzurum Kongresiyle bölgesel çapta kurulan Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Sivas Kongresi sonrasında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti haline getirilmiş böylece kurulan Heyet-i Temsiliye ile bağımsızlık mücadelesinin siyasal dayanakları oluşturulmuştur.⁸⁸

Anadolu da yaşanan bağımsızlık mücadelesinden rahatsız olan galip devletler Sev Antlaşmasıyla öne sürülen barış koşullarını dayatmak ve Mustafa Kemal ile beraber mücadele veren eşkıya olarak nitelendirdikleri grubu etkisiz hale getirmek gibi birtakım amaçlar doğrultusunda topladıkları Londra Konferansı ile İstanbul'u işgal etme kararı almışlardır.⁸⁹ Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi gibi olayların ardından 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Kuvvetleri İstanbul'u geçici bir surette fakat ihtiyaç olursa kalıcı olarak işgal ettiklerini duyuran bir beyanname yayınlamışlardır.⁹⁰ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti işgaller karşısında sessiz kalan İstanbul Hükümeti'nin yanı sıra Ankara'da yeni bir meclis ve yönetim oluşturma yolunda hızlı kararlar almıştır.⁹¹

İşgal kuvvetleri tarafından Mebusan Meclisi'ne karşı bazı yaptırımlar uygulanmıştır. Meclise baskın yapılması ve meclisi çalışamaz duruma getirme

⁸⁵ TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler II,s.3.

⁸⁶ LEWIS, *Modern Türkiye'nin...*,s.242

⁸⁷ LEWIS, *Modern Türkiye'nin...*,s.246-247.

⁸⁸ LEWIS, *Modern Türkiye'nin...*,s.246-247.

⁸⁹ TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi II Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Ankara, Bilgi Yayınevi,1992,s.101.

⁹⁰ TURAN, Türk Devrim II, s.104-106.

⁹¹ TURAN, Türk Devrim II, s.113.

çabalarının yanı sıra burada bulunan Rauf Orbay gibi birtakım kişilerin silah zoruyla götürülmesine karşın meclis güvenli bir ortam oluşuncaya kadar çalışmalarına ara vermek kararı için toplanmıştır.⁹² İstenilen karar alınamamış fakat Sultan Vahideddin bir süre sonra meclisin tatil edildiğini duyurmuş böylece meclis kapatılmıştır.⁹³ Kısa bir süre sonra Kuvay-ı Milliye fikrini savunanlara karşı savaş açılmıştır.⁹⁴

Ankara bu süre zarfından hareketliliğin yaşandığı bir başka yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Müdaffa-i Hukuk Cemiyeti'nin oluşturulması ve Mustafa Kemal'in katkılarıyla Ankara' da olağanüstü yetkilere sahip, kurucu nitelikli TBMM'nin 23 Nisan 1920 tarihinde toplanması bu hareketliliğin işaretidir.⁹⁵ Ulusal Kurtuluş mücadelesinde partiler üstü nitelikte hareket eden bu meclis bağımsızlığın kazanılması, saltanatın kaldırılması gibi birçok yeniliğe imza atmış ve Cumhuriyet'in ilanı ile beraber artık Osmanlı Devleti'nin ömrünü doldurduğunu duyurmuştur.

29 Ekim 1923 tarihinde resmen kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti yönetim alanında bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nden kalma ve yüzyıllar boyunca süregelen mutlakiyetçi yönetim anlayışı sonlandırılmış ve daha demokratik şartlar içeren cumhuriyet rejimiyle beraber partilileşmenin önü açılmıştır. Bu süreçte siyasi yaşantısına rakipsiz devam eden Cumhuriyet Halk Fırkası⁹⁶ uzun yıllar boyunca iktidar koltuğunda bulunmuştur. Demokrasinin olmazsa olmaz unsurlarından siyasi partilerin de kurulmasıyla ülkede çok partili sisteme geçiş çabaları yaşanmıştır. Bu kapsam da 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş böylece Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş için önemli bir adım atılmıştır. Öte yandan bu parti kısa bir süre sonra ortaya çıkan Şeyh Said Ayaklanması ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle hükümet tarafından kapatılmıştır. Böylece ilk çok partili siyasi hayata geçiş çalışmaları yarıda kalmıştır. Bu ilk denemeden bir süre sonra 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş olmasına rağmen bu partide siyasi hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Böylece cumhuriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra kurulmaya çalışılan çok partili siyasi hayat istenilen sonuçları vermemiştir. Böylece iki denemede istenilen sonucu

⁹²TUNAYA, Türkiye'de Siyasal PartilerII,s.14.

⁹³TURAN, Türk Devrim II, s.118.

⁹⁴TURAN, Türk Devrim II, s.113.

⁹⁵TUNAYA, Türkiye'de Siyasal PartilerII,s.14.

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARPAT, Türk Demokrasi, s.471.

verememiş ve uzun yıllar boyunca CHP tek başına iktidar koltuğunda kalmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye de tek partili siyasal hayat sürdürülmüşse de savaş sonrasında dünya geneline yayılan düşünceler kapsamında Türkiye'de bir kez daha çok partili yaşam serüveni başlamıştır. İsmet İnönü vermiş olduğu beyanatında siyasi partilerin önünü açar mahiyette konuşmuş ve bu doğrultu da yeni bir siyasi parti kurma teklifi ile ilk öne çıkan kişi Nuri Demirağ olmuştur. 7 Temmuz 1945 yılında kurduğu Milli Kalkınma Partisi⁹⁷ ile çok partili hayat için önemli bir adımı atmıştır.⁹⁸ Çok partili yaşam sürecinin başlamasıyla 1946 itibariyle : Sosyal Adalet Partisi(1946),Liberal Demokrat Parti(1946), Çiftçi ve Köylü Partisi(1946) ve Türk Sosyal Demokrat Partisi gibi birçok parti kurulmuş bunların bir kısmı siyasi hayatına 1958 yılına kadar devam etmiştir.⁹⁹ İlk muhalefet kanadı ortaya çıkmış fakat bu parti istenilen düzeyde bir etki yaratamamıştır. Türkiye de çok partili hayatın daha etkin bir şekilde hissedildiği dönem ise Demokrat Parti'nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. 1945 yılında gerçekleştirilen Ticaret Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında CHP içindeki muhalif görüşlerin sesi yükselmeye başlamıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında yapılan sert eleştiriler ve aleyhte verilen oylar CHP içerisinde bir muhalif kanadın belirdiğinin ilk göstergesi olarak karşımıza gelmektedir.¹⁰⁰

Çiftçiye topraklandırma kanunu ve bütçe görüşmelerinde hissedilmeye başlanan parti içerisindeki muhalif hava Adnan Menderes, Celal Bayar, M.Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın Halk Partisi Meclis Grubuna verdiği "Dörtlü Takrir " olarak geçen önerge ile artık tamamen belirgin bir hal almıştır. Dörtlü Takrir kapsamında anayasada yer alan hakların tanınması, kişilerin hak ve hürriyetlerinin verilmesi ve siyasi yaşamın gelişmesi adına birtakım önlemlerin alınması gerektiği yönünde bazı isteklerde bulunulmuştur.¹⁰¹ Grup tarafından görüşülen dörtlü önerge reddedilmiştir. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün "Tan" ve "Vatan " gibi birtakım gazetelerde yazılar yazmalarından dolayı partiden ihraç edilmeleri ve bu

⁹⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. KARPAT, Türk Demokrasi, s.514.

⁹⁸ AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)*,Çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, Hil Yayın, 2010, s.29.

⁹⁹KARPAT, Türk Demokrasi, s.515.

¹⁰⁰ KARPAT, Türk Demokrasi , s.232.

¹⁰¹ KARPAT, Türk Demokrasi , s.233.

ihraçları eleştiren Refik Koraltan'ın da partiden ihracı üzerine Celal Bayar kısa bir süre sonra kendi rızasıyla partiden ayrılmıştır. Partiden ayrılan bu isimler 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurduklarını resmen ilan etmişlerdir. Böylece Türk siyasi hayatına bir dönem damgasını vuracak, 27 yıllık iktidarın bir anda muhalefet koltuğuna geçmesini sağlayacak parti CHP'ye mensup bazı partililerin ayrılması ile oluşturulmuştur. DP'nin kurulması halk tarafından sevinçle karşılanmıştır CHP'nin yıllardır sergilemiş olduğu yönetimden sonra yeni parti heyecana sebep olmuştur.¹⁰²

10 Mayıs 1946 tarihinde İsmet İnönü gerçekleştirdiği açılış konuşmasında demokrasiye işaret etmiş ve bu kapsamda Türkiye'de bunca yıldır süregelen İki Dereceli Seçim Sistemi¹⁰³ yerine tek dereceli seçim sisteminin¹⁰⁴ kabul edilmesinden bahsetmiştir. Ayrıca dernek ve siyasi parti kurma önündeki engellerin kaldırılması gibi yeni birtakım uygulamaları tavsiye etmiş ve bu kapsamda erken seçime gidilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.¹⁰⁵ Seçim öncesinde çıkarılan 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi kanunu ile iki dereceli olan seçim sistemi, tek dereceli çoğunluk seçim sistemine çevrilmiştir.¹⁰⁶ DP'nin kurulmasından bir süre sonra yapılan 1946 erken seçimleri gerçekleştirilmiş ve bu seçim demokrasi adına bolca tartışma içeren bir seçim olarak tarihteki yerini almıştır. Seçimlerde mazbatalarının değiştirildiği ve seçimlere bürokratların etkisi olduğu yönünde birçok usulsüzlükten bahsedilmiştir.¹⁰⁷ 21 Temmuz günü yapılan seçimler sonrasında CHP iktidar koltuğunu korurken artık mecliste DP'li milletvekilleri de yer almaya başlamış böylece yıllar boyunca süregelen muhalefetsiz iktidar dönemi böylece sona ermiştir.

¹⁰²DOKUYAN, Sabit, "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2014, S.2,s.162.

¹⁰³İki aşamalı gerçekleştirilen bu seçim sisteminin ilk aşamasında müntehib-i evvel denilen birinci seçmenler, müntehib-i sani denilen ikinci seçmenleri; ikinci seçmenler de sayılab denilen mebusları seçerlerdi. İlk Meclis üyelerinin milletvekili seçimleri ile 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 seçimleri iki dereceli olarak yapılmıştır. bkz. Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923- 2019*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2012, 14.;GÜVENİR, Murat, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1982, C.XXXVII.,S.1.,s.229.

¹⁰⁴Bu seçim sisteminde ikinci seçmen uygulaması bulunmamaktadır.1946 seçiminden itibaren uygulanmaktadır. bkz. TÜİK, 14; GÜVENİR, Murat, "Seçim Sistemleri....", C.XXXVII, s.229.

¹⁰⁵KARPAT, Türk Demokrasi, s. 242.

¹⁰⁶TÜİK, s. XII.

¹⁰⁷ÖZDEMİR, Hikmet, "Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi", *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları*, C.XVI, Ankara, 2002, s.1637.

1950 Seçimlerine giden süreçte milletvekili seçim kanunu üzerinde tekrar değişikliğe gidilmiş ve 5545 sayılı kanun gereğince tek dereceli, eşit, genel, gizli oy ve açık sayım şeklinde tertiplenen yeni seçim sistemi ile demokratik anlamda ilk seçimlerin hazırlığına girişilmiştir. Bu kanun kapsamında 40.000 nüfusa bir milletvekili seçileceği ve seçmen yaşının 22 olarak belirlenmesi aynen yer almıştır. Sayının 40.000 olarak belirlenmesi ülke nüfusunun artmasıyla doğru orantılı bir şekilde milletvekili sayısının da artmasına neden olmuştur. Uygulanacak tek dereceli liste usulü çoğunluk seçim sistemi ile de bir bölgedeki oyların büyük çoğunluğunu alan partinin, o bölgedeki tüm milletvekillerini kazanması uygulamasını beraberinde getirmiştir.¹⁰⁸

1946 seçimleri sonrasında iktidar ve muhalefet arasındaki ipler iyice gerilmiş ve bu durumun farkına varan İsmet İnönü tarihi 12 Temmuz Beyannamesini yayınlarak iktidarın muhalefeti ezmek, baskı altına almak gibi bir amacının olmadığını beyan etmiştir.¹⁰⁹ 1950 seçimi öncesi yapılan bu hazırlıklar kapsamında muhalefet kanadı iyice güçlenmiş ve seçim öncesi çalışmalarını sürdürmüştür. 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmış ve bu seçime 3 siyasi parti katılmıştır. Böylece iktidar mücadelesi İsmet İnönü liderliğinde CHP, Celal Bayar liderliğinde DP ve kısa bir süre önce Fevzi Çakmak tarafından kurulan Millet Partisi¹¹⁰ arasında gerçekleşecektir.¹¹¹

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti kapsamın da şunu söyleyebiliriz ki 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayıp 1946 yılına kadar uzanan zaman diliminde demokrasiye geçiş denemeleri başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Başarılı denemelerin yanı sıra ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarında yaşanan sorunlar sebebiyle bu süreç ancak denemede aşamasında kalmıştır. Demokrasiye geçiş için çaba gösteren birçok Batı ülkesi gibi Türkiye'de bu sürecin sancılarını yoğun bir şekilde yaşamış ve niyahetin de amacına ulaşmıştır.

¹⁰⁸TÜİK, s.XII; *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982,s.25.;GÜVENİR, Murat, "Seçim Sistemleri....", s.219.

¹⁰⁹ ÇOLAK, Filiz , " Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950) ", *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları* ,C.XVI, Ankara, 2002, s.1434.

¹¹⁰EKİNCİ, Necdet, " İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları", *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel vd) Yeni Türkiye Yayınları*, XVI, Ankara, 2002, s.1324.; Mareşal Fevzi Çakmak'ında aralarında yer aldığı kurucu üyeler DP içindeki liberallerin temsilcisi olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KARPAT, Türk Demokrasi, s.507.

¹¹¹ TÜİK, s.4

İKİNCİ BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİ VE TÜRKİYE

I.1950 Türkiye Milletvekilleri Genel Seçimleri

1950 seçimleri öncesinde Türkiye bir ilki yaşamıştır. İlk defa birden fazla partinin katılacağı ve yine birden fazla partinin seçim propagandası olan bir seçimle karşı karşıya gelmiştir. Böylece halkı siyasete olan ilgisi artmış bu da beraberinde katılımı getirmiştir.¹¹² Yine bu dönemde halk ilk defa dönemin önemli bir kitle iletişim aracı olan radyolardan seçim konuşmalarına ulaşma imkanını elde etmiştir.¹¹³ Bir süre boyunca sadece iktidar partisinin konuşmalarına yer verilmesi sonrasında yapılan düzenlemeyle noter huzurunda bütün partilere yayın yapma imkânı verilmiştir. Bu durum büyük bir ilgi görmüş, iktidarın da radyo kanallarından eleştirilebilmesinin önünü açmıştır.¹¹⁴

1950 seçimlerinde Türkiye genelinde kayıtlı seçmen sayısı 8.905.743'tür. Sandık başına giderek oy kullanan seçmen sayısı ise 7.953.085'tir. Bu sonuçlar çerçevesinde seçime katılım oranının %89,3 olduğu söylenebilmektedir.¹¹⁵ Buradaki katılım oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir ki Türkiye 'de bu denli bir katılım oranı bir daha ancak 12 Eylül sonrasında yapılacak seçimlerde görülecektir.¹¹⁶ 1950 seçim sonuçlarının ve tabloya aktarımı şu şekildedir:

¹¹²TOKGÖZ, Müge, *1950 Seçimlerinin Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecindeki Yeri*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 103.

¹¹³DUMAN, Doğan, İPEKŞEN SUN Serçin, "Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları(1950-2002)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara 2013,s.120. kaynakça

¹¹⁴YILDIRIM, İsa, *Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu (1950-1960)*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013,s.61

¹¹⁵ TÜİK, s.25.

¹¹⁶ TOKGÖZ, *1950 Seçimlerinin...*, s.110.

Tablo 2.1. 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları¹¹⁷

Partiler	ALDIKLARI OY SAYISI	OY ORANLARI	MİLLETVEKİLİ SAYILARI
DP	4.391.694	55,2	416
CHP	3.148.626	39,6	69
MP	368.537	4,6	1
BAĞIMSIZLAR	44.537	0,6	1
TOPLAM	7.953.085	100	487

Yukarıda verilen tabloda toplam oylarda 309 civarında bir farklılık olduğu görülmektedir ki bunun nedeni o dönemin verilerinin çok sağlıklı olmaması olabileceği gibi bir de geçersiz oyların hesaba katılmaması da olabilir. Tablodan anlaşılacağı üzere bu seçimde MP'nin almış olduğu oy oranı %4'lerde kalırken, CHP %39 oranında, DP ise %55 oranında bir oy almıştır. DP'nin uzun soluklu CHP iktidarına son verip böylece iktidar koltuğuna geçmesi "Demokrasinin Zaferi" şeklinde hafızalarda yer edinmiştir.¹¹⁸ Aynı zamanda bu zaferin orta direk olarak adlandırılan yeni bir sınıfın katkılarıyla gerçekleştiği yönünde fikirlerde bulunmaktadır. Önceki iktidara yönelik şikayetlerin ve geleceğe yönelik umutlarında bu seçim başarısında etkisi olduğu düşünülmektedir.¹¹⁹ Ticaret ve sanayi ile uğraşan kesimin yanı sıra köylünün de desteğiyle bu başarının geldiğine inanılmaktaydı.¹²⁰ DP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinde kazandığı bu zafer "Ak Devrim" olarak adlandırılmıştır.¹²¹ CHP hiçbir şekilde beklemediği bir yenilgiyle karşılaşmıştır. Bu noktada CHP üzerinde şok etkisi yaratan bir başka unsur ise sadece yenilmek değil

¹¹⁷ TÜİK, s.25.

¹¹⁸ ORTAYLI, Türkiye'nin Yakın,s.121. bknz.EK.A.1.

¹¹⁹KARPAT, Kısa Türkiye s. 169.

¹²⁰YILMAZ, Ensar, "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, Bartın 2010,C.1, S.2, s.41.

¹²¹ TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s.28.

bu denli ağır bir yenilgi almaktı.¹²² Böylece meclisteki yeni koltuk dağılımı şu şekilde olmuştur: Bğmsz 1, MP 1, CHP 69, DP 416. Bu kapsamda Demokrat Partinin milletvekili çıkaramadığı sadece 7 il vardır. Bunlar; Bingöl, Bitlis, Erzincan, Hatay, Kars, Malatya, Sinop'tur. Hakkari ilinde ise seçime katılmamıştır.¹²³ Oy oranları ve koltuk dağılımı arasında bu denli bir sonucun ortaya çıkmasına etki eden başlıca unsur seçim sistemidir.

1950 seçimlerinde cinsiyete göre milletvekili sayısı ve temsil oranı ise şu şekildedir; toplam 487milletvekilinden 484'ü erkek (temsil oranı %99,4), 3 kişi ise kadındır. (temsil oranı %0,6).¹²⁴

1950 genel seçimlerinin ardından sıra Cumhurbaşkanı seçimlerine gelmiştir. Bu kapsamda yapılan seçimlere 453 milletvekili katılmış olup İstanbul milletvekili olan Celal Bayar 387 oy alarak yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bunu yanı sıra İsmet İnönü 64 oy alırken aday olmayan Halil Özyürek adına 1 oy çıkmıştır.¹²⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı olarak seçilen Celal Bayar aynı zamanda sivil kökenli ilk cumhurbaşkanı olarak tarihteki yerini almıştır.¹²⁶ Celal Bayar'ın yemin töreninin hemen ardından Adnan Menderes'in Başbakanlığa atandığına ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararnamesi okunmuş ve I. Adnan Menderes hükümeti kurularak 10 yıllık iktidarın resmi başlangıcı gerçekleştirilmiştir. Bu kabinede Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu, Hasan Polatkan gibi önemli isimler yer almıştır. ¹²⁷ 14 Mayıs gecesi seçimler henüz sonuçlanmadan CHP'nin kaybedeceği büyük oranda anlaşılmıştır. Birtakım komutanların İsmet İnönü'yü ziyaret ederek emrinde olduklarını belirtmeleri de demokrasi açısından oldukça tehlikeli bir davranıştır. Fakat bu girişim meclisi açtırmama teklifi İsmet İnönü tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir.¹²⁸

¹²² GÜNGÖR, Süleyman, "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta 2010,S.21, s. 201.

¹²³ TUNCER, Erol, *1950 Seçimleri*, Ankara, TESAV, 2010, s.365-367

¹²⁴ TÜİK, s.5.

¹²⁵ TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt, 1.Oturum,22.05.1950,s.7-8.

¹²⁶ TUNCER, 1950 Seçimleri, s.87

¹²⁷ ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara, İmge Kitapevi, 2013, s.21.

¹²⁸ GAYTANCIOĞLU, Serkan, *Demokrat Parti İktidarı ve Vatan Cephesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2011,s.33.

A. Diyarbakır 1950 Milletvekili Seçimleri

1950 seçimlerine Diyarbakır'dan iki parti katılmış olup bu partiler CHP ve DP dir.1950 seçimlerinde Diyarbakır'da yer alan kayıtlı seçmen sayısı 114.487 olup bu seçmenlerden 103.246'sı sandık başına giderek oy kullanmıştır. Katılım oranı %90,2 civarındayken bu oran ülke ortalamasının üstündedir. DP bu seçimde 53.691 oy alarak %52,8'lik oy oranıyla 1.parti olmuş ve 7 milletvekili çıkarmıştır. Bu zaferde DP'nin Diyarbakır halkına yakın davranması ve birtakım ziyaretleri etkili olmuştur.¹²⁹ DP Diyarbakır genelinde halkın belki de en fazla dikkatini çekecek dini konuları sürekli gündeme getirmiş bunun yanı sıra bazı şeyhlere partisinde yer vermiştir.¹³⁰ Daha ayrıntılı bir inceleme için seçim sonuçlarını şu şekilde tablolaştırabiliriz.

Tablo 2. 2. 1950 Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları¹³¹

SİYASİ PARTİLER	ALINAN OY SAYISI	OY ORANI	KOLTUK SAYISI
DP	53.691	52,8	7
CHP	48.000	47,2	0
TOPLAM	103.246	100	7

Genel itibariyle daha önce bahsettiğimiz toplam oy sayısındaki farkın buraya da yansıdığı görülmüştür.1555 civarında bir oyun dönemin şartları ve geçersiz oyların hesaplanma şekliinden kaynaklandığı düşünülmektedir. IX. Dönem Diyarbakır ilinden milletvekili seçilen kişiler şunlardır:

- 1) Kâmil Tayşı

¹²⁹MAVİŞ, Meral, *IX. Dönem Diyarbakır Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1954)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2019, s. 26.

¹³⁰AKÇAY, Nurettin, *1946-1960 Yılları Arasında Diyarbakır'daki Siyasi Faaliyetler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2013, s. 70.

¹³¹ TÜİK, s.46.

- 2) Ferit Alpiskender
- 3) Yusuf Kamil Aktuğ
- 4) Yusuf Azizoglu
- 5) Mustafa Ekinci
- 6) M.Remzi Bucak
- 7) Nazım Önen.

II.TBMM IX.DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

A. Kâmil Tayşı'nın Biyografisi

1899 yılında Antalya ili Akseki ilçesine bağlı İbradı'da doğdu. Babasının adı Hüseyin Hüsnü, annesinin adı ise Emine'dir. Mehmet Nuri-Zehra çiftinin kızı Hayriye Hanımla evlenmiş olup; iki çocuk babasıdır.¹³²1916 yılında Askerî Tıbbiyeye kaydolmuş 1921'de Tabip teğmen rütbesiyle mezun olmuştur.1922'de Üsteğmen rütbesine terfi etmiştir. 20 Mayıs 1924'te, Millî Mücadeleye katılmadığı gerekçesiyle askerlik görevine Milli Savunma Bakanlığı tarafından son verilmiştir. Bunun üzerine Kâmil Tayşı asıl mesleği olan doktorluğa geçerek 1 Eylül 1924'te Viranşehir Hükümet Tabipliğine atanmıştır. Daha sonra sırasıyla Siverek, Urfa merkez ve Diyarbakır belediye tabipliğine atanmıştır. 22 Ağustos 1945 yılında ise Sağlık Bakanlığı merkez teşkilatına atanmış olup burada 1 yıl kadar çalıştıktan sonra 6 Ağustos 1946 yılında tayini çıkmış ancak atandığı yere gitmediğinden memuriyetle ilişkisi sonlandırılmıştır. Bunun üzerine bu sırada yeni kurulan DP'ye girerek siyasete atılmıştır. Diyarbakır DP İl İdare Teşkilâtını kurmuş ve Merkez İlçe

¹³²TBMM Albümü (1920- 2010),C. II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara 2010. s. 557.

başkanlığında 4 yıl çalıştıktan sonra IX. Dönem seçimlerine katılmıştır.¹³³ DP'nin Diyarbakır'da kurulması sırasında büyük çaba sarf etmiştir. Diyarbakır sorunlarıyla yakinen ilgilenmiş ve gerekli hususları TBMM'ye taşımıştır.¹³⁴

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlere katılmış ve DP listesinden Diyarbakır Milletvekili seçilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye katılmış olup Meclis Başkanlığı tarafından 5 Haziran tarihinde Kâmil Tayşi'nin seçim tutanağı onaylanmıştır.¹³⁵

Tâyşi Meclis çalışmalarında Ulaştırma Komisyonuna seçilerek faaliyetini sürdürmüş olup bunun yanı sıra İskân ve Hazine Bankası konularında kurulan geçici komisyonlarda da görev almıştır. Milletvekilliği görevi sürdürdüğü sırada Diyarbakır'da gerçekleştirilen DP kongrelerine de katılmıştır. 1951 yılında gerçekleştirilen bir kongre sırasında kongre başkanlığı aday gösterilmiş olmasına rağmen seçilememiştir ve yerine İl İdare Kurulu Başkanı Nuri Onur seçilmiştir.¹³⁶

Millet Partisi'nin Diyarbakır'da gerçekleştirdiği miting sonrasında bu durumdan rahatsızlık duyan Tayşi kendi seçmenlerine hitaben en kısa zamanda DP'nin de bir miting yapacağını belirtmiştir.¹³⁷

1954 yılına gelindiğinde 1951 yılından kalma radyo abone ücretini ödemediği ortaya çıkmıştır. Kendisine birkaç kez bu borcun tebliğ edildiği ve buna kayıtsız kaldığı ifade edilince hakkında soruşturma açılmıştır. Adalet Bakanlığı tarafından yürütülen bu soruşturma sonrasında milletvekilliği dokunulmazlığı kaldırılmış ve milletvekilliğinden ihraç edilmesi yönünden karar alınmıştır.¹³⁸

TBMM deki görevi 1954 yılı itibariyle sona ermiş, ancak siyasi hayatına Diyarbakır Belediye Başkanı olarak devam etmiştir. Belediye başkanlığı görevini yürüttüğü sırada haklarını kötüye kullanmaktan dolayı dokunulmazlığının

¹³³ ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- IX. Dönem 1950-1954*, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları No:18, 1999, VII, s.320.

¹³⁴ İLYAS Ahmet, ÇOBAN Ebru, "Diyarbakır'da 1950 Seçimleri ve Milletvekili Ahmet Kamil Tayşi", *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, (Edit: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, vd.) Ensar Yayınları, İstanbul, 2018, s.830.

¹³⁵ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1652.

¹³⁶ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.1

¹³⁷ Diyarbakır Gazetesi, 22 Mart 1952, S.3642, s.1

¹³⁸ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu:30.10.0.0. Yer No:9.53.19 Tarih:27.03.1953;bknz. Ek A.8.

kaldırılması görüşülmüşse de bu konunun daha sonra görüşülmesine yönelik 2170 nolu karar alınmıştır.¹³⁹ Belediye başkanlığı bitiminde DP İl Başkanlığına seçilmiştir. Doktor Kâmil Tayşi 1957 seçimlerine DP listesinden katılarak XI. Dönemde yeniden Diyarbakır Milletvekilliğine seçilmiştir.¹⁴⁰

Milletvekilliği görevini yürüttüğü sırada geçirmiş olduğu bir rahatsızlık sonrasında doktor raporu ile siyasetten uzaklaşması tavsiye edilmiştir.¹⁴¹ Kâmil Tayşi bir süre sonra DP il yönetiminden memnun olmadığını açık bir şekilde dile getirir olmuştur ki bu hususta genel merkeze yazdığı mektupta şikayetlerini dile getirmiştir. Parti yönetimi noktasında düşünmeden hareket edildiğini ve liyakatsiz yönetim sergilendiğini belirtmiştir.¹⁴²

27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra Yassıada da kurulan Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlaması ile hapsi istenenler arasında ismi geçmektedir.¹⁴³ 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasının yanı sıra 1 yıl 4 ay İstanbul'a sürgün cezasına çarptırılmıştır.¹⁴⁴ Haksız kazanç elde etme ve görevi kötüye kullanma suçlarından yargılanması devam ederken Temmuz 1962 de vefat etmiştir.¹⁴⁵ Ankara Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verildi.¹⁴⁶

1.Kâmil Tayşi'nin Meclis Faaliyetleri

Kâmil Tayşi mecliste bulunduğu süre zarfında 7 kere söz almasının yanında 1 kere de kanun teklifinde bulunmuştur. Tayşi ilk olarak Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz almıştır. Diyarbakır'dan doğu yönüne giden yolun durumundan bahsetmiş yolun bozuk olduğu ve bu yolu düzeltme amacıyla herhangi bir faaliyette bulunulmadığı yönünde konuşmasına başlamıştır. Aynı zamanda bu yol üstünde 4 farklı köprüünün olduğunu

¹³⁹Resmi Gazete, 8 Nisan 1959, Sayı: 10180.

¹⁴⁰TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1652; ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, 320. ; Milliyet, 8 Ekim 1957,s.5

¹⁴¹BCA, 10.9.0.0./47.140.8.11./15.02.1960

¹⁴² BCA, 30.1.0.0./21.123.6/07.04.1960

¹⁴³ Milliyet,15 Temmuz 1961, s.1

¹⁴⁴ Milliyet, 16 Eylül 1961, s.5.

¹⁴⁵ İLYAS, ÇOBAN, ‘‘Diyarbakır’da 1950 Seçimleri...’’s.834.

¹⁴⁶TBMM Albümü (1920- 2010), s. 557.

ifade ederek gerekli düzenlemeler sonrasında köprülere ulaşımın da kolaylaşacağına halkın böylece refah seviyesinin artacağına değinmiştir. Bahsedilen köprü ve yolların onarımının ülke savunmasına da katkı sağlayacağı yolunda görüşünü bildirmiştir. Yolun onarım malzemesi için de çok uzağa gidilmesine gerek kalmadan petrol arama bölgelerindeki asfalttan faydalanabileceğini belirtmiştir. Gerekli şartların elverdiğini ve temini noktasında Bayındırlık Bakanlığında ricada bulunmuştur.¹⁴⁷

Bütçe tasarısının devamında Sağlık Bakanlığı noktasında yıllarca kanser konusunda hükümetlerin bütçe konusunda eksik davrandığını ifade etmiş ve bu durumu rakamlarla özetlemeye çalışmıştır. Kanserle mücadele noktasında gerekli çalışmaların yapılmadığını savunmuştur. Her geçen yıl kanserden ölenlerin sayısının arttığını ve beklentisinin hükümet tarafından derhal bütçe noktasında çalışmalar yapılması yönünde olduğunu ifade etmişse de bu önergesi gerekli karşılığı bulmamıştır.¹⁴⁸

Tayşi, bir diğer konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçeleri hakkında yapmıştır. Takririnde kanser hakkında yeterince bilgi verildiğini belirtmiştir. Memlekette bir Kanser Cemiyetinin bulunduğu ve bu cemiyetin Kanser Enstitüsü ve Lâboratuvarı kurulması için tedarik ettiği bir arsa olduğuna değinmiştir. Bu müessesenin başında Filorida Üniversitesinde çalışan bir profesörün olduğunu hatırlatarak bu profesörün Türkiye de bir enstitü kurulması halinde gerekli çalışmaları yapacağını malzemeler sağlayacağını belirtmiştir. Müessesenin kurulması için şartların hazır olduğunu vurgulamış ama bunun yanı sıra bütçe eksikliğinden yakınmıştır. Milletvekilleri olarak milletin huzur ve refahı için bu kürsüden yemin ettiğini belirterek milletin bu derdine son verebilmek için ellerinden geleni yapmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁹

Tayşi, İşletmeler Bakanlığı 1951 yılı bütçesi üzerine de söz almıştır. Ülkenin milli servet ve gelir kaynaklarından en önemlisinin petrol olduğu yönünde görüşünü belirterek konuşmasına başlamıştır. 7 bölgede petrol arama çalışmaları yapıldığını ama birçoğunda istenilen sonuca ulaşamadığını öne sürmüştür. Bunu yanı sıra Raman bölgesinin Türkiye için yegâne kaynak olduğunu öne sürerek bölge genişliğinin 200 kilometre dolaylarında olduğunu belirterek mıntika hakkında geniş

¹⁴⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,51.Birleşim,5.Oturum,25.02.1951,s.853.

¹⁴⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,51.Birleşim,5.Oturum,25.02.1951,s.863.

¹⁴⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,52.Birleşim,4.Oturum,26.02.1951,s.959.

bilgi vermiştir. Bölge için yeni kuyuların açılması gerektiğini ve modernleşen çağla beraber artık bölgede yeni kuyuların açılmasının daha az maliyetle sağlanabileceği yönünde bir tez savunmuştur. Milli gelirin arttırılması noktasında ve Raman bölgesinden daha çok faydalanabilmek amacıyla kuyuların açılması gerektiğini böylece bütçeden daha çok pay ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Yabancı kuvvetlerin dost görüntüsü altında bu serveti elimizden almaya niyetli olduklarını savunurken bugün milletin temsilcisi olan vekillerin ne yapması gerektiğini bildiklerini vurgulaması üzerine bu konuşması mecliste alkışlarla karşılanmıştır.¹⁵⁰

Kâmil Tayşi ve Mustafa Ekinci Eskişehir'de sel baskınından zarar görenler için yaptırılacak konutlar hakkındaki 5663 sayılı kanunun Dicle Nehrinde oluşan sel baskını sonrasında zarar gören Bismil İlçesindeki vatandaşları da kapsamı hakkında kanun teklifinde bulunmuştur.¹⁵¹ Kanun oy birliğiyle kabul edilip yürürlüğe girmiştir.¹⁵²

Tayşi başka bir konuşmasını Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda bazı değişiklikler yapılmasına ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesine dair kanun münasebetiyle yapmıştır. Bu konuşmasına milletvekillerinin emeklilik haklarının kaldırılmasının sekizinci dönemde 5434 sayılı kanunun 87. Maddesiyle kabul edildiğini belirterek başlamıştır. Bu kanunun daha önceki dönemde milletvekilleri tarafından sırf rakiplerini saf dışı etmek için çıkardıkları bir kanun olarak yorumlamıştır. Buna istinaden:

“Ben müsaadenizle bir tahrir vererek, Bütçe Komisyonunun birinci maddeye eklediği ve parantez içine aldığı fıkranın kaldırılmasını, «mesleki memuriyet olup da mebusluğa seçilen vatandaşların 27 seneden beri mevcut haklarının ve emeklilik hakkının devamı» şeklinde maddenin tashihini talep ediyorum, karar Yüksek Meclisindir.”¹⁵³

sözleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

Kâmil Tayşi bir başka konuşmasını ise 1952 yılı Bütçe Kanununa bağlı tablolar da değişiklik yapılması hakkındaki kanun münasebetiyle gerçekleştirmiştir. Dicle Nehri'nin kısa bir süre önce taşması sonucunda bölgedeki bir ilçenin büyük kısmının; bir bucağın yarısından fazlasının zarar gördüğü ayrıca 13 köyde 157

¹⁵⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,53.Birleşim,4.Oturum,27.02.1951,s.1131-1133.

¹⁵¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,14.Cilt,52.Birleşim,4.Oturum,24.03.1952,s.4.

¹⁵²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,16.Cilt,88.Birleşim,3.Oturum,20.06.1952,s.472-475.

¹⁵³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,15.Cilt,77.Birleşim,3.Oturum,28.05.1952,s.384.

vatandaşın evinin yıkıldığını belirtmiştir. Kızılay ve hükümetin yardımları sonucu işleri teslim edilmişse de vatandaşların bir süredir çadırlarda yaşadığını vurgulamıştır. Muhacirlere ve vatandaşlara yardımın birbirinden farklı şeyler olmadığını belirterek muhacirler için ayrılan 500 bin liranın 157 bin lirasını Bismil de felakete uğrayan vatandaşlara ayrılmasını önerge olarak sunmuş bu önerge oylama sonrasında kabul edilmiştir.¹⁵⁴

Tayşî son olarak ateşli silâhlar ve bıçaklar hakkındaki kanun münasebetiyle söz almıştır. Ateşli silahlar kanunun hazırlanıp meclise sunulması sırasında Tayşî asıl meselenin ateşli silahlar yüzünden meydana gelen olayların, nedenlerinin yok edilmesi için çözümlerin bulunması gerekliliğini vurgulamıştır. Tasarının ceza hakkındaki yaptırımlarının bu amaca ulaşmaktan uzak olduğunu belirtmiştir. İktidarı kazandıktan sonra ülke genelinde bulunan beyler, ağalar ne şekilde hareket edeceklerini takdir edemediklerinden sinmek zorunda kalmışlardı. Diğer tarafta namuslu vatandaşların ise gönül rahatlığıyla işlerine sarılmış, zenginleşmeye refaha kavuşmaya başladıklarını belirtmiştir. Af kanunu çıkmasıyla diye konuşmasına devam ederken mecliste gürültüler oluşmaya başlamıştır ve bu sırada Tayşî silahlanmanın nereden kaynaklı olduğunu anlatmasına müsaade edilmesini istemiştir. Konuşmasına:

“Cezai hükmün adli hakka dayanması ve müessir olması esastır. O halde ateşli silâhların cinayet fiilini ikadaki suhulet ve şiddetine göre cezaların da değişmesi gerekli olduğu kanaatindeyim. İzinsiz av silâhı taşıyanlar bir sene, memnu bıçakları taşıyanlar üç sene, tabanca taşıyanlar beş sene ve harb silâhları ile vatandaşları öldürenlere idam hükümlerinin kanuna konmasını cemiyetimizin selâmeti ve halkımızın huzuru namına Heyeti Umumiyenizden rica ederim. Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına Şifahi olarak arz ve beyan ettiğim ve Meclis beyanatına geçen mucip sebeplere dayanarak 14 ncü maddenin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.”

İfadelerini kullanarak son vermiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,16.Cilt,88.Birleşim,2.Oturum,20.06.1952,s.368-369.

¹⁵⁵Madde 14. - Bu kanunda yazılı istisnalar dışında ateşli silâhlardan izinsiz, vesikasız tabanca taşıyanlar beş sene, evinde bulunduranlar üç sene. Harb silâhlarını taşıyanlar «küçük çaplı mavzer, otomatik tabanca ve benzeri» ve elinde yakalananlar 15 sene, evinde bulunduranlar on sene ve bu harbsilâhlariyle cinayet işliyenler idam hükmü ile mahkûm edilirler. Bir vatandaşı mağdur etmek maksadiyle vatandaşın evine harb silâhları saklayarak ihbar eden ve ettirenler ve bu fiili zabıta ve Adliye tahkikiyle sabit olanlar kanunda yazılı ceza ile cezalandırılırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz: TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,24.Cilt,105.Birleşim,2.Oturum,09.07.1953,s.450-451.

B. Ferit Alpiskender'in Biyografisi

1909 yılında Diyarbakır merkez mahallesi olan İskenderpaşa Mahallesi'nde doğmuştur. Babasının adı Zülfikâr Zülküfül, annesinin adı ise Zehra'dır. Bahrettin-Fatma Zehra çiftinin kızı Halime Sabahat Hanımla evli olup; iki çocuk babasıdır. Ortaöğretim hayatına Ankara da devam eden Ferit Alpiskender Ankara Erkek Lisesini bitirmiş ve buradan mezun olarak İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girmiş önce Galata Gümrük Müdürlüğünde daha sonra aynı yerin Teftiş Heyeti kısmında kâtip adayı olarak bir süre çalışarak 1933 yılında hukuk diplomasını almıştır. Meslek hayatına bir süre öğretmen olarak devam etmiş ve 14 Aralık 1933'te Tarsus Amerikan Koleji tarih-coğrafya, yurt bilgisi öğretmenliğine atanmıştır. 2 yıl kadar bu görevde çalışmış daha sonra askere gitmek üzere buradaki çalışmalarına son vermiştir.

Askerlik vazifesinde Yedek Subay Okuluna giderek 30 Mayıs 1936'da Yarsubay¹⁵⁶ rütbesiyle okuldan mezun olan Ferit Alpiskender askerlik sonrasında öğretmenlik mesleğine geri dönmüş ve bir süre bu meslekte çalışmıştır. IX. Dönem Diyarbakır milletvekili seçilinceye kadar İstanbul Hâkim Adaylığı, Gürün Savcı Yardımcılığı, Tunceli Sorgu Hâkimliği, Bergama Sulh Hâkimliği, Elmalı Hukuk Hâkimliği ve Diyarbakır Hazine Müşavir avukatlığı görevlerinde bulunmuştur.¹⁵⁷

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde DP listesinden Diyarbakır Milletvekili seçilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye katılmıştır. Meclis başkanlığınca 5 Haziran 1950 tarihinde Ferit Alpiskender'in seçim tutanağı onaylandı.¹⁵⁸ Diyarbakır milletvekili olarak seçildiği IX. Dönem faaliyetleri arasında DP'nin Diyarbakır il ve ilçe genelinde düzenlemiş olduğu kongrelere katılmakta bulunmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Harp Okulu mezunları subayların ilk altı ayda kullandığı rütbe. Ayrıntılı bilgi için bkz: GEÇER Kadir Türker, "Tarihten Günümüze Türk Ordusunda Kullanılan Rütbe Sembolleri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Ankara, 2012,S.411,s.81.

¹⁵⁷ ÖZTÜRK, Türk Parlamento, VII, s.309.

¹⁵⁸ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1646

¹⁵⁹ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.1; Diyarbakır Gazetesi, 11 Mayıs 1953, S.3990, s.1

X. Dönem seçimlerine Tekirdağ ilinden aday olarak katılan Ferit Alpiskender milletvekili seçilmiştir.¹⁶⁰

27 Mayıs darbesi sonrasında yapılan ilk seçime Adalet Partisinden katılmıştır.¹⁶¹ 15.10.1961-2.6.1968 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu Manisa Üyesi olarak görev almıştır.¹⁶² Mecliste bulunduğu süre zarfında Türk-Japon Dostluk Grubu Başkanlığı, Senato Grup Başkanlığını görevini üstlenmiştir.¹⁶³

Parti içindeki birliği bozdukları gerekçesiyle hakem heyetine sevk edilen 10 Adalet Partili milletvekili arasında yer almış.¹⁶⁴ Yapılan soruşturmalar sonrasında AP' den ihraç edilmiştir.¹⁶⁵

Bir süre bağımsız olarak devam ettikten sonra CHP'nin kurduğu 3.Koalisyon hükümetinde Ulaştırma Bakanı olarak yer almıştır.¹⁶⁶ 33 Dizel Lokomotifin temin edilmesi noktasında Alpiskender'in bir firmayı nüfuzunu kullanarak himaye ettiği gerekçesiyle hakkında meclis soruşturması istenmiştir.¹⁶⁷

Dünya Posta Uzlaşmalarının gözden geçirilmesi amacıyla Viyana'da toplanacak olan XV. Dünya Posta kongresine hükümeti temsilen heyetiyle beraber katılması için karar alınmıştır.¹⁶⁸ Ulaştırma Bakanlığı vazifesini sürdürdüğü sırada Avrupa Ulaştırma Bakanları Konseyi'nin Fransa'nın Bordeaux kentinde gerçekleştireceği 19.toplantıya hükümet adına heyeti ile katılması kararlaştırılmıştır.¹⁶⁹ Bu vazife sırasında yerine vekâleten Devlet Bakanı Malik Yolaç tayin edilmiştir.¹⁷⁰ 10 Aralık 1964 tarihinde lokomotif olayından dolayı Ulaştırma Bakanlığı görevinden istifa etmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁰TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem X, Sicil No: 1646

¹⁶¹ Milliyet, 16 Kasım 1961, s.1.

¹⁶² Milliyet, 18 Ekim 1961, s.5.

¹⁶³ ÖZTÜRK, Türk Parlamento, VII, s.309.

¹⁶⁴ Milliyet, 16 Nisan 1963, s.1.

¹⁶⁵ Milliyet, 18 Mayıs 1963, s.1. Cumhuriyet, 19 Nisan 1963, s.7.

¹⁶⁶ Milliyet, 26 Aralık 1963, s.1.

¹⁶⁷ Milliyet, 27 Şubat 1964, s.1. Cumhuriyet, 19 Mart 1964, s.7.

¹⁶⁸ BCA,30.18.1.2./177.22.16/31.05.1963

¹⁶⁹ BCA, 30.18.01.02./178.27.5./13.05.1964.

¹⁷⁰ Resmi Gazete, 29 Mayıs 1964, Sayı: 11714.

¹⁷¹ Milliyet, 11 Aralık 1964, s.7.

Bir süre siyasi hayatına bağımsız devam eden Alpiskender,26 Temmuz 1966 yılında tekrar Adalet Partisi'ne girmiştir.¹⁷²

29 Temmuz 1989 tarihin vefat eden Ferit Alpiskender İzmir Bornova Kabristanına defnedilmiştir.¹⁷³

1.Ferit Alpiskender'in Meclis Faaliyetleri

Ferit Alpiskender mecliste bulunduğu 9.dönem boyunca kanun teklifi, 1 önergede bulunmuş ayrıca 21 kere de söz almıştır. Alpiskender'in ilk olarak kanun teklifi ele alınacaktır. "Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun 10. Maddesine bir fıkranın eklenmesi" noktasından Bütçe Komisyonuna yazılı kanun teklifi sunmuştur.¹⁷⁴ Bu kanun teklifinden bir süre sonra teklifinin geri verilmesi yönünde yazılı önergeler sunmuştur. Gerekçe olarak adı geçen kanunun kaldırılmış olması ve kaldırılan bir kanuna fıkra eklenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Nihayetinde bu kanun teklifi geri verilmiştir.¹⁷⁵

Alpiskender ilk olarak Anayasanın 2. Maddesinde yer alan (Devlet dili Türkçedir) fıkrasının yorumlanmasına dair Anayasa Komisyonu raporu hakkında söz almıştır. Anayasa komisyonu sözcüsü olarak söz alan Alpiskender bu konu hakkında komisyonun ayrıntılı bir şekilde çalıştığını ve iş hakkında ayrı bir komisyon oluşturduğunu ifade etmiştir. İstanbul milletvekili Dr.Mükerrem Sarol'un verdiği önergede şef sisteminin lüzumsuz olduğuna dikkat çekmiştir. Senelerden beri zorla dayatılan bir anlayışla dilimizin büyük bir sıkıntıyla karşı karşıya kaldığına değinmiştir. Anayasa da geçen "Devletin resmi dili Türkçedir" fıkrasından ne gibi bir anlam çıkarılması gerektiğinin açıklanması gibi noktalarda bilgi istendiğine değinerek komisyonun yaptığı çalışmalar sonrasında kararları açıklamıştır.¹⁷⁶

¹⁷² Milliyet, 27 Temmuz 1966, s.1.

¹⁷³TBMM Albümü (1920- 2010), II, s.556.

¹⁷⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,3.Cilt,22.Birleşim,1.Oturum,22.12.1950,s.281.

¹⁷⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,6.Cilt,55.Birleşim,1.Oturum,02.03.1951,s.4.

¹⁷⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,1.Cilt,22.Birleşim,1.Oturum,12.07.1950,s.572.

Vakıflar Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçesi hakkında söz alan Alpiskender her yıl düzenli olarak 3,5 – 4 milyon lira civarında Diyanet İşleri Bütçesinden Vakıflar Bütçesine aktarılan para münasebetiyle konuşmuştur. Geçen yıllarda iktidar da bulunan grup tarafından çeşitli düzenlemeler yapılarak kaldırıldığını ve böylece bu yıl Vakıflar Bütçesinin gelir gider olarak 5.582.904 lira olduğunu ifade etmiştir. Vakıf gelirlerinin giderlerini karşılamadığını hatta bu yıl da hazineden 150 bin lira dolaylarında bir yardımın yapılacağından bahsetmiştir. Ecdadımız tarafından bize bırakılan bu vakıf eserlerinin ihmal edildiğine, bakımsız kaldığına değinerek şahsi çıkar sağlamak amacıyla kullanıldığını belirtmiştir. Osmanlı Devleti zamanında son derece verimli olan bu vakıfların tekrar düzenlenmesi için DP'nin biran evvel bir komisyon kurması gerektiğinden bahsetmiştir. Bunun şimdiye dek gecikmesini bir eksiklik olarak göstermiştir. Şimdiye dek hükümetin karşılaştığı olduğu büyük meselelerle meşgul olduğunu belirterek artık yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Geçen yıllarda vakıflar üzerinden haksız kazançlar sağlandığını belirterek bunların üzerine gidilmediğini hatırlatarak konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Evkaf bugün bir rejim aynı zamanda bir eleman buhranı içindedir. Diğer taraftan «evkafı mülhaka» denilen vakıflar, evkafa musallat olmuştur ve onun güzel işlemesine engel olan hususi vakıflar vardır. Bunların bilhassa ayrı ayrı ele alınarak işlenmesi Hükümetimizden umduğumuz mühim meseleler arasındadır. Camiler harabolmakta, çeşmeler, köprüler tarihî kıymetleriyle birlikte ortadan yok olmaktadır. Bunlarla gerek tarihî bakımdan ve gerekse sağladıkları iratlar bakımından bilhassa alâkadar olmamız gerekmektedir. Mülhak vakıflar bugün mütevelliler elinde idare edilmektedir. Bu mütevelliler evkaf ve evlât aleyhine çok kere tevliyeti bir geçim vasıtası olarak kullanıyorlar. Yeni çıkacak kanunla vakıflara da demokratik bir şekil verilmesi lâzımdır, kanaatindeyim. Vakıflar Amerika'da birer tesis mahiyetindedir. Bu, bizim için iyi bir örnek olabileceği gibi, biz tarihimiz içinde de en iyi örnekleri bulabiliriz. Fakat Evkaf Kanunu şartı vâkıfın koyduğu şartları da bozmuştur.”¹⁷⁷

Tasarının devamında tekrar söz alarak Vakıflar Bütçesinin 476. bölümün de kurs için 10.000 lira ayrıldığını belirterek görüşmeler sonrasında vakıfların yeni bir hal aldığını ve bu durumun bütün memurlara öğretilmesi için senede 30.000 liranın verilebileceğini belirtmiştir. Bu kurslarda kime neyin öğretileceğini sorgulayarak uygulamadan memnun olmadığını böylece ifade etmiştir.¹⁷⁸

Atatürk aleyhinde işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Alpiskender bu konuşmasında vicdanlardan sorumlu olduklarını hatırlatarak 3 nokta üzerine dikkat edilmesi vurgusunu yapmıştır. Kanunun anayasaya uygun olup

¹⁷⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,53.Birleşim,5.Oturum,27.02.1951,s.1139-1140.

¹⁷⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,53.Birleşim,5.Oturum,27.02.1951,s.1139-1145.

olmadığı; bu kanunun 14 Mayıs Büyük Türk İnkılabına uygunluğu ve son olarak bu kanunun Atatürk'ün bu memlekette kurmaya çalıştığı düşünceye uygun olup olmadığıdır. Bu şartların gerçekleşmemesi durumunda sadece seçmen huzurunda vicdanların rahatsız olmayacağını aynı zamanda tarihinde zarar göreceğini ifade etmiştir. 1.Madde doğrultusunda Atatürk'e ait olan eserlere yapılan tecavüzlerin cezalandırılacağını ve bu madde doğrultusunda CHP'nin de, Nutuk'un da ve Türk müziği üzerine yaptığı yorumlarında diğer eserler arasına gireceğini belirtmiştir. Konuşmasına devamla bu kanunun 14 Mayıs İnkılabına da aykırı olduğunu dile getirerek 14 Mayıs ile alakalı şu ifadeleri kullanmış:

“Arkadaşlar, 14 Mayıs inkılâbı, tarihimizin en şerefli sahifelerinden biridir. 1950'nin geçmiş asırlara bir seslenişidir. 14 Mayıs inkılâbı, mâkulüngayrimâkule, hakkın şerre galebe çalması, millî hâkimiyetin tecellisi ve Türk milletinin şahlanıdır. Bu itibarla 9ncu Büyük Millet Meclisi ıslahatçı meclis olarak toplanmıştır. 9ncu Büyük Millet Meclisinin hiçbir fert için imtiyaz ve hiçbir şeye tahakküm tanımaması lâzımdır. 9ncu Büyük Millet Meclisi kanunları umumi ihtiyacın, zaruretin bir ifadesi olarak ele alır.”

Konuşmasına devamla bugün Atatürk'e karşı yazılan eserler olduğuna değinmiştir. Her zehrin panzehrini kendi bünyesinde barındırdığını belirterek yapılması gerekenin bu eleştirel eserlere karşı yeni eserlerin ortaya konulması olduğunu savunmuştur.¹⁷⁹

Konuşmasında değindiği bir başka nokta ise meclisin hür ve serbest çalışmalarını hoş olmayan bir şekilde ele alan gazete ve dergilerin olduğudur. Meclisteki ısrarlar üzerine bu gazetenin Zafer Gazetesi olduğunu açıklamıştır. Basını memlekette üçüncü kuvvet olarak nitelemiştir ve şerefli, itibarlı bir demokrasinin yerleşmesi için daimi bir güç olarak göstermiştir. Hangi gazete olursa olsun meclise karşı hürmetkâr davranması gerektiğini belirterek aksi yönde davrananların kendisini bir şahsa veya zümreye satmış olabileceğine değinerek meclise gereken önemin verilmesini istemiştir. Konuşmasının devamında ise Adnan Menderes hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Arkadaşlar; bilirsiniz ki, Adnan Menderes bundan evvel tek partiye ve tek parti sistemine karşı bayrak açmış bir şehsiyettir. Siyasi hayata muhalif bir partiye girmekle atılmış; Serbest Cumhuriyet fırkasının Aydın Başkanlığı ile işe başlamıştır. Çıraklığını Serbest Cumhuriyet partisinde tamamlayan Adnan Menderes, kalfalığını Halk Partisinde yapmış, ustalığını Demokrat Parti'de bulmuştur. Adnan Menderes, düne kadar Demokrat Partinin Türk milletine tercüman olan fikirlerini yayan bir sözcüsü idi. Bazan öyle sevgi ve saygı telkin ediyordu ki, bu milletin kükremiş bir iman halini

¹⁷⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,7.Cilt,73.Birleşim,2.Oturum,07.05.1951,s.93-95.

alıyordu. Adnan Menderes, 14 Mayıs Türk mahrekinin çizdiği yoldan yürüdüğü müddetçe bu milletin sevgilisi olarak kalacaktır. Fakat bu kürsüden 64 lerden, 61 lerden bahsederse o zaman Adnan Menderes bu müstesna ve yüksek kıymetini herhalde kayıp etmiş olur. Çok sevgili Adnan Menderes'in,, kükremiş bir imanla, 14 Mayısın mahreki üzerinde yürümesini, kendisini daima millete vermesi ve milletin nabzını tutması çok yerinde olur. Aksi takdirde kendini harcamış olur. Bu kürsüde Atatürk Kanunu dolayısıyla konuşmamı yaparken zannediyorum ki Yüksek Meclisin hislerine tercüman olacağım.”¹⁸⁰

Tasarının devamında söz alan Alpiskender usul hakkında konuşacağını belirtmiştir ve iki noktaya değinmiştir bunlardan ilki meclis boyunca hiçbir zaman içtüzüğün ayaklar altında çiğnenmediğidir ve bu doğrultuda hareket edilmesi yönündeki isteğidir. İkinci nokta ise bu tasarının Anayasa Komisyonuna gönderilmesi sırasında 69.Maddeye mi yoksa 70.Maddeye mi aykırı diye bir soruyla gönderilmediğinin ifade edilmesidir. Gelen rapor doğrultusunda 69.Maddeye aykırı olmadığı belirtilirken 70.Madde hakkında herhangi bir durumdan bahsedilmediğini hatırlatmış ve muhalefet kanadının dinlenmesi gerektiği yönünde görüş belirtmiştir.¹⁸¹

Tasarı hakkında son kez söz alarak bu konuşmasında 10 arkadaşıyla beraber bir önerge sunduklarını ve bu önergesinde iki noktaya değindiğini ifade etmiştir. Bunlardan ilkinin komisyon raporunun anayasa ve insan haklarına aykırı olması ikincisinin ise hükümetin büst heykel gibi meselelerde koruma amacıyla ceza kanununa hüküm koymasına şeklindeki önergenin bu kısmının geri alındığını belirterek ilk kısmın oylamaya sunulmasını istemiştir.¹⁸²

Köyde bulunan kız çocuklarının ilkokul yaşı hakkında, köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanununun 13. Maddesinin değiştirilmesine yönelik söz almıştır. Yine aynı kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun teklifleri ve Millî Eğitim Komisyonu raporu hakkında söz alan Alpiskender konuşmasına başlarken Anayasanın 87.Maddesine işaret etmiştir. Bu madde gereğince Türklerin kadın erkek ayırım yapılmaksızın devlete ait okullarda ücretsiz olarak ilköğretimi tamamlamak zorunda olduğunu hatırlatmıştır. Bu tasarının kabul edilmesi halinde yine Anayasanın 69.Maddesine aykırı hareket ederek köylü-şehirli ayırımına gidileceğini savunmuştur. Konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

¹⁸⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,7.Cilt,73.Birleşim,2.Oturum,07.05.1951,s.96-97.

¹⁸¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,103.Birleşim,1.Oturum,23.07.1951,s.253.

¹⁸²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,103.Birleşim,2.Oturum,23.07.1951,s.278.

“Hatırlarsanız, Hasan Âli Yücel zamanında, 1946 seçimlerinden önce bu hususta bir itiraz yapmıştık. Niçin, köy okulları yapımını köylülere tahmil ediyoruz da şehir okullarını hususi muhasebeler veya Hazine yapıyor, dedik. Köylü ile şehirli arasında hiçbir fark gözetilemez dedik. Bunun gibi köy okulları için ayrı şehir okulları için ayrı birer mecburiyet tahmil edilmesi Anayasaya sığmaz. Esasen her hangi bir maddenin Anayasaya aykırılığı iddia edildiği zaman hukuki bir otorite olan Anayasa Komisyonuna o işin havale edilmesi ve ihtisas komisyonundan geçirilmesi ihtisasa hürmet olduğu gibi herşeyden ziyade bir vazifedir.”

Konuşmasının devamında son zamanlarda Anayasaya olan bağlılığın Türk milleti nezdinde gayet olumlu karşılandığını hatırlatarak şimdi bu doğrultuda Anayasaya aykırı hareket etmenin her zamankinden daha fazla hoşnutsuzluk yaratacağını bildirmiştir. Bu tasarının Anayasa Komisyonuna geri verilmesi yönünde önerge sunacağını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁸³

Bir başka konuşmasını altın ve madeni paralar ile ziynet eşyaları hususunda Anayasa Komisyonu raporu hakkında Anayasa Komisyon sözcüsü olarak yapmıştır. Şükrü Kerimzade'nin hükümetin komisyona verdiği raporda geçen “çevresiyle” kelimesini “çerçeve” olarak okuduğunu belirterek bunun belki de bir basım hatası olabileceğini, doğrusunun çevresiyle olduğunu belirterek komisyonca yeterli sürenin verildiğini ifade etmiştir.¹⁸⁴

Alpiskender bir başka konuşmasını Sümerbank Genel Müdürlüğü müfettişlerinden Hüseyin Kâmil Ezgü hakkında mahkemeden çıkan kesinleşmiş karardan sonra alınan Dilekçe Komisyonu kararı gereğince bir eylem gerçekleştirilememesi hakkında yapmıştır. Bu olaya özgü olmak üzere; yeniden bir kararın alınması hakkındaki Başbakanlık tezkeresine dair olan Anayasa Komisyonu raporu münasebetiyle başvuruda bulunmuştur. Kamil Bey'in Sümerbank'ta çalışmış bir memur olduğunu ve Ziraat Bankasında zimmetinde bir makine kaldığını, makineyi istediğini ve bir türlü alamadığını ve bunu yanı sıra işine son verildiğini belirtmiştir. Bu memurun işe geri dönebilmek adına Danıştay'a başvurduğunu ve karşılık olarak Sümerbank'ın hususi kanuna bağlı bir kurum olduğunu ve kendilerinin müdahale edemeyeceğini belirtmesi üzerine Ankara Ticaret Mahkemesine başvurup aynı cevabı aldığını öne sürmüştür. Konuşmasına şu ifadelerle devam etmiştir:

“Büyük Millet Meclisi Arzuhal Encümenine müracaat edilmiş, Arzuhal Encümeni Sümerbank Yönetim Kurulu bu memurun ihracı kararını iptal etmiş. Bu şekilde iki

¹⁸³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,8.Cilt,88.Birleşim,1.Oturum,11.06.1951,s.174.

¹⁸⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,107.Birleşim,1.Oturum,01.08.1951,s.472.

muhkem kaziyeye tahassul etmiş. Yani Anayasanın adli karara taallük eden 54 ncü maddesi ihlâl edilmiştir. Hükümet Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yazdığı bir yazı ile bunun Anayasaya aykırılığından bahsile bu kararın kaldırılmasını istemiştir. Büyük Millet Meclisi Başkanlığı da bunu kompetan bir komisyon olan Anayasa komisyonuna havale etmiş. Anayasa Komisyonu bunu tetkik ettikten sonra hakikaten hâdiseyi her iki mahkemenin verdiği kararın çerçevesi içerisinde görmüş ve Arzuhal Encümeninin vermiş olduğu bu kararın esasından bâtil olduğu neticesine varmıştır. Anayasa Komisyonumuz bu kararın Anayasaya aykırı olduğunu belirtmekle beraber bir aylık müddet zarfında itiraz vâki olmadığı için Büyük Millet Meclisine malolmuş olan ve esasından batıl olan bu kararın iptaline lüzum görmüş ve şimdi bu husustaki kararı Büyük Millet Meclisinden istemektedir. Mesele budur. Bu itibarla, Refik Şevket İnce arkadaşımızın çok güzel izah ettiği gibi, bu karar Adliyenin istiklâlini koruyan bir karardır. Anayasa Komisyonu raporunun kabulü, Arzuhal Encümeninin her nasılsa vermiş olduğu batıl bir kararın ıslâhıdır.”

Konuşmasına devamla bu olayda kanunlara ve anayasaya aykırı bir durum olmadığını belirterek bu doğrultuda bir yasa çıktığı takdirde meclisçe çıkarılacak yeni bir kanunla bu aykırılığın giderileceğini belirtmiş ve komisyon adına raporun kabul edilmesini istemiştir.¹⁸⁵

Ferit Alpiskender bir başka konuşmasını Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere karşılıksız mal veremeyeceklerine dair yapmıştır. Ayrıca bu daire ve müesseselerle dağılmış derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan taşınmaz mallarla, bu partiler tarafından genel çıkarlar doğrultusunda yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye devredilmesine dair kanun hakkında da konuşmuştur. Ferit Alpiskender, bu kanunun teklifinde emeği geçenlerden biri olduğunu belirterek günlerden beri muhalefet kanadında bu kanunla alakalı son derece olumsuz eleştirilerin yapıldığına değinmiştir. Yapılan bu olumsuz eleştirilere karşı meclisin huzurunda söz aldığını belirterek muhalefet partisi lideri İsmet İnönü'nün “Anayasa çiğnenmiştir ve bunların bir iddia olduğu ‘yönündeki çıkışına yönelik konuşmaya başlayacağını belirtmiştir. Bu durumun bir iddia olmadığı tapu kayıtlarına dayandığını ifade ederek bu işin karşısında büyük Türk milletini temsilen DP'nin olduğunu özenle söylemiştir. Toplumsal vicdanın giderek yükseldiğini ve meclise etki ettiğini belirterek konuşmasını şu sözlerle sürdürmüştür:

“Arkadaşlar, maşerî vicdan birtakım ihtilâfları, cemiyet halinde yaşayan fertler arasındaki münasebetleri, zaruretleri ve ihtiyacı ifade eder. Ancak ihtilâflar mahkemeye gider. Hâlbuki cemiyet hayatından yaşayan fertler arasındaki münasebetler doğrudan doğruya kanun mevzuu olabilir. Bu mevzuların yeni mahkemeler değil, teşriî meclislerdir. Bu itibarla İnönü'nün istinat etmek istediği bu nokta tamamen ilmî bakımdan yersizdir. İsmet İnönü dediler ki; Demokrat Partiden bu kanunu buraya getirenler mahkeme huzuruna çıkmaktan kaçınmışlar. Hayır, arkadaşlar, bu kanunu hazırlayanlar mahkemedan kaçınmamışlardır. En büyük mahkeme olan Türk Milletinin önüne, Büyük Millet Meclisinin huzuruna, cihan efkârının huzuruna açık alınla çıkmış

¹⁸⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,107.Birleşim,1.Oturum,01.08.1951,s.483-484.

insanlardır. Filhakika mahkemelere gidemeyecekler mahkemeyi göstermek veya bunların gideceğini düşünmek, vakıyı ters anlamak ve hâdiseleri şahsi, intifai maksatlara göre düşünmek veya varacakları bir neticeyi elde etmektir.”

Konuşmasının devamında İsmet İnönü'nün “Anayasa çığnenmiştir” yorumuna dikkat çekmiştir. Anayasaya hiçbir zaman şimdiki mecliste olduğu kadar hassasiyetle yaklaşılmadığını ve hiçbir zaman bu derecede mukaddes görülmediğini belirterek getirilen kanun tasarısıyla senelerce ihlal edilmiş anayasanın ıslah edilmesini amaçladıklarını vurgulamıştır. Halk evleri ve 1946 yılında yapılmış seçimler sırasında anayasayı büyük oranda ihlal edenlerin şimdi bu savunmayla karşılıklarına geldiklerine inanmadığını ve aklının almadığını belirtmiştir. Ahmet Barutçu'nun yapmış olduğu anayasa ihlali konusundaki görüşlerine katılmadığını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁸⁶

Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanunu hakkında görüş belirten Alpiskender Türk Dil Kurumunun yirmi seneye yakın bir üyesi olduğundan kendisinin bu hususta konuşmak zorunda olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. Konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Türkçede izafet üçtür. Lisanımıza Sümerbank olarak giremez. Ancak Sümerbankası olabilir. Bunun gibi Edirnekapı denir. Edirnekapısı denmez. Beşiktaş denir. Çünkü taştan yapılmış olduğunu gösteriyor. Ahmedin kitabı denir. Ben daha fazla misaller bularak sizlere gramer dersi verecek değilim. Türkçede müstamel olan bunlardır. Onun gibi Denizbank da olmaz. Denizbankası olur. Hatırlarsınız, geçenlerde bir prensip kararı verdik. Böyle uydurma kelimelerden dilimizi korumak, lâzımdır. Türk milletinin ruhundan fişkırın Türk gramerine bağlı kalalım. Ve onun esaslarını teşkil eden kaidelere riayet edelim. Türk diline hâkimiyet veren Türk gramerine bağlı kalmak prensibi, en iyi yoldur. Binaenaleyh bunun politik tarafı yoktur, gerek CahidZamangil arkadaşımızın gerek diğer arkadaşlarımızın bu yoldaki tekliflerinin aynen kabul buyurulmasını bendeniz de arzu ve rica ederim.”¹⁸⁷

Ferit Alpiskender bir başka konuşmasını Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin Dicle şeklinde ve bu ilçeye bağlı Dicle bucağı adının da Eğil olarak değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Konuyla alakalı iki taksir olduğuna değinmiştir ve bunlardan Piran ilçesinin isminin değiştirilmemesine yönelik verilen taksir üzerinde duracağını belirtmiştir. Tarihi isimlerin Türkçe olduğu sürece değiştirilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bir ilçe isminin mutlaka o ilçe merkezinin ismini taşımasının gerekmediğini savunarak Seyhan'ı örnek vermiştir. Seyhan denilince bütün çevresiyle anıldığını yalnız il merkezinin Adana olarak kastedildiğini savunmuştur. Dicle'nin de Eğil'i, Piran'ı ve ilçe arazisini kapladığını belirterek

¹⁸⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,109.Birleşim,3.Oturum,06.08.1951,s.628-631.

¹⁸⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,9.Cilt,113.Birleşim,1.Oturum,10.08.1951,s.854.

merkezin isminin Piran olarak kalacağını ifade etmiş fakat Dicle isminin bütün bu ilçeyi kapsayan arazinin tamamını içine aldığı belirterek hükümet tasarısının aynen kabul edilmesini rica etmiştir.¹⁸⁸

İçtüzüğün bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki tüzük teklifine dair Anayasa Komisyonu raporu münasebetiyle söz alan Alpiskender ellerinde bulunan tüzüğün eski bir tüzük olduğunu ifade ederek tek parti döneminde kaldığını hatırlatmıştır. Bugünkü demokratik rejim ilkelerine uymadığını hatırlatarak bir yılın sonunda ancak görüşmeye açıldığını belirtmiştir. İçtüzükte madde madde değişim yerine tamamen yeni bir içtüzük hazırlanması gerektiğini savunmuştur. Geçen 1 yıllık süre zarfında meclise yeni bir tüzük teklifinin gelmediğini ve böylece bu çalışmaların bir süre sekteye uğradığını öne sürmüştür. Yine bu süre zarfında konuştuğu zaman diliminden bu yana yeni tekliflerin geldiği ve bunların değerlendirilmesiyle beraber önceki teklif sahiplerinin de haklarını aradığını vurgulamıştır. Bu şartlar altında oluşturulan Anayasa Komisyonun çalışmalara topyekûn başladığını belirtmiştir. Konuşmasının devamı şu şekildedir:

“Ekseriyet raporuna muhalif kalan arkadaşlar, «Milletvekilinin kanun teklif etme hakkı belirsiz bir zamana talik olunamaz. Çünkü elde hazırlanmak üzere bir içtüzük olmadığı gibi hemen komisyona verilecek bir içtüzük tasarısı da yoktur. Bu itibarla biz, geçen sene ve bu sene verilmiş olan önermeleri nazara alıp tetkik etmeye taraftarız» dediler. Ekseriyet ise «Meclisin kararı komisyonca mutadır, komisyon buna itiba etmekle mükelleftir, binaenaleyh bu karar kalkmadıkça bu önermeleri birer birer ele alıp İçtüzükte tadilat yapmak doğru değildir, bu ciheti Yüksek Meclise arz ederim, Yüksek Meclisin vereceği yeni karara göre icabederse bunları birer birer ele alıp İçtüzüğü şimdilik madde madde tadil etme yoluna gideriz» dedi. Ekseriyet, bu düşünce etrafında toplanmış bulunmaktadır.»¹⁸⁹

Tasarının devamında Yüksek Meclisin verilen takrirleri göz önüne alarak Anayasa Komisyonunca kendisine sunulan raporları incelemesi halinde komisyonun normal çalışmasının önünün açılabileceğini belirtmiştir.¹⁹⁰

TBMM ve ona bağlı millî saraylar, kasırlar ve köşklereki eşya hakkında içtüzüğün 177. Maddesi gereğince soruşturma yapmak üzere görevlendirilen Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu raporuna dair Anayasa Komisyonu raporu münasebetiyle söz almıştır. Asıl sorunun 177.Madde gereğince kurulacak komisyonun şahit dinleyip dinleyemeyeceği noktası olduğuna değinmiştir. Anayasa

¹⁸⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,11.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,07.12.1951,s.77.

¹⁸⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,13.Cilt,36.Birleşim,1.Oturum,06.02.1952,s.66-67.

¹⁹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,13.Cilt,36.Birleşim,1.Oturum,06.02.1952,s.71-72.

Komisyununun günlerce görüşerek 177.Madde gereğince bir karar aldığını ve bu kararın 177.Maddenin başlı başına bir madde olduğu şeklindedir. Bu madde için Belçika ve Fransa gibi ülkelerden örnekler arandığını fakat en iyi örneğin İngiltere’ de olduğuna dikkat çekmiştir. İngiltere örneği hakkında şu kelimelere yer vermiştir:

“İşçi Partisi Lideri Atle Başbakan bulunduğu sıralarda İngiliz matbuatı kısmen müstakim olmıyan bir istikamet almıştır. Hükümet; bundan şüphe etti ve acabamatbuat gizli bir. Kaynaktan istifade ederek sistemli, bir neşriyat mı, yapıyor yoksa başka bir taraftan mı yapıyorlar diye? Bu 177 nci maddeye uyan veya buna benzeyen hükümlere istinat ederek bir anket açtı. Bu anketi bilhassa üniversite profesörlerine, hâkimlere, salâhiyetli kimselere tevcih etti. Bunlardan aldığı bilgi ve malûmat üzerine yeni bir kanunla ya parlâmento huzuruna geleceklerdi, yahutta mesuliyeti mutazammın tahkik yoluna, gideceklerdi. Bu yaptıkları anket neticesinde, mutlak anket neticesinde toplanan bilgiler Hükümetin şüphesini teyit etmedi. Bu itibarla bir kanun yoluna gitmediler ”

Konuşmasına devamlı 177.Maddenin uzun zamandan İngiltere Anayasasında yer aldığını hatırlatmıştır. Konuşmasına meclisteki soruşturmalara değinmiş ve mecliste yapılan bu soruşturmaların ehemmiyetli bir şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Gerekçe olarak bu soruşturmalar dolayısıyla daha önemli görüşmelerin aksadığını öne sürmüştür.¹⁹¹

Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu'nun, Anayasanın 49. Maddesinin yorumlanması hakkındaki önergesi ve Anayasa Komisyonu hakkında da konuşan Alpiskender başkan tarafından belirlenecek zorunlu sürenin dolması gerektiğini savunmuştur.¹⁹²

491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun tekrar yürürlüğe girmesi hakkındaki kanun münasebetiyle Anayasa Komisyon sözcüsü olarak söz alan Alpiskender gündemde Prof.Dr.Fuad Köprülü'nün anayasanın değiştirilmesi yönündeki teklifi ve bu noktada anayasa komisyonunca hazırlanmış rapor olduğunu belirtmiştir. Bu teklifin uzun zamandan beri gündemde olduğu halde müzakeresine geçilemediğini Adalet Komisyonu ve diğer komisyonlarca bu Anaya teklifinin biran evvel çıkarılmasında ısrar ettiklerini savunmuştur. Hazırlanan esaslı kanunların birtakım uydurma kelimelerle ifade edilmesini istememektedirler şeklinde gerekçe sunulduğunu ve Anayasa da bulunan dil hürriyetini tehdit eden maddelerin değiştirilmedikçe böyle bir durumun gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığını savunmuştur. Konuşmasında geçenlerde mecliste görüşülen Trafik Kanunu'nda

¹⁹¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,14.Cilt,54.Birleşim,1.Oturum,28.03.1952,s.70-71.

¹⁹²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,17.Cilt,9.Birleşim,1.Oturum,26.11.1952,s.327.

geçen birtakım uydurma kelimelerden dolayı kanunun anlaşılmadığını ve komisyona sevk edildiğini hatırlatmıştır.¹⁹³

Tasarının devamında söz alarak DP hükümetinin baskı altında kaldığını ve parti adına cevap vermesi gereken noktalara değineceğini belirtmiştir. Teklifin hazırlanması aşamasına ayrıntılı olarak değinmiştir. TBMM'den çıkan bazı kelimeler doğrultusunda dilimizin zarar gördüğünü hatırlatmış ve uydurma dil kavramının Türkçeye verdiği zarara dikkat çekmiştir. Uydurma dil konusunun önüne geçebilmek adına mecliste dilcilerden bir komisyon kurulduğunun ve meclis grubunun dilciler komisyonu tarafından sunulan tasarımı kabul etmediğini ifade etmiştir. Konuşmasında dikkat çektiği bir başka nokta olan ilim heyeti üzerine şu sözleri kullanmıştır:

“İlim heyeti işine gelince; birkaç arkadaşımız söylediler, bu iş ilim heyeti işi değildir. Dilin âlimleri, dil anatomisi üzerinde meşgul olan kimselerdir. Bizce mutlak olan dilin içtimai kıymetidir. Bunu da ancak şairler, müellifler, romancılar, kanun vâzıları ele alırlar. Medeni memleketlerde (Linguiste) ler ancak kelimeler teklif ederler, bunu empoze etmek yoluna gitmezler. Eğer o kelime tutulursa kullanılır, kanım vâzı da alır. İlim heyeti işi olmaz. Siyasi partilerin bedelsiz mal iktisap edemeyeceklerini iddia ettiğimiz zaman, işi çıkmaza sokmak için, o zaman da ilim heyetlerinden bahsedilmiştir. Hâlbuki Meclis, kendi vazife ve salâhiyetleri dâhilinde olan işi ilim heyetlerine vermez.”

şeklinde görüş belirtmiştir.

Konuşmasına devam ederken bu kez dikkat çektiği nokta milli dil olmuştur. Milli dilin kelimelerle değil yapı ve çatı ile olduğunu savunmuştur. Bir dile yabancı kelimelerin girmesinin gayet doğal olduğunu belirterek İngilizcede de birçok yabancı kelime olduğuna dikkat çekmiştir. Bu konuda Mimari konusuna değinerek İstanbul da birçok mimari yapının olduğunu ve bunların en ihtişamlılarından biri olan Süleymaniye Camii'nin sütunlarının Bizans tarzında yapıldığının belirtilmesi ile bu camiinin Türk yapımı olmadığı ortaya çıkmaz şeklinde savunmasını yapmıştır. Buna istinaden:

“Arkadaşlar, dil inkılâbından bahsedildi. Dil inkılâbı Türk Milletinin asırlardan beri kendi bünyesi içinde yaptığı inkılâptır ve Atatürk zamanında yapılan bâzı denemelerle de eski kelimeler düşmüş, dil kendi tabii tekâmülünü takip etmiştir. 1945 te yapılan harekete bir isim vermek icabederse, ona sadece dil devrimi demek icabeder, o dil inkılâbı değildir. Çünkü Türk Milleti devrimi, masa devirmek, çam (devirmek, bardak devirmek mânâsında, yıkıcılığı ve kırıncılığı ifade etmek için

¹⁹³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18. Cilt, 14. Birleşim, 1. Oturum, 08.12.1952, s.129-130.

kullanmıştır. Bizim yaptığımız inkılâp «inkılâp» olarak kalacaktır. Tasfiyeciler ve ırkçılar bizi götürmek istedikleri noktaya götüremeyeceklerdir.¹⁹⁴

Sözleriyle konuşmasına son vermiştir.

Adalet Bakanlığı 1953 yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Alpiskender DP'nin iktidara gelmesiyle millete verdiği vaatleri yerine getirdiğini savunmuştur. Adalet noktasında ucuz, kolay ve aynı zamanda hızlı olarak gerçekleştirileceği yönünde vaatlerini hatırlatarak hâlihazırda ucuz yollarla sağlanması için herhangi bir çalışmanın yapılmadığını savunmuştur. Konuşmasının devamında iktidardaki 3. yıllarında olduklarını hatırlatarak Askeri Mahkemeler ve Danıştay şeklinde halen devam etmekte olduğunu ve bu mahkemeleri tek çatı altında toplayarak memlekete daha faydalı olabileceklerinin altını çizmiştir.¹⁹⁵

Dikkat çektiği bir diğer konu ise memlekette alanında uzman hâkimlerin yetiştirilmesidir. Hâkim stajlarının çok kısa süreli olduğunu belirterek bu sürenin 5 yıla çıkarılmasını böylece hâkimlerin daha yetkin olabileceğini savunarak konuşmasını bir başka noktada şu şekilde sürdürmüştü:

“Arkadaşlar, resmî dairelerin eşhas gibi pul satın almaları adalet işlerini sürüncemede bırakmasını icap ettirmektedir. Ege bölgesinden 13 tane mektup aldım, bilhassa adliyeci arkadaşların ifadelerine göre, verilen kararlar bu yüzden aylarca beklediği ve infaz edilemediği anlaşılmaktadır. Bilhassa medeni memleketlerde olduğu gibi soğuk damga usulünü kabul ederek bu para ile pul satın almadan adliye cihazını kurtarmak lâzımdır. Her daire aşağı yukarı bu soğuk damga usulünü adli mektupları ve saireyipostahaneye gönderir ve zaman kaybının önüne geçilmiş olur. Muhaberat ve infaz işleri çabuk işler.”¹⁹⁶

İfadeleriyle sözlerine son vermiştir.

Maliye Bakanlığı 1953 yılı Bütçesi hakkında da konuşan Alpiskender Bursa Milletvekili Ali Canib Yöntem ve 65 arkadaşının sundukları takdirde Maliye Bakanlığının yardımlar kısmında yeni bir kısım açılarak buraya 60 bin lira konulmasını teklif ettiklerini öne sürmüştür. Ayrılan bu para ile Ziya Gökalp'in Diyarbakır'da doğup büyüdüğü evi satın almayı ve bu evin içindeki eserlerin halkın istifadesini sunulmasını istemekte olduklarını ifade etmiştir. Sümer tarzı inşa edilen bu evin milletin istifadesine sunulmasının memleket gençliğine ve irfanına bir hizmet olacağını belirtmiştir. Diyarbakır'da yerel yönetimlerin bu iş için bir miktar para ayırdığını belirterek meclisinde bu takriri kabul etmesi halinde bu güzel düşüncenin

¹⁹⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,18.Cilt,14.Birleşim,2.Oturum,08.12.1952,s.161-164.

¹⁹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,20.Cilt,50.Birleşim,1.Oturum,22.02.1953,s.715.

¹⁹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,20.Cilt,50.Birleşim,1.Oturum,22.02.1953,s.715.

icraate döküleceğinin altını çizmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde fikir akımlarının büyük bir buhranla topraklarda yer bulmaya çalıştığı hatırlatarak bu sırada Ziya Gökalp hakkında şu kelimeleri kullanmıştır:

“Ziya Bey, İmparatorluk camiası içinde çarpışan fikirlere müspet bir mecra açtı: «Milliyetin esası ne ırktır, ne kavimdir,, ne de yalnız başlı basına topraktır» dedi. O, milletin, dil, hars yâni millî kültür ve mefkûre birliğine dayandığını izah etti. Milletin harsta ve mefkurede beraberlik olduğunu öğretti. Genç kalemlerle beraber dilde sadeliğe, şiirde hece veznine doğru büyük bir çığır açtı, böylece milliyetçilikte ırkçılığı ve dilde tasfiyeciliği bir tarafa attı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu onun için şöyle diyor: «Ziya Gökalp, Şark'ta ilk defa olarak, Garp'in anladığı ilim kafasıyla bu kadim fazileti nefsinde cemedan bir insandı.»

Konuşmasına devamla Ziya Gökalp'in ölümü hakkında bir meşalenin söndüğünü fakat binlerce elin o meşaleden kendi meşalesini yaktı şeklinde bahsetmiştir. Ziya Gökalp'in evinin alınması teklifi ve yardımlar noktasında 60 bin liralık ek ücret konulması önergesi kabul edilmiştir.¹⁹⁷

Ferit Alpiskender başka bir konuşmasını Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1953 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. Eğitim noktasına değinerek şu ifadeler yer vermiştir:

“Arkadaşlar maarif, bir fabrikasyondur. Tıpkı diğer fabrikalar gibi; nasıl insan isterseniz sipariş edersiniz, Maarif Vekâleti, mektepleri vasıtasıyla onu yetiştirir. Bizim bu günkü durumumuz, 1900 yılının arifesindeki Japonya'nın durumuna benzer. O zaman Japonya'da olduğu gibi geniş bir müstehlik sınıf yetiştiriyoruz, halbuki müstahsil bir sınıf yetiştirici terbiye sistemine muhtacız. Bu mevzua NihadReşadBelger arkadaşımız, çok vâkıfane temas ettiği için ben üzerinde fazla durmayacağım. Yalnız bu sınıfı yetiştirecek mektepler açmak kâfi değildir. Bunların hayatta faal bir unsur olarak çalışabilmeleri için Maarif Vekâleti; Ziraat, İktisat ve Ticaret, işletmeler, hattâ diğer vekâletler ile müştereken çalışmaya mecburdur. Hayata atılan bu gençlere çalışma imkânlarını sağlayabilmek için de kredi ve çalışma sahası temin etmek lâzımdır.”

Konuşmasında temas ettiği bir başka nokta ise özel okullardır. Londra'yı örnek vererek bu şehirde devlet okullarının sayısının 4 veya 5 olduğunu özel okulların sayısının ise bir hayli yüksek olduğuna değinerek Türkiye'de ise bu durumun tam tersi olduğunu savunmuş ve bu okulların sayısının artırılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Özel okullara vergi muafiyeti gibi bazı kolaylıkların sağlanması gerektiğini savunmuş böylece ülkede sayılarını arttırabileceklerini

¹⁹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,20.Cilt,52.Birleşim,2.Oturum,24.02.1953,s.894-895.

belirtmiştir. Hükümetin bu konuda herhangi bir çalışma yapmamasını üzüntüyle karşıladığı şeklinde sözleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁹⁸

Karayolları Trafik Kanunu münasebetiyle de söz alan Ferit Alpiskender bahsi geçen 60.Maddenin sonuna şoför ve sürücülerin taşıdıkları kişilerin ırz ve namusuna yönelik bir saldırıda ehliyetlerinin geri alınacağı yönünde bir ibare eklenmesini istemiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

“Her türlü ihtilâttan azade olarak, nakil vasıtalarının içinde işlenmiş fiillerden suçlandırılmış olanların cezalandırılmasını ve (içinde) kelimesinin, daha vazıh, daha umumi ve mücerret hüküm olması itibariyle, bendeniz arz ve teklif ediyorum. İçinde ve dışında kelimeleri tasrih edilsin, mutlak olarak ele alınmasını istiyorum.”¹⁹⁹

İç tüzük teklifinin öne alınarak görüşülmesine dair önergesi hakkında konuşan Alpiskender Ankara milletvekili olan Hamid Şevket İncenin iç tüzüğün değiştirilmesi ve bu yeniliğin yürürlüğe konulması teklifi üzerine yapmıştır. Anayasa raporunun 3-4 aydan beri meclis gündeminde olduğu fakat bu gündemde sürekli başka işler olduğu için bu konuya bir türlü değinilmediğini belirtmiştir. 3-4 aydan bu yana mecliste bulunan bu tasarının öne alınarak görüşülmesini rica etmiş ve bu konuda yazılı önerge sunmuştur.²⁰⁰

Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu'nun görevden alınan ve emekliye ayrılan Dışişleri Bakanlığı memurları hakkındaki kanun teklifi hakkında konuşmuştur. Dışişleri, Bütçe, Anayasa ve Adalet komisyonları raporları münasebetiyle söz alan Alpiskender bahsi geçen memurların Anayasanın 3312. sayılı kanununca değerlendirildiğini belirtmiştir. Bazı arkadaşların bu kanunun halen mevcut olmadığını ve değiştirilmesinin söz konusu olamayacağına değindiklerini öne sürmüştür.²⁰¹

Bir başka noktada ise Anayasanın bazı maddelerine dokunarak tasfiye edilen memurlara tazminat hakkı verilmesi noktasında iki farklı görüşün olduğunu savunmuştur. Birinci görüşün; teklifin sahibine ait olduğunu belirtirken ikinci görüş doğrultusunda ise tasfiye edilen kişilerin mağdur olduklarını mağduriyetlerinin giderilmesi gerektiğini belirterek konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

¹⁹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,20.Cilt,53.Birleşim,1.Oturum,25.02.1953,s.945-946.

¹⁹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,21.Cilt,62.Birleşim,1.Oturum,03.04.1953,s.203-204.

²⁰⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,24.Cilt,104.Birleşim,1.Oturum,08.07.1953,s.324.

²⁰¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,25.Cilt,8.Birleşim,1.Oturum,23.11.1953,s.375.

“Yüksek Meclisinizden havale edilmiş bir kanun teklifi olması hasebiyle Anayasa Komisyonunun böyle bir kanun tedvin etmekle mükellef olmadığı kararına vararak sadece bir mütalâa beyan etmekle kendisini vazifeli gördü ve asıl teknik komisyon olan Adalet Komisyonunun bu görüşlerden hangisini daha uygun bulursa onun hudutları içerisinde bir neticeye varması icabettiğini belirtti. Anayasa Komisyonunun müzakeratı ve vâsıl olduğu netice bundan ibarettir. Şimdi bu hususta bir kanun tedvini ve bunun teknik olarak ele alınması hakkında söz sahibi Adalet Komisyonudur.”²⁰²

Alpiskender, CHP'nin haksız kazançlarının iadesi hakkındaki kanun münasebetiyle söz almıştır. Bu konuşmasında 1. Maddede 2 nokta üzerinde dikkatle durulması gerektiğini savunmuştur. Birinci nokta olarak hukuk tekniğini ve 2.nokta olarak ise Anayasa'nın önemine dikkat çekmiştir. Bahsedilen 1.Madde şu şekildedir:

“Cumhuriyet Halk Partisinin nüfuz ve hâkimiyetine dayanarak umumi, hususi ve mülhak bütçelerle belediye ve köy bütçelerinden İktisadi Devlet Teşekkülü ve müesseselerden doğrudan doğruya veya dolayısıyla haksız iktisapları sebebiyle halen mâlik olduğu bütün menkul ve gayrimenkul mallarla para ve sair kıymetler, haklar ve alacaklar Hazineye iade ve devrolunur.»

Burada fazlalıkların olduğunu belirterek vergiyi vatandaşların devlet hizmetlerine katılma şekli olarak bir nevi aidat şeklinde tanımlamıştır. Vergilerle toplanan devlet hazinesinin halkevleri ve CHP'ye verilmesini anayasaya aykırı olarak yorumlamıştır. Bu kazançların 1.Maddeye dayanılarak elde edildiğini belirterek bunun yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bu kazançların özel kanunlara göre haklı olduğunu fakat asıl olan anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur. Bu esasa gerek milli gelirlerden gerekse vergilerden CHP'ye pay ayrılmasının anayasaya aykırı olduğunu sunmuştur. Bu nedenle 1.Maddede yer alan «Vâki haksız iktisaplar sebebiyle» cümlesinin maddeden kaldırılması gerektiğini savunmuştur ki bu cümlenin kaldırılmasıyla maddenin hem hukuki açıdan hem de anayasal bakımdan bütün tereddütleri gidereceğini öne sürmüştür. 14 Mayıs inkılabıyla demokratik bir rejime kavuşulduğunu ve bu demokratik ortamda bir partinin diğerlerine üstünlük teşkil edecek şekilde fazla mal bulundurmasının uygun olmayacağı düşüncesiyle sözlerine son vermiştir.²⁰³

Ferit Alpiskender bu dönemdeki son konuşmasını ilkokul öğretmenleri ve ilkokul öğretmenliğinden gelip de çeşitli dereceli okullarda ve Millî Eğitim Bakanlığında çalışanların aylık dereceleri hakkındaki kanun münasebetiyle

²⁰²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,25.Cilt,8.Birleşim,1.Oturum,23.11.1953,s.375.

²⁰³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,26.Cilt,17.Birleşim,3.Oturum,14.12.1953,s.224-225.

yapmıştır. Dönem sonuna doğru gelirken hayırlı ve mühim bir karar almak üzere olduklarını hatırlatmıştır. Kanun ismine değinerek bu konuda en cefakâr olanların ilkokul öğretmenleri olduğunu belirterek bu sebeple kanunun bu isimle ele alındığına değinmiştir. İlkokul öğretmenlerinin Milli Eğitim Bakanlığının okullarda kültür derslerini zorunlu kılması üzerine diğer bakanlıklara geçerek burada okutma mecburiyetinden dolayı mağdur olduklarını ve bu farkın maaşlara yansımadağı belirterek mağduriyetlerinin devam ettiğini belirtmiştir. Şimdi bu kanunla mesleki koruma gayesi ve esasına dayanarak bu mağduriyetlerin giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Halil İmre'nin verdiği önergede çalıştıkları yerlerden Milli Eğitim Bakanlığına geçişleri halinde haklarının tekrar geri verileceğı belirtilmiş olmasına rağmen bu öğretmenlerin Milli Eğitim tarafından zorunlu olarak gönderildiğini onların ayrılması halinde o okulları kimin dolduracağını sorgulamıştır. Konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Bu itibarla bendeniz Maarif Vekâletinin koyduğu mecburiyetlerle diğer vekâletlere bağı mekteplere gidip de çalışmakta olan mağduriyetleri Maarif Vekâleti emrindeyken tahaddüs eden ve halen devam etmekte olan muallimlerin bu kanunun şümülü içine alınmasını rica ediyorum. İleri arkadaşım benim bu noktai nazarımı kendi takrirleri içinde almış oldukları için ayrı bir takrir veriyorum. Zaten arkadaşımızın takriri de büyük bir bütçe mükellefiyeti tahmil etmemektedir. Bu cefakeş meslek mensuplarını memnun ederken bunun dışında kalan 20 - 30 arkadaşı mağdur etmemek ve kanunun ruh ve mahiyetine aykırı bir yola gitmemiş olursak çok isabet duyurulacağı kanaat ve mütalâasındayım.”²⁰⁴

C. Yusuf Kamil Aktuğ'un Biyografisi

1883 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelmiş olmasına rağmen nüfusa kayıtlı olduğu yer Ankara, Çankaya Cumhuriyet Mahallesi'dir. Babasının adı Derviş, annesinin adı ise Ümmü'dür. İbrahim ve Nafiye çiftinin kızı Nedime Hanımla evlenmiş olup bu evlilikten 3 çocuk sahibidir.19 Aralık 1903'te Harp Okuluna kaydolan Yusuf Bey buradaki başarılı eğitimi sayesinde kısa bir süre sonra Kurmay Okulunu kazanmış olup bu okuldan da Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur.²⁰⁵ Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir.²⁰⁶

²⁰⁴TBMM ,Tutanak Dergisi,IX.Dönem,28.Cilt,41.Birleşim,2.Oturum,11.02.1954,s.221-222.

²⁰⁵ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.307.

²⁰⁶TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.556.

I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde görev almıştır. Genel itibariyle ülkenin doğu kısmında yer alan Aktuğ 28 Eylül 1920de başlayan ikinci Kafkas ileri harekâtına katılmış olup bir süre sonra Kars'ın geri alınması sırasında Binbaşı rütbesiyle bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında yine önemli katkılarda bulunan Aktuğ 13 Kasım 1920'de Ermeni Cumhuriyeti ile yapılan Gümrü Antlaşması sonrasında 15 Nisan 1921 tarihine kadar Gümrü'de kalmıştır. Askeri hayattaki başarılarından dolayı iki kez takdimname ile ödüllendirilmiş olup 1924 yılında yarbaylığa, 1931 yılında albaylığa ve 1936 yılında tuğbaylığa²⁰⁷ terfi etmiş 1948 yılında ise yaş sınırından dolayı emekliye ayrılmıştır.²⁰⁸

Askeri hayat sonrasında siyasi hayata atılan Aktuğ IX. Dönem seçimlerine katılmıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. 18 Mayıs 1950 tarihinde seçim tutanağını almış olup, 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ne katılmıştır.²⁰⁹

Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Millî Savunma ve İçişleri komisyonlarında görev almasının yanı sıra bu süreçte kurulan geçici komisyonlarda da bulunmuştur. Milletvekilliği sürdüğü sırada 5 Aralık 1952 yılında tedavi gördüğü Ankara Numune Hastanesinde hayatını kaybetmiş ve Ankara Asri Mezarlığında askeri törenle toprağa verilmiştir.²¹⁰

1.Yusuf Kamil Aktuğ'un Meclis Faaliyetleri

Yusuf Kamil Aktuğ mecliste bulunduğu süre zarfında 17 kez söz almıştır. İlk olarak Elâzığ'daki Cüzam Hastanesinin başka bir yere taşınması hakkındaki başvurulara dair dilekçe komisyonu raporu münasebetiyle söz almıştır. Elazığ'da bulunan bu hastanenin kötü durumundan meclisi haberdar edeceğini öne sürmüştür. Doğubayazıt bölgesinde bulunan Zenkezur Köyü'nde yaşayan halkın çok fakir olduğunu geceleyin sarılıp yattığı yorgana sabah sarılarak dolaştığından

²⁰⁷Tugaya kumanda eden albaylara da tuğbay denilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM ,Tutanak Dergisi,V.Dönem,4.Cilt,36.Birleşim,10.06.1935,s.94.

²⁰⁸ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.307.

²⁰⁹TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1647

²¹⁰ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.308. ; Cumhuriyet, 7 Aralık 1952, s.3.; BCA:030.10.0.0./77.514.29.3/15.01.1953.

bahsederek bu köyde yaşayanların tamamının cüzam hastalığına yakalandığını belirtmiştir. Doğubayazıt insanının bu köyde yaşayan insanlara karşı iğrenerek yaklaştıklarını belirterek yumurtalarını gönülsüz aldıklarını sütlerini alıp döktüklerini ifade etmiştir. Hastalıktan çok asıl sıkıntının Allah'ın verdiği bir hastalığa karşı insanların böyle bir tutum sergilemesi olduğunun altını çizmiştir. Bu hastalıktan iki tarafında çok rahatsız olduğunu belirterek yasaklı bölge olarak anılan ve neredeyse ayrıma uğramış, soyutlanmış bu bölgenin naklinin halkın faydasına olacağını belirterek sözlerine son vermiştir.²¹¹

1951 yılı bütçe kanununun tümü hakkında söz alan Aktuğ bütçenin mesleki ve ilmi kısmının uzmanlarca açıklandığını bunu yanı sıra muhalif bir arkadaşın abartılı olarak vermiş olduğu bazı bilgilerin temel amacının iktidarı korkuya sevk etmek olduğu belirterek sözlerine başlamıştır. Konuşmasına CHP ile DP'yi kıyaslayarak devam etmiş ve CHP zamanında da bütçede açıklar olduğunu belirtmiştir. Bütçedeki açığın meclis binası yapmaktan kaynaklı olduğunu ileri sürerek şimdiki bütçe açığının ise kendilerinin halkın refahı için yol, köprü ve zirai kalkınma noktasında yaptığı çalışmalarla açıklar verdiğini savunmuştur.²¹²

Yine CHP'nin Ovacık, Hozat bölgelerine kışlalar yapmış fakat bölge halkını derbeder ettikleri için bu kışlalarda oturacak vatandaşlar kalmadığı için yapılan masrafın boşa gittiğini ve böylece bütçede açıklar oluştuğunu iddia etmiştir. 27 yıllık iktidar sırasında dışlanan öksüz yetim muamelesi bile değil direk köle esir muamelesi gören Doğu bölgesine bütçede daha çok yer ayrılmasını istediklerini söylemiştir. Doğu'nun zamanında ihmal edilmeyip gerekli yatırımların yapılması halinde bugünkü tahrip halinden ziyade ülkenin kalkınması açısından önemli bir gelir kaynağı oluşturabileceğini hatta bütçe açığını kapatacak bir hal alabileceğini ileri sürmüştür.

Muhalif partinin zamanında bu ülkeye fesat rüzgârı ektiğini şimdi ise kendilerine düşenin bu fırtınanın dindirilmesi olduğunu vurgulamıştır. Bu bölge halkının eline silah verip vatanın faydasına kullanmak yerine geri hizmetlerde kullanılmasına yönelik talimatlar verildiğini ifade etmiştir. Memlekete her sahada fayda sağlayabilecek bu toprakların verimsiz hale getirildiğini ve bugünkü tahribatın

²¹¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,44.Birleşim,1.Oturum,16.02.1951,s175.

²¹²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem,5.Cilt,46.Birleşim,4.Oturum,20.02.1951,s326.

sebebini CHP olarak göstermiştir. CHP'nin bu davranışından dolayı halkın kendilerinde sonuna kadar şikâyetçi olduğunu savunmuştur. Dicle ve Batman çaylarının senelerce boşa aktığını halkı su duası için Allah'tan medet umarken onların bölgeye müfettişlikler kurduğunu parayı toprağa gömdüklerini öne sürmüştür. İşletme suları bile olmayan halkın sıhhatinden bahsedilemeyeceğini birçok köye suyun uzaktan taşındığını belirtmiştir.

“Efendi” diye tabir edilen köy halkına kuru bir unvan verildiğini fakat bağının üzümünü salkım salkım kendilerinin yuttuğunu ileri sürmüştür kendi bölgelerinin kalkınması için ellerinden geleni yaparken Doğu bölgesini geride bırakmışlardır. Halkın ilaçsızlık ve doktor azlığından dolayı büyük sıkıntılar çektiğini belirterek zamanında Mussolini'nin de Habeşistan'a böyle davrandığını belirterek bir gün mutlaka hesaplaşma vaktinin geleceğini savunmuştur. Bölgenin mektepsiz bırakıldığını ve bölge halkının ancak %24'ünün Türkçe bildiğini okur-yazar oranının da bu doğrultuda olduğu belirterek şu temennileri dile getirmiştir:

“Bu bölge artık müstemleke halinden kurtulsun. Ben, Şark, Garp diye bir bölge bilmiyorum, kül halinde bir Türk yurdu biliyorum. Şark, sabık idare zamanında hasret çektiği yol, mektep, sağlık müessesesi istiyor. Bütçedeki açık; yardım ile, tasarruf ile, güzel ve yerine masruf harcama ile kapanır. Fakat yıllardan beri kanyan ve artık kangren haline gelen Şark 'm yarası pansıman edilmezse ölür. Şark, öz babası olan Demokrat Parti Hükümetinden derdine derman bekliyor.”²¹³

Diyanet İşleri Başkanlığı 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Aktuğ bütçe münasebetiyle kökeni çok eskiye dayanan din noktasında uzmanların görüşlerini belirttiğini ifade ederek kendisinin de tekrara düşmeden ve çok vakitlerini almadan aklına gelen bir iki noktaya değineceğini bildirmiştir. İlmin ve dinin vatani olmadığını nerede ihtiyaç duyulursa orada ortaya çıkacağını savunmuştur. Din noktasının bu kadar ön plana çıkmasına etki eden unsurların ise hak ve adalet olduğuna değinmiştir. Partimiz iktidara gelirken dünya borcunun yanında din borcuna da sadık kalacağını belirtmiş ve ilk olarak “Allah'u Ekber” adımı ile bunu yaparak borcun ödenmesine başlamıştır. Böylece bu ilk adım sonrasında diğer adımların gelmesini şüphesiz ki sağlayacaktır diyerek icraatlerin geleceğine işaret etmiştir. Amaçlarının dini korumak olduğunu dini unutturmaya çalışanlara karşı mücadele edileceğini din ağacını çöpünden, irtica ve geriliğini budayarak ayakta

²¹³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,46.Birleşim,4.Oturum,20.02.1951,s.327.

dimdik ve temiz tutmak olduğunu savunmuştur. Bu işi sağlayabilecek Diyanet İşlerini ayrıntılı ele alacağını sunmuştur.

Diyanet işlerinin Vakıf İdaresini bünyesine alarak bağımsız bir kurum olması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu şekilde manevi bir hayat kurulabilir ve yaşatılabilir yönünde görüşünü iletmiştir. Diyanetin yapacağı işler arasında eksik mabetlerin tamamlanacağı, mevcut olanların temizlenip onarılacağı gibi örneklere değinerek manevi boyut yanında maddi boyut kazandırılması kanaatini savunmuştur. Bunların yanı sıra din konusunda yayın yapanların kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmemesi; din dersi okutacak öğretmenlere öğretim kursu açılıp eğitilmesi; ilahiyat fakülteleri için lüzumu kadar hocanın tedarik edilmesi yönünde bazı temennilerde bulunmuştur. 1370 yıl öncesinde kökleri atılan bu konu üzerinde daha çok vakit kaybetmeden derhal çalışmak gerektiğini savunarak sözlerine son vermiştir.²¹⁴

Millî Savunma Bakanlığı 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Aktuğ kendisinden önce söz alan arkadaşların söyleyecek söz bırakmadığını belirterek Milli Savunma bütçesi bakımından bazı temennilerde bulunacağı konuşmasına başlamıştır. İlk olarak orduda makineleşmenin arttığını belirterek zikrolunan hayvan satın alımı için ayrılan paraya değinmiştir. İkinci olarak demiryolları noktasında Doğu bölgesinde yapımı süren yolların aynı zamanda karayollarınca da yapılacağından devletin ek olarak bir ödeme ayırıp ayıramayacağını öğrenmek istemiştir. Topyekunsavaş doğrultusunda her karış toprağın savaş alanı sayılacağından gelir vergisinin yayılmasının devamına görüşlerinin ne olduğunu sormuştur. Seyyar mutfakların oluşturulup oluşturulmadığını sorgulamıştır. Portatif çadırların durumunu; erlerin yağışlara karşı nasıl hareket edeceğini; kep veya çelik miğferden hangisinin kullanılacağını; radar ve atom gibi bilinmeyen pahalı silahların durumunun ne olduğu yönünde birtakım sualler sorarak Milli Savunma Bakanı'nı kanaatimizce gizliden eleştiri yağmuruna tutmuştur.²¹⁵

Aktuğ bir başka konuşmasını Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçesi münasebetiyle yapmıştır. Kendisinden önce söz alan arkadaşlarının görüşlerine tamamen katıldığını belirtmiştir. Tapu sıkıntısının kendi seçim bölgesi

²¹⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,48.Birleşim,2.Oturum,22.02.1951,s.452-453

²¹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,49.Birleşim,2.Oturum,23.02.1951,s.549-550.

olan Diyarbakır'da daha büyük dert olduğunu hatta Doğu bölgesinin neredeyse tamamında vatandaşların ellerinde tapu olduğu halde hak iddia edemediklerini savunmuştur. 24 saatlik süre zarfında bile araziye çadır kuran şahısların hak iddia ettiklerini savunmuştur. Bir mülke sahip olunduğunun en iyi ispatı tapudur diye görüşünü ileterek devamında günümüzde tapuların birçoğunun eski harflerle yazıldığını belirtmiştir.

Eski Türkçe de 16 yazı dilinin bulunması işleri zorlaştırdığından tavsiye olarak biran önce eski yazı bilenlerden oluşan bir çalışma grubunun oluşturulması ve tapuların düzenlenmesini öne sürmüştür. Eski yazı bilenlerin birçoğunun yaşını almış insanlar olduğunu ve ölüme mahkûm oldukları iddia etmiştir. Bir diğer sıkıntılı durum ise tapu kâğıtlarının yazıldığı kâğıtlardır. Eskiden kalma kâğıtların daha kullanışlı hale getirilmesini böylece tapuların yeniden yazdırılması zahmetinin ortadan kaldırılmasını savunmuştur.²¹⁶

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Aktuğ Jandarma Genel Komutanlığı Teftiş Heyeti Başkanının verdiği görev ile Türkiye'nin bütün il ve ilçelerini gezdiğini ifade etmiştir. Bu gezileri sırasında jandarma camiasının kırtasiye konusunda kötü durumda olduğunu gazete kâğıtlarını, takvim yapraklarını kullandıklarına şahit olduğunu belirtmiştir. Teşkilatın 2550 karakolu olduğunu belirterek teşkilat hakkında sayısal rakamlar vermiştir. Devlet için hizmet veren jandarmanın artık dışarıya bağlı kalmasına son verilmesi gerektiği yönünde düşüncesini savunmuştur. Yine bu gezileri sırasında defalarca dışarıdan kâğıt, kalem, zarf, lastik gibi kırtasiye malzemeleri istediklerine şahit olduğunu öne sürmüştür. İlk zabıtların karakollarda tutulduğuna dikkat çekerek yükselen kâğıt fiyatlarının da hesaba katılarak bütçenin bu doğrultuda ayarlanmasını rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.²¹⁷

Maliye Bakanlığı ve Devlet Borçları 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Aktuğ daha önceki konuşmasında Doğu'da olan okul ve su problemlerine değindiğini hatırlatmıştır. Hayatı devam ettirecek su ihtiyaçlarını karşılamak için kadınların sırtlarında Dicle Nehri'nden su taşıdıklarını ve evlerini böyle geçindirdiklerini çocuklarına bu şekilde su içirdiklerini belirtmiştir. Bunların çiçek

²¹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,49.Birleşim,1.Oturum,23.02.1951,s.520.

²¹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,50.Birleşim,1.Oturum,24.02.1951,s.673.

sulamak; balık beslemek için değil yaşamak için yapıldığını vurgulayarak bu şartlar altında sağlıktan bahsetmenin mümkün olmadığına işaret etmiştir. Halkın % 85'ni köylü oluştururken ve halk su sıkıntısı çekerken bahsedilen paranın Ankara'ya verilmesinin doğru olmadığını ifade ederek konuşmasına son vermiştir.²¹⁸

Aktuğ bir başka konuşmasını ise Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır.²¹⁹

Okullardan çıkan genç doktorlar hakkında konuşmuştur. Okulu yeni bitiren tecrübesiz doktorların köy bölgelerinde hizmet ettiğini ileri sürerek bunların yerine gerek sivil gerek askeri doktorlardan askerliğini bitirmiş ihtisas sahibi tecrübeli olanların kullanılmasını rica etmiştir. Ayrıca aynı bütçe görüşmeleri sırasında öteden beri bir amaçlarının olduğunu ve bunun Doğu da bir üniversite kurulması olduğunu belirtmiştir. Kurulacak bu üniversite ile Batı seviyesine çıkılacağını savunmuştur. Bu müessese için 50.000 lira ayrıldığını bu rakamın yeterli olmadığını bir sıfır ekleyerek 500.000 liraya çıkarılmasını ayrıca 1951 yılı için etütlü bir inşaat yapılmasını rica etmiştir.²²⁰

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçesinin görüşüldüğü sırada Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'a Ekrem Hayri Üstündağ ise bu sorunun cevabını daha sonrasında fasılların müzakeresinde açıklayacağını söylemiştir.²²¹ Oturumun devamında ise daha önce cüzam hastalığı ve buna bağlı olarak Doğu da bulunan bir köyün durumundan bahsettiğini hatırlatarak bu konu hakkında ne düşündüğünü sormuştur ve cevap olarak cüzam meselesinin ilk fırsatta ele alınacağı sözünün bizzat Ekrem Hayri Üstünağ'dan almıştır.²²²

Orman Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Yusuf Kamil Aktuğ memur aylıkları sorunu hakkında görüş bildireceğini belirtmiştir. Van Gölü civarında bulunan Reşadiye kasabasında boyları 8-10 metreyi bulan ağaçların katliama uğradığını öne sürmüştür. Bölgede Orman Müdürlüğü'ne bağlı maaşlı

²¹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,50.Birleşim,1.Oturum,24.02.1951,s.718.

²¹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,51.Birleşim,2.Oturum,25.02.1951,s.792.

²²⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,51.Birleşim,3.Oturum,25.02.1951,s.816.

²²¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,52.Birleşim,3.Oturum,26.02.1951,s.941.

²²²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,52.Birleşim,4.Oturum,26.02.1951,s.962.

çalışan memurların olmasına rağmen bu ağaçların katledilmesine göz yumduklarını savunmuştur. Bu ağaçların kesilerek balta kürek sapı olarak kullanıma açılmıştır diye sözlerine devam etmiştir. Diyarbakır'ın haritada yeşil görünen yerleri olduğunu ve buralara orman denildiğini ancak buranın orman değil de olsa olsa fundalık olabileceğini ve buralarda da katliamların yapıldığını öne sürmüştür. Bölgeyi dolaşırken yeşille belirtilen yerlerin bomboş olduğuna bizzat tanık olduğunu öne sürerek bölgenin bu durumda olmasına rağmen Orman İşleri teşkilatının halen bölgede varlık gösterdiğini savunmuştur. Ormanların memlekette kötü bir durumda olduğunu öne sürmüştür. Bu konu üzerinde henüz rakam tespit edemediğini ettiği zaman derhal TBMM'ye arz edeceğini belirterek bu konuya gereken önemi vereceğinden bahsederek konuşmasını sonlandırmıştır.²²³

Posta, Telgraf ve Telefon İşletme Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle de söz alan Aktuğ sözlerine başlarken çok değerli bir sınıf hakkında konuşacağı beyanıyla söze başlamıştır. Hat tamir edebilmek amacıyla 24 saat baş aşağı telgraf direklerine asılı kalanların; gece gündüz demeden çalışan bu sınıfın yaptıkları fedakârlıklar göz önüne getirilince maaşlarının azlığının kendiliğinden anlaşılacağını belirtmiştir. Her türlü zorluğa aldırmandan çalışan bu fedakâr sınıfın maaşlarının iyileştirilmesi bizzat kendisi rica etmiştir.²²⁴

Doğu illeri, Diyarbakır ve çevresinde Mayıs 1950 tarihinden beri yapılan yol ve köprülerin bugünkü durumuna ve Diyarbakır'da 1951 yılında yeniden yapılması gereken proje ve plânların hazırlanıp hazırlanmadığına dair olan sorusu münasebetiyle söz almıştır:

”Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Aşağıdaki sorularımın Bayındırlık Bakanlığınca sözlü olarak cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

1. Mayıs 1950 den beri Şark vilâyetlerimizin bilhassa Diyarbakır Vilâyeti dâhilinde yeniden kaç kilometre Devlet yolu veya il ve ilçe, bucak ve koy yolları yaptırılmıştır. Bu yolların bugünkü hali yağışlı mevsimlerde arabaların zorluk çekmeden gidip gelmesine müsait midir?

2. Bilhassa Diyarbakır vilâyetinin il, ilçe, bucak ve köy yollarından hangi kısımların 1951 yılında yapılmasına başlanacaktır. Bu yollar için gereken proje ve plânlar hazırlanmış mıdır? Hazırlanmış ise ne kadar para tahsisi mümkün ve düşünülmektedir?

²²³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,53.Birleşim,1.Oturum,27.02.1951,s.1031-1032.

²²⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,53.Birleşim,2.Oturum,27.02.1951,s.1082.

3. Bu vilâyet dahilindeki Dicle ve benzeri nehir kolları üzerinde Devlet, il, ilçe ve bucak veya köy yolları güzergâhına raslıyan yerlerde geçen bu 8 ay içerisinde yeniden yapılmış köprü veya tamir edilmişleri var mıdır? Varsa hangileridir? 1951 yılı içerisinde daha nerelerde yeniden köprü yapmak veya tamir edilmek düşünülmektedir? Bunlara ait proje ve plânlar yapılmış mıdır? Ve bu maksat için ne kadar para ayrılabilir? ”²²⁵

Dönemin Bayındırlık Bakanın verdiği cevaplar sonrasında da Aktuğ teşekkür ederek bugüne kadar her şeyde geride bırakılan Doğu bölgesinin yol ve köprülerde de aynı muameleye maruz bırakıldığını belirterek özellikle Diyarbakır için ehemmiyetli olan bu konuda ayrıntılara değinmek istemiştir. Diyarbakır bölgesini Doğu'nun kalkınması için bir sıçrama tahtası olduğunu vurgulamıştır. Seyrek olan demiryollarına nazaran bu bölgenin batıya bağlanması karayollarında çok zor şartlar altında gerçekleştiğini savunmuştur. Sert iklime sahip olan bölgelerde havanın durumuna bağlı olarak hem karayolları hem demiryolları devre dışı kalabildiğini ifade etmiştir. Kışın sert ve uzun olması köyler arası iletişimin kopmasına sebebiyet vermektedir. Herhangi bir sağlık veya sabıka sorununa zamanında müdahale etmenin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Bu bölgede kış aylarından kaynaklı tamirlerin hızlı yapılması gerektiğini vurgulayarak bölgede vakit her manasıyla nakittir görüşünü savunmuştur. Bakanın bölgeye seyahat edeceğini belirtmiş olmasına rağmen bölgeye gittiğine yönelik bir malumat almadıklarını yapmadıysa ne zaman yapacağını sormuştur. Seçim bölgesi olan Diyarbakır'da Hani, Lice, Eğil ilçelerinin yollarında sefer yapan kamyonların hareket edemediğini bölgede saplanıp kaldıklarını vurgulamıştır. Diyarbakır Karayolları Genel Müdürlüğüne bağlı 9.bölge teşkilatının var olmasına rağmen bölgede varlık gösteremediğine değinmiştir. Bölge valisinin ise kendi halinde olduğunu dile getirmiştir. Hâlbuki bu gibi işlerde her türlü işbirliğinin yapılması gerektiğini savunmuştur. Bayındırlık Bakanlığının gazete de okunulan bir haberine göre 1000 adet köye su götürüleceği vurgulanmış olmasına rağmen bu köylerin kaçının Doğuda olduğunu vurgulamıştır. Doğu bölgesinde bulunan bu iller için kaç lira tahsis edilmiştir diye eleştirel tarzda sorular yönetmiştir.²²⁶

Doğu illerinde ve özellikle Diyarbakır'da Mayıs 1950 tarihinden beri açılan ve 1951 yılı içinde açılması düşünülen sağlık kuruluşlarının sayısına, vatandaşların ilaç ihtiyaçlarını karşılamak ve sağlık durumlarını korumak için ne düşünüldüğüne dair olan sorusu münasebetiyle yapmıştır. Söz alan Aktuğ bakanın verdiği maruzata

²²⁵TBMM ,Tutanak Dergisi, IX.Dönem,6.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,16.04.1951,s.207.;Milliyet,17 Nisan 1951, s.3.

²²⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 6.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,16.04.1951,s.209-210.

teşekkür ederek bazı konulara değinmek istediğini belirtmiştir ve özellikle bakandan bunları cevaplamasını rica etmiştir. Sürekli hastanelerin sayısının arttığını yönünde haber yapıldığını ama bu durumun aynı zamanda ülkede hastalıklarında arttığını gösterdiğini belirterek bu durum için çare aranabileceğini öne sürmüştür. Hastalıklar daha meydana gelmeden zorunlu difteri aşısı gibi önlemler alınabileceğini savunmuştur. Kış ve yol şartları dikkate alınarak öncesinde köylere ilaçların depolanabileceğini, özel araçlarla ilaçların ve doktorların halkın ayağına götürülebileceğini ifade etmiştir. Böylece insanların şehir kapılarında sürünmekten kurtarabileceklerini vurgulamıştır. Kulp ve Eğil bölgelerinin ulaşım zorluğu için bölgede sağlık evlerinin kurulmasından dolayı teşekkür etmiştir. Kış şartlarını hatırlatmış ve yaz aylarında bu inşaat işlerinin biran önce yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ ise buna istinaden:

“Sayın arkadaşım, sorduğu suale verdiğim cevapları şimdi tekrar dermeyeran etti. Suallerin cevapları tatmin edicidir. Kendileri diyorlar ki; hastalığı önlemek için acaba aşilar filân yapılmaz mı? Halbuki verdiğim cevapta, aşuların tatbik edildiğini, hususi ve seyyar otomobillerle ekipler gönderildiğini bildirmiştim. Binaenaleyh kendilerinin sordukları suale evvelce cevap verdiğim için bir daha tekrar etmiyeyim. Sonra ilâç gönderilmiş midir diyorlar. Şark vilâyetlerinin çoğunda eczane vardır. Yalnız üç vilâyette eczane yoktur. Şark vilâyetleri Garb illerine mukayese edilecek olursa, Şarktaki eczanelerin daha çok olduğu anlaşılır. Meselâ burnumuzun dibinde Eskişehir'in üç kazasında eczane yoktur. Eczaneler kanunu tasarısı yakında Yüksek Meclise takdim edilecektir. O zaman bu vaziyeti daha yakından müşahede etmiş olacaksınız. Sonra, tedavi evlerimiz. Şarkta çok miktarda ilâç vardır. Ve bu sene daha fazla ilâç gönderilmiştir. ilâçlar fakir halka parasız verilmektedir. Sonra, bâzı kazalarda eczane bulunmadığı halde orada doktorun nezareti altında ecza dolapları tesis edilmiştir. Bugün 26 ilçede eczane mevcut olmadığı halde ecza dolapları eczane vazifesini görmektedir. Mâruzâtım bundan ibarettir.”²²⁷

İfadeleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

Doğu illerinde ve Diyarbakır'da Mayıs 1950 tarihinden beri kaç tane ilk ve ortaokul açıldığına, bunların öğretmenleriyle öğrenci nispetlerine ve 1951 yılı içinde Diyarbakır'da kaç tane ilk ve ortaokul açılmasının düşünüldüğüne ve bu husus için ayrılan bütçe ile bina, proje ve plânların hazırlanıp hazırlanmadığına dair olan sorusu hakkında söz almıştır.²²⁸

Hayvanlar vergisi kanununun 4226 sayılı kanunla değiştirilen 18. Maddesinin değiştirilmesine dair olan kanun tasarısı hakkında söz alan Aktuğ köylünün

²²⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 6.Cilt,66.Birleşim,1.Oturum,18.04.1951,s.218-219; Cumhuriyet 19 Nisan 1951,s.3.

²²⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 6.Cilt,68.Birleşim,1.Oturum,25.04.1951,s.260-262

durumuna yönelik birkaç durumdan bahsedeceğini söyleyerek köylünün elindeki hayvana değinmiştir. Köylünün elindeki hayvanların iki türlü olduğunu bunlardan biri hizmet diğeri ise elden çıkarma yani satış amaçlı olduğunu ifade etmiştir. Köylünün elindeki sağmal yani sütünden faydalandığı hayvanlardan yeteri kadar verim almazken vergi vermesini beklemek haksızlık olur kanaatindedir. Hizmet hayvanların ise köylünün tarlasını sürerken veya eşyasını naklederken kullandığı hayvanlar olduğunu savunmuştur. Şimdiye kadar köylüden alınan adaletsiz verginin kaldırılmasıyla fayda sağlanacağını düşünmektedir.

Hayvanın vergiden muaf olmasıyla hayvan besleyiciliğinin artacağını ve aynı zamanda ihracatın önünün açılacağını savunmuştur. Bu durumu daha sonraki bir sürece erteleme doğru olmayacağını halkın biran önce bu adaletsiz vergilerden muaf tutulması böylece halkın refaha kavuşmasının hızlanacağını savunmuştur. Verginin yerinin doldurulması için de iki seçenek sunmuştur bunlardan biri daha şimdiden 1952 bütçesinin bu doğrultuda hazırlanması bir diğeri de Vekâletler Bütçesinden artan paranın buraya aktarılması yönünde olmuştur.²²⁹

Aktuğ bir başka konuşmasını Askerlik mükellefiyeti kanununun 8. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle yapmıştır. Aktuğ teklifin komisyonda görüşülmesini doğru bulmadığını belirterek bu konuda kanuna gerek olmadığını öne sürmüştür. Bu konunun Genel Kurmayca çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Teklifin üç hedefi göz önünde tuttuğunu belirterek ilk olarak askerlerin okuyup yazmasını öğretmek ikinci olarak Türkçeyi öğretmek ve son olarak eğitim merkezleri açarak askerleri yarı olgun bir şekilde kıtalara sevk etmek olduğunu belirtmiştir. Sırf okuma yazma öğretmek için böyle bir paranın harcanmasını israf şeklinde yorumlamıştır.

44 yıllık askeri hayatında gördüğü üzere askerlerin masrafsız bir şekilde de okuma yazma öğrenebildiklerini savunmuştur. Okuma yazmaya teşvik için de onlara ‘‘Efendi’’ diye hitap ederek böylece okuryazar oranının artmasını sağladıklarını öne sürmüştür. Türkçe öğretmek konusunda ise Türkiye’de zaten bir kesimin Türkçe bilmediğini fakat devlet kapısıyla işi olanların muhakkak Türkçe’yi öğrendiklerini belirtmiştir. Askeriyeye gelenlerin geldikleri yerde anlaşabilmek adına Türkçe öğrendiklerini ve yine askerlik yıllarından kalma bir bilgiyle askerlikten ayrılacakları

²²⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,71.Birleşim,1.Oturum,02.05.1951,s.14.

zaman bu kişilerin basit düzeyde de olsa bir mektup yazabilecek derecede Türkçe öğrendiklerini vurgulamıştır. Devamında eğitim merkezlerine karşı olunmadığını fakat daha küçük yaşlarda okullarda Türkçe öğretildiğini ayrıca askere gelindiği zaman bu gençlere Türkçe eğitim verilerek eğitim noktasında bilgilerinin ölçülmesini savunmuştur ki kendi askerlerinin kudretini bilmek başarıyı getirir inancındadır. Konuşmasına başından geçen bir olayı anlatarak devam etmiştir ve konuşması şu şekildedir:

“ Biz sağ cenah Hayrangöl sırtlarında 29 ncu Tümenle muharebe ederken bize Amasya ve Tokad Jandarma taburları takviye olarak gönderildiler. Bunlar hakikaten o zamanki umumi bilgilerle mücehhez birliklerdi. Fakat kıymetleri ve kudreti harbiyeleri hakkında birlik komutanı bir kanaat sahibi olmadığı için girdikleri muharebede hepsi maalesef takım takım esir edildiler. O zavallılar bigünah idiler. Onlar aldıkları emri tatbik etmeye çalışıyorlardı. Fakat kıymet ve kudreti harbiyeleri hakkında henüz sarîh bir fikir edinilmediği, bu vaziyet onların derhal muharebeye sevkını icabettirdiği için vücutlarından memleket müdafaasında dört saatlik bir fayda temin edilmeden esir edildiler. Binaenaleyh bendeniz bu para cihetini hesaba katmıyarak, ki külli bir yekûn teşkil ediyor, Eğitim merkezlerinde, birliğin nezareti altında yetişecek her hangi bir taburun ileride bir fayda sağlayacağına kaani değilim. Harbde o kıtayı kullanacak salâhiyetli âmirlerin yakın nezaretinde Genelkurmayca vücuda getirilecek teşkilâtı daha ziyade ileri götürmenin kendi vazife ve salâhiyetleri dâhilinde olduğunu ve binaenaleyh bu teklifin bir mahiyeti kanuniye teşkil edecek derecede olmadığını arzetmek istiyorum.”²³⁰

Aktuğ son olarak 2510 sayılı İskân Kanununu tadil eden 5098 sayılı kanunun 12. Maddesinin değiştirilmesi ve yasaklığı kaldırılan yerlerle 5227 sayılı kanunun 1. Maddesinin 4. kısmında belirtilen idareten boşaltılmış bölgelerde köyler teşkil ve halkının yerleştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle söz almıştır. Yasak bölgeyi görmüş orada bulunmuş biri olarak konu hakkında maruzat bildirmek istemiştir. Kanunun Doğubayazıt'ta bulunan Ağrı yasak bölgesinin yasağını kaldırıyor da bölge zaten yabancı hayvanların istilasına uğramış ve kendiliğinden yasak bölge olmuştur diye giriş yapmıştır. İran transit yolu üzerinde bulunan yırtıcı hayvanlardan dolayı gümrükten geçen halı balyalarının sayısında düşmelerin yaşandığını ve derhal bu yol üzerinde çalışmaların yapılması gerektiği örnekle açıklamıştır. Kendisinin zamanın da bu bölgeyi temizlemek için zehirli gaz kullanılmasını teklif ettiğini hatırlatmış fakat zamanın iktidarının bunu gereksiz bularak reddettiğini bu bölgenin temizlenme düşüncesinin fiile dökülmediğini sadece lafta kaldığının altını çizmiştir. Meydanın temizlenmesiyle iskâna açılabilir hale gelmesi sağlanacak bölgede sağlıklı binalar ve kurumlar inşa ederek vatandaşı oraya yerleştirmek böylelikle sağlanacağı yönünde bir fikir öne sürmüştür. Tunceli bölgesine de değinerek bölgede ceviz gibi

²³⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 8.Cilt,85.Birleşim,1.Oturum,04.06 .1951,s.40-41.

çok değerli bir ürününün bulunduğunu fakat bölgenin ıssızlık problemine çare bulunamadığı için bu şartların değerlendirilemediğini savunmuştur. Doğubayazıt bölgesinin boş bırakılması, önemsenmemeye devam edilmesi halinde orada bulunan halkın içinden feodalite doğabileceği bu da köylünün sıkıntılara düşeceğini ve idarenin zarar göreceğini savunmuştur.

Tunceli konusuna tekrar dönerek yasaklı bölgenin kalkmasıyla bölgeye getirilecekler noktasına dikkat edilmesini istemiştir. Bu doğrultuda bölgeye başka vilayetlerde doğan gençlerin getirilmesiyle burada iskânın sürekli olamayacağını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra bölgeye yaşlıların getirilmesiyle eşkıyalık faaliyetlerinin görülebileceğini savunmuştur. Sözlerine İsviçre'nin en medeni kasabasından birilerini alıp Tunceli'ye getirirseniz dahi orada kısa süre sonra eşkıyalık faaliyetine başlar diye devam ederken çözüm önerisi olarak ilk olarak medeni vasıtalarla onlara refah temin edilmesi görüşünü sunmuştur. Bir bölgenin yasağının kaldırılmasından önce halkının hazırlanması gerektiği fikrine destek vermiştir. Bu konuda hükümetin dikkatini çekmiş ve alkışlar eşliğinde konuşmasına son vermiştir.²³¹

D. Yusuf Azizoğlu'nun Biyografisi

Meclis kayıtlarında "Yusuf Azizoğlu", nüfus kaydında "Yusuf İzzettin Azizoğlu" olarak geçmektedir. 1917 yılında Diyarbakır ili Silvan İlçesi Mescit Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Sadun, annesinin adı Gülistan'dır. İki evlilik yapmış olan Yusuf Azizoğlu ilk olarak İbrahim-Ganime çiftinin kızı Behiye Hanım, ikinci kez ise Mebruke Hanımla evlenmiş olup iki evlilikten olma 3 çocuk babasıdır. Doğduğu ilçe olan Silvan da ilköğrenimini tamamlayan Yusuf Azizoğlu, ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamlamış ve akabinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanarak 1942 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetinden sonra askerlik vazifesini yerine getirmek amacıyla orduya katılan Azizoğlu Yedek Subay Okuluna girerek 16 Mart 1945'te Tabip Üsteğmen rütbesiyle askerliğini bitirmiştir. Askerlik

²³¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,107.Birleşim,1.Oturum,01.08.1951,s.461-462.

sonrası doğduğu ilçe olan Silvan'a gelip yerleşen Azizoğlu belediye seçimlerine katılarak 16 Mayıs 1946'da belediye başkanı seçildi.²³²

31 Mart 1950 tarihine kadar Silvan ilçesinde belediye başkanlığı görevini sürdüren Azizoğlu IX. Dönem genel seçimlerine katıldı. 14 Mayıs 1950 tarihinde Yapılan seçimde DP listesinden Diyarbakır Milletvekilliğine seçilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye katılmış ve 5 Haziran 1950 tarihinde ise seçim tutanağı onaylanmıştır. Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Gümrük ve Tekel komisyonlarının yanı sıra bütçe komisyonlarında da çalışan Azizoğlu Doğu bölgelerini fazlasıyla ilgilendiren Kan davaları konusunda kurulan geçici komisyonda görev almıştır.²³³ Ayrıca bu dönem de Diyarbakır'da gerçekleştirilen il ve ilçe kongrelerine de zaman zaman katıldığı görülmüştür.²³⁴ Dönem içerisinde gerçekleşen Nazım Önen'in partiden istifa süreciyle alakalı Başbakan Menderes'e bu istifanın kendileri için daha hayırlı bir iş olduğunu belirten mektup yazmıştır.²³⁵ Bu mektubuna karşılık teşekkür içeren bir cevap kısa bir süre sonra Menderes tarafından gönderilmiştir.²³⁶

IX. Dönem Diyarbakır Milletvekili olan Yusuf Azizoğlu, 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimde DP listesinden X. Dönem genel seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde tekrar Diyarbakır milletvekili olarak seçilmiştir. 14 Mayıs 1954 yılında TBMM'ne katılmıştır.²³⁷

Mecliste bulunduğu bu dönemde bütçe komisyonlarının yanı sıra devlet giderlerinin denetlenmesi amacıyla kurulan Divanı Muhasebat (Sayıştay) komisyonunda üye olarak görev almıştır.²³⁸ Aynı zamanda 1954 yılında Diyarbakır'da gerçekleştirilen DP Kongresine katılarak kongre başkanı seçilmiştir.²³⁹ 14 Aralık 1955 tarihinde IV. Adnan Menderes hükümetine güvenoyu vermeyen 37 milletvekilinden biri de Yusuf Azizoğlu'dur.²⁴⁰ 18 Aralık tarihinde Demokrat

²³² ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.311.

²³³ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1648; bkz. Ek A.10.

²³⁴ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.1

²³⁵ BCA,30.01.0.0./17.99.21.3/20.10.1950.; bkz. Ek A.6.

²³⁶ BCA,30.01.0.0./17.99.21.1/26.10.1950.

²³⁷ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1648

²³⁸ ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- X. Dönem 1954-1957*, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları No:24, 2010, II, s.251

²³⁹ Diyarbakır Gazetesi, 11 Mayıs 1953, S.3990, s.1

²⁴⁰ Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1955, s. 1.

Parti'den istifa ederek siyasi hayatına kurucu üyesi de olduğu Hürriyet Partisi'nde devam etmiştir. Azizoğlu'nun DP'den istifa etmesi DP için önemli bir kayıptır çünkü Azizoğlu Diyarbakır'ın tanınmış ailelerinden olup aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de yürütmüştür.²⁴¹

Bir sonraki dönemde ise 1957-1961 tarihleri arasında siyasi hayattan uzak durmuş ve Diyarbakır'da ecza deposu kurarak tarım ve ticaretle uğraşmıştır.²⁴²

15 Ekim 1961'de yapılan XII. Dönem (I)²⁴³ seçimlerinde 3. defa Diyarbakır milletvekili olmuş ve TBMM'ye Yeni Türkiye Partisi²⁴⁴ sıralarında katılmıştır.²⁴⁵ Bu süre zarfında kısa süreliğine II. İnönü Kabinesinde (26.6.1962-5.11.1963) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yaptı.²⁴⁶ Bu görevini sürdürdüğü sırada Polonya ve Yugoslav hükümetlerince yapılan davet teklifini geri çevirmemiştir. Hükümet adına bu gezilere katılması için 15.06.1963 tarihinde karar alınmıştır.²⁴⁷

10 Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde XIII. Dönem de ise tekrar Diyarbakır milletvekili olarak seçilmiştir.²⁴⁸

12 Ekim 1969 yılında yapılan seçimlere de katılarak XIV. Dönem de yapılan seçimlerde bir kez daha Diyarbakır milletvekilliğine seçilmiştir.²⁴⁹

Milletvekili görevini sürdürdüğü bu süre zarfında, 1 Mayıs 1970 tarihinde Ankara'da vefat eden Azizoğlu Silvan'da toprağa verilmiştir.²⁵⁰

²⁴¹ ÖĞRENDİK, Aydın, *Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır'da Siyasi, Ekonomik, ve Sosyal Hayat (Yerel Basına Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2013, s. 20. Milliyet Gazetesi, 21 Aralık 1955, s. 1.; Cumhuriyet Gazetesi,18 Aralık 1955, s.7

²⁴² ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.312.

²⁴³ 1961 yılı itibariyle TBMM dönem sıralaması değişmiştir. Yani 1961'deki TBMM XII. Dönem Yerine MM I. Dönem, TBMM XIII. Dönem yerine MM II. Dönem gibi... 1983 yılından sonra ise tekrar eski sisteme dönülerek Meclisin kuruluşundan sonra takip eden sıralama esas alınmıştır.

²⁴⁴ Ekrem Alican liderliğinde kurulmuş; 1950'li yıllarda 'ispat hakkı' ile öne çıkan ve HP'ni kuran liberal düşüncenin kaynaklarına dayanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Baknz. AKSU, Ahmet, *Türkiye'de Milletvekillerinin Parti Değiştirmelerinin Siyasi Sonuçları: Yeni Türkiye Partisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2008, S.87

²⁴⁵ TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem I(TBMM XII), Sicil No: 132

²⁴⁶ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.312.

²⁴⁷ BCA,030.18.1.2/170.32.13/15.06.1953.

²⁴⁸ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem II(TBMM XIII), Sicil No: 132

²⁴⁹ TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem III(TBMM XIV), Sicil No: 132

²⁵⁰ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.312.;TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.557.

Yusuf Azizoğlu Diyarbakır'ın siyasi anlamda öne çıkan isimlerinden biri olmuştur. 5 dönem boyunca yürüttüğü milletvekilliği faaliyetlerine bir dönem Sağlık Bakanlığı gibi önemli bir vazifeyi de eklemiştir. Bunun yanı sıra YTP'nin bir dönem başkanlığını da icra etmiştir.²⁵¹

1. Yusuf Azizoğlu'nun Meclis Faaliyetleri

a. IX. Dönem Meclis Faaliyetleri

Yusuf Azizoğlu IX. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yaptığı sırada meclis 11 defa söz almasının yanı sıra 2 defada yazılı kanun teklifinde bulunmuştur. Bu kısımda ilk olarak mecliste yaptığı konuşmaları ele alacağız.

Azizoğlu ilk olarak yasak bölge sayılarak boşaltılan bölge halkının yerlerine geri gelip yerleşmeleri hakkında hükümetçe ne düşünüldüğüne dair olan sorusu münasebetiyle söz almıştır. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Samet Ağaoğlu bu soru karşısında memleketin önemli bir sorununa değinildiğinin altını çizmiştir. Bu cevapta iki türlü yasak mıntıka olduğuna değinerek bunlardan birinin idari diğerinin askeri olduğunu ifade etmiştir. Askeri yasak bölgelerin nedeninin belli olduğunu belirtirken idari yasak bölgelerin ise eşkıyalık faaliyetlerinin tekrar ortaya çıkmasını engellemek amacıyla yapıldığını ifade etmiştir. Bu mıntıkaların Sason, Ağrı ve Tunceli olarak belirtirken mıntıkanın toplan alanınının 2970 kilometre olduğu dile getirmiştir. Konuşmasının devamında ise idari bölgelerde bu sebepten ötürü yasakların bulunmasını ayıp olarak belirtmiş ve en kısa sürede bu yasak bölgeler için gerekenin yapılacağı tarzda verdiği cevap sonrası Yusuf Azizoğlu söz alarak

²⁵¹ KUTLUAY, Orhan, "Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu ve Meclis Faaliyetleri", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır II*, (Edit: Oktay Bozan, Hakan Asan vd) Manas Yayıncılık, Ankara, 2019, s.278.

başkanın verdiği cevapları tatminkâr bulduğunu belirterek teşekkür etmiş bu husustaki kanunun biran önce getirilmesi için ricada bulunmuştur.²⁵²

Azizoğlu bir başka konuşmasını 1951 yılı Bütçe Kanununun tümü hakkında yapmıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında üstünde önemle durulması gereken iki nokta olduğunu belirterek bu noktalara değinmiştir. Geçmiş idarenin bırakmış olduğu kötü miraslardan birinin de maaş ve ücretlerin bütçede kabarık olduğuna değinerek bunun eski durumdan kalma zorunluluk olarak devam ettiğini savunmuştur. Türkiye'nin bir memur devleti olduğunu belirterek 20 milyon maaşlı memurun yanı sıra binlerce ücretli çalışanın olduğunu belirterek bu durum hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“«Kürenin sırtı bu tabutu cesimi çekemez» hali hâsıl olmaktadır. Binaenaleyh buna bir çare aramak lâzımdır. Nasıl mahallî bir teşekkül olan belediyeler gider bütçelerinin sülüsünden fazlasını maaş ve ücretlere tahsis edemezlerse şeklinde kanuni bir mecburiyet varsa; gönül ister ve memleket menfaatları emreder ki, Devlet bütçesi için de aynı mecburiyet kabul edilsin ve hiç olmazsa gelecek yıl bütçelerinin tanziminde böyle bir zihniyet hâkim olsun. Ancak böyle bir yol tutulması sayesinde ki memleketin şiddetle muhtaç olduğu mektep, sağlık ve yol gibi hayati mevzulara lâyikiyle kapı açmak imkânı hâsıl olabilir.”

İkinci üzerinde durulması gereken noktanın ise Doğu meselesi olduğunu ifade etmiştir. 30 yıllık eski iktidar boyunca doğu da takip edilen anlayışsız ve yıkıcı politika yüzünden bugün Doğu bölgesinin çok kötü bir durumda bulunduğundan meclisin haberdar olduğunu ileri sürmüştür. Konuyla alakalı yeni iktidarın anlayış ve takdir göstererek iyi niyetle hareket ettiğini yalnız iyi niyetin bütçe bakımından yansıtılmadığından şikâyet etmiştir. Hemen hemen her türlü konuda bilgiye sahip olan bütçe komisyonlarının doğunun durumundan habersizmiş gibi hareket ettiğini belirterek bu konuda komisyonları görevlerini doğru yapmadıklarını öne sürerek eleştirmiştir. Memleket sınırlarında dert çözülrken doğu ve batı ayrımının yapılmasını yanlış olarak ifade etmiştir. Söz gelimi bu ayrımın olmadığı yönünde birtakım açıklamalar yapılmasına rağmen bu şekilde yalnızca ihmal değil aynı zamanda tahrip edilen bölge halkının ıstıraplarının bu şekilde giderilemeyeceğini savunmuştur. Burada Doğunun geriliğini, dertlerini ve ihtiyaçlarını ortaya atarak hedefin bölgecilik olmadığını öne süren Azizoğlu amaçlarının geçmiş iktidarın 30 yıl boyunca zaten yaptığı sistematik bölgeciliğin kökünü kazımak olduğunu belirtmiştir. DP zamanında bunun son bulması gerektiğini ümit ettiğini ifade etmiştir. CHP

²⁵²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,14.Birleşim,2.Oturum,28.06.1950,s.293.

iktidarının son iki yılında tamamen politik olarak yürüttüğü samimi-yetsiz Doğu kalkınması faaliyetlerinden bahsetmiştir. DP'nin ise esaslı ve köklü değişimlerle Türkiye'nin kalkınma tarihine adını altın harflerle yazdıracağına değinmiştir.²⁵³

Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Tekel Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Azizoglu Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan'a hitaben Tütün Bankası işinin ne olduğunu ,üreticilerden kesilen %5 lerin durumunu; paranın şimdi nerede muhafaza edildiğini ve ne gibi işlerde kullanıldığını sormuştur. Cevap olarak Ağustos kongresinde bu konunun görüşüldüğünü ve Ticaret Bakanlığının bu işi üzerine aldığını hatırlatmıştır. Yakın bir tarihte kanunun huzura geleceğini ve burada 42 milyon lira toplandığını bu paranın da destekleme alımlarında kullanıldığını belirtmiştir.²⁵⁴

İşletmeler Bakanlığı'nın 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Azizoglu Batman rafineri tesisatının biran önce kurulması için takrire imza atan arkadaşların son derece önemli bir iş yaptığını vurgulamıştır. Devletlerin gelişimden petrol ve benzinin büyük önem arz ettiğine değinerek bugün milletlerin gelişmişlik seviyelerinin kullandıkları petrol miktarıyla ölçüldüğünü belirtmiştir. İktisadi iş birliğine dâhil olan 19 ülke içinde Türkiye'nin en geride bulunduğunu İran ve Suriye'nin dahi büyük farklarla Türkiye'nin önünde iddiasında bulunmuştur. Yeraltı kaynaklarımızın durumuna bakıldığı takdirde diğer madenler gibi petrolünde bol olduğuna işaret etmiştir. Petrolün varlığına rağmen bu şartların kullanılmadığı için bugün milli servetin değerlendirilemediğini belirtmiştir. Konuşmasını şu şekilde sürdürmüştü:

“Hükümetin bu hesaba nazaran İşletmeler Bakanlığı Bütçesinin 903 ncü bölümüne 10 milyon lira koymakla bu işi üç senede ikmal tasavvurunda bulunduğu anlaşılıyor. Bütçenin 235 milyon lira olan açığını daha fazla büyütmemek mülâhazasından neşet eden bu tarzı hareket kanaatimce katiyen yerinde ve isabetli değildir. Çünkü; dünyanın en az petrol harcayan milleti olmamıza rağmen akaryakıt için her sene dışarıya verdiğimiz döviz miktarı 30 milyon dolar, bizim paramızla 100 milyon Türk lirası olduğunu arzetmiştim. Bu rafinerinin kısa zamanda tesisi ve faaliyete geçirilmesiyle her sene kazancımız ve döviz tasarrufumuz 25 - 30 milyon Türk Lirası olacaktır.”

²⁵³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,46.Birleşim,2.Oturum,20.02.1951,s.298-300.

²⁵⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,52.Birleşim,5.Oturum,26.02.1951,s.978.

Tasarının devamın da tekrar milli servete katkı sağlayacak çalışmaların biran önce yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hükümetin bu noktada ödenek için 3 yıl belirlediğini ancak sürenin geç olduğunu vurgulamıştır. Her yıl petrol ihtiyacının %30 oranında arttığını hatırlatarak bunun bir an önce işleme koyulması gerektiğini vurgulamıştır. Petrolün işlenmesiyle asfaltında doğal olarak elde edileceğini böyle kurulması planlanan rafinerilerle yılda yaklaşık 70-80 bin dolayında asfalt elde edileceğini bununda memleketin ihtiyacını karşılayacağını savunmuştur. 20 milyon liralık bir yatırımla her yıl yaklaşık 25 milyon civarında bir kazancın elde edileceğini hatırlatarak bu konuda biran önce çalışmaların başlamasını istemiştir.²⁵⁵

Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle de söz alan Azizoğlu kanunla alakalı şu ifadelerle konuşmasına başlamıştır:

“Arkadaşlarım, Türk tarihinin kara günlerinde vehleyulâda akıl ve mantığın kavrayamayacağı bir görüş ve fırlayışla Türk Milletinin kaderini bir anda değiştirerek onu tekrar dünya milletleri arasına getiren eşsiz kahraman Atatürk'ün bu milletin ebedî minnet ve şükranlarına hak kazandığını kabul etmeyen kimse yoktur. Türk Milletinin maşerî vicdanından dalgalar halinde taşan bu takdir ve hayranlık duyguları yavaş yavaş bütün bir insanlığın malı olarak şeref tacı ile tarihin engin sinesine tevdi edilmiş bulunmaktadır.”

Son zamanlarda Atatürk büst ve heykellerine saldırılar yapıldığını belirterek bu saldırıların karşılığı olarak tedbir amaçlı bu kanunla meclisin huzuruna geldiklerini ifade etmiştir. Hukukçu olmadığını ama böyle bir kanunla hukuk prensiplerine zarar verileceği iddiasında bulunmuştur. 3 yaşından beri Atatürk ile büyüyen takdir eden bir genç arkadaşları olduğunu belirterek bu sevgiyi mantık ve ideal çerçevesinde açıklamış ve taparcasına bir sevginin doğru olmadığını beyan etmiştir. Atatürk'ü 3 safhada düşünebiliriz diye konuşmasını sürdürürken ilk olarak Cumhuriyetin Kurucusu olarak ikinci safha ise inanışlar ve hareket sahibi olarak son safhada ise devrinde yüzde yüz duruma hâkim olarak izah etmiştir. Birinci safhada Atatürk'ü takdir etmeyen, ona hayranlık ve minnet duygusu duymayan kimsenin olamayacağını altını çizmiştir. İkinci ve üçüncü safhada ise onu tapar derecede sevenlerin milletin inanışları ve adetleri noktasında bağdaşmayan bazı durumlar olduğuna işaret etmiştir. Atatürk'ün inkılaplarına gelince millete mal olmuş inkâr edilemeyecek bazı inkılaplarının olduğunu belirtmiştir. Tüm bunlara rağmen iyiyi ve kötüyü sırf Atatürk'ten kalma diye zorla kabul ettirmenin doğru olmayacağını belirterek bu durumun demokrasiyle bağdaşmayacağını altını çizmiştir. İyiyi iyi,

²⁵⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,53.Birleşim,4.Oturum,27.02.1951,s.1133-1135.

kötüye kötü diyebilmenin insan haysiyetine ve fikir hürriyetine uygun olduğunu savunmuştur. Atatürk gibi emsalsiz bir kahraman dahi olsa böyle bir kanunun ancak ortaçağ zihniyetine ait olabileceğini öne sürmüştür.

Ülkeye demokratik bir hava getirmek için vazife yüklenen TBMM'nin böyle bir kanuna imza atamayacağını altını çizmiştir. Böyle bir kanunun kabul edilmesi halinde ileri bir tarihte CHP'nin tekrar iktidara gelmesi ile işlerin değişebileceğini savunmuştur. Şimdilerde 'günahkâr' olarak adlandırdıkları İsmet İnönü içinde böyle bir kanunun getirilebileceğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda bu kanunu kötü ellerde kullanacak olanların Atatürk'ün yüksek şahsiyetini kullanarak ülkede huzursuzluk yaratabileceğini savunmuştur. Bu itibarla böyle bir hareketi tarihin kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Atatürk'ün de hayatı boyunca böyle bir kanuna imza atmayacağını öne sürmüştür. DP'nin Atatürk'e karşı saygısını inkılaplara bağlılığını savunarak bu şekilde antidemokratik bir kanunla korkunç bir hata işleyeceklerini belirtmiştir. Zoraki bir kanun yerine Atatürk'e saygının bir amme vicdanı olarak kalması gerektiği yönünde konuşmasına son vermiştir.²⁵⁶

Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1952 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Azizoğlu bölüm hakkında önerge verildiğini hatırlatmıştır. Memleketin birçok alanda mahrum bırakılmış bölgelerinde eğitim noktasında da büyük sıkıntılar ile karşı karşıya olduğu görüşüyle konuşmasına başlamıştır. 'Efendi' diye tabir edilen köylünün bugüne kadar kendi kaderine terk edildiğine değinmiştir. Bu noktada kültürel açıdan geri kalmış vatandaşların belirli bir seviyeye getirilmelerini meclis için vatan borcu olarak tanımlamış ve bu noktada kendilerine çok iş düştüğünü öne sürmüştür. Mesele doğrultusunda enerjik adımların atılmasıyla ancak derde deva bulunabileceğini ifade etmiştir. Geçen sene köy okulları noktasında 8. 800.000 lira ödenek ayrıldığını ve bu ödeneğin büyük kısmının yüksek meclisin direktifiyle hükümetin güzel anlayışıyla bu ödeneğin geri kalmış bölgelere tahsis edildiğini belirtmiştir. Yıllarca ihmal edilmiş bu bölgelerde iktidarları boyunca yeni eğitim kurumlarının açılmasını takdir edilecek bir hareket olarak yorumlamıştır. Konuşmasını devamını şu şekilde getirmiştir:

²⁵⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,72.Birleşim,2.Oturum,04.05.1951,s.68-70.

“Köylü eğitimi dâvasının içinde bulunduğu halin ıstıraplarını vicdanının derinliklerinde duyan çok muhterem bir arkadaşım, İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, bu tahsisatın 40 milyon liraya çıkarılmasını teklif etti. Fakat mevzuun icapları yalnız tahsisat olmayıp öğretmen gibi para ile hemen temini mümkün olmıyan diğer unsurları gerektirdiği için Millî Eğitim Bakanlığının realize edebilme imkânlarının hudutları içinde bulunan 2 milyonluk ilâve teklifim encümence de sempati ve müzaheretle karşılanarak gelir bütçesinin görüşülmesinden sonra karara bağlanmak üzere mezkûr madde bütçe müzakerelerinin sonuna bırakıldı. Son gün müzakerede Millî Eğitim Bakanı ve teklif sahibi yani bendeniz hazır bulunmadığım için madde aynen huzuruza getirilmiş bulunmaktadır. Bu itibarla teklifi yüksek heyetinizin huzuruna getirmek mecburiyetinde kaldım. Bu memlekette yapılabilecek hizmetlerin daima başında gelmeye lâyık olan köy eğitimi dâvasında hassasiyet göstereceğinize şüphe etmiyorum.”²⁵⁷

İşletmeler Bakanlığı'nın 1952 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Azizoglu bu konuşmasında bütçe aleyhinde görüş bildirmiştir. Bakan ve arkadaşların belirttiğine göre rafineri ihtiyacı için 30 milyona ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Ayrılan ödeneğin ihtiyaca yetecek miktarda olmadığını, bu işe bir de sondaj işinin sokulmasıyla çok zararlı ve tehlikeli olabileceğinin altını çizmiştir. Önemli olan noktanın petrolü temin edilmiş ve sondajı yapılmış rafineriler olduğunu belirtmiştir. Rafineri işinin kesilerek sondaj işine başlamanın tehlikeli olduğunu bunun yerine rafineri işinin devam ettirilmesini ve sondaj işinin daha sonraki bir süreye ertelenmesinin doğru olduğunu belirterek sözlerine son vermiştir.²⁵⁸

Kan davası sebebiyle adam öldürme veya buna teşebbüs edenlerin ve bunların yakın ve uzak akrabalarına uygulanacak muameleye dair 3236 sayılı kanunun değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle söz almıştır. Azizoglu, Mustafa Ekinci'nin vermiş olduğu kanun teklifinin hukuk ve adalet esaslarına aykırı bir durumu ortadan kaldırmayı amaçladığını öne sürmüştür. İlkel ve medeni olmayan bir zihniyetin devamı olarak memleketin bazı noktalarında kan davalarının devam ettiğini öne sürerek bu davalar karşısında kanunlarında ilkel olduğu iddiasında bulunmuştur. Konuşmasının devamında şu örneklere yer vermiştir:

“Anormal yaradılışlı, serseri mizaçlı bir şahıs, kan gütmeye kategorisine giren bir suç işliyor, bu işte hiçbir sun'u taksirleri, hiçbir alâka ve günahları olmıyan suçlunun akraba ve taallükatı sürgün cezasına çarptırılıyor. En küçük bir esbabı idareleri derpiş edilmeden bir sürü efradı aile yuvalarından alınarak memleketin bir ucundan diğer ucuna sürülüyor. Böylece suçla tahassül eden bir facianın yanı başına, bu kanunun tatbikiyetiyle nispet ve cezai ehliyetlerine bakılmaksızın yeni yeni içtimai facialar ihdas ediyor ve bunu da bir tedbir sayıyoruz. ”

²⁵⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 13.Cilt,49.Birleşim,2.Oturum,27.02.1952,s.979-981.

²⁵⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 13.Cilt,50.Birleşim,4.Oturum,28.02.1952,s.1226.

Konuşmasına devamla böyle bir adaletin anlayışının olamayacağını ifade etmiştir. Bir adamın bir günahına karşılık bütün bir ailenin mahvedilmesine göz yumulmasını adalete aykırı olarak yorumlamıştır. Vatana ihanet suçunda bile suç ile ilgisi olmayanların sırf akrabalık ilişkisinden dolayı ceza verilmesinin doğru olmayacağını belirterek bunun kan davaları meselesinde ailenin toptan sürgün edilmesini bir tedbir olarak nitelendirildiğinden bahsetmiştir. Bu durumun hiçbir hak ve ceza prensibiyle örtüşmeyeceğinin altını çizmiştir. Bu teklifin verilmesine etki eden bir örneğe kendisinin de şahit olduğundan bahsederek Bismil ilçesinde geçen bir olaya değinmiştir. Bismil de bir kadın üvey oğlunun kan davası suçu işlemesinden dolayı 2-7 yaşlarındaki 4 çocuğuyla Trakya bölgesinde sürgün edildiğini anlatmıştır. Bu kadının kendilerinin ayaklarına kapandığını ve kimsesiz bırakıldığı yönünde sitem etmesi karşısında kendilerinin yapabildiklerinin ancak 2 damla gözyaşı dökmek olduğunu belirtmiş ve şahit oldukları bu olayın daha yüzlercesinin yaşanmaması için mücadele edeceklerinin altını çizmiştir. 3236 sayılı kanunla son derece isabetli bir karar alındığını belirterek sözlerine son vermiştir.²⁵⁹

Azizoğlu bir başka konuşmasını Doğu Üniversitesi hakkında yaptırılan araştırmaların sonucuna, hükümetin bu konudaki görüş ve düşüncelerine ve orta öğretim bakımından Doğu'da ne gibi girişimlerde bulunulduğuna dair Milli Eğitim Bakanlığı'na hitaben sözlü sorusu münasebetiyle yapmıştır. Bu konuşmasında doğu da görev yapan ilim heyetinin raporunu bir süre önce vermiş olmasına rağmen bakanlığın bu konuda herhangi bir çalışma yapmadığından dolayı takrir verdiğini ifade etmiştir. Durumun bugün daha açık hale geldiğini belirterek heyetin sunmuş olduğu raporun ellerine ulaştığını belirterek artık hızlı bir şekilde Doğu Üniversitesi kanunun gündeme getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çok önemli konuda ilk adımların atılırken orta öğretimde unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Kurulacak olan üniversitenin ihtiyaçlarının orta öğretimden tahsil edileceğini hatırlatarak bu konuda orta öğretime de gereken önemin verilmesini istemiştir. Rapora ait bazı kısımları şu şekilde açıklamıştır:

“Orta öğretimin ilk kısmı yani ortaokul seviyesi bakımından durum Doğu Anadolunun aleyhinedir. Türkiye’de bu seviyede öğrenci sayısının bütün nüfusa nispeti on binde 47 iken, Doğu Anadolu’da bu nispet on binde 18 dir, Lise seviyesi bakımından ise Türkiye’de aynı şekilde hesaplanan nispet on binde 10,4 olduğu halde, Doğu – Anadolu’da on binde 3,7 dir. Diğer çeşitli öğretimlerde durum Doğu Anadolu’nun daha da

²⁵⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,64.Birleşim,1.Oturum,25.04.1952,s.482.

aleyhine olduğuna göre, eğitim ve öğretim bakımından Doğu Anadolu'nun Türkiye'nin diğer bölgelerinden açıkça farklı bir seviyede bulunduğu görülmektedir”

Bu rapor doğrultusunda hızlıca hareket edilmesi gerektiğinin bir kez daha altını çizmiştir. İhmal edilen bu sorunun her yıl 3-5 okulun açılmasıyla çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Bu sorunun çözümü için geri kalmış bu kısımların Anadolu'nun diğer tüm bölgelere yetiştirilmesi için mücadele verileceğini ifade etmiştir. Bu hususta bakanlıktan enerjik davranışlar beklendiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁶⁰

Azizoğlu bu dönemdeki bir başka konuşmasını valilere buldukları bölgelere göre farklı ve olağanüstü yetkiler verilip verilmediğine dair soru münasebetiyle yapmıştır. Bu noktada hakkında maruz kaldığı eleştirilere yönelik söz aldığını ifade etmiştir. Söz alan arkadaşlarını Diyarbakır'da görev yapmış iyi memurlar olarak tanımlamış fakat iddia ettikleri gibi ilçe kongresinde bir DP'li delegenin talebi üzerine CHP'ye mensup kimselerin topraklarını topraksız kimselere dağıttığı için valiye teşekkür edilmesi teklifinin gerçeği yansıtmadığını savunmuştur. Toprak dağıtımını noktasında titiz davrandığı için valiye teşekkür etmiştir. Dağıtılan toprağın ise partili vatandaşların değil bizzat vatandaşın kendi rızası ile satın aldığı topraklar olduğuna dikkat çekmiştir. Diyarbakır valisinin Türkiye çapında ün yapmış bir kişi olduğuna değinerek toprak dağıtımını sırasında gösterdiği liyakat sayesinde Cumhurbaşkanı ve hükümetçe tebrik edildiğini hatırlatmıştır. Bu konuya istinaden:

“Arkadaşlar, maalesef Diyarbakır'da karşılıklı parti çekişmeleri çetin olmaktadır. Bu vaziyet hakikatlerden uzaklaştırıcı ve kırıcı bir durum ihdas etmektedir. Bu cümleden olarak Sayın eski Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli, Diyarbakır Valisi kongre, kongre dolaşıp demokratları öpüştürüyor diye müstehcen ve tahkiriâmez sözler söylemiştir. Halbuki, bu adamın partizanlıkla alâkası yoktur. Vali yalnız memleket hizmetinde ve memleket işlerinde çalışan ve herkes tarafından çok sevilen bir zattır. Biraz insaf etsinler. Vali Servet Beyin Diyarbakır'dan ayrılmasına halk çok üzülmüştür. Diyarbakırlılar yakın bir zamanda böyle bir vali görmemiş olduklarını söylemektedirler. Kalkıp hâdiseleri, böyle esaslara, membalara dayandırmadan, hakikat olup olmadığını tahkik etmeden sırf politik bir hava yaratmak, Diyarbakır'da bir partizan vali varmış gibi bir hava yaratmak gibi bir yola sapmalarını muhterem arkadaşşıma yakıştıramadım. Telgraf meselesine gelince: Ben birkaç günden beri burada bulunmaktayım. Halbuki bunların benim teşvikimle gönderildiğini söylemek istediler. Bunu da kendilerine yakıştıramadım.”

İfadelerine yer vererek konuşmasına son vermiştir.

Konuşmasının devamında memlekete faydası olmuş bir vali için vatandaşların telgraf çekerek görevde kalmasını istemesinin gayet normal olduğunu

²⁶⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 17.Cilt,5.Birleşim,1.Oturum,17.11.1952,s.180-181.

hatırlatmıştır. Bu durumu partizanlık olarak göstermenin yanlış olduğunu ifade etmiştir. İddia edilen bir durum hakkında gerekli araştırma yapılmadan kulaktan dolma bilgilerle hareket edilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.²⁶¹

Azizoğlu bu dönemdeki son konuşmasını bâzı gazetelerin memleket birliğini bozan saldırgan yayınları hakkında bir soruşturmanın var olup olmadığına dair sözlü sorusu münasebetiyle yapmış ve İçişleri Bakanlığınca verilen cevabın kendisini tatmin ettiğini belirtmiştir.²⁶²

Azizoğlu IX. Dönem de meclise 2 kanun teklifi sunmuştur bunların ilki “İçişleri ve Bütçe Komisyonuna sunduğu mahrumiyet bölgelerinde çalışan memur ve hizmetlilere verilecek tazminat hakkında” kanun teklifidir.²⁶³ İkinci “teklifi ise özel idarelerden aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı teşkilâtına alınması hakkındaki Kanunun 3. Maddesine bir fıkra eklenmesine dair ” kanun teklifidir.²⁶⁴

b. X. Dönem Meclis Faaliyetleri

Yusuf Azizoğlu X. Dönem de mecliste bulunduğu süre zarfında 1 yazılı kanun teklifi sunarken 2 önerge vermiş ve 18 kere söz almıştır.

Azizoğlu ilk olarak “Bitlis il merkezinin Tatvan'a taşınması hakkında” İçişleri Bakanlığı ve bütçe komisyonuna yazılı kanun teklifi sunmuştur.²⁶⁵ Azizoğlu bir süre sonra kanun teklifinin geri verilmesine yönelik yazılı önergede bulunmuş ve bu teklifi geri verilmiştir.²⁶⁶

Azizoğlu, Lice kasabasının yerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin hükümet tarafından görüşülmesine dair yazılı önerge sunmuştur. Gerekçesinin ise

²⁶¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 21.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,09.04.1953,s.307-309.

²⁶²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 25.Cilt,5.Birleşim,1.Oturum,16.11.1953,s.262.

²⁶³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 11.Cilt,22.Birleşim,1.Oturum,26.12.1951,s.357.

²⁶⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18.Cilt,11.Birleşim,1.Oturum,01.12.1952,s.4.

²⁶⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,33.Birleşim,1.Oturum,28.01.1955,s.192.

²⁶⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt,43.Birleşim,1.Oturum,19.02.1955,s.251.

son yağan yağmurlarla Lice kasabasında oluşan heyelan olduğunu ifade etmiştir. Bu heyelanla beraber kaya parçalarının kasabayı ciddi anlamda tehdit ettiğinin altını çizmiştir. Bu hususta Bayındırlık Bakanlığı'nın yaptırdığı araştırma sonucunda kasabanın iskâna elverişli olmadığı anlaşılmış ve Diyarbakır valiliğine emir verildiğini hatırlatarak bu hususta kasabanın yerinin değiştirilmesi noktasında teklif verdiklerini hatırlatmıştır.²⁶⁷

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1955 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle söz alan Azizoğlu bir maddenin düzeltilmesine ilişkin söz aldığı ifade etmiştir. Sağlık Bakanlığı bütçesinde üniversite ve yüksekokullarda okuyacak öğrencilere 125 lira bursun verileceğinin belirtilmiş olması ama burs miktarının 150 liraya çıkarıldığını hatırlatarak bu bursunda da aynı oranda verilmesi gerektiğini savunmuştur.²⁶⁸

Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruluşu ve memurları kanununa bazı maddeler eklenmesine ve 4258 sayılı kanuna bağlı kadro listelerinin değiştirilmesine dair söz almıştır. 4862 sayılı kanuna bağlı (1) ve (2) sayılı kadro listelerine ilâveler yapılması hakkındaki kanun münasebetiyle de görüş belirten Azizoğlu bu kanunun bir kadro meselesi olduğunu hatırlatmıştır. Sağlık Bakanlığı raportörü olarak bu konuyu ayrıntılı incelediğini izah etmiştir. İncelemeleri sonucunda muazzam derecede bir ödenek ve büyük emekler verilmesine rağmen işin özünü raporunda açıklayacağını dile getirmiştir. Bu durumu telafi etmek adına bir teklifle geldiğini fakat görüşmeler sonrasında teklifinin değişime uğradığını belirtmiştir. Sağlık merkezlerinin ihtiyacı olan uzmanları bulma sorununun Sağlık Bakanlığının getirmiş olduğu bir kadro ile çözülmesinin mümkün olmadığını öne sürmüştür. Daha önceden kazanılmış hakların göz önünde tutulmadan getirilecek uzmanların 30 lirayla başlamasının mümkün olmadığını belirterek bu konudaki çözüm önerisini şu şekilde sunmuştur:

“Bu işi programlı olarak ele almak ve yüksek ücret vermek suretiyle, 400 - 500 lira ücretle ve her sene bütçeye konacak muayyen kadrolarla, 250 şer kadro ile bu işi sağlık merkezlerine münhasır olmak üzere beş altı senede derde deva bulabiliriz. Arz ettiğim çeşitli mahzurları ve ihtiyaçlar için lâzımgelen müeyyideleri ve hükümleri talebetmek imkânları hissetmiş olarak Sağlık Bakanlığımın hazırlıyacağı bir kanunla bu, mümkün olabilir. Halbuki kadro kânununda, inceden inceye bir tetkika tâbi tutulmak imkânı hazırlanmadan, bir ihtiyacın zorlaması neticesi olarak böyle bir teklife gidilmiş

²⁶⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 7.Cilt,77.Birleşim,1.Oturum,18.05.1955,s.310.

²⁶⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt,49.Birleşim,2.Oturum,25.02.1955,s.763.

olması isabetli yol değildir. Bu itibarla meseleye esas olmak için teklifi Sağlık Encümenine iadeye gitmeden Sağlık Bakanlığı, sağlık merkezlerinin bu ihtiyaçlarını tamamen ve esaslı olarak ele alması temennisi ile Bütçe Encümeninin koymuş olduğu bu müeyyidenin tayyını istirham ederim.”²⁶⁹

Azizoğlu bir başka konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1956 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle yapmıştır. Hürriyet Partisinin eleştirilerine yer vermeden önce Sağlık Bakanlığı ile alakalı memleketin durumunu ve gelişmiş medeniyetlerdeki sağlık işlerinin karşılaştırmalı olarak gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu kötü şartlardan dolayı sağlık konusunda da geride kaldığını belirtmiştir. İktisadi darlığı milletin baş belası olarak göstermiştir. Bu konuda istatistiksel verileri şu şekilde sunmuştur:

“Türkiye'de ölüm; umumi nüfusa nispetle, medeni milletlerin 2,5 mislidir. Bu, tedbirsizlik yüzünden her sene, fazladan 250 bin vatandaşımızın ölümüne meydan bırakmak demektir. Memleketimizde süt çocuğu vefiyatındaki nispet, Amerika'ya nazaran 7 - 8 mislidir. Yine Amerika'da veremden yıllık telefata, 100 000 nüfusta 28 olduğu halde, Türkiye'de, 219 dur. Yani, 8 misli. Medeni memleketlerin emraz ve salgınlara karşı aldıkları ilmî ve disiplinli tedbirler sayesinde, istihsal ettikleri parlak neticelerle, bizim durumumuz arasındaki bariz farkın yanı başında, sağlık müesseselerimizle onlarınki arasında da aynı bariz fark göze çarpmaktadır. ”

Konuşmasının devamında veremle mücadele konusunda BCG aşısının²⁷⁰ kullanıldığı İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkelere değinerek Türkiye'nin ise bu konuda geri kaldığını bir kez daha vurgulamıştır. Sağlık Bakanlığı ile ilgili görüşler noktasında ise 1950 yılından bu yana sağlık noktasında önemle çalışılmasına rağmen bir türlü istenilen sonuçlar alınmadığını vurgulamıştır. Sağlık Bakanlığının 1951-1955 yılları arasında verem ve sağlık merkezleri noktasına ağırlık verdiğini fakat 1956 yılı bütçesinde bu ağırlığın gevşetildiği iddiasında bulunmuştur. Verem hastanesi noktasında 1500 yataklı bir hastaneye ihtiyaç duyulmasına rağmen bütçe doğrultusunda 500 yatak ayrılabilceğini belirtmiştir. Sağlık merkezleri noktasında ise 1950 yılına kadar sağlık merkezlerinin sayısının 22 civarında olduğunu DP iktidarı süresince yapılan çalışmalarla beraber bu sayının 181'e ulaştığını vurgulamıştır. Geçen 5 yıllık süre zarfında sağlık merkezleri noktasında iktidarın önemli çalışmalar yaptığı yönünde düşüncesini öne sürmüştür. Sağlık merkezlerinde hemşire ve ebelerin sayısının az olduğuna değinmiş; açılmış olan hemşire ve ebe okullarına müracaatı arttırmak için tedbirlerin alınması gerektiği yönünde öneride

²⁶⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt,49.Birleşim,1.Oturum,25.02.1955,s.735.

²⁷⁰ Verem AŞISI. Bknz. <https://asi.saglik.gov.tr/asi-kimlere-yapilir/liste/9-asi-takvimi/10-verem-a%C5%9F%C4%B1s%C4%B1-bcg.html> (28.06.2020)

bulunmuştur. Bunların yanı sıra eczacılık, röntgen ve laboratuvar gibi imkânlarında bölgelere çok geç gittiğinden bahsetmiştir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu memleketin mutlak ve âcil olarak muhtaç olduğu şey, diğer bütün âmme hizmetleri sahalarında olduğu gibi, sağlık dâvasında da, şahıslara bağlı olmıyan bir millî sağlık plânıdır. Bu plân en salâhiyetli ilim ve ihtisas erbabının, memleket realite ve imkânları ile telif ederek; zaruri millî ihtiyaçların, muayyen bir zaman ölçüsü içinde piriyorite ve ika metotlarını tâyin ve tesbit eden ve hükümetin heva ve hevese kapılarak değiştirmek salâhiyetinde olamayacağı, millî bir ahitname olmalıdır. Hükümetler mesailerini bu yola tevcih etmedikleri müddetçe, milletimizi mustarip kılan dertler, mazide ve halde olduğu gibi, istikbalde de terennüm edilecek, fakat ne yazık ki, ıstıraplar sürüp gidecektir.”²⁷¹

Tasarının devamında DP milletvekili Talat Vasfî Öz’e teşekkürler etmiştir. Tüm dünyanın üzerinde önemle durduğu tıp konusunun ehemmiyetinin anlaşılmasından dolayı sevincini dile getirmiştir. Bu konuşması sırasında şahısların eleştirilmediğini memleket için çok önemli bir konu alan ve memleketin geleceği için önem arz eden bir konuşma yapıldığını hatırlatmıştır. Sağlık işlerinin her gün artan bir hızla artmasını temenni ettiğini belirtmiştir. Behçet Uz’un hazırlamış olduğu sağlık raporunun kabul edilmesini isteyerek sözlerine son vermiştir.²⁷²

Azizoğlu bir başka konuşmasını şehir ve kasabalarda muhtar ve ihtiyar heyetleri oluşturmaya dair olan kanuna bâzı maddeler eklenmesine yönelik yapmıştır. Yine bu kanunun bâzı maddelerinin kaldırılması hakkındaki 5671 sayılı kanunun ek 1. Maddesinin değiştirilmesine dair görüşlerini dile getirmiştir. Aynı zamanda bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair 6010 sayılı kanunun ek 1. Maddesinin değiştirilmesi münasebetiyle konuşan Azizoğlu bu konuşmasında millet olarak kısa bir süre önce tamamen yeni bir rejim içerisine girdiklerinin altını çizmiştir. Bu noktada alınan bir karardan kısa bir süre sonra vazgeçilmesinin halk nezdinde olumsuz etki yaratacağından bahsetmiştir. Açık ve anlaşılır olmayan bir tutumla rejimi zedeleyecek bir yola gidilmesinin zararlı olacağı yönünde görüşünü dile getirmiştir. Sistemin gerekliliklerini ortaya koyan bu gibi konularda net olunması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasına devamla Hamdi Sancar’ın değindiği bir nokta üzerine dikkat çekmiştir. Hamdi Bey’in «Hâkimiyet milletindir» tabelasını kendilerine hatırlattıklarını belirterek kendilerinin bu tabelayı her gün okuduğunu ve devlet yönetimi noktasında bu bilinçle hareket ettiklerini savunmuştur. Siyasi parti

²⁷¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,46.Birleşim,2.Oturum,27.02.1956,s.976-981.

²⁷²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,46.Birleşim,2.Oturum,27.02.1956,s.988-990.

değiştirmelerinin karşılığını kınama şeklinde ilk olarak DP liderinden aldıklarını hatırlatmıştır. Kendilerinin meclise milletin vekili olarak geldiklerini belirterek bu noktada ellerinden gelen gayreti gösterdiklerini beyan etmiştir. Partiden ayrılmalarına istinaden:

“Partiden ayrılmayı milletvekilliğini terketmek mânasına kabul etmiyoruz. Kendileri bu kanaatte değillerse Genel Kurultayca kabul edilen bir teklifi buraya getirip kanunlaştırabilirler. Biz millete vadettiğimiz yoldan ve zihniyetten ve istikametten zerrece ayrılmış değiliz. O yoldayız. Biz demokratik sistemin memlekette yerleşmesini istiyoruz. Milletin bize verdiği emaneti sonuna kadar muhafaza etmek azmindeyiz. Kendileri ve parti liderleri hâlâ bu kanaatte iseler, parti değiştirmekle milletvekilliğini terketmek sistemini getirmek istiyorlarsa kanun yolu kendilerine açıktır, getirirler burada münakaşasını yaparız.”²⁷³

İfadeleriyle sözlerine son vermiştir.

Usul hakkında Azizoglu Cumhurbaşkanının konuşmalarının birbirini tutmadığını yönünde görüşleriyle konuşmasına başlamıştır. 23.Madde gereğince Riyaset Divanınca sunulan listelerin bu birleştirme işine uygun olmadığını savunmuştur. Bu konuşmasının devamında şu ifadelere yer vermiştir:

“Meselâ bizim Anayasa Encümeni için namzet gösterdiğimiz bir azayı Kütüphane Encümenine vermiş, Maliye Encümeni için namzet gösterdiğimiz bir arkadaşı diğer bir encümene, Sağlık Encümeni için gösterdiğimiz bir arkadaşı Sayıştay Encümenine vermek suretiyle ihtisaslarıyla hiç alakalı olmıyan ve çalışmaları geniş miyasta baltalayan bir netice ile bizi karşı karşıya bırakmıştır. Binaenaleyh teklif edilen ve siyasi partilerin haklarını ihlâl eden bu cetvellerin Meclise sunulması usul ve Dahilî Nizamnameye aykırıdır. Bu itibarla Riyaset Divanının, hakkı teslim ederek, usulsüz olarak tanzim olunan listeleri geri alması ve seçimi talik etmesi adalete ve hakkaniyete uygun olur.”²⁷⁴

Tasarının devamında Meclis Başkanlığının görevinin sadece kâtip gibi metindeki maddeleri okumak olmadığını aynı zamanda bu maddelerin mecliste konuşulmasını sağlamakta olduğunu öne sürmüştür. Meclis başkanının hükümet üyelerinden hiçbirinin burada olmadığı halde maddeleri tek tek okuduğunu görmüş ve bu duruma üzüldüklerini belirterek başkanlığa yönelik eleştiride bulunmuştur.²⁷⁵ Konuşmasına devamla şu ifadelere yer vermiştir:

“Meclisin murakabe hakkına tam mânasiyle hürmet etmek iktiza eder. Bir sual, mevzuunu teşkil eden meselenin murakabesini temin ve aykırı bir hareket varsa durdurulması için verilir. Aradan 2 - 3 hattâ 4 ay geçtikten sonra cevap verilirse o

²⁷³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 13.Cilt,104.Birleşim,1.Oturum,01.09.1956,s.1007.

²⁷⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 14.Cilt,2.Birleşim,1.Oturum,12.11.1956,s.23-24.

²⁷⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 14.Cilt,9.Birleşim,1.Oturum,28.11.1956,s.156.

meseleyi burada konuşmak için bir sebep kalmaz. Vekil Beyden istirham ediyorum, murakabe hakkını kullanmak için mebusların elinde kalabilen sual müessesesine karşı bu derece ehemmiyet vermemezlik yolunu takibetmesinler, zamanında cevap versinler de mebuslar da murakabe hakkını kullanabilsin.”²⁷⁶

Azizoğlu, Kastamonu Mebusu Ziya Termen'in, Hükümet programında yer alan hususlardan hangilerinin ödemesinin yapıldığına dair konuşmasını yapmıştır. Ayrıca «Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri» hakkındaki kanun karşısında partilerin mâruz kaldıkları durum üzerine ne düşünüldüğüne dair olan sorusuna karşın görüş belirten Azizoğlu konuşmasında meclis başkanının idaresiyle Türk milletine ve TBMM'ye hakaret ettiğini belirterek başkanı eleştirmiştir.²⁷⁷

Azizoğlu bir başka konuşmasını HP meclis grubu açık toplantılarına gazetecilerin alınmasına ne için müsaade edilmediğine dair TBMM Başkanlığına olan sorusu münasebetiyle yapmıştır. Bu konuda Fikri Apaydın'ın öne sürdüğü düşüncenin kendisini tatmin etmediğini dile getirmiştir. Belirtilen 215.Maddenin meclisin genel toplantı salonu ve komisyon odalarıyla ilgili olduğunu hatırlatmıştır. Bunlar dışında herhangi bir kaydın mevcut olmadığını belirtmiştir. Bütçe komisyonunda gazetecilere getirilen kısıtlama hakkında konuşarak bu yasağın uygun olmadığını savunmuştur. Konuşmasının devamında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Meclis grupları, halka karşı mükellef buldukları vazifelerini yapabilmek için, matbuat mümessillerinin devamlı olarak yardımına ve müzakereleri halk efkârına arz etme hususundaki yardımlarına muhtaçtır. Hiçbir sebep yokken kalkıp da nizamnamenin hiç de bu maksada matuf olmıyan bir maddesini alet etmek ve bir sarahatten bahsetmek doğru olmamak icabeder. Bizim Riyaset Divanından beklediğimiz şey muhalefet gruplarının bu haliyle Meclisin murakabe hakkını ve çalışmalarını teshil etmek, kolaylık göstermek ve ona yardımcı olmaktır. Tüzüğün her hangi bir maddesinde bulunduğunu söyledikleri o hüküm encümen odaları ve Meclis salonu içindir. Bu hükümden istifade edip bu çeşit tehditler koymak hiçbir zaman doğru değildir. Makamı Riyasetten istirham ederim, tüzüğün ruhuna aykırı, salâhiyetler dışında, bu nevi tasarruflardan kaçınmak lütuf ve kiyasetini bizden esirgemesinler”

Bu hükmü demokrasiye aykırı olarak nitelendirmiş ve gazetecilerin grup toplantılarına alınmamasının yanlış olduğunu belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.

278

Bursa Milletvekili İbrahim Öktem ve Tokat Milletvekili Hasan Kangal'ın dokunulmazlıklarının kaldırılmasına dair Başbakanlık Tezkeresi ve Teşkilâtı Esasiye ve Adliye komisyonlarından oluşmuş karma komisyon tutanağı münasebetiyle söz

²⁷⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,35.Birleşim,1.Oturum,06.02.1957,s.66.

²⁷⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 16.Cilt,25.Birleşim,1.Oturum,14.01.1957,s.76.

²⁷⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,36.Birleşim,1.Oturum,08.02.1957,s.89-90.

alan Azizoglu bu konuşmasında Sadettin Yalım'ın yapmış olduğu konuşmaya dikkat çekerek meclis başkanı tarafından neden uyarılmadığını sorgulamıştır.²⁷⁹

Milletvekilleri seçimi kanunundaki son değişiklikleri kaldıran kanun teklifinin ne sebeple geri alındığına dair sorusu hakkında söz alan Azizoglu, Adalet Bakanlığına 2 ay önce verdiği soru önergesinin nihayet cevaplandığını belirtmiş fakat bu cevapta istediği cevapları bulamadığını öne sürmüştür.²⁸⁰ Özellikle seçim kanunu noktasında verilen cevap ile gerçeklerin uyuşmadığının altını çizmiştir. Kanunun akıbetinin iyi olmadığını yönünde görüşünü belirtmiştir. Hükümet programı noktasında şu sözleri sarf etmiştir:

“Bizim bildiğimiz Hükümet programları, ilham ve kuvvetini Anayasadan alan, parti programları ve seçim beyannamelerinin çok üstünde olan ve kanuni mecburiyetleri ifade eden birtakım taahhütnamelerdir. Bizdeki Hükümet programları sadece Meclisten itimat istihsal etmek için yapılıyor. Hükümetler; madde madde, teker teker verdikleri taahhütlerin hesaplarını Meclise vermek zorundadırlar. Bu, dünyanın her tarafında böyledir. Bunun aksini iddia etmek bid'at olur. Hâlbuki Adliye Vekilinin kürsüden ifade ettiği gibi, eski programın devamı mahiyetinde olan dördüncü programa kadar bu kürsüden Büyük Millet Meclisi vasıtasıyla Türk milletine yapılmış olan bilhassa rejime mütaallik bulunan vaatlerin hiç birisinin ifa edilmemiş olduğu meydandadır.”

Konuşmasının devamında ise hükümete yüklenerek Adalet Bakanlığından birtakım isteklerde bulunmuş ve hükümet programlarının ne kadarının gerçekleştiğini açıklanmasını istemiştir. Sorularından birinin de 4. Menderes kabinesinin hükümet programını neden yerine getirmediği yönünde eleştirel bir soru olmuştur. Adnan Menderes'in 1950 yılında üstün seviyeli bir demokrasi kuracağını ve tek parti döneminden kalan kötü alışkanlıkların silinip atılacağını belirttiğini hatırlatmıştır. Yapılan çalışmalarla demokrasinin tahrip edildiğini savunmuştur. Bu şartlar altında vatandaşın serbestçe oy kullanmasının sınırlandırıldığını ve seçim kanunun biran önce demokratik bir hale getirilmesi gerektiği yönünde görüşünü bildirmiştir. Bu kanunla yapılacak seçimlerin haklı ve meşru olmayacağını savunmuştur. Adnan Menderes'in tarafında buldukları zaman programın kendilerini son derece memnun ettiğini fakat uygulama aşamasında büyük şaşkınlık yarattığını belirterek bu memlekette demokrasinin asgari şartının seçim kanunu olduğunu ifade etmiştir. Bu seçim kanunun Türk milletinin vicdanında hiçbir tereddüt bırakmayacak şekilde yapılması gerektiğini belirterek sözlerine son vermiştir.²⁸¹

²⁷⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,38.Birleşim,1.Oturum,13.02.1957,s.195.

²⁸⁰Cumhuriyet, 22 Aralık 1956, s.5.

²⁸¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,39.Birleşim,1.Oturum,15.02.1957,s.214-217.

1957 malî yılı genel bütçe kanunu münasebetiyle söz alan Azizoğlu başkana yönelik kötü yönetim sergilendiğine dair eleştirel bir ifade kullanmıştır. Nizamname doğrultusunda kendisine ceza verilen milletvekilinin kendini savunması için söz verileceğini ama burada söz verilmeyerek nizamnameye aykırı davranıldığını belirterek salonu terk etmiştir.²⁸²

Bütçe görüşmelerinde konuşmaların süresinin kısıtlanması hakkındaki takrir münasebetiyle söz alan Azizoğlu bu kısıtlanmanın grup sözcülerine uygulanmaması gerektiğini belirterek takririn verilmesinde etkisi olduğundan bahsetmiştir. Konuşmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Biz, grup sözcülerine verdiğimiz vazifede partimizin muayyen görüşünü bir grup kararından geçirdik. Sözcülerimiz konuşmalarını muayyen zaman için telhis etmek imkânına mâlik değillerdir. Eğer Muhterem Heyetiniz son derece halisane olan bu görüş ve mâruzâtımızı nazarı itibara almazsa biz, grup olarak görüşümüzü Yüksek Heyetinize arz etmek ve müzakerelere katılma imkânını kaçırmış bulunacağız. Bu itibarla istirham ediyoruz, Meclisin bir uzvu olarak vazifemizi yapma imkânını bizden esirgemeyiniz. Esasen teamül ve nizamname de bu çeşit teklifleri tervicetmez. Eğer tahdit yapacaksanız grup sözcüleri ile encümen sözcülerini bundan istisna etmenizi rica ederim.”²⁸³

Yusuf Azizoğlu bu dönemdeki bir başka konuşmasını Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1957 yılı bütçesi münasebetiyle yapmıştır. HP Meclis Grubu adına söz alan Azizoğlu DP adına söz alan Fahri Aġaoġlu'nun konuşmasını dinlerken hayretler içinde kaldığını ifade etmiştir. Aġaoġlu'na cevap vermeden önce bilinmediğini varsaydığı HP'nin din ile alakalı maddesini okumak istemiştir. Bu programın reddedilen bir program olmadığını; yazılıp rafa kaldırıldıktan ziyade vicdan ve mevcudiyet esaslarına baġlı olunan bir program olduğuna değinmiştir. Bu programı şu şekilde açıklamıştır:

“Lâyikliği, din ve Devlet işlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması mânasında anlıyoruz. Dini, siyasi tesir ve tahavvüllerin ve her türlü istismarcı düşünce ve cereyanların üstünde tutmak başlıca prensibimiz olacaktır. Din serbestisini vicdan hürriyetinin tabii bir icabı sayarız.”

Programın açıklanmasının devamında kendilerinin irtica ile mi yoksa dinsizlikle mi itham ettiklerinin açıklanmasını istemiştir. DP'nin din noktasındaki tavırları doğrultusundan söyleyecek çok sözlerinin olduğunu belirtmiştir. Halkın

²⁸²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,41.Birleşim,3.Oturum,20.02.1957,s.326-327.

²⁸³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,44.Birleşim,2.Oturum,23.02.1957,s.580.

seçim hareketleri ile din konusunun nasıl paralel yürütüldüğünü halkın fark edeceğini dile getirerek sözlerine son vermiştir.²⁸⁴

Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü 1957 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Azizoglu 1950 yılında köylüye dağıtılan toprağın birkaç katına çıktığını öne sürerek şu ifadelerle yer vemiştir:

“Toprak ve iskân çalışmalarını, biraz gerilere götürüp gözden geçirdiğimizde görürüz ki, iki dallı olan bu hizmetin toprak işleri kolunun 1945 yılına kadar hemen hemen maflûç bir halde, 1505 sayılı Kanunun gayet mahdut bulunan cebri istimlâklarine münhasır kaldığı ancak 1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı Toprak Kanunundan sonradır ki, toprak işlerinin başlangıcında bati, yıldan yıla hızı artan müterakki bir tempo ile ele alınmış olduğu görülür. Bilhassa topraksız çiftçiye toprak tevzii işinin 1950 'den sonraki çalışmaları, evelki yılların birkaç misline çıkarıldığı memnurlukla görülmektedir. Bu gayretleri teşekküre şayan bulmaktayız. Ancak, bu çalışmaların, Türk çiftçisine, dört başı mamur ve müfit bir eser halinde intikali hususunu tetkik ve tamik edince meselenin dıştan görüldüğü mertebede parlak bir durumda bulunmadığı, bünyesinde pek ehemmiyetli birtakım noksanlık ve bozuklukları ihtiva ettiğini görmekte esef etmemek mümkün değildir.”

Köylünün kendisine verilen topraklardan dolayı bir süre sonra mahkeme kapılarında sınırlı bir şekilde hak aradığını elinde tapusu olmasına rağmen hiçbir hak iddia edemediğini dile getirmiştir. Bu noktada hükümetten beklenenin sayıları yıldan yıla artmasına rağmen sorunların çözümünde pekte etkin rol oynayamayan komisyonların düzeltilip halkın mağduriyetinin giderilmesi olduğunu belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁸⁵

İçişleri Bakanlığı 1957 yılı bütçesine istinaden:

“Toplantı ve gösteri yürüyüşleri Kanunu bir parti reisinin arkadaşlarına evinde yemek vermesine müdahale edecek kadar binbir anti - demokratik tatbikatına hareketlere şahid olduğumuz vaziyetiyle hâlâ muhafazasına taraftar mısınız? Siz tatbikatı üzerinde" duruyorsunuz. Bir Hükümet âzası olarak bu kanunun kaldırılmasına taraftar mısınız? Taraftar değilseniz Başvekilin biraz evvel yaratmak istediği partiler arası iyi münasebetlerin fiilî neticelerinden şüphe edersem beni haksız görür müsünüz?”²⁸⁶

İfadeleriyle görüşünü dile getirmiştir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel Müdürlükleri'nin 1957 yılı bütçeleri hakkında konuşan Azizoglu imar münasebetiyle söz alan DP Sözcüsü Himmet Ölçmen'e kendilerine verdiği cevaptan dolayı teşekkür

²⁸⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,45.Birleşim,2.Oturum,24.02.1957,s.668-669.

²⁸⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,45.Birleşim,2.Oturum,24.02.1957,s.685.

²⁸⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,46.Birleşim,2.Oturum,25.02.1957,s.786.

etmiştir. Başbakanın belirttiği gibi kızgın olmadıklarını ifade etmiştir. Himmet Ölçmen'in İstanbul'un imarının bir mucize olduğu yönünde görüşünü ele almıştır. Fen, ilim ve tekniğin bu kadar geliştiği bir dönemde mucizeden medet ummadıklarını savunmuştur. Finansman noktasında sorulan sorular sonrasında kızmak yerine daha münasip bir dille aktarılacaklarına yer vermiştir. Himmet Bey'in daha önceden kürsüden iskân faaliyetleri noktasında muzdarip olan vatandaşın olmadığını belirtirken bunların ancak gazeteye komik başlık olabileceğini öne sürmüştür.

Sözlerine devam ederken Başbakanın bir konuşmasında muhalefeti engellemekten bahsettiğini böylesi bir tutumun demokrasiyle bağdaşmadığını öne sürmüştür. Muhalefet kanadının yapmış olduğu eleştirileri dikkatle takip ederek bu kısımda kendilerine yarayacak noktaların alınması gerektiğini belirtmiştir. İstanbul noktasında yapılacak imar faaliyetleri hakkında şu ifadeler yer vermiştir:

“İstanbul'da 200 kilometre yol yapacaklarımın. İki bin kilometre yapılsın, hepimizin bundan bu vatanın evlâtları olarak memnuniyet duyacağına şüphe yoktur. Yalnız ölçülü ve hesaplı bir gidişle İstanbul yollarının muayyen plânlarla ele alınması zaruretine işaret ediyoruz. İstirhamımız, ölçülü ve hesaplı gidiştir. İstanbul'un imarı, yolları birtakım imar plânlariyle ve ihtisasın tesbiti ile karariyle yapılabilir. Bizim bildiğimize göre İstanbul şehrinin tasdik edilmiş, Beyoğlu semti hariç, bir imar plânı yoktur Var ise buyursunlar; bizi burada tenvir etsinler. Böyle bir şey hakikaten mevcut değilse elbette ki, bunun isabetsizliğine itiraz edersek yerden göğe kadar haklı oluruz. Sayın Başvekil gelin izahat verelim diyorlar, geldik işte, izahat lütfetsinler. Bizim mebus olarak murakabe yapacağımız yegâne yer bu kürsüdür. Bütçe müzakereleri sırasında memleketin topyekûn muhasebesi yapılırken biz getirdik mevzuu ortaya koyduk, lütfen izahat versinler.”

Konuşmasının devamında Başbakanın bu kürsüden yapılan eleştirilere karşı nasıl sert tavırlar sergilediğinin, öfkelenildiğini belirterek demokrasinin ilk ve esas prensibinin eleştirilere tahammül olduğunu hatırlatmıştır. Konuşmasına şu şekilde son vermiştir:

“ Peki efendim. «Benim dediğim dedik, yaptığım doğrudur, benim ele aldığım mevzular hakkında en samimî ve en doğru tenkidlere dahi tahammülüm yoktur» diyor, Başvekil. Bu, ne demokrasi zihniyeti ile ne de memleketin menfaatleri ile kabili telif değildir.”²⁸⁷

Yusuf Azizoğlu bir başka konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1957 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. Sözlerine başlarken doktorlar arasında pek bir görüş farkı olmadığını belirterek DP sözcüsü Talat Vasfî'nin yanlış anladığı bir nokta olduğunu öne sürmüştür. Sağlık merkezlerinin yapılmasında Refik Saydam döneminden günümüze

²⁸⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,47.Birleşim,2.Oturum,26.02.1957,s.913-916.

kadar gelen dönemi incelerken bu gelişmelerin memleketin gelişimiyle uygun olduğunu belirttiğini ifade etmiştir. Bu gelişmeleri memleket için yeterli görmediklerini belirtmesinin yanı sıra herkesin temennisinin bir an önce muhtaç olduğumuz seviyeye gelebilmek için gelişmelerin sürdürülmesi yönünde olduğunu açıklamıştır. Sağlık hizmetlerinin pahalı bir iş olduğunu belirterek hükümetçe fedakârlık isteyen bir iş olduğunun altını çizmiştir. Bu doğrultuda sağlık bütçesinin hiçbir zaman yeterli görülmediğini belirterek dünyanın her tarafında sağlık bütçesinin genel bütçenin %10 dan dan aşağı düşmediğine dikkat çekmiştir. Türkiye’de bu oranın yüksek olması gerektiğini belirterek 1956 yılında % 3 iken 1957 yılında bu sayının %4 civarında olduğunu ifade etmiş bu rakamların arttırılması gerektiğini savunmuştur.²⁸⁸

Bir diğer meselenin sağlık personeli olduğunu belirterek sağlık çalışanlarının mutlu ve huzurlu olması gerektiğini savunmuştur. Sağlık merkezlerine zamanında çok umut bağladıklarını fakat bu umutların gerçekleşmemesinin kendilerini üzdüğünü dile getirmiştir. Sağlık merkezlerindeki en büyük sıkıntının kadrosuzluk olduğunu birçok merkezin tek hekimden dolayı kapanmak zorunda kaldığını hatırlatmıştır. Tek hekimin iş görmesi ve aynı zamanda poliklinikte çalışmasının zor olacağını savunmuş ve sayısının 201 civarında olduğu sağlık merkezlerinin 160 tanesinde tek hekim veya hiç hekim bulunmadığına dikkat çekmiştir. Verem konusunda şu ifadelere yer vererek konuşmasını sonlandırmıştır:

“Verem mücadelesi 1950 senesinden sonra iktidarın ele aldığı ve üzerinde ehemmiyetle durduğu bir mevzudur. Fakat üzüntü ile görüyoruz ki; 1953 ten 1954 senesine kadar süratle giden bu hizmet 1954 ten sonra gevşemiştir. 1949 senesinde 1057 olan yatak sayısı, 1953 senesine kadar 6357 ye çıkarılmıştır. Bu takdire şayan bir şeydir. Fakat 1953 senesinden sonra vazih bir duraklama vardır. 1953 senesinden 1957 ye kadar yatak adedi 7.770 olmuştur. Artma 1.300 küsurdur ki, bu, gerilemedir arkadaşlar. Biz bunu sureti katiyede tecviz edemeyiz. Verem, üzerinde çok ehemmiyetle durulması icabeden ve bu memlekette geniş mikyasta tahribat yapan bir mevzudur. Bakanlığın bir zamanlar Halk Partisi idaresinin sıtma mevzuu üzerindeki muvaffakiyetli çalışmalarıyla elde edilen çok müspet neticelerin verem mevzuunda da aynı hassasiyet ve muvaffakiyeti göstermesi icabeder. Vaktim kalmadığından diğer mevzulara geçemeyeceğim. Hepinizi hürmetle selâmlarım.”²⁸⁹

Azizoğlu bu dönemdeki son konuşmasını Nevşehir iline bağlı Kırşehir ilçesinde (Kırşehir) adı ile yeniden bir il oluşturulması hakkındaki kanun hakkında yapmıştır. HP’nin bu kanun teklifinden gayet memnun olduğunu dile getirmiştir. Bu

²⁸⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,47.Birleşim,3.Oturum,26.02.1957,s.963.

²⁸⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,47.Birleşim,3.Oturum,26.02.1957,s.964-965.

haksız kararın geri alınmasında geç kalındığını belirtmiştir. Konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Kırşehir'in kaza haline getirildiği zaman derpiş edilen esbabı mucibeile, aynı yerin üç yıl sonra tekrar vilâyet haline getirilmesi Hakkında ileri sürülen mucip sebepler arasındaki tezat ve tenakuzun, samimiyetsizliğin ve gayriciddiliğınbâriz delilini teşkil eder.”

Konuşmasına devamla Kırşehir kanunun rejim buhranının önemli hadiselerinden biri olduğuna değinmiştir. Bu kanunun yanı sıra memleketteki vatandaşın hak ve hürriyetlerini baltalayan engellerin ortadan kaldırılmasının şart olduğunu savunmuştur. Seçim kanunu, Basın ve Toplantı kanunu gibi kanunların demokrasinin temel şartları olduğunu ifade etmiştir. Bütün bu sorunlara rağmen hükümetin Kırşehir kanunu ile rejim meselesinin çözüldüğünü iddia etmesini doğru bulmadığını dile getirmiştir. Bir tek olumlu olaya bakarak sorunların çözüldüğünün düşünülmesinin doğru olmayacağını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁹⁰

E. M. Remzi Bucak'ın Biyografisi

1912 de Siverek'in Anaz ilçesinde dünyaya gelmiş olmasına rağmen İstanbul, Kadıköy, Feneryolu Mahallesinde nüfusa kayıtlıdır. Babası Mehmet Tefvik Efendi, annesi Fatma Hanımdır. Osman Hulusi-Süheyla kızı Fatma Zehra Hanımla evli olup bu evlilikten olma 2 çocuk babasıdır.

Erenköy Amerikan Lisesinde son sınıfa kadar okuduktan sonra bu lisenin kapanması üzerine Haydarpaşa Lisesine geçerek bu okuldan mezun olmuştur. Hukuk öğrenimi için gittiği Fransa'da bir süre kaldıktan sonra geri dönüp İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdi. 1 Mayıs 1943'te askerlik hizmetine başlamış ve 2 Mayıs 1943'te Yedek Subay Okuluna girmiştir. 31 Ekim 1943'te teğmen, 30 Nisan 1944'te teğmen oldu. 1 Ekim 1945'te terhis edildi. Avukatlık stajını İstanbul'da tamamlayıp, Yargıtay'da sınava girerek 16 Aralık 1947 yılında ruhsatnamesini almıştır. 25 Aralık 1947'de İstanbul Barosuna girdi. Daha sonra Diyarbakır Barosuna geçip orada bir süre avukatlık yaptıktan sonra 17 Şubat 1955'te Ankara Barosuna geçti. 12 Nisan

²⁹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt,79.Birleşim,3.Oturum,10.06.1957,s.121-123.

1962'de baro kaydını sildirerek meslekî çalışmasını noktaladı. Fransızca, İngilizce, Kürtçe ve Zazaca bildiğini beyan etmiştir.²⁹¹

Diyarbakır milletvekillerini genel olarak ele aldığımızda 4 dil ile M.Remzi Bucak en önde gelenler arasında yer almaktadır.²⁹² Özellikle Kürtçe ve Zazaca bildiği ve bunu TBMM Albümüne yazdırdığı için kendisine yönelik ağır eleştiriler yapıldığını Diyarbakır'da düzenlediği bir toplantı sırasında dile getirmiştir.²⁹³

Avukatlık yaptığı sırada siyasete atılıp IX. Dönem seçimlerine katılmıştır. Yapılan seçimde DP listesinde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Milletvekili mazbatasını 18 Mayıs 1950'de alıp, 22 Mayıs 1950'de Meclise gelmiştir. Tutanağı 5 Haziran 1950'de onaylanmış olup bu süre zarfında Maliye ve Bütçe komisyonlarında görev yapmıştır.²⁹⁴

Yasama etkinliği IX. Dönemle sınırlı kalan Mustafa Remzi BUCAK, parlamento sonrasında avukatlık mesleğine geri dönmüştür. 16 Temmuz 1965 tarihinde vefat etmiş ve Siverek Mezarlığında toprağa verilmiştir.²⁹⁵

1.M.Remzi Bucak'ın Meclis Faaliyetleri

Mustafa Remzi Bucak mecliste bulunduğu süre zarfında birçok kez söz almasının yanında 2 kez kanun teklifinde bulunmuştur.

Remzi Bucak bu konuşmalardan ilkinin bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun münasebetiyle gerçekleştirmiştir. Kanun konusunda 1.Maddenin açıkça belirtildiğini ve tarihin öne çekilmesini savunmuştur devamında ise kanun teklifiyle gelen arkadaşına katıldığını ancak 14 Mayıs tarihin kabul edilmesi noktasında biraz sonra konuşulacak konularla ters düşeceklerini öne sürmüştür.²⁹⁶ Aynı kanun hakkında daha sonra bazı bölgedeki idari amirlerin çok aşırıya gittiğini belirterek

²⁹¹ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.314.

²⁹²GÜLMEZ, Nurettin, "Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Diyarbakır Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz(1946-2018)", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır II, (Edit:Oktay Bozan, Hakan Asan vd)Manas Yayıncılık*, Ankara, 2019, s.241.

²⁹³ Diyarbakır Gazetesi, 28 Ekim 1953, S.4129, s.1.

²⁹⁴TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1649;bknz. Ek A.9.

²⁹⁵TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.557.;ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.314.

²⁹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,22.Birleşim,2.Oturum,13.07.1950,s.620.

Diyarbakır'dan çekilen şifreli bir telgrafın varlığından bahsetmiştir. Söz konusu bu telgrafta acil önlemlerin alınmaması halinde bir ayaklanma çıkacağından bahsedildiğini fakat şimdiye kadar herhangi bir ayaklanma girişiminin olmadığını dile getirmiştir. Bunun bir iftira olduğunu belirterek gerekli tedbirlerin alınmaması ve affın 15 Mayıs olarak kabul edilmesi halinde bu gibi şahsiyetlerin yapmış olduklarının da yanlarına kar kalacağına altını çizmiştir. Bu nedenle af kapsamının 15 Mayıs değil de seçimden 45 gün öncesine yani 29 Mart tarihine alınmasının gerektiğini vurgulamıştır.²⁹⁷

Tasarının 5. Maddesinde komisyonun ve hükümetin sunduğu 5.Maddenin farklı olduğunu hükümetin sunduğu 5.Maddenin seçilmesi hakkında yorum yapmak zorunda hissettiğini dile getirmiştir. Af kapsamına siyasi suçların dâhil edilmediğini belirterek eli kanlı katillerin biran evvel serbest bırakılmasının vicdanlara sığmayacağını önemle vurgulamıştır.²⁹⁸

Bucak bir başka konuşmasını Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası temsilcileri arasında imzalanan Garanti Antlaşmasının kabul edilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Söz alan Bucak bankaların ilk kuruldukları zaman kar etmelerinin zor olduğunu zamanla hazineyi baskı altın alarak kar oranına ulaşabileceklerini ifade etmiştir. Bu süreçte ise en büyük sıkıntıyı halkın çekeceğini öne sürmüştür. Bankaların kuruldukları zaman muafiyetler taşıdığını belirterek buna rağmen % 6 oranında bir faiz ile garanti altına alınması hususun açıklanmasını rica etmiştir.

Tasarının devamında yabancı sermayeye karşı olmadıklarını belirterek artık ekonomik açıdan kendi kendine yeterli duruma gelmeye çalışan ülkelerin durumunu savunmadıklarını da dile getirmiştir. Mutlak olarak dış ülkelere ekonomik destek alınması gerektiğini düşündüklerini ifade etmiştir. Belirtilenin aksine bankanın zarar etme ihtimali olduğunu ve sırf bu ihtimalden dolayı 1.Maddenin hükümler içerdiğini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Belirtmek istediklerinin altını bir daha çizerek bu bankanın kurulmasıyla ilk etapta kar sağlayamayacağını ve bu şekilde % 6 oranıyla hazineye yük oluşturacağını savunmuştur.²⁹⁹

²⁹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,22.Birleşim,2.Oturum,13.07.1950,s.623.

²⁹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,23.Birleşim,2.Oturum,14.07.1950,s.707.

²⁹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 4.Cilt,29.Birleşim,1.Oturum,12.01.1951,s.177-179.

Eski Cumhurbaşkanı Malatya milletvekili İsmet İnönü'nün, deprem dolayısıyla Erzincan'a ve İkinci Dünya Savaşı sırasında da Kahire'ye yaptığı seyahatlere yönelik konuşma yapmıştır. Bu geziler sırasında ödenek aldığına dair olan iddiaların açıklanması hakkındaki soru münasebetiyle görüş bildiren Bucak bu açıklamalar sırasında esas soruya cevap verilmediği iddiasında bulunmuştur.³⁰⁰

Adalet Bakanlığı'nın 1951 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Bucak 419. bölümün 1. Maddesine ayrılan giderlerin 2.000.000 lira olarak ayarlanmasını istemiş ve bu konuda şu ifadeler yer vermiştir:

“Efendim müsaadenizi istirham edeceğim; 1950 yılı Bütçesinde 2.726.000 lira olduğu halde 1951 bütçesinde gerek Hükümet teklifinde ve gerekse Bütçe Komisyonu tarafından 2.916.000 liraya çıkarılmış olduğunu görüyoruz. Hâlbuki biz Af Kanunu ile ceza evlerindeki bir kısım mahkûmları tahliye ettik. Binaenaleyh para çoktur.”³⁰¹

Konuşmasına devamla yiyecek giderleri adı altında geçen kısımdan ötürü cezaevlerindeki mahkûmların sayısının azaldığını haliyle giderlerinde azalması gerektiğini savunmuştur. Gidenlerin bir kısmının geri geldiğine yönelik bir konuşmaya karşılık ne miktarda geri dönen olduğunu rakamlarla açıklanması gerektiğini savunarak burada ezbere konuşulmayacağını öne sürmüştür. Bütçe görüşmeleri devam ederken 420.bölüme ayrılan giderlerin fazla olduğunu belirterek geçen yılki rakamlarla karşılaştırılmaması gerektiğini savunmuşken gerekçe olarak geçen yıl 63 il üzerinden seçimlerin hesaplanmasını

İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Bucak'ın konuşmasında şu ifadeler yer vermiş:

“ Efendim, bir iki gün evvel muhterem Devlet Bakanının vermiş olduğu rakamlar ki, bir hüsnü talih diyeceğim ben de güya onların kara dedikleri listenin içinde mevcudum. Bu da bize gösteriyor ki, maalesef haber alma dedikleri hafiyelik bu memlekette ancak namuslu vatandaşı lekelemek ve bir iki tane soysuz memurun sırf kendi kursağını doldurması için herkesi kötölemekten başka bir şey yapmamıştır. Kurulduğu günden bugüne kadar ne gibi delillerle hizmetini ispat edecek durumdadır? Bu iş için 203 bin lira çok paradır, hattâ tasfiyesi lâzımdır. İndirilmesi teklif edilen miktar yerindedir. İstirham ediyorum bu miktarı tenzil ediniz. Benim ricam budur. Hiç olmazsa bu memleketin vicdanında huzur teessüs etmiş olsun.”³⁰²

Şeklinde konuşmasını sonlandırmıştır

³⁰⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 4.Cilt,33.Birleşim,1.Oturum,22.01.1951,s.314.

³⁰¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,48.Birleşim,4.Oturum,22.02.1951,s.505-506.

³⁰²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,50.Birleşim,1.Oturum,24.02.1951,s.667.

Bucak bir başka konuşmasını Maliye Bakanlığı ve devlet borçları 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. Bucak konuşmasına başlarken Başkanlık Divanını eleştirmiş ve erken saatte verilen bir takririn geç saatlere kadar okunmamasının gerginlik yarattığını belirterek bu nedenle iki vekilin tartıştığını öne sürmüştür. Bu konuda divanın daha dikkatli davranarak bu gibi tartışmalara sebebiyet vermemesi gerektiği yönünde görüşünü dile getirmiştir. Konuşmasına devamla ise asıl söz aldığı noktaya gelerek Ankara Belediyesinin 500.000 liralık su tahsisatının abartılı olduğunu belirterek su sıkıntısını en iyi bilenlerden biri olduğunu dikkat çekmiştir. Doğduğu seçim bölgesi olan Diyarbakır'da insanların yılın en az 4 ayında kurtlu su içtiğini dile getirmiştir. Ankara Altındağ Mahallesi'nin su isteğini anladığını ama belediyenin istediği bu meblağın doğru olmadığını belirtmiştir. Tarihte şehirlerinde insanlar gibi bir bahtı olduğunu bildirmiştir ve lise yıllarında bu şehirde öğrenci olduğunu vurgulamıştır. Ankara Belediyesi hükümetin merkezindedir bunun için eğer zamanında burada layıkıyla çalışmalar yürütülseydi bugün bırakın 500.000 liraya ihtiyacı olmasını çevresindeki belediyelere maddi destek verecek durumda olacağı yönündeki kanaatini dile getirmiştir. Konuşmasının devamı şu şekildedir:

“ Altındağ halkının bugün hissettikleri ihtiyaç maalesef 25 seneden beri kötü siyaset, kötü zihniyetle sömürülen bütün bir memleketin sırtına yükliyen bir yanlış telâkkinin izalesi lâzımdır. Mesele budur. 500, bin liranın verilip verilmemesi aynı zamanda şu Büyük Meclisin asıl bütçeyi kontrol edip edemem esidir. Görüyoruz ki; muhterem Mecliste bunu kaldırma temayülü vardır. Bunu yapacak belki Meclis ilk defa olarak vazifesini de yapmış olacaktır. Şunu tekrar hatırlatayım ki, Altındağ'da su bulunamazken Yenişehir'de bahçeler sulanıyor. Oradan kesilsin, oraya verilsin.”

Tasarını devamında Bucak tekrar söz istemiş fakat başkan tarafından söz verilmeyince Bucak tarafsızlığın ihlal edildiğini savunmuştur.³⁰³

Millî Eğitim Bakanlığı; İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Bucak Millî Eğitim Bakanı'nı bir noktada aydınlatmak için zamanlarını işgal ettiğini ifade etmiştir. Tunceli bölgesinden gösterilen %70 nispetine karşılık zamanında burada yığınla asker olduğunu halkın olmadığını belirterek bu %70 lik oranın nedenini belirterek sözlerini sonlandırmıştır.³⁰⁴

Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Tekel Genel Müdürlüğü'nün 1951 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Bucak Tekel idaresinde sabit bir fikrin olduğunu ve

³⁰³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,50.Birleşim,4.Oturum,24.02.1951,s.720-722.

³⁰⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,51.Birleşim,3.Oturum,25.02.1951,s.816.

bunu değiştirmek için elinden geleni yapacağını belirterek sözlerine başlamıştır. Tekel idaresinin 4 bölgede Türk tipi tütün yetiştirdiğini beyan etmiştir. Doğu tipi tütün bölgedeki Bitlis, Muş, Hakkari tütünleriyle birleştirilmek suretiyle bir tip tütün meydana geldiğini ifade etmiştir. Hatay bölgesinde bulunan tütün Hakkâri'ye kadar ulaşmaktadır kısa bir süre önce anavatana katılan Hatay bölgesinde tütünler kime satılmaktadır diye sorgulamıştır eski müşterilerine ulaşıp ulaşmadığı noktasında sorular yönetmiştir. Bu noktada tütün idaresinin ihmalkâr davrandığını altı çizilmiş unu yanı sıra Gaziantep, Diyarbakır , Mardin, Muş ve Bitlis tütünlerinin de son derece kaliteli olduğuna değinmiştir. Bu tütünlerin kaliteli olmasına rağmen Tekel'in bunlar için müşteri yok diyerekten bölge tütününün kullanılmasının önüne geçmiştir. Hâlbuki bu tütünün kullanılması İran, Irak Halep pazarlarında satışa çıkarılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Tekel idaresi Doğu bölgesindeki tütün mıntıklarına gerekli ehemmiyeti vermediği için tüccarlar bölgeye geldikleri vakit istedikleri kadar tütün alamayınca bir süre sonra bölgeden el çekmeye başlıyorlar. Böylece tütün mıntikasının çökmeye başladığını savunmuştur. Kötüye giden ekonomiyi canlandırmak için alınacak tedbirlerden birinin bu mıntikalara gerekli önemin verilmesi olduğunu arz etmiştir.³⁰⁵

Konuşmasının devamında kaçakçılığa istinaden:

“Bir emtianın dışarı gitmesinin kaçak sayılması için o emtianın memleket iktisadiyatında mühim bir rolü olması ve aynı zamanda dışarda bizde yetişen bir mahsulün yetiştirilmemesi için bir tohumun ihracına mâni olma düşüncesinin hakim olması lâzımdır. Veyahut dâhilde istikrarı temin ve bu suretle fiyatları ve anormal şekilde yükselmesine mâni olmak içindir. Memlekete gelen emtiadaki kaçakçılığı anlıyoruz, döviz membaıdır, bu hususta himayekâr maksatlar vaz'edilmiştir. Ama ihraç kaçakçılığını, bilhassa tütün mevzuunda, anlamıyorum. Bir taraftan Tekel idaresi dışarda müşteri bulamıyoruz diye feryat ederken öbür taraftan bilhassa Suriye ve Irak'a giden tütünleri yakalıyorlar. Filvaki bu, kanunun kaçakçılık mevzuuna giriyor. Fakat Tekel İdaresi bunda niçin ısrar ediyorlar, lütfen izah etsinler, bendenizi tatmin etsinler.”

Sözlerine yer vermiştir.

Tasarının devamında bu kez Gümrük Bakanına bir soru soracağını belirterek 1 ay evvelinde Japonya'nın 150.000 ton kadar tuz istediği yönünde bir haber aldığını beyan etmiştir. Fakat savaş ve Tekel idaresindeki beceriksizliklerden ötürü bu siparişin gönderilemediği böylece 500.000 lira ile 1.000.000 arasında bir döviz miktarının değerlendirilmediğini ve bunun gerçeklik payının ne olduğunun

³⁰⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,52.Birleşim,5.Oturum,25.02.1951,s.979-980.

açıklanmasını istemiştir. Bunun üzerine dönemin Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan cevaben:

“Japonya'dan mütaaddit teklifler aldık, muvafakatimizi daima zamanında bildirdik. Akreditif açılması mevzuuna gelince; birtakım engeller oldu, döviz bulamadık, daima teehüre uğradı. Japonya'nın iktisadi durumu; malum. Amerika'nın işgali altında bulunmaktadır. Muhtelif zamanlarda muhtelif anlaşmalar yapılmış olmasına rağmen neticeyi tahakkuk ettiremedik. Son bir anlaşma daha yapmış bulunuyoruz. Akreditif açılmak hususu da temin edilmiş, inşaallah bir ârızaya uğramaz.

„³⁰⁶

İfadeleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

Mustafa Remzi Bucak bir diğer konuşmasını İşletmeler Bakanlığı'nın 1951 yılı Bütçesi münasebetiyle yapan Bucak sözlerine Cumhurbaşkanı ve Başbakanın Raman'ı ziyaretine değinerek başlamıştır. Bu ziyaret sırasında musluk açılınca ham altın olarak adlandırılan petrolün nasıl fışkırdığını görmeseydim huzuruza çıkma cesaretinde bulunamazdım şeklinde görüş belirtmiştir. 10 yıl önce okuduğu bir kitaba değinerek büyük petrol işletmecilerinin büyük entrikalar çevirdiklerine değinmiş ve bu şahsiyetlerin petrol karlarını elden çıkarmamak için milyonlar harcadıklarını ifade etmiştir. Arz edilen rakamın büyük görülebileceğini kabul ederken bu rakamın bir yıl sonrasında karlı bir şekilde geri geleceğini savunmuştur. Bunu gelecek için karlı bir müessese kurma yolunda bu ülkede atılacak ilk adım olarak yorumlamıştır.³⁰⁷

Hayvanlar vergisi kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesi ve bâzı maddelerinin kaldırılması hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Bucak hayvanlar üzerinden alınan verginin iptidai ve adaletsiz olduğunu savunarak şu ifadelere yer vermiştir:

“Elimizde bulunan Tarım Komisyonu teklifiyle Sıtkı ve Sabri Bey arkadaşlarımızın vermiş oldukları tasarıları tetkik ettiğimiz zaman hepsinin müttefik olduğu, biraz evvel Mahmut ve Ferid Bey arkadaşlarımızın tebarüz ettirdikleri gibi, bu verginin geriliği, iptidailiği ve adaletsizliğidir. Hal ve vaziyet böyle olunca ve bilhassa Hükümetin de bu verginin mutlak olarak kaldırılmasını hedef gördüğümüz teklif de sarahaten tebellür edince, burada yapılacak yegâne şey Sabri Bey arkadaşımızın müştereken vermiş olduğu teklifin kabul edilmesidir. Şahsan da buna tamamen iştirak etmiş olmakla beraber, bilhassa yeni tatbik sahasına giren Gelir Vergisinin ne netice vereceği meçhulümüz olduğu için, biz bu teklifi geri almak ve eğer mutlaka kabul edilmesi lâzım geliyorsa verdiğini söyledikleri ve benim de hazırlayıp artık vermeye lüzum görmediğim teklif şeklinde 1952 yılında meriyete geçmek üzere tasarrufların tadilen kabulüdür. Benim ricam, Mahmut ve Sıtkı beylerin izah ettiği gibi, bu verginin topyekûn ilgasına gitmek ve fakat Hükümetin bugün bütçesine koymuş olduğu geliri

³⁰⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,52.Birleşim,5.Oturum,26.02.1951,s.987-990.

³⁰⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,53.Birleşim,4.Oturum,27.02.1951,s.1136-1137.

kısmak suretiyle ve 1 Mart 1952 tarihinden itibaren tatbik mevkiine konmasını istirham ederim.”³⁰⁸

Tasarını devamında Bütçe Komisyonu Sözcüsü Emin Kalafat konuşma yaparken Bucak bu sırada 15 vilayetten bahsetmeye ne lüzum var diye sorgularken bu 15 vilayetin belirtilerek ülkede bir ayırım yaratıldığını ifade etmiştir. Söz aldığı sırada ise Emin Kalafat adlı arkadaşımızın dolaylı sözlerine cevap vermek için söz aldığını ifade etmiştir. İstiklal Harbi mücadelesinden sonra bu memlekete kanı ile hizmet etmiş olanlara madalyaların verildiğini ve 2612 numara ile defterlere kayıtlı bir kişinin isminin geçtiğini bildirmiştir. Konuşmasının devamında:

“ Bununla, yalnız bu Cumhuriyet Hükümetinin teessüsünde, 1919 dan itibaren bütün mevcudiyetiyle hizmet etmiş ve başka hiçbir maddi menfaat ve fedakârlık beklememiş bir insanın evlâdı olduğumu arzetmekle muhterem Emin Kalafat'a cevap vermek isterim. Yalnız ben değil, bütün bir mıntika 1919 da henüz rahmetli Atatürk Samsun'a ayak basarken bu fedakarlığı göze almış ve bu bayrağın tekrar semalarda dalgalanması için varını yoğunu ortaya atmıştır. İşte 11 Nisan 1920: Urfa'nın kurtuluşu. Bu tarihi muhterem Kalafat hatırlarsa, o tarihte memleketin diğer parçaları kısım kısım düşman istilâsına mâruz kalırken bu şehir ve civarındaki halk topyekûn istiklâl için mücadeleye girişmiş ve milletin tam arzusunu yerine getirmiştir. Hiç olmazsa Emin Kalafat bundan utansın.”³⁰⁹

Diyerek görüş belirtmiştir. Bu sözleri mecliste tepkilere neden olmuştur ve Bucak'a yönelik sözünü geri alma çağrısı yapılınca idama dahi gideceğini bilse sözünü geri almayacağını ifade etmiştir.

Remzi Bucak vergiyle alakalı konuşmasına devam ederekten bu ülkede 40 - 50 manda ve inek sahibi köylü varken iki tane kıl keçisi ve koyunu olan köylüde vardır diye buyurmuştur. İstanbul da sütün kilosunu 50 kuruşa satan manda sahibini vergiden muaf tutarken yarın bu iki koyun sahibine 160 kuruş vergi ver denilirse adam bize ne cevap verir diye eleştirel tarzda soru sormuştur. Bizim asıl derdimiz buyken bizi vergi kaçırmakla suçlayanlar oldu şeklinde konuşarak kendilerine yapılan haksızlıktan bahsetmiştir. Verginin bütün hayvanlardan alınması gerekmektedir diye belirtirken bu hayvandan alınsın şu hayvandan alınmasın muhabbetine girilirse birer milletvekili olarak suçlu bulunmuş oluruz tarzında görüşünü belirtmiştir. Bu hususun dikkate alınmasını rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³¹⁰

³⁰⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,71.Birleşim,1.Oturum,02.05.1951,s.9-10.

³⁰⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,104.Birleşim,2.Oturum,25.07.1951,s.330 -334.

³¹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,105.Birleşim,1.Oturum,27.07.1951,s.359.

Hastane, okul, park, meydan, cadde, stadyum ve benzeri müessese ve yapılara yaşayan kişi adlarının konmaması hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle söz alan Bucak hissi konuşmamak gayretinde olduğunu ifade etmiştir. Celal Yardımcı'nın getirmiş olduğu bu kanun teklifine itiraz etmiştir. Yaşayan kişilerin adlarının konulmaması teklifinin aleyhinde konuşmadan önce Ankara Belediyesine kendi ve hemşehrileri adına teşekkür etmiştir. Bir caddeye Diyarbakırlı bir şahısın adını verdiklerinde dolayı bu teşekkürü etmiştir. Bu isim koyma meselesinin TBMM'nin işi olmadığına dikkat çekmiş ve bunun daha küçük çaplı meclislerin işi olduğunu ifade ederek TBMM'nin diğer meclislerin işlerine müdahale etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Paris'te yıllar önce bir çarın adının köprüye verildiğini ve bu köprü'nün isminin halen korunduğuna dikkat çekmiştir. Bu kanunun onaylanmasıyla şimdiye kadar verilmiş olan isimlerin de çıkarılması gerektiğini savunmuştur. Bir kez daha her meclisin kendi vazifesi doğrultusunda hareket etmesi gerektiği yönünde vurgu yaparaktan konuşmasını sonlandırmıştır.³¹¹

Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Bucak bu teklifin son derece yerinde olduğu belirtmiştir. Ülkemizde birçok suçsuz insanın öldürüldüğüne dikkat çekerekten 40 kişinin katledilmesi olayına bir kez daha değinmiştir. Konuşmasının devamında:

“ Bilhassa şunu Adalet Komisyonuna hatırlatmak isterim ki; yeni teşekkül eden Filistin Devleti beraet eden sanığa, şerefi ile mütenasip bir tazminatı hükmetmektedir. Devlet, masum olarak hapisanede kalmış olan bir kimsenin maddi zararını tazmin etmeyi göz önünde tutmaktadır; (Bera eti zimmet asıldır) kaidesini kabul etmiye doğru gitmektedir. Bizim bütün endişemiz; şu kanun vesilesiyle bâzı soysuz kimselerin, namuslu kimseleri hapisane köşelerinde süründürmüş olmasıdır. Biz, teklif edilen bu fıkrayı kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bilhassa bunu istirham ediyorum. Fıkranın kabulü lâzımdır.”³¹²

Yönünde görüş belirtmiştir.

Tasarının devamında ise namuslu insanların herhangi bir iftiraya maruz kaldıklarını görmek istemediklerini belirtmiştir. Bu konuda asıl endişelerinin namuslu insanların boş yere hapisanelerde ceza yatmaları olduğunu ifade etmiştir. Adalet Bakanlığında kayıtların incelenmesini ve bu hususta iftiradan dolayı kaç kişinin ceza aldığı tespit edilmesini istemiştir ve asıl korkularının masumların ceza yatarken iftira atanların elini kolunu sallayarak gezmeleri olduğunu belirtmiştir. Kurşuna dizilenlerin mesullerinin nerede kaldığını bu şekilde tatbikatların fayda

³¹¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,79.Birleşim,1.Oturum,21.05.1951,s.373.

³¹²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,104.Birleşim,1.Oturum,25.07.1951,s.321.

sağlamadığına değinmiştir. Bu gibi olayların engellenmesini istirham ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³¹³

M. Remzi Bucak bir başka konuşmasını Mardin Milletvekili Aziz Uras'ın Milletvekilliği dokunulmazlığı hakkındaki Karma Komisyon raporu münasebetiyle yapmıştır. Söz almasının gerekçesini bir arkadaşına azledilmesi değil de bu hadiseyle canlanan bir zihniyete temas etmek şeklinde açıklamıştır. 1950 seçimleri öncesinde polis ve jandarma tarafından tutulmuş zabıtların olduğunu hatırlatmıştır. Bu dönemde DP'nin iktidara geldiği takdirde yeşil sarıklar takıp yürüyecekleri yönünde iddiaların ortaya atıldığını hatırlatmıştır. Bu iddiaya maruz kalanların Mustafa Ekinci ve Ethem Ulçay olduğunu belirterek bu insanlardan birinin bayramdan bayrama camiye gittiğini hatırlatarak durumun mahiyetini bir kez daha açıklamıştır. Bu gibi zabıtlarla eski zihniyetin tekrar canlanmamasını istemiştir. Konuşmasının devamında:

“Arkadaşlar, daha dün 1950 seçimlerine takaddüm eden günler için her birimiz ayrı ayrı polis zabıtlarının sahte olduklarına işaret etmedik mi? Ben muhterem arkadaşım, Aziz Uras arkadaşımızın müdafii değilim. Katiyen. O zihniyetin hortlamasından endişe ediyorum.”³¹⁴

Şeklinde görüş belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.

Bucak bir başka konuşmasını 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti emekli sandığı kanununa geçici bir madde eklenmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle yapmıştır. Söz alan Kars Milletvekili Tezer Taşkiran Hanımefendinin hazırladığı bu kanun teklifinin eksiklikler içerdiğini ve bu noksanlığın ihmal edilmesi halinde ikinci kere müzakere edilemeyeceğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında şu ifadelere yer vermiştir:

“Esbabı mucibesi hepinizce malûm olduğu için okumuyorum, yalnız şu farkı tebarüz ettirmek istiyorum; 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu yürürlüğe girdikten sonra 75 nci maddesi gereğince kendisinden aylık bağlanabilecek olanların ölümü tarihinde evli bulunan yarı kız çocuklarına aylık bağlanır İkinci fıkrası, evlenme sebebiyle aylığı kesilmiş olanlardan, sonradan boşanan veya dul kalanların da eski aylıkları bağlanarak ödenir» denmektedir. Bu sureti 1683 sayılı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanununa göre dul ve yetim kalanların zevceleri, çocukları evlendikleri veya 25 yaşını doldurmuş oldukları için tekaüdiyeden mahrum edilmiş bulunmaktadırlar. İşte bu suretle tahaddüs eden iki zümreyi tevhit etmeyi istihdaf etmiş.”³¹⁵

³¹³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,104.Birleşim,2.Oturum,25.07.1951,s.323-324.

³¹⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,53.Birleşim,1.Oturum,26.03.1952,s.46.

³¹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,28.04.1952,s.530-531.

Tasarının devamında 1683 sayılı kanun da ise yine incelemeleri sonrasında eksiklikler gördüğünü belirterek 75. Maddenin ikinci fıkrasında belirtilen ‘evlenme dolayısıyla aylığı kesilmiş olanlardan’ ibaresi üzerinde durmuştur. Bu fıkranın ‘Evlilik dolayısıyla kendilerine aylık bağlanamamış olanlarla, aylığı kesilmiş olanlardan sonradan boşanan veya dul kalanlara da aylık bağlanarak ödenir’ şeklinde değişmesini teklif etmiştir. Kendisinin bu kanun teklifinde eksiklikler bulunması şeklinde itiraz etmesine rağmen komisyonca tekrar bütçe görüşmelerine sebebiyet verir düşüncesiyle dikkate alınmadığını belirtmiştir.³¹⁶

Bucak bu noktada 1683. ve 5434. sayılı kanunların tarihçesi hakkında konuşulduğunu ve bu kanunlarda ki temel amacın kız çocuklarının himaye edilmesi yönünde açıklandığını belirterek anlamadığı birkaç noktaya dikkat çekmek istemiştir. Burada asıl boşanma durumunun düşünülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Genel itibariyle kadınların koca evini baba evinden daha mukaddes gördüklerine rağmen bazı durumlarda boşanmaların kaçınılmaz olduğuna değinmiştir. Bu kadınların korunmaya ihtiyacı olduğunu belirterek bu kanun teklifinin noksanlığına bir kez daha dikkat çekmiştir. Kanundaki eksikliklerin giderilmesi yönünde teklif sunmuştur.³¹⁷

Bucak bir diğer konuşmasını kan gütme sebebiyle adam öldürme veya buna teşebbüs edenlerin, bunların yakın ve uzak akrabaları hakkında uygulanacak muameleye dair 3236 sayılı kanunun değiştirilmesi hakkında kanun teklifi münasebetiyle yapmıştır. Bucak kan davalarının hâlihazırda halen var olduğuna dikkat çekmiştir. Batılı devletlerden alınan ceza kanunlarında bu hususun karşılığının olmadığını belirtmiştir. İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde kan davası olmadığından kanunlarında da karşılığının olmamasının normal olduğunu dile getirmiştir. Haliyle kan gütmenin olduğu bir ülkede kan gütme kanununun memleketimize uygunluğunu kendilerinin düşünmesini istemiştir.³¹⁸

Tasarının devamında bir kanunun iyi olmasının şu veya bu devletten alınmış olmasıyla değil memleket bünyesine en uygunluğuyla anlaşılacağını belirtmiştir. Bugüne kadar düzenlenen kanunlar arasında memleketin bünyesine en uygun kanunun bu olduğuna dikkat çekmiştir. Ceza kanununa göre istemeden birini öldüren ile kasten öldürene nasıl farklı cezalar veriliyorsa kan gütme davalarının da dikkate

³¹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,28.04.1952,s.530-531.

³¹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,66.Birleşim,1.Oturum,30.04.1952,s.573.

³¹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,28.04.1952,s.521-522.

alınması gerektiğini vurgulamıştır. Kasten adam öldürme ve kan davası sonrası adam öldürmenin farklı şeyler olduğunu savunmuştur. Tatbik sahası olarak sayılan memleketlerde ne yazık ki kan davalarının sürdüğünü belirterek bir hadise anlatmıştır. Konuşmasının devamı şu şekildedir:

“Bundan takriben on ay evvel cereyan eden bir hâdiseyi müsaadenizle arz edeceğim. Geçen Kurban Bayramının ikinci günü Siverek denilen ilçede dört kişi baş başa vermiş, sözüm ona, bayram tesid ediyorlar, oturuyorlar, konuşuyorlar. Oturdukları hanın avlusuna bir şahıs giriyor. 18 -19 yaşlarında bir genç; bunları süzerek ilerliyor ve kuyunun başına kadar geliyor. Küçük yerlerde, bilirsiniz, yabancılar süratle sezilir. Esasen kuşkuda olan birisi bu kimdir, tanıyor musunuz? Diye soruyor. Onlar da, cevaben «Bayramı geçirmek için gelmiş birisidir.» diyorlar. Bu adam kuyudan su çeker gibi görünüyor, su çekerken bunları süzüyor. Gidiyor ve biraz sonra tekrar geliyor, doğruca dört kişinin, karşısına dikilerek tabancayı çekiyor, üç el ateş ediyor. İyi bir tesadüf, hedefe isabet ettiremiyor, fakat kurşun bir başkasına geliyor ağır surette yaralıyor. İşte bu, kan gütme sebebiyle işlenen bir suçtur. Muhterem arkadaşlar, taammüden adam öldürmek başkadır, kan gütme sebebiyle adam öldürmek bütütün başkadır. Evet bu kanunu kaldırabilirsiniz, fakat çok rica ediyorum bir de memleketin mukadderatını nazara alınız. Bilhassa, naçiz kanaatimce, memleketin hususiyetlerini nazara almamız lâzımdır. Dört İsviçre cesametinde olan memleketimizde, betahsis mahallî kanunlara şiddetle ihtiyaç vardır. Bendeniz de kanunun kalmasını rica ediyorum. Eğer mutlaka kaldırılmasında ısrar, edilirse, hiç olmazsa Goloğlu arkadaşımızın teklifinin göz önüne alınarak, muvakkat bir zaman için tadil getirilinceye kadar, kanunun kalmasını rica ediyorum.”³¹⁹

Bucak bir başka konuşmasını Erzurum deprem felâketzedeleri yararına bir çekiliş için Millî Piyango İdaresine yetki verilmesi hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle yapmıştır. Erzurum milletvekili Enver Karan’ın getirdiği bu teklifin hangi gerekçeyle reddedildiğini anlayamadığını belirtmiştir. 1951 yılında kabul edilen bütçe doğrultusunda göçmenlere tahsis edilen piyango gelirinin bu kez felâketzedeler için kullanılabileceğini dile getirmiştir. Millî Piyango İdaresinin 1951 yılında bütçesi tam iken bugün zaten 400.000 liralık bir eksiklik olduğu ileri sürülerek teklifin reddedilmesini anlayamadığını vurgulamıştır.³²⁰

Kastamonu milletvekilinin öne sürdüğü Kastamonu’ya yardım yapılmadığı düşüncesine karşılık gerçekleşen felaket sonrasında bu bölgeye yardım yapılmamış olması başka bir ilin de yardımdan mahrum kalmasını gerektirmez diye görüşünü ifade etmiştir. Konuşmasını bitirirken hazineye her şartta yüklenmenin yanlış olduğunu bu gibi teklifler ile halkın ihtiyaçlarına karşılık verebileceklerinin altını çizerek kanun teklifinin kabul edilmesini rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³²¹

³¹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 14.Cilt,65.Birleşim,1.Oturum,28.04.1952,s.527-528.

³²⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18.Cilt,13.Birleşim,1.Oturum,05.12.1952,s.99.

³²¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18.Cilt,13.Birleşim,1.Oturum,05.12.1952,s.99.

Diyarbakır Adli Teşkilâtında mevcut Asliye Ceza ve Asliye Hukuk mahkemeleri işleri hakkındaki sorusu münasebetiyle söz alan Bucak'ın konuşması şu şekildedir:

“Muhterem arkadaşlarım; takdir buyurursunuz ki, asliye cezanın verilmesinde rakam olarak yalnız işin çokluğunu veya azlığını değil, mahallin hususiyetlerini de göz önünde bulundurmak lâzımdır. İstanbul Asliye Cezasına gelen bir tek dâva ile Diyarbakır Asliye Cezasına gelen dâva arasında fark vardır. Diyarbakır Asliye Cezasına gelen dâva ile İstanbul Asliye Cezasına gelen aynı mahiyetteki bir dâva arasında meselenin halli bakımından 5 - 6 misli bir fark mevcuttur. Çünkü İstanbul'a gelen dâvada ilgililer dâvanın mahiyetini iyi veya kötü bilirler ve hiç olmazsa kendilerini şahsan müdafaa edebilecek bir durumdadırlar. İşin en iyi tarafı da tercümanlıktan ziyade dâvanın seyir ve takip edilebilmesidir. Şunu hemen ilâve edeyim ki, muhterem arkadaşlar; Diyarbakır Asliye Ceza Mahkemesinin dosyalarını tetkik edecek olursak, yüzde doksanının mutlak olarak tercüman istihdamını zaruri kıldığı meydana çıkar. Bu itibarla bir dâva içerisinde sanığın veyahut şahidin ifadesinin tercüme edilmesi işini de ilâve edecek olursanız rakam kendiliğinden birkaç misli artmış olur. İkincisi; sanığın, şahidin söyleyeceği sözlerin, onun içtimai seviyesi ve karakteri itibarıyla lâyıki veçhile, hâkim görmeden zapta geçirilmiş olması da en büyük avantajlardan biridir. Bu hususları göz önüne alırsanız Diyarbakır'da bir asliye mahkemesinin kifayet etmeyeceği kendiliğinden meydana çıkar. Muhterem Vekilimizin bu cihetleri nazarı itibara almasını bilhassa rica ederim. Mâruzâtım bundan ibarettir.³²²

Bucak mecliste ki bir başka konuşmasını usul hakkında yapmıştır. Kısa bir süre öncesinde bir kanunun ilk müzakeresi yapılmış fakat ikinci müzakere de reddedildiğini hatırlatmıştır. Bugün de aynı şey olduğunu iki yıldan beri devam eden müzakereler sonrasında ikinci görüşülme sonrasında reddedildiğini belirtmiştir. Bu durumdan içtüzüğün değişmesi gerektiğine değinmiştir. Çözüm yolu olarak en azından tekliflerin lüzum veya gereksiz olarak evvela bir karar alınması şeklinde ayrıştırılmasını tavsiyede bulunmuştur. İngiltere'de de bu şekilde olduğunu altını çizmiştir. Kanunların önce lüzumuna karar verildiğini sonrasında müzakere edildiğini belirtmiş ve TBMM'de buna gerek duyulduğunu savunarak konuşmasını sonlandırmıştır.³²³

Millî Korunma Kanununun kiracılar ile alakalı olan maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Bucak kanun aleyhinde konuşarak bu konuda yeterince bilgi verilmediğini belirtmiştir. Sadece hava parasına değinildiğini arz etmiştir. Bu konunun Borçlar Kanununda bulunmadığını şimdi böyle bir kanunun ortaya çıkarılmaya çalışılmasıyla Borçlar Kanununun tamamen değiştirilmesi gerekeceğini vurgulamıştır.³²⁴

³²²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 19.Cilt,29.Birleşim,1.Oturum,29.01.1953,s.277.

³²³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 20.Cilt,37.Birleşim,1.Oturum,04.02.1953,s.66.

³²⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 20.Cilt,38.Birleşim,1.Oturum,05.02.1953,s.121.

Bütçe komisyonu adına söz alarak komisyonun fikirlerine önem verdiğinin altını çizmiştir. Her fikrin komisyon tarafından ayrı ayrı dikkate alınıp üzerinde incelemeler yaptığını; kabul edilecek ve edilmeyecek noktaları belirlediğini savunmuştur. Komisyonun hiçbir zaman üstünlük iddiasında olmadığına vurgu yapmıştır. Burada asıl meselenin vakıfla ilgisi bulunan Emlakların hemen serbest bırakılması teklifine dayanmakta olduğunu ifade etmiştir. Vakıf konusunda ki konuşması şu şekildedir :

“Vakıf dediğimiz zaman bunlar, Halil İmre ‘nin gayet iyi tebarüz ettirdiği gibi, yalnız mazbuta, vakıflar değildir; bunun yanında bir de mülhakkaka vakıflar bulunduğu ve mülhakkaka vakıfların, gayesi itibariyle hemen yüzde yüz değilse, bile yüzde seksen evlâdiye vakıflar olduğu vakıf kalkanı altında, vâkıfın, evlâdını himaye maksadını güttüğü, hepimizin malûmu bir keyfiyettir. Yine Evkaf müessesesi dediğimiz zaman, yalnız İslâmi vakıflar değil, bunun yanında elbette ki, hayri vakıflar ve bu arada havraların ve kiliselerin vakıflarının da göz önünde bulundurulması lâzımdır.

Belirtilen bu vakıfların kar sağlamak amacıyla bölünerek kullanılmasından dolayı bugün bu konuşmaların yapıldığının ve kanunun kaldırılmasının bu nedenlerle istenildiğini savunmuştur. Meclisin aldığı karar doğrultusunda ise hemen kaldırılmasından vazgeçilip kademeli yaklaşılması kararlaştırılmıştır. Bu karar neticesinde sunulan metin o dönemde aynen kabul edildiği gibi şimdi de aynen kabul edilmesi ricasında bulunmuştur. Görüşmelerin sürdüğü sırada yeni bir teklif gelmiştir. Bu teklif birinci maddedeki «Hükümetçe şimdiye kadar ilân edilmiş olan yerlerde» tâbiri yerine «Hükümetçe ilân edilecek olan yerlerde» tâbirinin ve «tarihlerin» kelimesi yerine de «müddetlerin» kelimesinin konmasını yönünde Çorum Mebusu Hüseyin Ortakçioğlu'na aittir. Teklif üzerine tekrar söz alan Bucak burada kelimelerin değiştirilmesi teklifinde bulduklarını müddetler kelimesinin komisyonca kabul edilmediğini ifade etmiştir. İlan edilecek tabiri için ise bu kelimenin 3.Maddede de geçtiğini ve bunun kabul edilmesi halinde hükümete yetkilerin verileceğine vurgu yapmıştır. Böylece hükümetin daha sonrasında kontrol edemeyeceği yeni müesseseler kurabileceği tehlikesini göz önünde tutarak böyle bir metin yazıldığını belirterek metnin aynen kabulünü tekrar rica etmiştir.³²⁵

Tasarının devamında ise Maraş vekili Abdullah Aytemiz'in konuyla alakalı verilen önerenin reddedildiğini bir kez daha gündeme getirilmesi teklifine karşılık görüş belirtmiştir. Bu konunun daha önce konuşulduğunu karara bağlandığını ve bazı

³²⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,76.Birleşim,1.Oturum,04.05.1953,s.16-19.

maddelerinin kabul edildiğini belirterek bir daha gündeme getirmenin gereksiz olduğuna değinmiştir.³²⁶

Milli Korunma Kanunu'nun maddelerinin açık olduğunu belirterek memurlara yönelik mesken zammı ile ilgili konuşması ise şu şekildedir:

“Muhterem arkadaşımızın teklifi, memurlara mesken zammı altında yapılacak bir yardımı mutazamıdır. Fakat biraz evvel arkadaşımız Hadi Beyin temas ettiği gibi, bizim burada tadiline çalıştığımız kanun doğrudan doğruya Millî Korunma Kanununun şu, şu maddeleridir. Biz memurinin şu veya bu şekildeki durumu ile memurların maaşlarının şu veya bu şekilde tezyidi ile uğraşmadık. Komisyonumuz bu meseleyi bu zaviyeden mütalâa etmiştir. Bu sebeptendir ki, mezkûr teklifi kabule şayan görmemiş, üzerinde durulacak bir durum olarak mütalâa etmemiştir. Kaldı ki, memurların pek çoğu, 1939 danbugüne kadar şu veya bu şehre nakletmiş, şu veya bu sebeple yer değiştirmiş, eski durumla hiçbir ilgisi kalmamıştır. Bundan evvel kabul edilen bir kanunla da Ankara'da verilmekte olan mesken zammı ilga edilmiş olması sebebiyledir ki, komisyonumuz, arkadaşımızın yapmış olduğu teklifi benimsememiş ve nazara almamıştır efendim.”³²⁷

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1953 yılı bütçeleri münasebetiyle söz alan Bucak eczacı konusuyula alakalı konuşarak eczacı ihtiyacı olmasına rağmen neden bir eczacı okulu açılmadığını bu okulun açılmasının mümkün olup olmadığını sorgulamıştır. Her yıl memlekette sağlık merkezlerinin açılmasına rağmen eczacı tahsis edilemediğini ve bu durumun sağlık işleri için çok lüzumlu olduğunu belirtmiştir. İstanbul Üniversitesi Eczacı Mektebi'nin bir yılda ancak 40 dolaylarında öğrenci mezun ettiğine dikkat çekmiştir. Mezun öğrencilerin ancak kurumlara yettiğini belirterek serbest çalışabilecek veya özel eczane açabilecek kişi sayısının kalmadığına vurgu yapmıştır. Ankara Üniversitesinde imkan bulunduğu andan itibaren bir okulun açılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.³²⁸

Bucak'ın meclisteki bir başka konuşması Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Tekel Genel Müdürlüğü'nün 1953 yılı bütçeleri münasebetiyle olmuştur. Bucak burada İstanbul vekili Andre Vahram Bayar'ın yapmış olduğu teklifin masrafları arttıracak mahiyette olduğunu belirtmiştir. Sözcü olarak İstanbul da bulunduğu süre zarfında bu durumun içinden çıkılmaz bir hale dönüşeceği iddiasında bulunmuştur. Bir kap yemek ifadesinin değiştirilerek bir öğün yemeğe çevrilmesi halinde bu bir kabın iki ve üç kaba kadar çıkabileceğine vurgu yapmıştır. Bu durum yarın bir gün fabrikaları

³²⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,77.Birleşim,1.Oturum,06.05.1953,s.35-36.

³²⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,77.Birleşim,1.Oturum,06.05.1953,s.40.

³²⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 20.Cilt,49.Birleşim,1.Oturum,21.02.1953,s.647-648.

zor durumda bırakabilir diye gerekçesini sunarak teklifin reddini rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³²⁹

Kadrosuzluk yüzünden terfi ettirilemeyen bucak müdürleri hakkındaki sorusu münasebetiyle söz alan Bucak 'ın konuşması şu şekildedir:

“Bendeniz bu sözlü soruyu; belki daha evvel sıra gelir ve Dahiliye Vekâleti bütçesi müzakere edilmeden evvel görüşülmüş olur ve bu vesile ile Büyük Meclis de nahiye müdürlerimizin durumu ile yakından malûmattar olur da istemiş olduğu kadrolar müşkülâtsiz olarak verilmiş olur diye sormuştum. Muhterem arkadaşlar İller idaresi Kanununun madde-i mahsusasında en küçük idari cüzütam olarak nahiyeleri gösterilmektedir, idari taksimat itibariyle bazen sulh mahkemelerini ve nüfus idahelerini henüz içerisinde almamış bulunan nahiyelerimiz olmakla beraber esas gaye, nahiyelerin tam teşkilâtli olması hususudur. Böyle bir nahiyede vazife görmekte olan nahiye müdürlerimizin maddi durumlarının zayıf oluşu dolayısıyla onların bu mesleke bağlılık derecesinin ne olabileceğini kolaylıkla takdir edersiniz. Muhterem arkadaşımızın, kadroları daha esaslı bir şekilde getirmek va'di de bendenizi tatmin etmiştir. Teşekkür ederim.”³³⁰

İskân Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bazı maddeler eklenmesine dair olan kanun teklifinin geçici bir komisyonda görüşülmesi hakkındaki önerge münasebetiyle konuşan Bucak:

“Muhterem arkadaşlarım; geçici komisyonun kurulması hakkındaki teklif yerindedir. Geçen sene kabul buyurduğunuz bir kanunla Şark vilâyetlerinden Garp vilâyetlerine nakledilip iade edilen vatandaşlara ait gayrimenkul vaziyetlerinin bir an evvel, kesin olarak tâyin ve tesbit edilmesi lâzım iken bugüne kadar bu vatandaşlar, maalesef arazilerine kısmen olsun vâzülyed vaziyette olmalarına rağmen gidip oralardan istifade edememekte ve esaslı bir tavattun şekline girememektedirler. Bu sebeptendir ki, vatandaşların ömürleri boyunca perişan bir vaziyette kalmamaları teşkil olunacak olan hususi komisyonun süratle bu işi intaç etmesine bağlıdır. Bu vatandaşların daha ziyade mağdur edilmemeleri için bilhassa rica ve bunun için teklif edilen geçici komisyonun teşkilini kabul buyurmanızı istirham ediyorum.”³³¹

şeklinde görüş belirtmiştir.

Bucak bir diğer konuşmasının İstiklâl Gazetesinin 18 Kasım 1952 tarihli baskısı (memleket bütünlüğünü parçalayıcı yayın) hakkında bir soruşturma başlatılıp başlatılmadığına dair soru münasebetiyle yapmıştır. Milli Savunma Bakanı Atıf Topaloğlu'na yönelik şu ifadelere yer vermiştir :

“ Zati âlinizin milliyetinden şüphe ederim, kendi milliyetimden şüphe edemem! Muhterem arkadaşlar; memleketin vahdeti lüzum ve zaruretine inanmış insan sıfatıyla arz ediyorum. Bu memleketin kaybedecek bir karış toprağı yoktur, düsturu yanında şuna da inanıyorum : Bu memlekette israf edilecek bir damla kan yoktur. Bu itibarla şu vilâyet ve bu mıntıkayı, şu vilâyet ve mıntika aleyhine tahrik etmenin artık lüzumsuz ve mânâsız olduğumu, münevver geçinen kalemlerinin hakkın bilmesi lâzımdır. Bunlarla

³²⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 20.Cilt,54.Birleşim,3.Oturum,26.02.1953,s.1144.

³³⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 21.Cilt,72.Birleşim,1.Oturum,24.04.1953,s.485.

³³¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,77.Birleşim,1.Oturum,06.05.1953,s.34.

biz kalemle de mücadele edebiliriz, fikirle de mücadele edebiliriz, Bağırmasınlar buraya gelsinler konuşsunlar.”³³²

Konuşmasının devamını şu şekildedir:

“Muhterem arkadaşlarım, biz, bir dāvaya inanmış insanlar olarak burada toplanmış bulunuyoruz. Bu dāva da, bu memleketin, bu vatanın tealisi, refah ve saadetidir. Bu kürsüde konuşan nâçiz bendeniz, iyi kötü mürekkep yalamış, okuduğunu anlar, söylediğinin mânasını bilir bir insanıdır. Sistemli şekilde yapılan neşriyat gözümüzün önünde. Akliselim sahibi her kesin gözünden bunlar kaçmamıştır ve kaçmamaktadır. Bugün Halk Partisi safında bulunan sayın arkadaşlarımız, memlekette vahdet vardır, memleket birliği vardır, diyen insanlar, Şark vilâyetleri üzerinde 25 sene bir kâbus gibi nasıl icraatta bulduklarını bir an düşünmelidirler.”³³³

Bucak bir başka konuşmasını Üniversiteler Kanununun 46. Maddesinin (d) fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Daha önce kendisinin bir taktir verdiğini ve bu taktirin gerekçesinin şimdi bu kanunla tekrar belirtildiğinin altını çizmiştir. Madde incelendiğın de üç hüküm içerdiğini ve bu hükümlerden ilkinin üniversite de öğretmen olarak kalacak olanların şeref ve haysiyet kırıcı suça karışmalarının kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. İkinci hükmün siyasi kimlik taşıyanların öğretim veremeyeceğini ve üçüncü olarak profesörlerin durumu olduğunu belirterek asıl kendisinin bu noktaya değinmek istediğini ifade etmiştir. Bir profesörün vazifesinin bilgilerini halkla paylaşması olduğuna vurgu yapmıştır. Profesörün bu sınırı aşması sonrası karşılaşacağı tepkinin görevine son verilmesi olduğuna dikkat çekmiştir. Konuşmasına şu ifadelerle devam etmiştir:

“Acaba seneler ve seneler boyunca çalışarak elde ettiğı o akademik unvanları terk etme hakkını niçin bu senetoya bahşedelim. O Akademik unvan ki kendisine tevcih edilirken ancak liyakatinden dolayı tevcih edilmiştir. O şahıs bugün Üniversiteden ayrılmış ve bir partiye girmek veya parti safında bulunmak suretiyle günün birinde kendi noktai nazarını müdafaa etmek suretiyle ve kendi noktai nazarını müdafaa edenler ekseriyeti teşkil etmesi suretiyle bir gün memleketin kahir ekseriyetini temsil edebilir. Bu suretle memleketin mukadderatına vaziülyed olmak durumuna düşebilir. ”

Konuşmasına devamla Mehmet Fuat Köprülü'nün hem profesör hem de siyasi kimlik bulundurmasından dolayı siyasete devamla profesör unvanının kendisinden alınmasına gönüllerin razı gelmeyeceğini belirtmiştir. Hükümetin teklif ettiğı bu madde doğrultusunda ancak şeref ve haysiyeti kırıcı davranışlardan bulunanlar üzerinden hareket edilmesini rica etmiştir.³³⁴

Konuşmasına devamla şu ifadelere yer vermiştir:

³³²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,78.Birleşim,1.Oturum,07.05.1953,s.105-107.

³³³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,78.Birleşim,1.Oturum,07.05.1953,s.108.

³³⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 24.Cilt,113.Birleşim,2.Oturum,21.07.1953,s.969-970.

“Siyasi kanaat dediğimiz şey hepimizde mutlak olarak kışlavi bir görüş değildir. Sizin burada bu şekilde gördüğünüzü, bir başkası başka şekilde gördüğü içindir ki memlekette partiler doğmaktadır, muhtelif görüşler tezahür etmektedir. Bu itibarla şu veya bu partinin noktai nazarına Uymamıştır diye, o profesörün unvanının alınması asla mevzuubahis olmamak lâzım gelir kanaatindeyiz. Binaenaleyh, verdiğimiz önergenin müdafaası maksadiyle tekrar arz ediyoruz, bu cezai müeyyideyi, münhasıran 46 nci maddede ifadesini bulan ve bugün tasvibinize iktiran etmiş bulunan maddenin baş tarafını işgal eden suça hasrükasredelim, bu suretle, çok daha isabetli hareket etmiş oluruz.”³³⁵

Bucak bir başka konuşmasını yabancı sermayeyi teşvik kanunu münasebetiyle yapmıştır. Bu konuşmasında TBMM’de tartışılan konular üzerinde bir daha tartışılmaz düşüncesine değinmiştir. Zonguldak vekili olan Yunus Muammer Alakant’ın bu fikrine karşılık daha öncesinde bu mecliste bırakın önergeleri kanun teklif ve tasarılarının bile birinci görüşmeler sonunda kabul edilip ikinci görüşmeler de reddedildiğini hatırlatmıştır. Bir önergenin dikkate alınmış olması kanun haline gelinceye kadar kabul edilmiş olmadığını o yüzden üstüne konuşmanın gayet normal olduğunu belirtmiştir.

Konuşmasının devamında bu kez Bursa vekili Ahmet Mithat San ‘ın hatırlattığı bir misali arz etmek istemiştir. Seyhan barajını yapan yabancı firmanın 1,5-2 seneye işini bitireceğini ve iş bitimiyle yabancı firmaya süresini doldurana kadar beklemesi yönünde bir düşünce olamayacağını sorgulayarak hükümet teklifinin aynen kabul edilmesini rica ederek konuşmasını bitirmiştir.³³⁶

Konya Mebusu Sıtkı Salim Burçak ve iki arkadaşının Tıp çalışanlarının devlet teşkilâtında göreve alınma şartları hakkındaki 5979 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tutanağı münasebetiyle söz almıştır. Bucak zorunlu hizmet kapsamında bölgelere gönderilen memurlar nezdinde yapılan görüşmeler sırasında hâkimlerin nasıl gönderildiğine yönelik komisyona bir soru yöneltmiştir fakat sırası gelmeden konuştuğu için başkan tarafından uyarılmıştır.³³⁷

Rize Mebusu İzzet Akçal ve 27 arkadaşının, Türk Ceza Kanununun 6123 sayılı kanunla değişen 2.Maddesinin son fıkrasının açıklanması hakkındaki takriri ve Adliye komisyonu tutanağı hakkında söz alan Bucak bu kanunu ne için imzaladığını belirtmek istemiştir. Geçen sene yürürlüğe giren 6123 sayılı kanunun ondan önce var

³³⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 24.Cilt,113.Birleşim,2.Oturum,21.07.1953,s.972.

³³⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 27.Cilt,30.Birleşim,1.Oturum,18.01.1954,s.220-221.

³³⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 28.Cilt,41.Birleşim,1.Oturum,11.02.1954,s.200-203.

olan Ceza Kanununun birçok hükmünü ortadan kaldırmış ve yeni hükümler ortaya koyduğunu belirtmiştir. Bu hükümler arasında önemli olanın 13.Madde olduğuna işaret ederek bu madde doğrultusunda mahkûmların ellerini kollarını sallayarak dışarıya rahatça çıkabildiklerini öne sürmüştür. Böylece dışarı çıktıklarında yeni suçların önünün açıldığını savunmuştur. Değişen şartlar doğrultusunda güzel ahlak gösteren kişilerin lehine durumun değiştiğine kendisinin şahit olduğunu belirtmiştir. Burada özellikle cezasının bir kısmını yatıp daha sonrasında bu kanunun gelmesiyle kanundan yararlanamayan insanlar için ve bunların çektiği ıstıraplar için imza attığını dile getirmiştir. 1950 yılında çıkarılan Af Kanunu doğrultusunda da suçluların ellerini kollarını sallayarak çıkmaları taraftarı olmadığına altını çizmiştir. Aftan kısa süre sonra bu suçluların tekrar suça karışarak hapishaneleri doldurduğunu öne sürmüştür. Konuşmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta, ,bu tefsir talebinde imzam bulunmuş olmasına rağmen, eğer biz tefsir talebini geniş mikyasta alacak olursak, Muhterem Arkadaşım Goloğlu'nun dediği gibi, ki kendisine tamamen iltihak ediyorum ; 3ncü ve 4 ncü devrede bulunanları kasd etmezsek; neyama bir Af Kanunu tedvin ediyor, vaziyete düşmüş oluruz. Bu sebeple bendenizin istirhamım, Goloğlu arkadaşımızın temas ettiği şekilde tefsir talebimizi tedvin edelim. Bu suretle hak ve adalet yerine gelmiş olsun. Bu suretle bizim yapmış olduğumuz kanunlar, yerini bulsun. Cezadan kasdedilen gaye tahakkuk etsin. Suçlu, cezasının çektirileceğini bilerek ondan korksun, eğer işliyecekse bir daha suç işlemesin. Bendenizin istirhamım budur.”³³⁸

Bir başka konuşmasını Maden Kanunu münasebetiyle yapan Bucak, komisyon kararı yazan kişi Hamdi Bozbağ'a yönettiği sorusunda ihalesi yapılan 20 kadar çimento fabrikasının olduğu bunların alacakları ruhsatların dâhil olup olmayacağı yönündedir. Cevap olarak bundan sonrakilerin alacağı arama, ruhsatnameyi kapsamaması şeklinde gerçekleşecektir, şeklinde olmuştur.³³⁹

Bucak son olarak Petrol Kanunu münasebetiyle söz almıştır ve önlerinde çok kısa bir sürenin kaldığını bu gibi önemli konularda acele karar alınmaması gerektiğini belirtmiştir. Yeni dönemde yapılacak seçimler sonrasında bu kanunun görüşülmesi yönünde konuşarak bu teklifin gündeme alınmaması fikrini savunmuştur.³⁴⁰

³³⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 29.Cilt,54.Birleşim,2.Oturum,01.03.1954,s.26.

³³⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 29.Cilt,56.Birleşim,1.Oturum,03.03.1954,s.134.

³⁴⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 29.Cilt,59.Birleşim,3.Oturum,06.03.1954,s.308.

Mustafa Remzi Bucak'ın mecliste yapmış olduğu konuşmalar dışında ayrıca iki kere kanun teklifinde bulunduğu bilinmektedir. Bu kısımda kanun teklifleri ayrı bir şekilde ele alınacaktır.

İlk olarak İçişleri ve Bütçe Komisyonlarına ‘Umumi Müfettişlik teşkiline dair kanun ile ek ve tadillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında’ kanun teklifinde bulunmuştur.³⁴¹ Bu kanun teklifi kabul edilerek ek ve tadiller yürürlükten kaldırılmıştır.³⁴² Bucak ikinci olarak Anayasa Komisyonuna “Dahilî Nizamnamenin 78. Maddesine bir fıkra eklenmesine dair” kanun teklifi vermiştir.³⁴³

F. Mustafa Ekinci'nin Biyografisi

1904 yılında Diyarbakır'ın Reisoğlu Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Şevki, annesinin ise Fatma'dır. Mustafa Ekinci Fuat ve Saime çiftinin kızı Mahmure Yegâne Hanımla evlenmiş olup bu evlilikten 6 çocuk sahibidir. Uğraş alanı olarak tarım ve ticarete yönelmiş olup özel eğitim almıştır.³⁴⁴

Siyasi hayatla olan ilişkisi IX. Dönemle başlamıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Milletvekili mazbatasını 18 Mayıs 1950 tarihinde almış olup, 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye gelmiştir.³⁴⁵

Mecliste bulunduğu süre zarfında Bütçe Komisyonunda yer almış ayrıca yabancı sermaye konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı.³⁴⁶ Ayrıca bu dönemde Diyarbakır'da bazı faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir ki bunlardan biri yapılan il ve ilçe kongrelerine katılmasıdır.³⁴⁷ Yine Diyarbakır'da katıldığı bir toplantı sırasında mali konulara değinirken CHP'yi mali konulardaki yaklaşımından

³⁴¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 12.Cilt,32.Birleşim,2.Oturum,28.01.1952,s.339.

³⁴²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 16.Cilt,87.Birleşim,2.Oturum,19.06.1952,s.318.;Cumhuriyet Gazetesi,14 Haziran 1952, s.3.

³⁴³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 21.Cilt,70.Birleşim,1.Oturum,17.04.1953,s.418.

³⁴⁴ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.315.

³⁴⁵TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1650

³⁴⁶ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.316.

³⁴⁷ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.; Diyarbakır Gazetesi, 11 Mayıs 1953, S.3990, s.1

dolayı eleştirmiş ve bu tavrın vatanseverlikle bağdaşmadığını öne sürmüştür.³⁴⁸ Diyarbakır Gazetesi'ne vermiş olduğu beyanatta bölgenin elektrik sıkıntısının giderilmesi konusunda yakından ilgilendiğini belirtmiştir.³⁴⁹

Parlamento hayatına X. Dönemle devam eden Ekinci bu dönemde tekrar DP listesinden seçimlere girmiştir. 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimde tekrar Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Milletvekili mazbatasını 5 Mayıs 1954 tarihinde alan Ekinci 10 Mayıs 1954'te TBMM'ye katılmıştır.³⁵⁰

Mecliste görev aldığı bu süre zarfında Bütçe ve Ziraat komisyonlarında üye olarak görev almıştır. Ekinci'nin dokunulmazlığının kaldırılması TBMM gündemine gelmişse de uygulanmasının devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir.³⁵¹

1957 seçimleri öncesinde DP'den ayrılıp HP'ye geçen Ekinci HP'nin Diyarbakır yapılanmasına öncülük etmişse de yeni dönemde yapılan seçimleri kazanmamış böylece siyasi hayatı sona ermiştir.³⁵² 6 Ocak 1958 tarihinde vefat etmiştir.³⁵³

1. Mustafa Ekinci'nin Meclis Faaliyetler

a. IX. Dönem Meclis Faaliyetleri

Mustafa Ekinci IX. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yaptığı sırada meclis 17 defa söz almış, 1 defada yazılı kanun teklifinde bulunmuştur. Bu kısımda ilk olarak meclise sunmuş olduğu kanun teklifini ele alacağız. Ekinci "Kan davası sebebiyle adam öldürme veya buna teşebbüs edenlerinve bunların yakın ve uzak akrabaları

³⁴⁸ Diyarbakır Gazetesi, 28 Ekim 1953, S.4129, s.1

³⁴⁹ Diyarbakır Gazetesi, 28 Eylül 1955, S.4717, s.1

³⁵⁰ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1650

³⁵¹ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi II, s.252.;Cumhuriyet, 7 Şubat 1957,s.3.; Resmi Gazete, 16 Şubat 1957, Sayı: 9537.

³⁵² Milliyet,28 Ekim 1957, s.5.;Cumhuriyet, 8 Nisan 1956, s.5

³⁵³ TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.557.

hakkında uygulanacak muameleye dair 3236 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılması ”hakkında kanun teklifinde bulunmuştur.³⁵⁴

Mustafa Ekinci TBMM’ye bu kanun teklifini getiren arkadaşlarına teşekkür ederek mevcut kanunun birkaç maddesi hakkında bilgi vereceğini belirtmiştir. Maddeler gereğince her suçlunun işlediği suçtan ötürü bireysel yargılanmasının yanı sıra aile bireylerinin de bu yargılamadan etkilendiklerini belirtmiş ve konuşmasında şunları dile getirmiştir:

“Bu kanunun kötü taraflarından birisi de kanunun seyyaniyetkesbetmemesidir. 8 nci madde mucibince kanunun tatbiki Vekiller Heyetine terkedilmiş bulunmaktadır. Vekiller Heyeti istediği vilâyetlerde bunun tatbikına salâhiyet verebilir. Bugün tatbikatta bu yine eski Hükümetin sevdiği mıntıkalarda tatbikına karar verilmiş bulunmaktadır.- Bu, medeni kaidelere, demokratik hislere, insani duygulara aykırı v-e bunlarla telifi kabil olmıyan bir kanundur. Takdir Heyeti Celilenizindir. Reddi muhakkak cemiyetimiz ve memleketimiz için bir vecibedir. Teklifin kabulünü rica ederim.”³⁵⁵

Mustafa Ekinci bu konu hakkında yaklaşık bir yıl sonra 3236 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddelerin eklenmesi yönündeki kanun münasebetiyle söz almıştır. Kanunun tedbir amaçlı çıkarılıp çıkarılmadığını memlekete faydalı olarak görmediğinden bu konuya değinmeyeceğini ifade etmiştir. Bu kanunun kaldırılması üzerine mücadele vermiş olmasına rağmen bu amacına ulaşamadığını en azından şimdiki amacının kanundaki bazı maddelerin değiştirilmesi olduğuna dikkat çekmiştir. Kanun gereğince nakledilecek kişilerin zarar görmemesi için onları üretici ve huzurlu kılmanın bir zorunlu durum olduğunu öne sürmüştür. Değiştirilen kanun yasasında da bu sorunun değiştirilmediğini belirtmiştir.

Küçük çocukları, yaşlıları ve hastaları 500 km. uzağa naklederken hayatlarını kolaylaştıracak imkanların oluşturulması gerektiğini savunmuştur. İş noktasında kolaylık sağlanmalı yoksa dilenmekten başka çareleri kalmayacağını belirterek bir kez daha zarar görmemeleri için gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır.³⁵⁶

Değindiği bir başka konu ise bölgelere has kanun çıkarılması fikridir. Kanunlar gereğince kan davasının eğer vatanın her tarafında varsa kanunen de her yerde uygulanacağını savunmuştur. Doğu bölgesine ayrı İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere ayrı muamele yapılmasının doğru olmayacağını belirtmiştir. Kan davalarının

³⁵⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 12.Cilt,23.Birleşim,1.Oturum,07.01.1952,s.4.

³⁵⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 6.Cilt,70.Birleşim,1.Oturum,30.04.1951,s.353.

³⁵⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 17.Cilt,7.Birleşim,1.Oturum,21.11.1952,s.255-256.

halen devam etmekte ve her gün örneklerine rastlandığını dikkat çekerek bu kanunun yetersiz olduğuna vurgu yapmıştır. Adalet Komisyonunca tekrar görüşülmesi gerektiğini belirterek sözlerine son vermiştir.³⁵⁷

Mustafa Ekinci bu dönemdeki bir başka konuşmasını Dokuzuncu Bölge Yollar Müdürlüğünün yol çalışmaları ile personel akaryakıt ve nakil araçlarının durumları hakkındaki sorusu münasebetiyle yapmıştır. Bu soruyu yöneltmesinin altında yatan amacı kötü bir şekilde çalışan kurumun ortaya çıkarılması olarak göstermiştir. Coğrafi şartlar bakımından Doğu bölgesinin durumunu bir kez daha hatırlatarak burada yaşayan halkın Ortaçağın mahrumiyetini yaşadığını belirtmiştir. Bölgede yaşayan vatandaşların kalkınması için bazı kararlar alınması doğrultusunda tekrar başvuru da bulunacaklarını dile getirmiştir. Bölge halkını oyalamak amacıyla iktidar partisinin elinde olmamasına rağmen Doğu Kalkınma Projesi adı altında bir proje uydurduğunu belirterek konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

“Buna biraz da siyasi atlatmak namını vermek mümkündür. Çünkü sekiz vilâyetin kalkınması için ayrılan 13 milyon haricinde umumi muvazeneden bu bölgelere her hangi bir suretle istifadesi mevzu bahis olamıyor. Sekiz vilâyet için 13 milyon liralık bir para ayrılıyor. Ayrılan bu paradan, bakanın bugün burada izah ettiği gibi, bayındırlığa beş milyon liraya yakın, yani dört milyon dokuz yüz küsur bin lira tahsis edilmiş bulunuyor. Fakat bu paranın o bölgede gayesine sarf/edilmesi gerekirken, Türk hazinesini, Türk maliyesini daima izrar eden bir illet burada da baş göstermiş oluyor. Yani iş için adam değil. adam için iş bulma zihniyetiyle kurulmuş olan bir müessese ile israfa, fantaziye ve izrara gitme zihniyeti burada da hâkim oluyor ve bunun için de dokuzuncu yollar bölgesi adıyla bir bölge teşkilâtı tesis ediliyor. Sayın bakanın bu hususta verdiği izahatta yanıldığını zannediyorum. Çünkü personel masrafı olarak 450 bin lira mevcut olduğunu söylediler, halbuki yalnız Mayıs ayında personel masrafı 200 170 liradır. Personel masrafı bir sene devam ettiği takdirde 2 milyon 400.000 lira tutar. Çünkü her ay mevcut makinaların akaryakıt masrafı yetmiş beş ilâ yüz bin lirayı bulmaktadır. Bunları fatura ile ispat etmek mümkündür.”³⁵⁸

Konuşmasına devamla bölgeye hazineden bir miktar para ayrılmış olmasına rağmen bölgede yol noktasında önemli eksikliklerin olduğunu belirtmiştir. Kurum içinde yaşana bozukluklardan dolayı yeni atanan gençlerin bile bir süre sonra ahlaken çöküntüye uğradığı iddiasında bulunmuştur. Hiçbir surette çalışmayan insanların bile günlük ödemelerini eksiksiz olarak aldıklarını ifade etmiştir. Bakanın bu işi tetkik edeceğini fakat bu işin tetkikten ziyade hızlı bir şekilde sonlandırılma aşamasına

³⁵⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 17.Cilt,7.Birleşim,1.Oturum,21.11.1952,s. 256.

³⁵⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,14.Birleşim,2.Oturum,28.06.1950,s.295-296.

geldiğini vurgulamıştır. Bu gibi kurumların milli kalkınmaya zarar verdiğini belirterek sözlerine son vermiştir.³⁵⁹

Ekinci bu dönemdeki bir başka konuşmasını bâzı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Konuşmasına başlarken tavrı 3 faklı bölüme ayırdığını dile getirmiştir. İlk olarak 1946 yılındaki seçim suçlarının affedilmemesi gerektiğini çünkü bu meselenin zaman aşımına uğradığını belirtmiştir. İkinci noktayı ise 1950 yılındaki seçim suçlarının takip edilmesi şeklinde gösterirken söz almasına esas etki eden durumun Doğu bölgelerindeki milletvekillerine hitap şekli ve yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Bu konuya yönelik görüşleri şu şekildedir:

“Arkadaşlar; biz Şark, Garp diye ayrı bir şey gütmüyoruz. Biz vatanın her köşesini müsaviadediyoruz, ve memleketi bir bütün olarak telâkki ediyoruz. Gerçi sabık iktidar zamanında bâzı idareciler tarafından Şarkta bâzı suçlar işlenmiştir. Fakat bunlardan müruru zamana tâbi olmyanlar hakkında takibat başlamıştır. Arkadaşım müsterih olsunlar, Demokrat Parti bunlara el koymuştur. Bu itibarla bunlar için ayrı bir ikaz ve teşvika lüzum kalmamıştır.”³⁶⁰

Ekinci bu dönemdeki bir başka konuşmasını Urfa Milletvekili Hasan Oral'a ait olup Diyarbakır'da ele gecen silâhlar hakkındaki soru münasebetiyle yapmıştır. Konuyla alakalı adil olmayan bir şekilde davranıldığını ve ayrıma gidilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Zorbalığını ülkenin dört bir yanına yayıldığını belirterek açıklama yapılmasını istemiştir.³⁶¹

Mustafa Ekinci bir diğer konuşmasını Mustafa Muğlalı'nın, kaç gün boyunca tutuklu kaldığına, şimdiye kadar mahkûmlardan kaç kişinin sağlık raporu doğrultusunda serbest bırakıldığına ve Mustafa Muğlalının ikinci bir sağlık kontrolüne tâbi tutulmasının düşünülüp düşünülmediğine dair olan sorusu münasebetiyle yapmıştır. Ekinci bu konuşmasında yazılı soru karşılığında huzura gelmektense sözlü soru üzerinden gelmeyi tercih ettiğini fakat bu konunun öneminden ve aynı zamanda meclis nezdinde akıllarda oluşan soru işaretlerinin giderilmesi açısından bu yola başvurduğunu açıklamıştır. Yaşanan olayın 1943 senesinde olduğunu ve 1948 yılında DP adına bugün aralarında olmayan İsmail Hakkı Çevik adlı arkadaşlarının meclis gündemine konuyu taşıdığına dikkat çekmiştir.

³⁵⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,14.Birleşim,2.Oturum,28.06.1950,s.296-297.

³⁶⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 1.Cilt,22.Birleşim,3.Oturum,13.07.1950,s.654.

³⁶¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 3.Cilt,16.Birleşim,1.Oturum,08.12.1950,s.110.

33 vatandaşın ölümünden başlıca sorumlu olan bu kişi üzerinde pek durulmadığını ve nihayet konunun çözüme kavuşturulması için geçici bir komisyonun dahi kurulmadığını belirterek işin ancak mahkemeye aktarıldığını öne sürmüştür. Konunun devamında tarihi süreçte de çeşitli suçlar işlediğine vurgu yapmıştır. Mahkemenin son aşmasında artık suçunu kabul etmek zorunda kaldığını ve buna karşılık idam cezasına çarptırıldığını bu cezanın 20 yıl hapis cezası şeklinde kesildiğini belirtmiştir. Son olarak DP'nin çıkardığı af yasasıyla cezasının 6 sene 8 aya kadar indirildiğini iddia etmiştir. Konuşmasına devamla şu ifadelere yer vermiştir:

“Şimdi Türk Milletinin buna her nasılsa tevcih etmiş olduğu pašalık titrinden istifade etmek suretiyle merhamet celbederek ateh getirmiştir, delidir raporu almak suretiyle muameleye tâbi tutulmuş ve serbest bırakılmıştır. Bu husus efkârı umumiyyede bir ukdedir. Bütün herkes ve bilhassa zâbitandan ve mütaaddit kimselerden aldığım mektuplar zinde olduğunu bildirmektedir. Zaten kapkaranlık bir tarihi olan bu adam - ki başkan bunu izaha müsaade etmiyorlar - hakkında başka bir şey söylemiyeceğim. Ancak rapora intikal etmiştir; madem ki mahkeme kararma intikal etmiştir, daha fazla konuşmaya lüzum görmem. Yalnız Hükümetten ve Bakandan rica ediyorum, ikinci bir muayeneye tâbi tutulurken bunun müsamahaya mazhar olmaması, bilhassa Türk Milletinin nezih tarihine uygun ve umumi efkârdaki ukdeyi izale edecek bir şekilde yeni bir muayeneye tâbi tutulması ve neticenin ona göre tâyin edilmesi, yani eğer bu adam hakikaten deli ise tımarhaneye, aciz ise darülacezeye ve eğer zinde ise ki, öyle iddia ediliyor, o takdirde hapishaneye gitmesi lâzımdır.”³⁶²

Şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Ekinci bu kapsamda gazeteye verdiği bir beyanattan Mustafa Muğlalı'nın sadece 33 vatandaşın öldürülmesinden sorumlu olmadığı aynı zamanda I.Dünya Savaşı sırasından da birçok suiistimale karıştığını belirtmiştir.³⁶³ Bu vatandaşların 32 tanesinin elleri kelepçeli bir şekilde öldürüldüğünden bahsetmiştir.³⁶⁴

Çeşitli kanunlarla mevcut tazminat ve yabancı dil ikramiyeler ile diğer ikramiyeler hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Ekinci huzura sunulan bu tasarinın 3 esastan ibaret olduğunu savunmuştur. Bunlardan ilkinin Ankara da yaşayan memurların mesken tazminatı olduğunu bu yönüyle kabul edilmesinin mantıklı olacağıdır. İkinci kısmın ise yabancı dil bilenlere verilen ödüller şeklinde ifade etmiştir. O günün şartlarında yabancı dil bilmenin bir hayati zorunluluk olduğuna dikkat çekmiştir. Dil öğrenimini teşvik amacıyla yürütülen bir kanunun kaldırılmasını yanlış bir hamle şeklinde yorumlamıştır. 3. kısmı ise memurlara

³⁶²TBMM,TutanakDergisi,IX.Dönem,5.Cilt,38.Birleşim,1.Oturum,02.02.1951,s.8.;Cumhuriyet,22Ağustos 1956, s.5.

³⁶³Milliyet,03 Şubat 1951, s.5.

³⁶⁴Milliyet,16 Ağustos 1956, s.3.

verilen ödüllerin kaldırılması olarak ifade etmiştir. Bu bölüme tamamen karşı olduğunu belirterek muhalefetini bütçe görüşmeleri sırasında da dile getirdiğini ifade etmiştir.

Memurun sergilemiş olduğu hatalı davranışlarının cezalandırılması kadar olumlu davranışlarının da ödüllendirilmesinden yana olduğunu dile getirmiştir. İyi olan bir kanunun kötü uygulanmasıyla kanunun kaldırılmasının yanlış olacağını vurgulamıştır. Bu kanunun daha doğru uygulanması yönünde bir zorunluluk oluşacağını belirtmiştir. Kanunda ki ilgili maddeyi şu şekilde konuşmasını sürdürerek açıklamıştır:

“Üstün başarı göstermiş olan memur nasıl taltif, takdir ediliyorsa, bazan vazifesindeki fedakârlığı dolayısıyla hayatını ifna edecek derecede başarı göstermiş olan bir memur nasıl mükâfatlandırılmaz diye bir kanun çıkarabiliriz. Mutlak surette mükâfat olarak ortada kanuni kıstas bence daha azdır. Çünkü bu maddeler bendinde gösterildiği gibi birinci bentte, fedakârlığın icabı olarak maaşının bir misli, «b», «C» fıkraları içinde olan kısımlar için de nihayet maaşının üç misli olmak üzere mükâfat verilir.”³⁶⁵

Konuşmasına devamla 200 lira maaş alan bir memurun kendisine verilen mükâfat sonrasında ancak 600 lira civarında bir para alacağını öne sürmüştür. Bu miktarı arttırmak gerekirken şimdi kaldırılması yönünde konuşmalar yapılmasını yanlış bulduğunu dile getirmiştir. Kendi fikrinde memurların daha verimli bir şekilde çalışmalarını sağlamak amacıyla mükâfatların verilmesini doğru bulduğunu belirterek meclise sunulan kanun teklifinin reddedilmesini rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁶⁶

Ekinci bir başka konuşmasını Atatürk aleyhinde işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Bu tasarının psikolojik olarak son derece önemli bir konu olduğuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda tasarının iyi bir şekilde tahlil edilmesini vurgulamıştır. Tasarının reddi veya kabulü doğrultusunda ön görülen gerekçeye uyup uymadığına dikkate edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Atatürk için tarihte yer edinmiş eşsiz bir şahsiyet olduğunu ve Türk milletinin kalbinde değişmez bir yere sahip olduğu yönünde konuşmalar yapmıştır. Atatürk’ü sevmeyen insanların olabileceğini ve bunu insanlığın getirmiş olduğu tabii bir sonuç olarak göstermiştir. Sevgi ve saygı gibi duyguların zorlamayla olmayacağını belirterek konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

³⁶⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,39.Birleşim,1.Oturum,05.02.1951,s.40.

³⁶⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 5.Cilt,39.Birleşim,1.Oturum,05.02.1951,s. 41.

“Türk Milleti yükselme ve ilerleme azmindedir, putlaşma gibi bir geriliği asla tecviz edemez. Atatürk'e karşı mevcut sevgiyi cevri yola ifrağ ettiğimiz zaman bunun mert, temiz karakteri haiz Türk Milletinin üzerinde yapacağı aksülâmeli düşünmek lâzımdır. Severken cebri olarak bir sevgi telkin etmeye kalkmak samimiyetten uzaklaşmak demek olur. Düşünelim, bizden sonra gelen nesiller Atatürk'e karşı sevginin kanun yolu, cebir yolu ile millet arasında telkin edildiğini gördükleri zaman bundan birçok kötü mâna istihraç edebilirler. Bendenizce bu lâihanın kabulü Atatürk'ün ruhuna hürmetsizlik sayılır. Büyük ölünün ebedi istirahatgâhında ruhunu tâzip etmeye kimsenin hakkı yoktur. Bundan dolayı ve hukuk kaidelerine de riayet bakımından bu kanunun reddi icabeder kanaatindeyim.”³⁶⁷

Ekinci bir başka konuşmasını Gelir Vergisi Kanununun 24. Maddesine bir fıkra eklenmesi hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Bütçe Komisyonunda bu konunun geniş çaplı görüşüldüğünü ve çeşitli tartışmalara neden olduğunu ifade etmiştir. Gelir vergisi kanunundan ücretliler maaşlılar gibi birçok kesimin faydalandığını bu kanundan mahrum bırakılanların ise yetim ve dullar olduğunu savunmuştur. Bir grup arkadaşların bunların bir bağış niteliğinde verilmesi gerektiğini düşünürken kendisinin bunun kazanılmış bir hak olmadığı fikrinde olduğunu belirtmiştir. Bu kanunun uygulanması doğrultusunda dul ve yetimlerin kanun dışında bırakılmasının doğru olmadığına dikkat çekmiştir. Yalnız bu zümre üzerinde prensip davası olarak ileri sürülmesinin bir şansızlık olduğunu belirtmiştir. Meselenin açığa kavuştuğunu bu doğrultuda gelir vergisinden faydalanmaları garanti altına alınmış ve asgari geçim sınırı 75 lira olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Asıl tartışılan konunun bu kanunun sene başından itibaren mi yoksa kanunun kabul tarihinden itibaren olduğudur. Dul ve yetimlerin sevindirilmesi için hazırlanan bu kanunun vakit kaybedilmeksizin sene başından itibaren yürürlüğe girmesini teklif etmiştir.³⁶⁸

Ekinci bir başka konuşmasını 2510 sayılı iskân kanununu değiştirilen 5098 sayılı Kanunun 12. Maddesinin değiştirilmesi ve yasaklığı kaldırılan yerlerle, 5227 sayılı Kanunun 1. Maddesinin 4. maddesinde geçen idareten boşaltılmış bölgeler de köyler teşkili ve halkının yerleştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Meselenin bir bakımdan çok önemli olduğunu fakat aynı zamanda abartılan bir mesele olduğunu dile getirmiştir. Önemli olan kısmın 2510 numaralı kanunla alakalı kısım olduğuna vurgu yapmıştır. Meclisteki arkadaşların bu madde hükümlerini okudukları takdirde meclisten istenen her türlü şeyi tereddüt etmeden verecekleri iddiasında bulunmuştur. Bu kanunun bütçeyi ilgilendiren kısmının ise hazineye ne

³⁶⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,72.Birleşim,1.Oturum,04.05.1951,s.49..

³⁶⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,105.Birleşim,1.Oturum,27.07.1951,s.368-369.

kadar mal olacağı kaygısıdır. Bu kaygıya yer verilmeksizin geçici madde üzerinde durulmadan kabul edilmesini rica etmiştir.³⁶⁹

Konuşmasına devamla Maliye Bakanının bu mesele üzerinde durulmasını söylediğini belirterek bu davadan kaynaklı tazminat verilmesini ve gönüllerin kazanılmasını savunmuştur ve bu konuda şu ifadeler yer vermiş:

“Bir kere 2510 sayılı Kanunu tadil eden 5098 sayılı yeni hır lâyiha buraya gelmiştir ve prensip itibariyle tadiline aittir. Mademki, tadil üzerinde duruyoruz, bunun şümülû prensibe muhalif olur diye bir iddiada bulunmamak lâzımdır. Bu işin mali portesinin çok şümüllü olmayacağını iddia ettim. Maliye Bakanı; mesele onda değil, prensiptedir, dediler. Bunun için müsaadenizle 27 nci maddeyi okuyacağım. Bu maddede deniliyor ki; (Şu, şu, şu sebeplerle Garba nakledilenlerin menkul ve gayrimenkul emvali Devlete geçer. Bunlardan istihkak mazbatasını almak isteyenler 1331 senesi vergi kıymetinin iki misli olarak bir istihkak mazbatasını alır. Bunun da müddeti bir senedir.) Şimdi bu müddet zarfında istihkak mazbatasını alanlar için 1331 senesi vergi kıymetinin iki misli üzerinden hesap görülecekti. 1331 senesi vergi kıymetinin ifade ettiği mâna nedir? Bir dönüm arazinin vergi kıymeti her halde iki kuruştur. ”³⁷⁰

Şeklinde görüş belirtmiştir.

Ekinci bir başka konuşmasını resmî daire ve kuruluşların siyasi partilere karşılıksız mal veremeyeceklerine ve bu daire ve kuruluşlarla feshedilmiş derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan taşınmaz mallarla ilgili yapmıştır. Aynı zamanda bu partiler tarafından genel çıkarlar için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair kanun münasebetiyle söz almıştır. Faik Ahmet Barutçu'ya hitaben bu konuyu Adalet Bakanlığına taşıyanların kendileri olduğunu belirterek Başbakanın vicdanlara hitap ettiği sırada imzalandığını hatırlatmıştır.³⁷¹

Tasarının devamında tekrar söz alarak şimdilerde anayasa kanun diye feryat eden CHP mensuplarının geçen zamanda yapmış oldukları çalışmalarını gözler önüne sereceğini dile getirmiştir. 1927 yıllarında Diyarbakır'da ilk kez duyulan bir komisyonun kurulduğunu ve bu komisyonun arazi sahipleriyle köylü arasında nifak tohumları ektiğine dikkat çekmiştir. Komisyonun kurulması ve yapmış olduğu çalışmalarla anayasaya uymayan davranışları sergilediği halde bugün muhalefetin hangi sebeple kanun peşine düştüğünü sorgulamıştır. Bu komisyon ile köylüyü topraklandırma amacına karşın arazilerin hazineye aktarıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra 2510 sayılı kanun hakkında konuşacağını dile getirmiştir. Konuşmasında

³⁶⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,107.Birleşim,1.Oturum,01.08.1951,s.466.

³⁷⁰TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,107.Birleşim,1.Oturum,01.08.1951,s.468.

³⁷¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,109.Birleşim,1.Oturum,06.03.1951,s.602-603.

2510 sayılı kanun doğrultusunda yine hak ve hukuk konusunda muhalefetin haksız kazançlar elde ettiği iddiasında bulunmuştur. Halkevlerine istinaden:

“Muhterem arkadaşlar; bu vadiye vereceğim misaller pek çoktur. Fakat vaktin darlığı dolayısıyla bunlar üzerinde durmak istemem. Halk Partisinin halkevlerini iktisapları noktasında arkadaşlar o kadar geniş misaller verdiler ki, 'midemiz tekrar üzerinde durmaya lüzum görmüyorum. Yalnız, bence Halk Partisinin bu binalar üzerinde bir hakkı vardır bu hakkı ben de kabul ediyorum. Bu hak hâlâ muteberse buna hakkı zülüm, hakkı seyf, hakkı cebir demek lazımgelir!”³⁷²

ifadelerine yer vermiştir.

Ekinci taşınmaz mallara izinsiz girişin engellenmesine dair kanun teklifi münasebetiyle konuşma yapmıştır. Osman Şevki Çiçekdağ'ın bu konunun görüşülmesi için zaman istemesi üzerine geçerli bir mazeretinin olup olmadığını sormuştur.³⁷³

Ekinci bir başka konuşmasını Turistik otel inşası için İstanbul Belediyesi tarafından Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına devredilecek arsa hakkındaki kanun münasebetiyle yapmıştır. Söz alarak İstanbul da turistik bir otelin yapılacağını ve böylece hem İstanbul'un güzelleşeceğini hem de döviz açısından İstanbul'a önemli katkı sağlayacağını belirterek bunu yaparken şahsi hakların bozulmasının yanlış olacağını vurgulamıştır. Konuşmasına devamla şu ifadeleri kullanmıştır:

“Esasen gerekçeyi tetkik ettiğimiz zaman vatandaşın böyle bir hak iddiasına hakkı olmadığı neticesine de varmak mümkün. Meselâ gerekçenin bir yerinde diyor ki: «Bu devir sebebiyle her hangi mutalebede bulunmaları mümkün değil ise de tatbikatta her/ hangi bir tereddüde ve dolayısıyla bir ihtilâfa gitmeye mahal verilmemesi için bu kanun çıkıyor» Şimdi arkadaşlar, idari ve kazai geniş mikyasta itimat ettiğimiz-organlar mevcuttur. Eğer bu hak hakikaten bu fertlere verilmemişse bunun halli o organların kararma bağlı bir iştir. Bu istimlâk tarzı gayrimenkulleri istimlâk edilen kimselere bir hak bağışlar mı bağışlamaz mı şekline ve hususuna ancak o organlar karar verebilir. Gerekçenin ikinci bir yerinde şöyle bir fıkra vardır : «52 bin metre kare olan bu geniş sahada otel ancak 2 bin metre kare yeri işgal edecek ve mütebaki kısmı yeşil saha olarak muhafaza edilecektir. Binaenaleyh arsalar istimlâk gayesine uygun bir şekilde kullanılacak demektir.»

Böylece kanuna gerek olmadığını belirterek şahsi hakkın hiçbir şekilde ortaya atılmaması gerektiğini savunmuştur. Belediyenin kamulaştırdığı bir araziye Emekli Sandığına devredebileceğini öne sürmüştür. Bu iki kurum arasında yapılacak olan devirlerde ekstra bir kanun çıkarılmasına gerek olmadığını savunarak sözlerine son vermiştir.³⁷⁴

³⁷²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,110.Birleşim,2.Oturum,07.08.1951,s.659-660.

³⁷³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 9.Cilt,113.Birleşim,3.Oturum,10.08.1951,s.916.

³⁷⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 12.Cilt,33.Birleşim,2.Oturum,30.01.1952,s.421-422.

Ekinci bir başka konuşmasını Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 1952 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. Ekinci muhalefetten Cemal Eyüboğlu'nun CHP'nin iktidar döneminde Doğu kalkınması hakkında bir programları olduğunu ve son zamanlarda Doğu'nun kalkınması için fazlasıyla önem gösterildiğini belirttiğini söylemiştir. Bahsedilen bu dönemde tam tersine Doğu'nun feci bir durumda olduğunu izah etmiştir. CHP yönetiminde halkın zor anlar yaşadığını bir kez daha belirterek öne sürülen bu program dâhilinde yapılanların liseleri kapatmak, askerlere okuma-yazma öğretmemek uğruna işçi olarak çalıştırılmaları olduğunu dile getirmiştir. Çok partili döneme girince bu siyasetin değiştiğine vurgu yapmıştır. Konuşmasını şu ifadelerle sürdürmüştür:

“1950 senesi zarfında, Doğu kalkınmasına konan 13 milyon lira tahsisattan Bayındırlık için 18 vilâyete ayrılan 6 milyon küsurdur. 1951 senesi yol tahsisatı 10 milyon küsurdur. Bununla beraber şunu derhal ilâve etmiş olayım ki 1950 senesinde, Şark vilâyetlerinin kalkınması adım taşınmasına rağmen ayrılmış olan altı milyon küsur bin lira tahsisata mukabil 45 vilâyete o sene yol inşaatı için ayrılan miktar 50 küsur milyondur. Yani Garp vilâyetlerimize birer milyon lira tevzi edilmiştir. Şark vilâyetlerimizin kalkınması adını taşıyan kanunla ayrılan ise 400 küsur bin liradır. Bu kanuna «Şark'ın kalkınması adının konulmuş olmasından dolayı müteessir olmamak imkânı yoktur. Bununla beraber yeni iktidara şunu arzetmek isterim ki 10 milyon lira da burada fazla kıymet ifade edemez. Çünkü 27 sene hiçbir zaman hiçbir şey yapılmamıştır. Harabazar bir hale getirilmiş olan bu vatan parçasına daha büyük ehemmiyet vermek icabeder. Bunu yeni iktidardan beklemekteyim. Bilhassa Fırat, Dicle ve Batman nehirleri ve yeraltı kaynakları mevcut olan bu topraklarda bir kalkınma hamlesi zarureti vardır.”

Bu noktada bahsedilen Doğu bölgesini görmeyen arkadaşların gidip biran önce ziyaret etmesini istemiştir. Bu ziyaretle beraber harap halde olan vatan toprağının onarımı için 10 milyon değil 100 milyon liranın ayrılması gerektiğini anlayacaklarını belirterek kendilerini bölgeye davet etmiştir.³⁷⁵

Ekinci bu dönemdeki bir başka konuşmasını 1936 senesinde öldürülen vatandaşlar dolayısıyla bu cinayet şüphelileri hakkında yapılan soruşturmanın hangi aşamada olduğu ve hükümetin bu konuda ne düşündüğüne dair sözlü sorusu münasebetiyle yapmıştır. Konuşmasına başlarken üzerinden vakit geçmiş olmasına rağmen bu konunun tekrar meclis gündemine gelmesinden yana mutluluğunu belirtmiş ve teşekkür etmiştir. Konuşmasında öldürülen kişinin 1 kişi olması halinde bunca zaman sonra konuya tekrar açmayacağını ifade etmiştir. Bu davanın yalnızca kendi nesillerinin değil tarihin bir davası olduğuna değinerek şu ifadelere yer vermiştir:

³⁷⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 13.Cilt,49.Birleşim,2.Oturum,27.02.1952,s.1002-1003.

“Biz, kan ayaklı çocukların, 85 lik ihtiyarların feci bir şekilde sürülmeleri üzerinde de durmıyacağız. Çünkü, bunlar, müruruzamana uğramış, bâzıları Anayasa ruhuna mugayir çıkarılan kanunlara istinat ettirilmiştir. Arkadaşlar, bir devir tasavvur buyurunuz ki, Anayasanın ayakta durmasına, mahkemelerin ulus adına hüküm vermesine ve adaletin teminat altında bulunduğu iddia edilmesine rağmen bir genel müfettiş aldığı bir emir üzerine istediği kimseleri jandarmalara teslim edip öldürtebiliyor. Bizden sonra gelecek nesil, böyle «inayetler karşısında sabrımızı ve müsamhamızı müşahede edince nasıl hüküm verir; biz müstakbel nesli bu sahadan adalete gönül kaptırmış insanlar olarak yetiştirmek istiyoruz. Binaenaleyh böyle bir nesil yetiştirip Cumhuriyeti onlara teslim etmek istiyorsak evvelâ kendi devrimizde bu gibi cinayetlerin muhasebesini görüp seyyiat hanesini açıklamalıyız. Şüphesizdir ki ileri sürdüğüm dâvada müstakbel nesillerin de mühim mikyasta hakkı bahis konusudur.”³⁷⁶

Doğu halkının uzun yıllar boyunca felaketlerden dolayı göz yaşı döktüğüne değinerek kendilerinin bu gözyaşlarının hesabını sormamaları halinde sadece halka karşı değil Allah’a karşıda mahcup olacaklarını ifade etmiştir. Geçmiş dönemlerde yaşanan ve henüz zaman aşımına uğramayan bazı olayların ispatı olduğu halde henüz mahkemelerce bir karar alınmadığını vurgulamıştır. İsmet İnönü’ye yönelik bir süre önce bu cinayetlerden sorumlu olan Abidin Özmen hakkında soruşturulma açılmasının söylendiğini fakat soruşturmanın yanı sıra Özmen’in Bursa’dan CHP milletvekili adayı gösterildiğini belirtmiştir. Bu hareketi milletin hakkını hiçe saymak olarak yorumlamış ve buradaki tek sorumlunun Özmen olmadığına dikkat çekmiştir. Özmen’in sadece Diyarbakır boyutunu oluşturduğunu belirterek öldürülen bu vatandaşların katillerinin halen halk içinde ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşmalarının bölgede büyük bir üzüntüye sebebiyet verdiğine dikkat çekmiştir. Bu davayı kör bir zihniyetin ürünü olarak nitelendirmiş ve bölgede açıklığa kavuşturulmayan diğer örneklerle değinmiştir.³⁷⁷

Ekinci bir başka konuşmasını 1952 senesinde kaç adet ve nerelerde ortaokul açıldığına, bunlardan kaç tanesinin Doğu illerinde yaptırıldığı şeklinde sorusu münasebetiyle yapmıştır. Diyarbakır’ın Lice ve Çermik ilçelerinde ortaokul açılmasına neden müsaade edilmediğine ayrıca 1951 ve 1952 yıllarında Doğu bölgesinde kaç adet köy okulu yaptırıldığına dair soruları hakkında konuşmuştur. Bu konuşmasında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin Doğu bölgesinde okuma ihtiyacının karşılanması için ehemmiyetli çalışmalar yapıldığını ifadesiyle memnun olduğunu belirterek bu noktada üzgün olduğu kısmın ise aradaki açığın fazla olduğu kısım şeklinde dillendirmiştir. Diyarbakır gibi kültür merkezi olan tarihe önemli bilim adamları kazandırmış şehrin okuma yazma oranının % 18 Urfa ve Siirt gibi

³⁷⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18.Cilt,22.Birleşim,1.Oturum,26.12.1952,s.433- 434.

³⁷⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 18.Cilt,22.Birleşim,1.Oturum,26.12.1952,s.435- 436.

bölgelerde ise %13 civarında olduğunu öne sürmüştür. Bu rakamın son derece üzücü olduğu belirterek Doğu'nun bu ihtiyacının karşılanması için ehemmiyetli çalışmaların gerekliliğinden bahsetmiştir. Bakan'a yönelik ricada bulunarak Teşkilatı Esasiye Kanuna göre her bireyin okuma-yazma öğrenmek zorunluluğunu hatırlatarak bölge halkının okutulması için gerekli tedbirlerin alınması yönünde ricada bulunarak konuşmasını sonlandırmıştır.³⁷⁸

Ekinci bu dönemdeki son konuşmasını İstiklâl Gazetesinin 18 Kasım 1952 tarihli baskısı (memleket bütünlüğünü parçalayıcı yayın) hakkında bir soruşturma başlatılıp başlatılmadığına dair soru münasebetiyle yapmıştır. Atif Topaloğlu'na hitaben memlekete zararlı yayınların yapıldığını ve bunları bizzat kendilerinin koruduklarını söylemiştir.³⁷⁹

b. X. Dönem Meclis Faaliyetleri

Mustafa Ekinci X. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yaptığı sırada meclis 16 defa söz almıştır. Feyad Çiftçi hakkında Dilekçe komisyonunun aldığı karar münasebetiyle konuşan Mustafa Ekinci bu konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Encümenin vermiş olduğu karar mevzuat dâhilinde verilmesini âmir olduğu için, mevzuata uymamak bakımından bunun kabiliyeti tetkikiyesi yoktur. Halbuki 551 sayılı Kanununun tatbikatına göre bu adamın maluliyeti terhisten evvel tamamen tebeyyün etmiş olsaydı o kanuna göre maluliyet maaşı alabilirdi. Şimdi sabittir ki, bugün bu adamın iki gözü de rüyetten tamamen mahrum bulunmaktadır. Binaenaleyh o mevzuat dâhilinde buna maluliyet maaşı verilmesi gerekebilir.”

Şeklinde görüş belirtirken Milli Savunma Bakanlığının tekrar askeri muayene yapması ve iki gözünün sakat olması durumunda maaş bağlanabileceğinin belirtmiştir.³⁸⁰

Ekinci bir başka konuşmasını İçişleri Bakanlığının 20 Ekim 1955 tarihinde askerî bir uçakla Diyarbakır'a gitmesinin sebebine dair suali münasebetiyle

³⁷⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 19.Cilt,29.Birleşim,1.Oturum,19.01.1953,s.270.

³⁷⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 22.Cilt,78.Birleşim,1.Oturum,07.05.1953,s.107.

³⁸⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 3.Cilt,17.Birleşim,1.Oturum,15.12.1954,s.109.

yapmıştır. İçtüzüğün 152. Maddesine dayanarak bir bakana sorulan sorunun cevap verme zorunluluğunun iki görüşme sonrasında olduğunu hatırlatmıştır. Devamında bakanın olmaması halinde müsteşar veya genel müdürün vekâleten cevap vermesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu uygulamanın gerçekleştirilmediğini belirtmiş ve bir daha ki oturumda Başbakanlık Divanının İçişleri Bakanı'nı oturuma getirtmesini rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁸¹

Bir sonraki oturumda İçişleri Bakanından cevap almış ve bundan dolayı teşekkürlerini sunmuştur. Kısa bir süre önce ayrıldığı partinin bakanını eleştiri amacıyla olmadığını ifade etmiştir. Bakanın meseleyi oldubittiye getirdiğini belirterek sorunun aslında daha geçmişe dayandığını ve eski hükümetin halkı kötü yönettiğini öne sürmüştür. DP'nin iktidara gelirken bu kötü yönetimden faydalandığını ve teminat verdiğini belirterek bu teminata rağmen eski kötü yönetimin yavaş yavaş tekrar baş gösterdiğinden şikâyet etmiştir. Bütçe görüşmelerinin yapıldığı sırada İçişleri Bakanı Etem Menderes'e yönelik uyarılarda bulunduğunu fakat bunların dikkate alınmadığı iddiasında bulunmuştur.³⁸²

1955 yılında yapılan bütçe görüşmeleri sonrasında bazı milletvekillerinin konuşmalarının kopyasını Emniyet Müdürlüğüne istendiğini belirterek bu kürsüde yapılan konuşmalara böyle bir muamele yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. 20 Ekim tarihinde kendisinin Diyarbakır'a gittiğini ve kısa bir süre sonra Ethem Menderes'in askeri uçakla Diyarbakır'a geldiğine dikkat çekmiştir. Niyetinin kendisini takip etmek olduğunu arkadaşlarından öğrendiğini ve bu durumun böyle anlaşıldığını dile getirmiştir. Gelecekte iktidara gelmek isteyen arkadaşlarının da topluca tehdiye uğradığı yönünde bir iddiada bulunmuştur. Konuşmasına şu ifadelerle devam etmiştir:

“Dahiliye Vekilinin Diyarbakır'daki temasları üzerinde duracak değilim. Şüphesiz bir vekil olarak gönül arzu ederki, yalnız emniyet ve asayiş üzerinde, memleketin sükûn ve huzuru üzerinde tevakkuf etsinler Ama parti işlerine karışmasınlar; çünkü Halk Partisini tenkid ederken esas itibarıyla bu nokta üzerinde duruyorduk Onların vekillerine partizan ruhu taşıdıkları için hücum ediyorduk. Ama Demokrat Parti devrinde bunun olmaması şayanı temenni idi. Bunlar hepimiz için bir ıstıraptır.”

Konuşmasına devamla Ethem Bey'in seçim zamanında herhangi bir sorunu önlemek amacıyla Kulp ve Lice'ye gittiğini belirterek burada herhangi bir hadisenin

³⁸¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 8.Cilt,17.Birleşim,1.Oturum,21.12.1955,s.389.

³⁸²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 8.Cilt,18.Birleşim,1.Oturum,23.12.1955,s.401.

çıkma olasılığının olmadığını ve bölgeye bilerek gönderildiğini savunmuştur. Azizoglu ailesinin aleyhine bir hava yaratmak amacıyla Silvan bölgesinden bir heyet istendiği iddiasında bulunmuştur. Azizoglu ailesine yönelik bir suikast girişiminde olduğu sırada baskın yapan iki askerden birinin şehit olduğuna dikkat çekmiştir. Şehit edilen jandarmanın hesabını kime sorulacağı yönünde eleştirel bir tarzda konuşmuştur. Bu konuda derhal tedbir alınması gerektiğine vurgu yapmıştır.³⁸³

Ekinci bir başka konuşmasını 1956 malî yılı Genel Bütçe Kanunu münasebetiyle yapmıştır. Söz alarak iyiye iyi, kötüye kötü diyeceklerini izah etmiştir.³⁸⁴

Tasarının devamında tekrar söz alarak Samet Ağaoğlu'na hitaben beraber neler konuştuklarını ifşa edeceğini ve ona göre dikkatli konuşması gerektiğini savunmuştur.³⁸⁵

Ekinci, Millî Savunma Bakanlığı'nın 1956 yılı bütçesi münasebetiyle söz almıştır. Bütçe görüşmelerine başlamadan önce Teşkilatı Esasiye Kanununun ruhuna riayet edilmesi gerektiğini savunmuştur. Teşkilatı Esasiye hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

“Teşkilâtı Esasiye Kanununun 49 ncu maddesi (mezun ve her hangi bir sebeple mazur olan bir vekile İcra Vekilleri Heyeti âzasından bir diğeri muvakkaten niyabet eder; demektedir. Eski Mardin Mebusu Kemal Türkoğlu'nun bir tefsir talebi üzerine de Teşkilâtı Esasiye Encümeninin verdiği bir karar da şöyledir. (Vekâletin muvakkat bir zamana münhasır olup, bunun iki bakanlığın bir zat uhdesinde içtimai mahiyetini arz edecek şekilde uzatılmaması ve bu suretle inhilâl vukuunda zaruri bir zaman geçtikten sonra yenilerinin tâyinine hemen teşebbüs edilmesi) keyfiyeti de 49 ncu maddenin ruhuna uygun telâkki edilmiştir. Bu sarahate rağmen en mühim vekâletlerden biri olduğuna şüphe edilmeyen Millî Müdafaa Vekâletinin böyle uzun zaman niyabetle idare edilmesini asla caiz bulmuyoruz.”

Duruma işaret ettikten sonra kanuna aykırı hareket edilen noktanın sadece bundan ibaret olmadığına dikkat çekmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine rağmen henüz sulh ve huzura kavuşmadıklarına işaret etmiştir. Bu doğrultuda her an bir savaşa hazır oldukları yönünde millet adına konuşmuştur. Kore de ki başarı ve Atlantik Paketi'ne katılımı dikkate değer bir başarı olarak nitelendirmiştir. Uzun bir süreden beri milli savunma ihtiyaçları için dıştan turnaktan arttırarak birikim yaptıklarını dile getirmiştir. Amerika Birleşik Devleti'nin yardımlarının da inkâr

³⁸³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 8.Cilt,18.Birleşim,1.Oturum,23.12.1955,s.402-404.; BCA,30.1.0.0./68.429.12/21.05.1957.

³⁸⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,41.Birleşim,1.Oturum,22.02.1956,s.439.

³⁸⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,41.Birleşim,2.Oturum,22.02.1956,s.471.

edilemez olduğunu ifade etmiştir. Ordunun en son sistem ve modern silahlarla donatılmasının zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Türk askerinin içinde ve ruhunda bulunan vatan sevgisi ve büyük cesaretinin bu takviyelerle ulvi bir neticeye ulaşacağına vurgu yapmıştır.³⁸⁶

Tasarının devamında tekrar söz alarak HP'nin bütçe içeriği noktasında rakamın 2,5 milyar da tutulmasını istemesini bir iktisadi politika olarak açıklamıştır. Bütçe noktasında:

“Bütçe şeraitinin ademimüsaadesine iştirak ederim. Ama bununla beraber bir çare bulmak imkânları belki bulunabilir. Bugünkü şartlar karşısında mutlaka bu lâzımdır demek icabetseydi ben zaten bir takirle bunu isterdim. Bunu yapmadığıma göre sözlerim bir temenniden ve sıkıntıyı ifadeden ibarettir.”

İfadeleriyle konuşmasına son vermiştir.

Konuşmasına devamla üyesi olunan NATO hakkında hükümete yönelik bir temennisi olduğunu dile getirmiştir. NATO üyeliğinin ne türden bir üyelik olduğu hakkında bir açıklama yapılmasını istemiştir. Bu konuda bakanın herhangi bir cevap vermediğini ve mecliste bulunan birçok milletvekilinin de bu konu hakkında herhangi bir fikri olmadığını savunmuştur. Açıklama yapılmasını bir kez daha istemiştir.³⁸⁷

Ekinci bir başka konuşmasını İçişleri Bakanlığı'nın 1956 yılı bütçesi hakkında yapmıştır. İçişleri Bakanlığının son derece önem arz eden bir kurum olduğuna dikkat çekmiştir. Bakanlık üzerinde biraz fazla durulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Konu hakkında bakanlığın görevini şu şekilde açıklamıştır:

“Bilhassa eski devrin, suidaresi itibariyle vatandaşın çektiği ıstıraplar nazara alınarak o devrin israflarını başta tutarak üzerinde vazife takabbülülâzımgelen bir mesele olduğunda şüphe yoktur. Ancak memleketin, milletin huzur ve emniyetini sağlayan, aynı zamanda diğer bakanlıkların da mümessili olarak kalkınmayı ve netice itibariyle rahatlığı temin eden bir bakanlık olsa gerektir. Vazifesi bu olduğuna göre, hattâ fazla paraya tevakkuf etmediği halde bu bakanlığın matluba ve demokratik prensip ve sisteme tam uygun bir zihniyet içerisinde teşkil edilmesi fazla emek (fazla yorulmanın mahsulü dahi olmadan) ortaya koymak ve ona göre tanzim etmek imkânları var idi. Bir kere şunu arz etmek isterim. ki, eski devrin o kötülük diye tavsif ettiğimiz suidaresine karşı bugünkü idarede tam bir huzur berkemal midir ?”

Sözlerine devamla asıl değinmek istediği noktanın bazı idarecilerin görevlerini layıkıyla yerine getirmediği olmuştur. Genelleme yapmadığını demokrasinin gerektirdiği şekilde davranan idarecilerinde olduğunu özellikle

³⁸⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,43.Birleşim,3.Oturum,24.02.1956,s.660-662.

³⁸⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,43.Birleşim,3.Oturum,24.02.1956,s.672-674.

belirtmiştir. Demokratik unsurlar doğrultusunda hareket eden bu idarecilerinde sistemden şikâyetçi olduğunu belirterek insanların birçok hata yapabileceğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda iyi hareket edeni ödüllendirmek kötü davrananı da cezalandırıcı nitelikte tedbirler alınmasını savunmuştur.³⁸⁸

Konuşmasına devamla jandarma ve polisin durumuna da değinmiştir. Emniyet ve huzur için gerekli olan iki müessese olduğunu belirtmiştir. Dünya da bulunan polis teşkilatlarına bakıldığında bizim polis teşkilatının eksikleri olduğuna dikkat çekmiştir. Polislerin ehliyetlerinin, bilgilerinin hakikaten eşsiz olduğuna değinerek polislerin daha istekli çalışması için bazı tedbirlerin alınması gerekliliğinden bahsetmiştir. Jandarma konusunda ise bu şartlar altında jandarmadan istenilen verimin alınmasının mümkün olmadığına işaret etmiş ve bu işin mesleki bir teşekkül haline getirilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁸⁹

Usul hakkında söz alan Ekinci bu konuşmasında DP sözcüsünün konuşmasını yaparken HP sözcüsü Ekrem Alican'ın sözlerine müdahale ettiğini dile getirmiştir. Bu doğrultuda Ekrem Alican'a tekrar söz hakkı doğduğu düşüncesini öne sürmüştür. Kendisine söz verilmemesi durumunda HP'nin kürsüden uzaklaştırılmaya çalışıldığını düşüneceklerini vurgulamıştır.³⁹⁰

Ekinci bu dönemde ki bir başka konuşmasını Tarım ve Ziraat Bakanlığı, Devlet Üretme Çiftlikleri ve Orman Genel Müdürlüğü'nün 1956 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. Konuşmasında Ziraat Bakanı Esat Budakoğlu'na hitaben 30 uçağın hazır olup olmadığını sormuş ve devamında 30 uçağın yetmeyeceğini belirterek arttırılma imkânını sorgulamıştır.³⁹¹

Ekinci bu dönemde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1956 yılı bütçesi hakkında söz almış ve bu kanun hakkında kendi seçim bölgesine yönelik bir temennide bulunacağını belirterek sözlerine başlamıştır. 1950 senesinden itibaren Diyarbakır'da satılan vakıflardan elden edilen gelirin 480 bin lira civarında olduğunu ve bununda bankaya yatırıldığını belirtmiştir. Konuşmasının devamında şu ifadelere yer vermiştir:

³⁸⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,44.Birleşim,1.Oturum,25.02.1956,s.702.

³⁸⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,44.Birleşim,1.Oturum,25.02.1956,s.703-704.

³⁹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,46.Birleşim,2.Oturum,27.02.1956,s.958.

³⁹¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,46.Birleşim,3.Oturum,27.02.1956,s.1032-1033.

“Kanuna, göre akarı satılan yerlerde rantabl mülkler yapılması mümkün olursa harcamaların oralarda yapılmasını âmirdir. Vaziyet böyle olduğu halde 1950 den evvel bu para ile Üsküdar'da bir iş hanı yapılması kararlaştırıldı. Ben, 1950 den sonra bu mevzu üzerinde durdum. 1951 senesinde bugün Umum Müdür olan Orhan Beyi ki, o zaman vekildi ziyaret için yanma gittim, temennide bulundum. Not defterimde imzası vardır. 1951 senesinde bu paralarla burada bir iş hanı yapacağım demişti. İki sene geçtiği halde bu tahakkuk etmedi.1954 senesinde Bütçe Encümeninde Celâl Yardımcı arkadaşım orada hazır bulunuyorlardı. Vaziyeti tekrar müzakere ettik. Nihayet encümen 1954 senesinde Diyarbakır'da bir iş hanı yapacaklarını vadetmiş, hattâ yeri tesbit edilmişti, Camii Nebinin yerine yapılması gerekiyordu. Eğer bu cami yıkılmamışsa o takdirde dâhi başka bir yerde yapacaklarını vait etmişlerdi. ”

Bu temennisinin bütçe komisyonunda görüşülmesini rica etmiştir. Hazırlanan raporda bu konunun aynen belirtildiğini ifade etmiş ve Camii Nebi olmazsa başka bir bölgede gerçekleştirilmesinin kabul edildiğine dikkat çekmiştir. 1954 senesinde yapılmadığı halde 1955 yılında yapılacağını bildirilmesine rağmen yine 1956 yılının görüşüldüğünü belirterek bu yıl bu vaadin gerçekleştirilmesini istemiştir.³⁹²

Kanun tasarısı ve tekliflerinin sorulardan önce görüşülmesi hakkındaki önerge münasebetiyle söz alan Ekinci TBMM'nin gündeme her zaman hâkim olduğu iddiasında bulunmuştur. Mecliste soru müessesesi oluşturulduğunu ve milletvekillerinin akıllarındaki sorularını bu müesseseye danışarak sorabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca içtüzükte yer alan 52.Madde doğrultusunda bu sorulara en geç 2 oturum sonra cevap verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Bu doğrultuda her çarşamba soruları, Cuma ve Pazartesi günleri de kanun ve tasarıların görüşülebileceğini belirterek kanunun reddini talep etmiştir.³⁹³

Eski tutanaklar hakkında söz alan Ekinci bu olay karşısında kendisinin en az onlar kadar üzgün olduğunu ifade etmiştir. 2 noktada temennisi olduğunu dile getirmiştir. Birincisi meselede istenmeden yaşanan bir durumun olması ikincisini ise birçok arkadaşının kendisinin suçsuz olduğuna samimi bir şekilde inanmalarındır.

Çantasında bir silah çıktığını ve silahın varlığından haberdar olmadığını savunmuştur.³⁹⁴ Küçük yaşlardan beri tabanca taşıdığını ve hatta düşman sahibi olduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Ruhsatlı silahı olmasına rağmen içtüzükten dolayı meclise getirmediğini ifade etmiştir. Çantasında silah olduğunu bilse kendi sırasında çantasını bırakıp birkaç sıra öteye DP'li arkadaşlarıyla konuşmaya gitmeyeceğini yönünde kendisini savunmuştur. Ayrıca kötü bir niyet taşıdığı takdirde

³⁹²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt,47.Birleşim,3.Oturum,28.02.1956,s.1184-1185.

³⁹³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 11.Cilt,64.Birleşim,1.Oturum,16.05.1956,s.333.

³⁹⁴ Cumhuriyet, 7 Haziran 1956, s.5

silahın çantada kılıf içinde bulunmayacağını öne sürmüştür. Başkanlık divanının bu işi fazlasıyla ciddiye aldığını ve bunu bir adli mesele olacak şekilde ele almıştır. Bunun ciddiye alınmasının kendince bir mahsuru olmadığı belirterek soruşturma sonrasında bir yanlışlık olduğunun anlaşılmasıyla serbestçe konuşabileceğini bildirmiştir. Kendisinin böyle bir şey yapmayacağını arkadaşlarınca gayet net bir şekilde bilindiğini iddia etmiştir. Bu konuya istinaden:

“Muhlis Erdener arkadaşım benden iki sıra önde otururken konuştular. Bizzat sözlerini yakından işitmiş bir arkadaşınızım. Hakikaten Muhlis Bey arkadaşımın burada tavzih ettikleri gibi, son kelimeleri, «Diyorlar» demek suretiyle bu sözü söylediler. Bunu bizzat işiten bir arkadaşınız olarak hemen yerimden fırladım ve Halk Partili arkadaşlarımıza yanlış anlıyorsunuz. Yanlış anlıyorsunuz, bu adam küfretmedi dedim. Ve bu sözlerim bütün arkadaşlarım tarafından işitildi ki derhal sükunete avdet etti. Yine Muhlis Erdener arkadaşımızın üzüntülerine iştirak ederim, muhalif gazeteler eğer meseleyi tamamen tavzih, etmemişlerse iktidar gazeteleri de benim için çok acı sözler yazdılar, Zafer, Hakimiyet ve Medeniyet ve bugün tekrar Medeniyet gazeteleri bu mevzudan yalan olarak bahsettiler. Bunlar da beni çok müteessir etti.”³⁹⁵

ifadeleriyle konuşmasına son vermiştir.

Ekinci bir başka konuşmasını 32 vatandaşın öldürülmesinden dolayı eski İçişleri ve Millî Savunma Bakanı hakkında meclis soruşturması açılıp açılmamasına dair dilekçe komisyonu tutanağı hakkında yapmıştır.

Eskişehir eski Milletvekili merhum İsmail Hakkı Çevik'in 3 numaralı geçici dilekçe komisyonunun 15.3.1950 tarihli haftalık karar cetvelindeki 2123 sayılı kararın Genel Heyette görüşülmesine dair takrir ve dilekçe komisyonu tutanağı münasebetiyle görüş bildirmiştir. Ekinci bu meseleyi Doğu da sürekli işlenen yürek yakıcı olaylardan biri olarak nitelendirmiştir. 33 vatandaşın bu konuda tutuklanıp mahkemeye sevk edildiğini daha sonra suç unsuru bulunmadığı için takipsizlik kararı alındığını belirtmiştir. Bu durumu gören 3. Ordu Komutanı Mustafa Muğlalı'nın bu kişileri gözaltına aldığını hatırlatmıştır. Bu vatandaşların ölümü ile ilgili olarak ise “kaçtıkları için vuruldular” tarzında bir durumun ortaya atıldığını dile getirmiştir. Mecliste türlü mücadeleler sonrasında Muğlalı'nın suçu tek başına üstlenerek ceza aldığını ve daha sonrasında cezai ehliyeti olmadığı gerekçesiyle serbest bırakıldığını aktarmıştır.

Konuşmasına devamla kaçan şüphelilerin ihmalden kaçtıklarını ve yaşananların yine bir ihmalden kaynaklandığını belirterek konunun üstünü kapatmaya çalıştıklarını savunmuştur. Bu meselenin tarihe bir facia olarak

³⁹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 12.Cilt,74.Birleşim,1.Oturum,08.06.1956,s.240-241.

gececeğini ve bu suçu işleyenlerin tekrar yargılanması gerektiğini belirtmiştir. Konuşmasına devamla başka bir olaydan şu şekilde bahsetmiştir:

“Bir silsileden bahsettim. Bu silsilenin içinde 103 vatandaşın katli hâdisesi de mevcuttur. Bu da yakın bir zamanda her halde Meclise gelecektir. Ve bu mesele için de huzurunuzda tafsilât vereceğim. Binaenaleyh, bu mesele, bir ihmal suçudur, diye örtbas cihetine gitmek doğru olamaz. Suçluların yeniden araştırılması lâzımdır. Ortada müruru zaman diye bir mesele de asla yoktur. Bu gibi hâdiselerde müruru zaman müddeti 20 senedir. 103 vatandaşın meselesi de vardır, arz ettim, eğer o hâdise 1957 de Meclise getirilmiş olsaydı müruru zaman mevzuu bahsolabilirdi. Halbuki bu mesele 1943 te olmuştur. Aradan ancak 13 sene geçmiştir. Bu bakımdan müruru zaman yoktur. Bu mesele üzerinde işlemek lâzımdır, arkadaşlar. Çünkü, bu Şarklıların büyük derdi ve ıstırabıdır, hepinizden bilhassa rica ederim.”³⁹⁶

Ekinci bir başka konuşmasını 1937 yılında Mardin-Diyarbakır arasında öldürülen vatandaşlar dolayısıyla oluşturulan beş kişilik komisyonun mesaisi hakkında TBMM Başkanlığı tarafından oluşturulan soru münasebetiyle yapmıştır. Meselenin 1950 senesinde geçtiğini ve soruşturmalar sonrasında 1953 yılında huzura getirildiğini fakat bir sonuç alınmadığını şimdi 1956 yılında tekrar meclise geldiğini dile getirmiştir. Basit meselelerin çözümü için bile meclisin geceli gündüzlü çalıştığını fakat bu derece önemli bir adalet davasının geciktirilmesinin doğru olmadığını savunmuş ve biran önce çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Meseleyi tekrar gündeme getirmesindeki amacın muhalefet partisine yüklenmek olmadığını izah etmiştir. Her devrede işlenen suçların cezalandırılmasını savunarak bunun meclisin vazgeçilmez bir prensibi olarak kabul edilmesini savunarak konuşmasına son vermiştir.³⁹⁷

Ekinci, Siirt’te yapılan Belediye seçimlerinin neden iptal edildiğine ve Belediye Başkanının ihraç edilmesinde neyin etkili olduğuna yönelik sorusu münasebetiyle söz almıştır. Bu konunun basit görünen bir olay olmasına rağmen son derece önem arz ettiğine dikkat çekmiştir. Siirt Belediye seçimlerinin 1946 yılından bu yana bağımsızlar tarafından kazanıldığına vurgu yapmıştır. 1955 senesinde bu seçimi Lütfi Kayra ve ekibinin kazandığını belirterek konuşmasını şu ifadelerle sürdürmüştür:

“Meclisin ilk toplantısı sırasında azalardan biri hangi arkadaş, hangi partiye mensuptur, bu anlaşılın, diye bir takrir vermiş. Müzakereler sırasında reis siyasetle iştiğal addedilir diye bunun reddedilmesini istemiş ve takririn okunmamasını talep etmiştir. Birkaç arkadaş takririn okunmasını istemişler ve - Sayın Vekilin beyan ettikleri gibi - takrir okunmuştur. Mesele gündeme alınmamış ve müzakere mevzuu olmamış

³⁹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 13.Cilt,91.Birleşim,1.Oturum,15.08.1956,s.392-393.

³⁹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 14.Cilt,5.Birleşim,1.Oturum,19.11.1956,s.84.;bknz.Ek.A.11.

vekâlete aksettirilmiş ve müzakere mevzuu olmuş ve 8nci ayda reise işten el çektirilmiştir. Şimdi Vekil Beyefendi, «işten el çektirilmesi sebebi başkadır» dediyse de,» asıl mesele siyasetle iştigalden ibarettir. Çünkü işten el çektirilen belediye reisidir. Mütaakiben de her hangi bir muameleye mâruz kalmamıştır. Hakkında lüzumu muhakeme veya men'i muhakeme kararı verilmemiş. .O evrak da Şûrayı Devlete intikal ettirilmemiştir, işten el çektirmeden 20 gün sonra İcra Vekilleri Heyeti kararıyla belediye meclisi feshedilmiştir.”

Konuşmasına devamla bunun gibi birçok hadise olduğuna değinmiştir Diyarbakır Belediye Meclisinin de Bakanlar Kurulu kararıyla bozulduğuna işaret ederek benzer bir olayın Malatya da yaşandığını dile getirmiştir. İçişleri Bakanlığının bu olayın seçim kanunu ile alakalı bir durum olduğunu açıkladığını dile getirmiştir. Bu doğrultuda yapılan son seçimlere bağımsızların katılmadığı sadece DP'nin katıldığını ifade etmiştir. Burdur da aynı hadisenin de yaşanması ülke genelinde bir huzursuzluk ortamının oluşturduğu savunmuştur. Kendilerinin bu huzursuzlukların giderilmesi için mücadele verdiklerine yönelik sözleriyle konuşmasını bitirmiştir.³⁹⁸

Diyarbakır iline ayrılan kömür miktarı hakkındaki soru münasebetiyle de söz alan Ekinci bu konuşmasında İşletme Bakanının birkaç noktayı belirsiz bıraktığı için söz aldığını belirtmiştir. Bakanın dağıtım işleriyle alakalı soruların muhatabının kendileri değil vali olduğunu belirtmesi üzerine Ekinci kendilerinin milletvekili olması nedeniyle sorularını ancak milletvekillerine sorabileceklerini dile getirmiştir. Bakandan beklenilenin valiyle görüşüp bu soruyu cevaplandırması olduğuydu fakat bunu yapmayıp aynı zamanda alaycı tarzda konuşmasının hoş olmadığını ve kendisine yakışmadığını belirtmiştir.

Diyarbakır halkının kömürsüz bırakılmayacağını yolundaki ifadesine teşekkür ederek bölgedeki talep noktasında bakanın elindeki bilgilerde yanlışlık olduğunu iddia etmiştir. Bölgedeki taleplerin daha fazla olduğunu belirterek ev başına yaklaşık yarım tonluk bir kömür ayrıldığını dile getirmiştir. Sorunun verildiği zamanlarda Diyarbakır bölgesinde hava şartlarının son derece elverişsiz olduğunu fakat bugünlerde havaların ısındığını da sözlerine eklemiştir.

Diyarbakır bölgesinde kömürün büyük bir ihtiyaç maddesi olduğunu belirtmiş ve 800 talebin cevapsız kaldığını belirterek bölge için ayrılan kömürün yetersiz

³⁹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 14.Cilt,9.Birleşim,1.Oturum,28.11.1956,s.166-167.

olduğunu ifade etmiştir. Bahara doğru daha da artan soğuklar öncesinde Diyarbakır'ın bu durumunun bir kez daha görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁹⁹

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü 1957 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Ekinci bütün bir yurdu ilgilendiren tapu ve kadastro işlerine uygun bir şekilde özen gösterilseydi bu gün bu sorunların yaşanmayacağını belirtmiştir. Sorun teşkil eden noktalardan bir tanesinin eleman olduğunu ifade etmiştir. Uygulama noktasında bu elemanların orta derecede eğitim aldıktan sonra 9 aylık bir kurs sonrasında görev aldıklarını ve bu halleriyle yeterli olmadıklarını öne sürmüştür. Ayrıca kendilerini bu mesleğe vermeleri noktasında gerekli maddi ve manevi imkânlarında sağlanmadığı yönünde vurgu yapmıştır. Son derece ağır şartlarda çalışan bu kişilere emeklerinin karşılığını tamamıyla vermek gerektiğini ifade etmiş ve konuşmasına şu ifadelerle devam etmiştir:

“Halbuki menşeleri dolayısıyla küçük maaş kadrolarına sahibolan bu elemanlar, teknisiyen, kontrol ve müdürleri de dâhil, 7 lira gibi günün iktisadi şartları muvacehesinde çok cüzi bir kıymet ifade eden yevmiyeler mukabili mühim hizmete sürülmeleri gayriâdilâne olduğu kadar hatalı bir yoldur. Bahusus yevmiyelerin sadece araziye çıkılan günlere münhasır olması ve büro işlerini tedvire memur elemanların bu imkândan mahrum bulunmaları ayrı bir haksızlık mevzuudur. Buna mümasil ve muadil bir hizmet ifa eden tapulama komisyonları elemanlarının bareme tâbi olmaları ve yevmiyelerinin maaşlarına göre müstemirren verildiği göz önünde bulundurulursa, kadastro teşkilâtının mâruz bulunduğu bu alâkasızlık, mevzuun ehemmiyetinin Hükümetçe takdir edilmediğini gösterir. Bunun neticesidir ki; kadastro çalışmaları ve elemanları bir kifayetsizlik içinde bocalamakta ve kadrolarda da münhalât vücuda gelmektedir. Bu gidiş ve bu tempo ile, meselenin 40 - 50 seneden önce hallinin mümkün olamayacağını göstermek suretiyle esefe şayan bir manzara arz etmektedir. ”

Bu mesleki elemanlar dışında dikkat edilmesi gereken bir başka noktanın da teşkilatın modern cihaz ve aletlerle donatılması gerekliliği olduğunu vurgulayarak eski usul çalışma metotlarının terk edilmesi gerektiğini buyurmuştur. Aynı zamanda tapu ve kadastro işlerinde bilgi sahibi hukuk elemanlarının da bu teşkilata alınması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁰

Ekinci bu dönemdeki son konuşmasını Tarım ve Ziraat Bakanlığı, Devlet Üretim Çiftlikleri, Orman Genel Müdürlüğü 1957 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmış ve konuşması şu şekildedir:

“Zirai gelirlerin mukayesesini yapacak olursak 1950 senesinde nüfus basma isabet eden miktar 284 liradır. 1955 te ise 328 liradır. Beher çiftçiye isabet eden miktar beş

³⁹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 15.Cilt,11.Birleşim,1.Oturum,03.12.1956,s.8-9.;Cumhuriyet, 23 Kasım 1956, s.3.

⁴⁰⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,45.Birleşim,2.Oturum,24.02.1957,s.674-675.

sene zarfındaki fark 42 liradır. Köylü faiz altında ezilmektedir, borçludur. Yükselmiş bir hayat standardı yoktur. Bunu böylece edebiyat yapmaktansa, halkı aldatmaktansa hakikaten fiiliyat yaparak, bunun üzerinde eğilerek 18 milyon nüfusu ihtiva eden köylümüzün hayat standardını ciddî olarak yükseltmek yoluna girmek lüzumunu unutmuyalım.”⁴⁰¹

İfadeleriyle konuşmasına son vermiştir

G. Nazım Önen'in Biyografisi

Meclis kayıtlarında "Nazım ÖNEN", nüfus kaydında "Seyfullah Nazım ÖNEN" olarak geçmektedir.⁴⁰²

1887 yılında Diyarbakır'ın Camiikebir Mahallesinde doğmuştur. Babası Seyfullah Efendi, annesi Ayşe Hanımdır. Ahmet Derviş- Hasibe çiftinin kızı Nefise Hanımla evlenmiş bu evlilikten 4 çocuğu olmuştur. Tarım ve çiftçilik ile uğraşmıştır. Siyasi hayata yerel olarak atılan önen ilk olarak Diyarbakır il genel ve belediye meclisleri üyeliğinde bulunmuş ardından iki dönem (1925-1928 ve 1.4.1939 - 13.3.1944) Diyarbakır Belediye Başkanlığı görevini yerine getirmiştir.⁴⁰³ Nazım Önen belediye başkanlığı görevini yürüttüğü sırada şehrin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve şehir için büyük sorun teşkil eden kanalizasyon, içme suyu ve aydınlatma işlerine çözüm üretmiştir.⁴⁰⁴ Şeref Uluğ'un milletvekili seçilmesi üzerine belediye meclisince alınan kararla Nazım Önen belediye başkanlığın getirilmiştir.⁴⁰⁵

Siyaset hayatına 1946 yılında Diyarbakır DP İl İdare Kurulu Başkanlığı göreviyle devam eden Önen bir dönem DP İl Başkanlığı yapmıştır. DP İl Başkanlığı görevini yürüttüğü sırada DP'nin Diyarbakır'da 20 binden fazla halkın katılımıyla gerçekleştirdiği miting sonrasında halkın isteklerini kapsayan bir mektubu İsmet İnönü'ye göndermiştir.⁴⁰⁶

⁴⁰¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,48.Birleşim,2.Oturum,27.02.1957,s.1034-1036.

⁴⁰²Meclis kayıtlarında Nazım Önen olarak geçmiştir fakat Kazım Öztürk Nazım isminin yanında bir başka isminin de Seyfullah olduğunu belirtmiştir. Bkz. ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.317.

⁴⁰³TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.557.; ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.317.;

⁴⁰⁴ŞAVKILI, Cengiz, MAVİŞ, Meral, IX. Dönem Diyarbakır Milletvekili Nazım Önen ve Meclisteki Faaliyetleri, *IV. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi*, Antalya 2018, s.108.

⁴⁰⁵BCA,30.11.1./130.13.13.7/18.09.1939.; Resmi Gazete,14 Aralık 1942, Sayı: 5282.

⁴⁰⁶BCA,030.01.0.0./40.241.10.2./03.07.1948.bknz. Ek A.7.

İl Başkanlığı sonrasında IX. Dönem seçimlerine katıldı. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye gelen Önen'in seçim tutanağı 5 Haziran tarihinde onaylanmıştır.⁴⁰⁷ Bu dönemde İçişleri Komisyonunda çalışmış olup Meclis çalışmaları bu dönemle sınırlı kalmıştır. DP de bulunduktan bir süre sonra istifa ederek yeni kurulan Millet Partisi'ne geçiş yapmış ve MP'nin Diyarbakır'a yaptığı ziyaret sırasında bu partiye katıldığını halka duyurmuştur.⁴⁰⁸ MP'nin Diyarbakır'da gerçekleştirdiği mitinge katılarak halka hitaben konuşmalar gerçekleştirdi.⁴⁰⁹ Bu süre zarfında görev yapan İçişleri Bakanı Rukneddin Nasuhioğlu'na yönelik gazetelere verdiği beyanatiyla tepki almıştır ki bu beyanatında Nasuhioğlu'nun Samsun valisi olarak görev yaptığı yıllarda gerçekleştirilen 1946 seçimlerinde hile yaptığını öne sürmüştür.⁴¹⁰

14 Ocak 1967 tarihinde vefat etmiş ve Diyarbakır Mezarlığında toprağa verilmiştir.⁴¹¹

1.Nazım Önen'in Meclis Faaliyetleri

Nazım önen mecliste bulunduğu süre zarfında 4 kere söz almış, 2 önerge sunmuş ve 3 kez sorulara cevap vermiştir.

Önen ilk olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerin de okuma-yazma zorunluluğu taşıyan kaç çocuk bulunduğu ve bu bölgelerdeki ilkokul sayısına dair olan sorusu münasebetiyle söz almıştır. Milli Eğitim Bakanlığına yönelik bu sorusu dönemin bakanı Tevfik İleri tarafından şu şekilde cevaplandırılmıştır:

“ Muhterem arkadaşlar, son 1950 yılında yapılan sayıma göre Doğu ve Güney - Doğu'da bulunan 18 ilimizin şehir ve kasabalarında 87.645, köylerinde 400.218 okuma çağında çocuk vardır. Bu çocuklardan şehir ve kasabalarda 87.645 e mukabil 50.399 u, köylerde 400.218'e mukabil 167.296'sı okutulmaktadır. Bu duruma göre şehir ve kasabalarda 37.246, köylerde 232.922 çocuk okuldan mahrumdur. Bu 18 ilin şehir ve kasabalarında 223, köylerinde 1891'i öğretenli ve 1023 eğitimli olmak üzere 2914

⁴⁰⁷TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1651.

⁴⁰⁸ Diyarbakır Gazetesi, 21 Mart 1952, S.3641, s.1

⁴⁰⁹ Diyarbakır Gazetesi, 22 Mart 1952, S.3642, s.1

⁴¹⁰ Cumhuriyet, 25 Ağustos 1950, s.3.

⁴¹¹ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.318.

okul vardır. Tahsil dışında kalan çocukların okula kavuşturulabilmesi için bu 18 ilin şehir ve kasabalarında 118 okula, nüfusları 250 den yukarı olan köyler için 2041 okula ve nüfusları 250 den az olan ve ortalama üç köy için bir bölge okulu hesabıyla 1582 okula, yani köyler için 3613 köy okuluna ihtiyaç vardır. Eğer teklif etmiş olduğumuz bütçede derpiş edilen ödenek Yüksek Meclisçe temin edilecek olursa, önümüzdeki yıl bilhassa Doğu bölgesinde 300 e yakın okul yapmak imkânını bulacağımızı arz ederim.”⁴¹²

Tevfik İleri tarafından verilen bu cevaba karşılık söz alan Nazım Önen, cevaplandırılan bu sorunun yanı sıra daha önce meclise sunduğu yol sorusunun da cevaplandırılması sonrasında konuşacağını bildirmiştir. Bunun üzerine başkan farklı bakanlıklar olduğu için konuşmanın ayrı zamanlarda yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Önen bakana teşekkür ederek eleştiri amacıyla değil bu soruyu temenni amacıyla sorduğunu ifade etmiştir. Önen sözlerine başlarken Doğu-Batı ayırımına değinmiştir. Temennilerinin zaten uzun yıllarca boyunca göz ardı edilmiş olan Doğu bölgesinin artık ayırma tabii tutulmaması olmuştur. Türk vatandaşlığı camiası içerisinde Türk vatandaşlarının ayrılık kabul etmez olduğunu savunmuştur.

Eğitim konusuna gelince bu noktada Doğu bölgesinin geride bırakıldığına değinmiş ve Menderes hükümetinden beklenenin buna son verilmesi yani ayırımı ortadan kaldırması olduğunu belirtmiştir. Bu durum üzerine Milli Eğitim Bakanı tekrar söz alarak ayırım yapıldığından bahsetmenin yanlış olduğunu belirterek devamında bölgenin uzun süre boyunca ihmal edildiğini kabul etmiştir. Geri kalmışlığı Doğu-Batı meselesine dayandırmamıştır ki buna örnek olarak Ordu ilini vermiştir. Ordu'nun birçok Doğu bölgesinden eğitim açısından daha geride olduğunu ifade etmiştir. Temel ayırımın ihmal edilmiş ve edilmemiş diye yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Önen konunun ehemmiyetinden dolayı sorusunu yazılı olarak verdiğini belirterek sayın bakanın kendi yazısını okumadığını iddia etmiştir. Yazısının okunması halinde hiçbir zaman Doğu-Batı ayırımından bahsetmediğini anlayacağını dile getirmiştir. Temel amacının bu vatanın çocuğu olarak birliği sağlamak olduğu yönünde görüşünü bildirmiştir.

Temel amacının ayırım yapılmadan geri kalmış yıllarca ihmal edilmiş bölgelerin ele alınıp biran önce düzeltilmesi olduğunu belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴¹³

⁴¹²TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 3.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,04.12.1950,s.36.

⁴¹³TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem 3.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,04.12.1950,s.36-37.

Doğu ve Güney bölgelerimizde bulunan ilçe adedine ve bunlardan kaçının şose ve köprülerle il merkezlerine bağlanmış olduğuna dair sorusu bu kez Bayındırlık Bakan Vekili ve Çalışma Bakanı Hasan Polatkan:

“Diyarbakır Milletvekili Bay Nâzım Önen'in sorularına cevap arz ederken yurdumuzu, Doğu, Güney - Doğu, Batı şeklinde parçalara ayıran siyasi bir zihniyetin bu memleket için ancak ve ancak zararlı neticeler doğuracağına ve bu vatanın bir bütün olduğuna kısaca işaret etmeyi zaruri saymaktayız. Soruda, Doğu ye Güney - Doğu olarak işaret edilen coğrafya parçasının hudutları içinde hangi illerin dâhil edilebileceğini sarih olarak tesbit etmek güç olmakla beraber biz, bu mevzuda Kars, Çoruh, Rize, Erzurum, Ağrı, Van, Bingöl, Tunceli, Elâzığ, Muş, Hakkâri, Bitlis, Siird, Diyarbakır, Urfa, Mardin, illerini bu hudutlar içinde mütalâa ederek cevabımızı arz ediyoruz:

1. Yukarda «sayılan 16 ilde, merkez ilçeler hariç olmak üzere 99 ilce mevcuttur.
2. Bu ilçelerden 3 ü, fevkalâde haller haricinde, her mevsimde motorlu vasıtaların işlemesine müsait yollarla il merkezlerine bağlı bulunmaktadır
3. 49 ilçenin yolları ancak Yaz mevsiminde, kurak aylarda geçit verebilecek vaziyette olup yağışlı, çamurlu ve karlı mevsimlerde motorlu vasıtalara geçit verilmeyecek durumdadır.
4. 13 ilçenin yolları ise, Yaz mevsimlerinde dahi motorlu vasıtaların işliyebileceği vaziyette değildir. Mâruzâtım bundan ibarettir.”

İfadeleriyle yöneltile soruları cevaplandırmıştır

Hasan Polatkan'ın cevabı üzerine önen, ayın 4 ünde verdiği eğitim sorusuyla da belirttiği gibi tekrar Doğu - Batı meselesi üzerine yönelmiştir. Sınıflandırmayı yaparken sanılanın aksine herhangi bir siyasi amaç gütmeyeceğini izah etmiştir. Memleketin çizilen sınırlarını belirlemek için bu tabirleri kullandığını bir kez daha ifade etmiştir.

Tarihinde şahit olduğu gibi doğu dolaylarında herhangi bir hadise yaşandığında Batı ile el ele vererek bu durumu çözmeye çalıştıklarını hatırlatmıştır. Soru sınırlarında konuşması yönünde uyarılar alınca son bir kez daha meclise yönelik Batı ve Doğu ayrımı yapanların zalim olduğunu bu ülkenin bir bütün olduğu yönündeki düşüncesini dile getirmiştir. Maliye Bakanlığına teşekkür ederek 99 ilçeden 37 tanesinin yolunun yapıldığına değinerek geri kalan kısımlarında derhal hükümet tarafından düzeltilmesini rica ederek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴¹⁴

Nazım Önen bir başka konuşmasını bâzı mücevherat, altın ve kıymetli eşyanın hangi tarihlerde ve ne gibi bir karar doğrultusunda Topkapı Sarayından Ankara'ya nakledildiğine dair yapmıştır. Vasıf, cins, miktar ve kıymetlerinin evvelce

⁴¹⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 3.Cilt,16.Birleşim,1.Oturum,08.12.1950,s.110-111.

ayrı ayrı tespit edilip edilmediğine ve bu emanetler arasında büyük kıymeti haiz eşyanın bulunup bulunmadığı yönünde açıklama istemiştir. Bunun yanı sıra zarar görenler varsa, sebebiyet verenler hakkında ne gibi bir işlem yapıldığına ve üç anahtarlı olduğu söylenen kasanın açılıp açılmadığına dair sorusu münasebetiyle konuşmasını yapmıştır. Maliye Bakanlığının yöneltilen soru karşısında henüz gerekli çalışmaların tamamlanmadığını bu nedenle cevabın ileri bir tarihe ertelenmesi ricası üzerine kürsüye gelen önen amacının bakanlığı eleştirmek olmadığını sadece temennide bulunma niyetini taşıdığını dile getirmiştir. Halkın bu nokta üzerine dikkat kesildiğini ve bakanın ertelenen günde bu konuya açıklık getirmesi ricasında bulunmuştur.

Bakan bu konu hakkında 1927 yılından itibaren Maliye Bakanı görevi üstlenmiş kişilere mektuplar yazdığını ve birçoğundan hala cevap gelmediğini; bu mektuplarda döneminizde size böyle bir anahtar teslim edildi mi sorusuna muhatap bırakıldıklarını dile getirmiştir. Bu konu hakkında geçici bilgi vermek yerine tafsilatlı bilgi vermek amacıyla görüşmenin sonraya bırakılması nedenini açıklamıştır. Temennisinin ise kasanın uzmanlar tarafından biran önce açılması ve halkın kafasında ki karışıklığın giderilmesi olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁵

Diyarbakır iline bağlı Eğil İlçesinin Dicle şeklinde ve bu ilçeye bağlı Dicle Bucağı adının da Eğil olarak değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Önen'in konuşması şu şekildedir:

“Muhterem arkadaşlar, tasarı tetkik buyurulursa bu civarda Dicle Köyü adıyla bir köye raslamıyacağımıza eminim. Bunu yüksek huzurunuzda tekrar ediyorum ve diyorum ki, eğer ki, Dicle'nin geçidinde rastlanan köy, bucak veya ilce adlarının değiştirilmesi kabul ediliyorsa bu prensibi topyekûn ele almak ve tetkik edilmek icab eder. Bu şekilde yapıldığı halde hasren ve tahsisan yüz yıllarca, bir kahraman Türk'ün adını alan bu ilçenin adının değiştirilmesiyle orada bulunan 30 bin vatandaşımızın müteessir edilmesi doğru değildir. Çok rica ediyorum, asırlardan beri bu adı taşıyan bu kasaba ahalisini bu şereften mahrum bırakmıyalım. Takdir yüksek heyetinizindir.”⁴¹⁶

Önen'in vermiş olduğu ilk önergesi “Belediyeler Kanununun 71, 77, 91, 92 ve 125. Maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair ” yazılı önerge'dir. Hükümetçe hazırlanan kanun tasarısını tatmin edici bulunduğu

⁴¹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 7.Cilt,82.Birleşim,1.Oturum,28.05.1951,s.475-476.

⁴¹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 11.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,07.12.1951,s.77.

için İçişleri Komisyonunca incelenen kanun teklifinin geri verilmesini istemiş ve teklif geri verilmiştir.⁴¹⁷

06.02.1953 tarihli Ulus Gazetesinde «Tuhaf bir teklif» başlığı altında basılan ve insanları şüpheye düşürecek mahiyetteki yazı hakkında ne düşünüldüğüne dair Başvekâlette yazılı soru önergesi vermiştir.⁴¹⁸ Yazılı önergeye cevap verilmemesi üzerine bu kez Nâzım Önen, gündeme alınan sözlü soruların taliki ve yazılı soruların da cevaplandırılmaması sebebiyle Meclisin murakabe (denetim) vazifesini ne şekilde kullanabileceğine dair yazılı sorusu, TBMM reisliğine gönderilmiştir.⁴¹⁹ TBMM arşiv kayıtlarında bu sayfaya rastlanılmadı. Bu konunun devamıyla ilgili olarak Nazım Bey için yasama dokunulmazlığının kaldırılması için savcılık tarafından meclise başvurulduğuna rastlanmıştır.⁴²⁰

Nazım Önen'in ikinci önergesi ise "6.11.1953 tarihli Ulus Gazetesinde «Tuhaf bir teklif» başlığı altında basılan insanları şüpheye düşürecek mahiyetteki yazı hakkında ne düşünüldüğüne dair Başvekilden yazılı soru önergesinin geri verilmesi hakkında" olmuştur. Bu önerge de şunlar yazmaktadır:

Yüksek Başkanlığımıza sunmuş olduğum, çeşitli tarihlerle de tenkid ettiğim 7 . II. 1953 tarihli yazılı soru önergemın bugüne kadar cevabını almaya muvaffak olamadım. Reisvekillerinden Kayseri Mebusu Sayın Fikri Apaydın'ın 11 .XI . 1953 tarihli Tutanak Dergisine geçirilmiş olan cevabi yazısını da 24 .IX . 1953 tarihli yazılı soruma, mefhum ve muhtevası itibariyle cevap teşkil etmeyecek mahiyette buldum. Sene başında verilmiş olan bir yazılı soru önergesinin sene sonuna kadar cevabının verilmemesinin hakiki sebebini açıklamaksızın (gerek yazılı ve gerekse sözlü sorular hakkında İçtüzük hükümleri dairesinde muamele yapıldığından) bahis edilmesinin Teşkilâtı Esasiye Kanununun 22 nci, İçtüzüğün 153 ncü maddelerine tamamen aykırı olduğunu izaha bile lüzum görmüyorum, teşri tarihinde emsaline nadiren rastlanacak olan bu hallere son verilmesini bilhassa rica eder, bahis mevzu olan önergenin bana iade Duyurulmasını temenni eylerim. Saygılarımla."⁴²¹

Bu olay kapsamında yargılanan Nazım Önen'in dokunulmazlığının kaldırılması için meclise başvuru yapılmıştır.⁴²² Bu kapsamda bizzat Nazım Önen meclis başkanı Refik Koraltan'la görüşerek dokunulmazlık meselesinin neden

⁴¹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 10.Cilt,5.Birleşim,1.Oturum,16.11.1951,s.109-110.

⁴¹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 20.Cilt,42.Birleşim,1.Oturum,12.02.1953,s.243.

⁴¹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 25.Cilt,2.Birleşim,1.Oturum,09.11.1953,s.29.

⁴²⁰ Milliyet, 16 Aralık 1950, s.5.

⁴²¹TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 26.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,07.12.1953,s.49-50.

⁴²²Milliyet,16 Aralık 1950, s.5.

görüülmediğini sorarak bu durumun ellerinde bir koz şeklinde kullanılmasına müsaade etmeyeceğini dile getirmiştir.⁴²³

Nâzım Önen, Doğu ve Güney-Doğu'da bulunan 18 vilâyetin hangi kasabada ve köylerinde kaçar okul yapıldığına ve bu okullara ne miktar para sarf edildiğine dair Bayındırlık Vekâletine yazılı soru önergesi vermiştir.⁴²⁴ Cevap olarak dönemin Milli Eğitim Vekili Rıfıkı Salim Burçak istenilen malumatın ayrıntılı olarak tablolarla sunulduğunu belirtmiştir.⁴²⁵

1946 seçimlerinin sancılı geçmesi sonucunda 1946-1950 yılları arası muhalefetin sürekli iktidarı (CHP) eleştirmesi neticesinde 1950 seçimleri tam demokratik bir ortamda yapılmıştır. İktidar el değiştirmiş ve 1950-1954 yılları arası Türkiye siyasi tartışma ve hükümeti denetleme konusunda epey yol kat etmiştir. Ancak o günkü seçim sisteminden dolayı DP iktidarı aldığı oy oranından daha çok milletvekili çıkarmış olması hükümetin denetimini de zaafa uğratmıştır. Bununla birlikte parlamento da milletvekilleri özgür iradelerini kullanarak bildikleri doğruları söylemişlerdir. Hükümeti eleştirme ve bazı noktalarda muhalefet kanadını ön plana çıkarma gayretine girişmişlerdir. Dönem kapsamında Diyarbakır ilinden seçilen milletvekillerinin gayet aktif bir şekilde meclis çalışmalarına katıldıkları gözlemlenmiştir. Bu kapsamda şunu da belirtmek isteriz IX. Dönem milletvekili olarak seçilen şahısların bir kısmı X. Dönemde de seçilmiştir. Durum böyle olunca IX. Ve X. Dönemlerde seçilmiş milletvekilleri bir başlık altında ele alınmıştır.

⁴²³ Cumhuriyet, 28 Mart 1951,s.3.

⁴²⁴TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 25.Cilt,2.Birleşim,1.Oturum,09.11.1953,s.29.

⁴²⁵TBMM, Tutanak Dergisi, IX. Dönem, 25.Cilt,6.Birleşim,1.Oturum,18.11.1953,s.331-336.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE 1954 SEÇİMLERİ

I. Türkiye 1954 Milletvekilleri Genel Seçimleri

1954 seçimleri öncesinde DP'nin uygulamış olduğu halka yakınlaşma programı istenilen sonuçları vermiş böylece meclis ve halk barışık hale gelmiştir. Tek partili seçim döneminde köylünün küçük görülmesi yönündeki davranışlar böylece son bulmuş ve bu durum seçmeni fazlasıyla memnun etmiştir. Ekonomik anlamda halkın daha refah bir seviyeye yükselmesi yönetimden memnun olduğunun işaretleriyken CHP ise tek parti dönemindeki kötü hatıralarını silmek adına herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Seçim kampanyasını sürdürdüğü sırada artık kırsal kesimlere inmeye başlayan İnönü yaptığı konuşmalarda iktidar partisini ağır bir şekilde eleştirmiştir. DP tarafından bu eleştirilere yine ağır bir dille karşılık verilmesiyle Türkiye yine net bir ayırım noktasına gelmiştir.⁴²⁶ Bunun yanı sıra köy oyları üzerinde herhangi bir tereddüt yaşamayan DP bunu traktör sayısının artması, tarımsal kredi gibi birtakım faaliyetlerinin geri dönüşü olarak hesaplamaktaydı.⁴²⁷

DP'nin 11 Şubat 1954 tarihinde gerçekleştirdiği kongresinde genel seçimlerin 2 Mayıs tarihinde yapılmasına yönelik karar alınmış bu karar daha sonra TBMM'nin 12 Mart toplantısında oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu süreçte DP'nin gücünü kırabilmek adına CHP ve yeni kulan Cumhuriyetçi Millet Partisi⁴²⁸,nde güçlerini birleştirmeye yönelik görüşmeler sürdürülürken her iki partinin tabanı tarafından reddedilmesi ve kontenjan sorunundan dolayı anlaşma sağlanamamış böylece seçime

⁴²⁶ ÇAVDAR, Türkiye'nin Demokrasi, s.47.

⁴²⁷ YILDIRIM, *Demokrat Parti İktidarı...*, s.172.

⁴²⁸ Millet Partisi'nin özellikle din anlayışı ve çalışmaları hükümet tarafından anayasaya aykırı bulunmuş ve bu parti kapatılmıştır. Partinin kapatılmasından kısa bir süre sonra gericileri parti dışına çıkardığını belirten Osman Bölükbaşı tarafından Cumhuriyetçi Millet Partisi adı altında yeniden kurulmuştur. bkz: KARPAT, Türk Demokrasi, s.510.

ayrı ayrı girmişleridir.⁴²⁹ Bir süre önce dini siyasete alet ettiği düşüncesiyle Millet Partisi kapatılmıştır bu yüzden 1954 seçimlerinde varlık gösteremeyecektir.⁴³⁰ Millet Partisinin kapatılmasından sonra devamı olarak kabul gören CMP ile İnönü'nün kurduğu gevşek ittifak böylece seçimlere kadar yaşayamayacaktır.⁴³¹

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere DP ve CHP'nin yanı sıra Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi⁴³² ve Türkiye İşçi Partisi⁴³³ katılmıştır.⁴³⁴

1954 seçimlerinde ülke genelindeki 10.262.063 kayıtlı seçmenden 9.095.617'si sandık başına giderek oy kullanmıştır. Seçime katılım oranının %88,6 olduğu görülmüştür ki buradan hareketle bir önceki seçime göre katılım oranının düştüğü yorumunu yapabiliriz. 1954 seçimlerinin tabloda gösterimi şu şekildedir:

*Tablo 3.1. 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları*⁴³⁵

<u>Partiler</u>	<u>ALDIKLARI OY SAYISI</u>	<u>OY ORANLARI</u>	<u>MİLLETVEKİLİ SAYILARI</u>
DP	5.313.659	58,4	503
CHP	3.193.471	35,1	31
CMP	480.249	5,3	5
TKP	50.935	0,6	0
TİP	910	0,0	0
BAĞIMSIZLAR	56.393	0,6	2
TOPLAM	9.095.617	100	541

⁴²⁹ TURAN, Türk Devrim IV, s.89.

⁴³⁰ KARPAT, Kısa Türkiye, s.171.

⁴³¹ AHMAD, *Demokrasi Süreci*..., s.74.

⁴³² Kurucularından bir kısmının Demokrat Parti milletvekillerinin oluşturduğu parti aydın bir grup tarafından kurulmuştur. Sınıf örgütlenmesinden uzak daha çok köy sorunlarına yönelen bir parti olarak ortaya çıkmıştır. bkz: KARPAT, Türk Demokrasi, s.514.

⁴³³ 1946 yılında Ethem Ruhi Balkan tarafından kurulmuştur. bkz: KARPAT, Türk Demokrasi, s.515.

⁴³⁴ TURAN, Türk Devrim IV, s.89.

⁴³⁵ TÜİK, s. 25.

Tablo üzerinde gerekli incelemeler yapılırsa TKP ve bağımsızlar %0,6 oranında oy alırken CMP % 5lerde kalmıştır. İktidar umuduyla seçime katılan CHP ise % 35 civarında bir oy oranında kalırken, DP %58 oranla bir kez daha tek başına iktidar koltuğuna oturmuştur. Seçim sonuçları alındıkça DP'nin ezici bir üstünlük kurduğu görülmüştür.⁴³⁶ Meclisteki yeni dağılıma göre; Bağımsız 2, CMP 5, CHP 31, DP 503 koltuğa sahip olurken TKP ve TİP meclise girememiştir.⁴³⁷

Seçim sonuçlarına göre DP milletvekili sayısını 95 civarında arttırırken, CHP ise 38 milletvekilliğini kaybetmiştir.1954 seçimlerinde İnönü beklenmedik oranda bir yenilgi alırken buradaki asıl sürprizi Osman Bölükbaşı'nın da bulunduğu CMP gerçekleştirmiştir. Adnan Menderes ise seçim sonucu için şu ifadeleri kullanmıştır: ‘‘Bunun manası, bütün devlet faaliyetlerine şamil olmak üzere, her sahadaki icraatımızın Türk milletince tamamiyle tasvip edildiğidir.’’⁴³⁸ Bu seçim sonrasında çoğunluk sisteminin kendilerine zarar verdiğini gören CHP artık bu sistemin karşısında durmaya başlamıştır.⁴³⁹

Milletvekillerinin mazbatalarını alıp meclise gelmesinin ardından yeminler edilmiş ve yapılan seçimde Celal Bayar ikinci kez Cumhurbaşkanı seçilirken; Adnan Menderes'e yeniden Başbakanlık görevi verilmiştir. Menderes kısa bir süre sonra 3. Kabinesini kurarak onayını almış ve yeni dönem çalışmalarına başlamıştır.⁴⁴⁰ DP iktidarının ikinci dönemi olan 1954-1957 yılları arası DP için en sıkıntılı dönemlerden biri olmuştur. Art ardına gerçekleşen 6-7 Eylül, İspat Hakkı, Hürriyet Partisi gibi birçok olay bu dönemde DP'yi oldukça zor bir dönemece sokmuştur. Çözüm bulmak yerine olayların üstüne baskıcı bir tarzla gidilmesi CHP'ye yeni imkânlar sunacak ve böylece DP'nin güç kaybı kaçınılmaz olacaktır. Bu dönem DP'nin bir önceki seçim sürecinden kalma mirası yediği dönem olarak yorumlanmıştır.⁴⁴¹Seçimlerden sonra mecliste ezici bir üstünlük kuran DP yeni yasa

⁴³⁶ ÇAVDAR, Türkiye'nin Demokrasi, s.48.;bknz.EK.A.2.

⁴³⁷ TÜİK, s.25,

⁴³⁸ TURAN, Türk Devrim IV, s.91.

⁴³⁹ORTAYLI, Türkiye'nin Yakın, s.118

⁴⁴⁰ TURAN, Türk Devrim IV, s.91.

⁴⁴¹YÜCEL , Serhan ‘‘Menderes Dönemi ve Demokrasiye Geçiş’’, *Türkler Ansiklopedisi (Ed. Hasan Celal Güzel) Yeni Türkiye Yayınları*, 16, Ankara, 2002, s.1542.

döneminden itibaren muhalefeti destekleyen seçmen ve memurlara yönelik baskıcı nitelikte yaptırımlara imza atmıştır.⁴⁴²

A. Diyarbakır 1954 Milletvekili Seçimleri

1954 seçimlerine Diyarbakır'dan CHP ve DP'nin yanı sıra KP ve 1 bağımsız aday katılmıştır. Diyarbakır'da yer alan 132.535 kayıtlı seçmenden 122.955 si sandık başına giderek oy kullanmıştır. Seçime katılım oranı %92,8 olarak kayıtlara geçmiştir ki bu oran bir önceki seçime göre %2 civarında bir artış olduğunu göstermektedir. Seçime katılım oranının ülke geneline göre oldukça yüksek olduğu da gözlemlenmiştir. DP 72.907 oy alarak %61,4'lük oranla 1.parti olmuş ve 8 milletvekilliğinin 8'nide kazanmıştır. Bu durum Diyarbakır halkının DP'yi alternatifsiz olarak gördüğünün ve CHP'ye karşı temkinli olduklarının bir göstergesidir.⁴⁴³ Daha ayrıntılı bir inceleme için seçim sonuçlarını şu şekilde tabulolabiliriz:

Tablo 3.2. 1954Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları⁴⁴⁴

SİYASİ PARTİLER	ALINAN OY SAYISI	OY ORANI	KOLTUK SAYISI
DP	72.907	61,4	8
CHP	42.333	35,7	0
KP	3.389	2,9	0
BAĞIMSIZ	673	0.1	0
TOPLAM	119.302	100	8

⁴⁴² ATAYAKUL, Fatma, Alev, *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 298.

⁴⁴³ AKÇAY, *1946-1960 Yılları...*, s.83

⁴⁴⁴ TÜİK, s.46.

Dönem şartları gereğince yereldeki imkânların kısıtlı olduğunu da göz önüne alarak yine bu tablo doğrultusunda 3600 civarı bir oyun eksikliğinden bahsedilebilmektedir. Kanaatimiz doğrultusunda hesaplamalarda yanlışlık yapıldığı düşünülmektedir. Yine yüzdeler dilimdeki hesapların tam olarak istenileni verememesi de bu durumdan kaynaklanmaktadır.

X. Dönem Diyarbakır ilinden milletvekili seçilen kişiler şunlardır:

- 1) Fikri Arıĝ
- 2) Halil Turgut
- 3) Yusuf Azizoğlu (2.defa)
- 4) Mustafa Ekinci (2.defa)
- 5) Ragıp Karaosmanoğlu
- 6) İhsan Hamit Tiğrel
- 7) Mehmet Hüsrev Ünal
- 8) Eyüp Şahin.

II. TBMM X.DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

A. Fikri Arıĝ'ın Biyografisi

1923 yılında Mardin ilinin Midyat ilçesinde doğmuştur. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ise Diyarbakır'ın Yenişehir Mahallesi'dir. Babasının adı Rıza annesinin adı Fehime'dir. Ahmet Kamil-Nafia çiftinin kızı Nihal Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten olma 2 çocuğu vardır. İlk ve Ortaokul eğitimini Mardin de tamamladıktan sonra Diyarbakır Lisesi'ne giderek 1941 yılında buradan mezun olmuştur.

Yükseköğrenimini İstanbul Tıp Fakültesinde gerçekleştiren Arıĝ ardından askerlik vazifesini yerine getirmiştir. Yedek Subay Okulu'na girerek ve Tabip asteğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Askerlik dönüşü bir dönem Diyarbakır'da serbest hekimlik yapmış ve 1949 yılında TMO Müdürlüğü'nde gezici hekim olarak

görev yapmıştır. 1 yıl kadar bu görevde çalıştıktan sonra kendi isteğiyle ayrılmış ve Karayolları 9.Bölge Müdürlüğü Hekimliğine atanmıştır.

Siyaset öncesi resmi olarak görev yaptığı son yerdir buradan istifayla siyasi hayata atılmış ve 1952-1953 yıllarında DP İdare Heyeti Başkanlığı'na seçilmiştir.⁴⁴⁵ Aynı zamanda Diyarbakır ilinde yapılmış olan kongrelere katılmış ve 1951 yılında katıldığı DP ilçe kongresinde çalışma raporunun hazırlanması üzerine söz almıştır.⁴⁴⁶ Ayrıca İl İdare Kurulu başkanı olarak 1953 kongresine de çalışma raporunu sunmuştur.⁴⁴⁷

X. Dönem seçimlerine DP listesinden katılmıştır.⁴⁴⁸ 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimle Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Milletvekili mazbatasını 5 Mayıs 1954'te almış, 14 Mayıs 1954'te TBMM'ne katılmıştır.⁴⁴⁹

XI. dönem seçimlerine yine DP listesinden katılmıştır.⁴⁵⁰ 27 Ekim 1957 yılında yapılan seçimde yeniden Diyarbakır milletvekili seçilmiştir.⁴⁵¹ Mecliste bulunduğu bu dönemde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Komisyonu ve Sanayi komisyonlarında görev almıştır.⁴⁵²

Fikri Arıç Başbakan tarafından Diyarbakır'a yapılan ziyaretlere de katılmıştır. Adnan Menderes'in Diyarbakır'a yaptığı bir gezi sırasında kendisine eşlik eden milletvekillerinden biri olmuştur.⁴⁵³

Dr. Fikri Arıç'a, Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca, Anayasa'yı çiğneme suçundan dolayı 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasının yanı sıra 1 sene 4 ay kadar Diyarbakır'da sürgün cezası almıştır.⁴⁵⁴ Yassıada'da ceza alanlardan biri olarak ismi resmi listede açıklanmıştır.⁴⁵⁵ Genel kurul tarafından çıkarılmış olan aftan

⁴⁴⁵ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.249

⁴⁴⁶ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.1

⁴⁴⁷ Diyarbakır Gazetesi, 11 Mayıs 1953, S.3990, s.1

⁴⁴⁸ Milliyet, 13 Nisan 1954, s.7.

⁴⁴⁹ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1999

⁴⁵⁰ Milliyet, 8 Ekim 1957, s.5.

⁴⁵¹ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 1999

⁴⁵² ARSLAN, *Zühtü, Türk Parlamento Tarihi TBMM XI. Dönem 1957-1960*, Ankara, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu Yayınları No:156, 2013, III, s.325.

⁴⁵³ Diyarbakır Gazetesi, 17 Kasım 1959, S.5988, s.1..bknz.Ek A.5.

⁴⁵⁴ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.250; Milliyet, 16 Eylül 1961, s.5

⁴⁵⁵ Milliyet, 29 Eylül 1960, s.5

faayalanacaklar arasında ismi geçmiştir.⁴⁵⁶ Siyasi hakların iadesi kanunundan faydalanmıştır.⁴⁵⁷

Siyasi hayatı sonrasında bir süre daha Diyarbakır'da serbest doktorluk yapan Arıç tekrar Karayolları 9. Bölge ardından 17.Bölge Müdürlüğü Doktorluğuna tayin edilmiştir.⁴⁵⁸ Bir süre çalıştıktan sonra istifa etmiş ve 11 Nisan 2011 'de vefat etmiştir.⁴⁵⁹

1.Fikri Arıç'ın Meclis Faaliyetleri

Fikri Arıç mecliste bulunduğu bu dönemde bir kanun teklifin de bulunmuştur. Fikri Arıç meclis faaliyeti olarak 4 arkadaşı ile "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisvekilleriyle Riyaset Divanı Kâtiplerine ve İdare Âmirlerine verilmekte olan tazminatın artırılması hakkında" Bütçe Komisyonu'nakanun teklifi vermiştir.⁴⁶⁰

Teklif görüşüldükten bir süre sonra geri verilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda kanun teklifinin geri verilmesini istedikleri metin şu şekildedir:

“Yüksek Reisliğe

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis vekilleriyle Riyaset Divanı Kâtiplerine ve İdare Âmirlerine verilmekte olan tazminatın artırılması hakkındaki kanun teklifimizin geri verilmesini arz ve rica ediyoruz.”⁴⁶¹

B. Halil Turgut'un Biyografisi

1909 yılında Diyarbakır ilinin Kulp İlçesine bağlı olan Narlıca Köyünde doğmuştur. Babasının adı İsmail, annesinin adı Ayşe'dir.1938 yılında Osman ve

⁴⁵⁶Milliyet,14 Ekim 1962, s.1.

⁴⁵⁷Milliyet,17 Nisan 1974, s.7.

⁴⁵⁸ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.250

⁴⁵⁹ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.325. ; TBMM Albümü (1920- 2010),II, s.628.

⁴⁶⁰TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 7.Cilt,14.Birleşim,1.Oturum,06.02.1959,s.52.

⁴⁶¹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 9.Cilt,74.Birleşim,1.Oturum,29.05.1959,s.392

Tayyibe çiftinin kızı Edibe Hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten olma 3 çocuk babasıdır.⁴⁶²

1931 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girmiş ve 4 yıllık eğitimin ardından 1934 yılında Matematik bölümünden mezun olmuştur. Bir süre Kütahya ve Ankara da görev yaptıktan sonra askere gitmiştir. Yedek Subay Okulu'na giren Halil Turgut asteğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Mart 1941'de ikinci kez silahlı çağırılmış olup 7 ay görev yaptıktan sonra Üsteğmen rütbesine yükselmiştir ve kısa bir süre sonra üçüncü kez askere alınan Halil Bey Kasım 1944 yılında tezkeresini almıştır.

Askerliğin ardından Diyarbakır Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atanan Halil Bey 1946 milletvekili seçimlerine katılmak amacıyla istifa etmiştir. İstedığı sonucu alamaması üzerine Ankara 4.Ortaokulu Matematik öğretmenliğine atanmıştır.⁴⁶³ Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Milli Eğitim Müdürlüğü görevine geri dönen Turgut 1946 yılında Diyarbakır'da ihtiyaç olmasından dolayı 1949 yılında ise Çorum da bu görevi üstlenmiştir.⁴⁶⁴ Daha sonra Diyarbakır'da Ziya Gökalp Lisesi'nde öğretmenlik görevine geri dönen Halil Bey bu sırada yapılan X. Dönem seçimlerine katılmıştır.⁴⁶⁵

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen seçimde DP listesinden Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 5 Mayıs 1954'te almış ve 14 Mayıs 1954 TBMM'ne katılmıştır.⁴⁶⁶ Dönem içinde Milli Eğitim, Bütçe komisyonlarının yanı sıra korunmaya muhtaç çocuklar için oluşturulan geçici komisyonda da yer almıştır.⁴⁶⁷ Dönem içinde İran şahı olan Rıza Pehlevi'yi ziyaret etmek amacıyla hareket eden Cumhurbaşkanı Celal Bayar heyetiyle beraber Diyarbakır'a gelmiş ve bu ziyareti sırasında kendisini karşılayan şahıslar arasında Halil Turgut'ta bulunmuştur.⁴⁶⁸

⁴⁶²TBMM Albümü (1920- 2010), II, s. 629.

⁴⁶³ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.258.

⁴⁶⁴ Resmi Gazete, 6 Nisan 1949, Sayı: 7175.

⁴⁶⁵ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.258.

⁴⁶⁶TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:2001

⁴⁶⁷ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.258.

⁴⁶⁸Diyarbakır Gazetesi, 19 Eylül 1955, S.4709, s.1.;bknz.Ek A.4.

XI. Dönem seçimlerine de Diyarbakır'dan katılan Halil Bey 27 Ekim 1957 yılında yapılan seçimde yeniden milletvekili seçilmiştir.⁴⁶⁹ Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Bütçe Komisyonunda görev almıştır.⁴⁷⁰ Ayrıca Halil Turgut zaman zaman Diyarbakır'da bulunarak birtakım faaliyetlerde bulunmuştur.⁴⁷¹ Buna örnek olarak Başbakan Adnan Menderes'in Diyarbakır'a gelerekten burada halka teşekkürlerini bildirmesi ve Diyarbakır halkı tarafından fahri hemşerilik unvanı alması sırasında kendisine eşlik etmiştir.⁴⁷²

27 Mayıs İhtilali sonrasında yargılananalar arasında Halil Turgut 'a, Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca, 8 yıl hapis olmak üzere 2 yıl 8 ay Sinop sürgün cezasına çarptırılmıştır verildi.⁴⁷³ 1974 yılında çıkarılan siyasi hakların iadesi kanunundan faydalanmıştır.⁴⁷⁴

Emekliye ayrıldıktan sonra bir süre özel bir okul olan Yükseliş Koleji'nde Müdürlük yapmış ve bir süre sonra Emlâk Bankası denetçiliği görevinde bulunmuştur.⁴⁷⁵ 30 Ağustos 1992'de vefat etmiştir.⁴⁷⁶

1.Halil Turgut'un Meclis Faaliyetleri

a. X. Dönem Meclis Faaliyetleri

Halil Turgut X. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yaptığı sırada meclis 15 kere söz almasının yanı sıra 1 kere yazılı kanun teklifinde bulunmuş ve 1 kere de önerge sunmuştur.

Turgut ilk olarak Diyarbakır ilinin, merkez, ilçe ve köylerindeki inşaat işlerine yönelik ve diğer imar inşa işlerinin kalkınma politikası ile uygun bir şekilde

⁴⁶⁹TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 2001

⁴⁷⁰ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.323.

⁴⁷¹Diyarbakır Gazetesi, 21 Mart 1958, S.5481, s.1.

⁴⁷² Diyarbakır Gazetesi, 17 Kasım 1959, S.5988, s.1.bknz. Ek A.5

⁴⁷³ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.258.;Milliyet, 16 Eylül 1961, s.1.

⁴⁷⁴Milliyet,17 Nisan 1974, s.7

⁴⁷⁵ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.323.

⁴⁷⁶TBMM Albümü (1920- 2010), II, s.629.

yürütülmesi için ne gibi tedbirler düşünüldüğüne dair eski bir sorusu hakkında söz almıştır. Milli Eğitim Bakan vekili Celal Yardımcı bu soru karşısında sorunun çok geniş olduğunu belirterek asıl öğrenmek istenilen ne olduğunun ifade edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Turgut meclise yeni katıldığından usulü bilmediği için özür dilemiştir. Konuşmasına devamla seçim bölgesi olan Diyarbakır'da yürütülen inşaat işlerindeki bazı problemlere değinerek sorunun başlangıçta ele alınmasının büyük faydalar sağlayacağını ifade etmiştir.

DP iktidarının amacını bütün yurttta refah ve huzur tesis etmek olduğuna dikkat çekerek geçen süre zarfında bu doğrultuda çalışmalar yürüttüğünü dile getirmiştir. İnşaat ihalelerin kanunlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bayındırlık ve Eğitim Bakanlığının halkı huzura kavuşturmak için çabaladıklarının altını çizerek bu bakanlıklara ayrı ayrı sorular yönelmiştir.

Köy okullarının inşaatı konusunun eski iktidardan kötü bir şekilde devralındığını hatırlatarak şahsi yükümlülükler doğrultusunda yürütülmenin yanı sıra çıkarılan kanunlar gereğince bu okulların devlet eliyle yapılması kararı alındığını hatırlatmıştır. Bu doğrultuda devralınan işler gibi zihniyetlerinde kötü olduğunu savunmuştur. İşlerde çalışanların bazı yanlış bilgiler verdiğiine değinerek Eğitim Bakanlığına 1951 yılından 1954 yılına kadar Diyarbakır'da kaç tane okul yapıldığını ve bunlardan kaçının şartnameye uygun olarak yapılmadığı için yıkıldığı yönünde soru yönelmiştir. Bayındırlık Bakanlığına ise 1950 ile 1954 yılları arasında Diyarbakır'a yapılan yardımın ne miktarda olduğunu bu yardımlar doğrultusunda yapılan yardımlarla ne kadar köy içme suyu oluşturulduğunu sormuştur.⁴⁷⁷

Turgut bir başka konuşmasını 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı çizelgenin Eğitim Bakanlığı kısmına ve 4926 sayılı kanuna bağlı (2) sayılı çizelgenin bazı kadrolar ilâvesi münasebetiyle yapmıştır. 1954 malî yılı Genel Bütçe Kanununa bağlı çizelgelerde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı hakkında görüş bildirmiştir. Bu konuşmasına temennilerde bulunarak başlamış eski iktidarın doğu coğrafyasını birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da geri bıraktığını öne sürmüştür. Bunu hangi mantıkla yaptıklarını henüz anlayamadığını ifade etmiştir. Okullar açmasının yanı sıra bir süre bölgedeki okulları kapatan eski iktidarı eleştirir

⁴⁷⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 3.Cilt,18.Birleşim, 1.Oturum, 17.12.1954,s.134-135.

bir vaziyette konuşurken bu iktidarın ancak 1944-1945 yıllarında hata yaptığını anlayarak bölgeye okullar yapmaya başladığının altını çizmiştir. Bu düşüncenin yeni açılan bir müessese olduğu zaman niçin Doğu da açılmadığı korkusunu da yıllarca beraberinde getirdiğini belirterek Milli Eğitim Bakanlığının artık yeni açılacak müesseselerde ayrıma gitmeyeceğini umudunu dile getirmiştir.⁴⁷⁸

Temennilerine geçerek açılacak olan 4kolejden birinin Almanca eğitim vermesini istemiştir. Amerikan kültürünün yayılmaya başladığı bu zamanlarda Almanya'nın sanayi teknolojisinin ülke için faydalı olacağı düşüncesiyle bunu ileri sürmüştür. İkinci temennisini olarak açılacak olan kolejlere her vilayetten en çalışkan öğrencilerin alınması ve burada okutulması olarak belirtirken bir başka temennisi ise şu sözlerle açıklamıştır :

“Üçüncü dileğim; bu iş iki komisyonda bu kadar müzakere mevzuu oldu, yer meselesine kadar görüşüldü. Demek ki burada mebus arkadaşlarımızın çok haklı olarak düşündükleri bâzı cihetler vardır. O halde, bu dileklere uymak için müzakere edilmekte olan 1955 bütçesi ile hükümetin, bu dört koleje iki kolej daha ilâve ederek bunlardan bir tanesinin Şark ve diğerinin de Karadeniz vilâyetlerimizden birinde açılmasını rica ve teklif ediyorum. Mâruzâtım bu kadardır. Bu yeni müesseselerin memlekete ve millete hayırlı olmasını temenni ederim.”⁴⁷⁹

Halil Turgut bir başka konuşmasını 1950-1954 yılları arasında Diyarbakır'ın kaç köyünde yeniden okul yapıldığına, yıkılmış ve yıkılmak üzere bulunan köy okul binaları için ne gibi önlemler alındığı münasebetiyle yapmıştır. 5210 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi konusunda ne düşünüldüğüne dair sorusu hakkında söz alan Turgut kürsüde yaptığı konuşma sırasında bakana teşekkür ederek konuşmasında bazı noktaların kendisini tatmin etmediğini dile getirmiştir. Konuşma sırasında gönüllerden geçen inşaat işlerinin yanı sıra asıl eğitimin içeriğinin konuşulmasının altını çizmiştir. Son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının en az bir Bayındırlık Bakanlığı kadar inşaat işlerine girdiğini belirterek bunun ne kadar layıkıyla yapıldığını sorgulamıştır.

Diyarbakır'da 1950-1954 yılları arasında 118 okul yapıldığını bu okulların büyük bir kısmının yıkıldığını geri kalanların ise tamire muhtaç olduğunun altını çizmiştir. Köylerde okulların ancak Meşrutiyet yıllarında yapılmaya başlandığını hatırlatmıştır. “Efendi” olarak tabir edilen köylü için Cumhuriyet yıllarında ancak 1927-1928 li yıllardan itibaren okullar yapıldığını belirtmiştir. Bu tarihlerde seçim

⁴⁷⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,25.Birleşim, 1.Oturum, 10.01.1955,s.47

⁴⁷⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,25.Birleşim, 1.Oturum, 10.01.1955,s.48.

bölgesi olan Diyarbakır'da köy okullarının kapatıldığını daha sonrasında ise ancak 1941-1942'li yıllarda ilköğretim seferberliği adı altında tekrar köylerde ancak okulların açıldığı iddiasında bulunmuştur. Eğitim Bakanlığının inşaat işlerinde de hatalarının olduğunu vurgulamıştır. Hatalardan birinin nüfus doğrultusunda okulların yaptırılması olarak izah ederken diğer hatayı ise daha birkaç yıl kullanılacak durumlarda olan okulların yanına yeni ek binaların yapılması olarak belirtmiştir. DP iktidarının hataları hızlıca çözmesi gerekliliğinden bahsetmiştir.⁴⁸⁰

Hükümetin bazı idarecilere lüks araçlar verdiğini iddia ederek bunlara büyük miktarda ödenekler verildiğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda bizleri başarıya götürecek en doğru yollardan birinin bu idarecilerin takip edilmesi olduğunu belirtmiştir. Birçok defa Milli Eğitim Bakanlığının vilayetlere gönderilen paraların durumunu sorduğunu belirterek cevap olarak geçiştirme cevapları alındığını öne sürmüştür. Bu cevapların kendisi gibi bakanlığı da tatmin etmediğini düşünerek bu inşaat işlerinde müteahhitlerin de büyük etkisi olduğunu savunmuştur. Bir kısmının mesleklerini kirlettiklerini; haksız kazançlar sağladıklarını öne sürmüş ve bu sorunun yalnızca Milli Eğitim camiasının değil bütün meclisin sorunu olduğunu savunmuştur. Konuşmasının bir bölümünde:

“Köy okulunun zaruri masraflarına gelince; Sayın Maarif Vekili Yardımcı, Demokrat Parti iktidarının köy ve köylü karşısındaki iyi niyetine uyarak bir ilköğretim kanununun gelmekte olduğunu, bu adaletsizliğin bu kanunla tamamen bertaraf edileceğini lütuf buyurdular, kendilerine bilhassa teşekkür ederim. Sizi yorduğum için özür diler, hepimizi hürmetle selâmlarım.”⁴⁸¹

İfadelerine yer vermiştir.

1955 mali yılı Genel Bütçe Kanunu hakkında söz alan Turgut, 1950 yılında maddi ve manevi huzur bekleyen geri kalmış bir millet kimliğinden sıyrılarak her bakımdan ilerleyen bir milletin beklentileri doğrultusunda seçimi kazandıklarını dile getirmiştir. Eğitim, sanayi, ziraat, sağlık gibi birçok konu ele alınmış olmasına rağmen geçici çözümler doğrultusunda hareket edilmiş ve daha birçok tedbire başvurmadan olumsuzluklarla karşılaştığını belirtmiştir. Köylünün karşısında yapılan salon edebiyatının aksine tabiat olaylarında köylü yalnız bırakılmış bununla da yetinilmeyip yer yer alay edilmiştir. Böyle bir ortamda kendisini idare eden

⁴⁸⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,33.Birleşim, 1.Oturum, 28.01.1955,s.199-200.

⁴⁸¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,33.Birleşim, 1.Oturum, 28.01.1955,s.201.

iktidara karşı köylü bir inkılap gerçekleştirerek büyük oranda beklenti içinde olduğu DP'yi iktidara taşıdığını savunmuştur.

Asırlardan beri dert ve ıstırap içinde olan köylünün DP ile dile geldiğini ve hizmet beklediğini belirtmiştir. Asırlarca ihmal edilen köylünün bugün dert ve davalarının başlı başına bir çığ haline geldiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra ziraat ve sanayi sahalarında büyük hamleler yapıldığını öne sürmüştür. DP dönemi faaliyetlerine değinerek vatanın dört bir yanının şantiye alanına döndüğüne işaret etmiştir. Bu doğrultuda memurlara vazife hissiyatının yerleştirildiğini, İktisadi Devlet Teşekküllerini zor durumda bırakan personelin ıslah edildiğini belirtmiştir. Lükse karşı mücadele verildiğini, arazi vergi meselesinin çözüme kavuşturulduğuna değinmiştir. Konuşmasının devamında bütçeyi denk olarak meclisin huzuruna getirmenin hükümetçe büyük bir sorumluluk olduğunu belirterek hükümeti bu noktada tebrik ederek konuşmasına son vermiştir.⁴⁸²

Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 1955 yılı bütçeleri hakkında söz alan Halil Turgut Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında söz alamadığı için üzgün olduğunu dile getirmiştir. Fakat milletvekillerinin eğitim işleri noktasında canla başla mücadele ettiklerinden dolayı bu üzüntüsünün giderildiğinden bahsetmiştir.

Köy okulları inşaatı ile ilgili madde hakkında söz aldığını belirterek Milli Eğitim Bakanlığında bazı isteklerde bulunmuştur. Köy okulları için arsa temini sırasında sıkıntıların yaşandığının altını çizerek seçim bölgesi olan Diyarbakır'da eğitim idaresinden dolayı köylü ve müteahhitler arasında problemlerin oluşmasına sebebiyet verdiğini savunmuştur. İnşaat işlerini yürüten teknik elemanlar ile bakanlığa bağlı çalışanlar arasında anlaşmazlıkların olduğuna dikkat çekmiştir. Teknik elemanlara araçların bile tahsis edilmediğini belirterek bu sorun üzerinde durulması gerektiği yönünde işaret etmiştir. Üçüncü olarak 5210 sayılı kanun gereğince köy okullarını bazı masraflarının ve ders malzemelerinin köylü tarafından

⁴⁸²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt,44.Birleşim, 2.Oturum, 20.02.1955,s.336-338.

temin ettirilmesinden şikâyet etmiştir. Köylüyü zor durumda bıraktığını belirterek bu maddenin üzerinde düşünülmesini istemiştir.⁴⁸³

Tasarının devamında tekrar söz alarak kaza da bulunan ortaokulların dernekler tarafından yaptırılmasının sakıncalı olduğunu ifade etmiştir. Birçok bölgede fayda sağlayabileceğini fakat küçük kazalarda henüz derneklerin bile olmadığına dikkat çekerek bu işlemlerin MEB tarafından yürütülmesini istemiştir. Bahsettiği bu küçük kazaların Doğu ve Orta Anadolu bölgesinde sıkça bulunduğu altını çizerek devletin bu konuyla ilgilenmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁸⁴

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel Müdürlükleri'nin 1955 yılı bütçeleri hakkında konuşan Turgut Türk milletinin uzun yıllar boyunca doğal engeller ve arızalarla karşılaştığına vurgu yapmıştır. Bütün gücüyle mücadele etmesine rağmen mücadele şeklini bilmediği için yenilmek zorunda kaldığını öne sürmüştür. Fen bilimleri eğitimi aldıktan sonra bu kez ilim irfan doğrultusunda tabiatla olan mücadelesine devam etmektedir. Bayındırlık Bakanlığının bu sürede elinden geleni yaptığını belirtmiştir. Mücadelenin devamı için maddi imkânlar sağlanması gerektiğine değinerek illerin kendi başlarına köy ve il yollarını yapabilecek durumda olmadıklarını hatırlatmıştır. Sunulan kanun teklifinin kabul edilmesini rica etmiştir.⁴⁸⁵

Turgut bir başka konuşmasını Dicle nehrinde su seviyesinin artması sonucunda tehlikeye mâruz kalan Bismil de ilçe halkının mal ve can güvenliğinin sağlanması için ne gibi tedbirler alındığına dair sorusu münasebetiyle yapmıştır. Son zamanlarda yağın yağmurlar dolayısıyla nehir suyunun 2 metre kadar yükseldiğini belirtmiştir. İlçe halkının güvenliğinin sağlanması açısından ne gibi önlemler alındığına dair Bayındırlık Bakanlığına soru yöneltmiştir. Taşkına maruz kalan bölgelerde yaşayanların derhal tahliye edileceği cevabı üzerine tekrar söz alarak Bismil ilçesinin 1951 yılında bir sele maruz kaldığını ve burada hükümetin derhal 200 kadar ev yaptırarak yardım elini uzattığını dile getirmiştir. Bu evlerin kısa bir süre önce teslim edildiğini belirterek bugünkü durumu kısaca arz edeyim diyerek şu şekilde konuşmuştur:

⁴⁸³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt, 48.Birleşim, 1.Oturum, 24.02.1955,s.635-636.

⁴⁸⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt, 48.Birleşim, 1.Oturum, 24.02.1955,s.641-642.

⁴⁸⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 5.Cilt, 48.Birleşim, 2.Oturum, 24.02.1955,s.689.

“Bismil kazası halkı bilhassa Dicle kenarına çok yakın olan Dumlupınar nahiyesi halkı 1,5 ay evvel yağın yağmurlarla seviyesi normalden iki metre kadar yükselen nehrin bu âni tehlikesi karşısında evlerini terke mecbur kalmıştır. Şuraya buraya sığınan vatandaşların dert ve ıstıraplarının Yüksek Heyetinizde çok yakın ve samimî makesini bulacağına inandığım için meseleyi huzurunuzda getirdim.”

Konuşmasına devamla nüfus politikası gereği ülkemize her yıl binlerce göçmenin geldiğini hatırlatarak Bismil ilçesinin ve köylerinin güney ve doğu kısımların da en çok göçmen barındıran yer olduğunu savunmuştur. Bismil halkının hükümetin bu politikasına yıllarca sadık kaldığına değinerek şu durumda hükümetten haklı olarak aynı şefkati ve ilgiyi beklediğini belirtmiştir. Bu işin ağır maddi olanakları gerektirmesinden dolayı ancak hükümet tarafından yapılabileceğine dikkat çekmiştir. Bayındırlık Bakanlığından vatandaşı doğal afetlere karşı koruyacak bir kanun teklifinin meclise getirmesini beklediğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴⁸⁶

Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1956 yılı bütçeleri hakkında söz alan Turgut 1950 yılı öncesinde köy okulları inşaatının 1950 sonrasında başka bir hal aldığına dile getirmiştir. 1950 öncesinde köy okullarının yapımı noktasında köylüye yüklenildiğini ifade etmiştir. Zor durumda olan köylünün daha da zor duruma itildiğini belirtmiştir. 1950 öncesinde köylünün elindeki imkânlar doğrultusunda okulları çamurdan yaptıklarına değinmiş, bu şekilde pekte sağlam yapıların ortaya çıkmadığını izah etmiştir. Son zamanlarda köy okullarının yapımının hükümet tarafından gerçekleştirilmeye başlandığını valilerin kontrolü altında gerçekleştirilen bu inşaat sayesinde köylünün de yükünün azaldığını dile getirmiştir. Yapılan okul binalarının bir kısmının çürük olmasını normal karşılamıştır. Diyarbakır bölgesinde yapılmış olan 18 adet okuldan 3-4 tanesinin sağlam olmadığını; bölgede ne ustanın ne de iyi bir valinin olmadığını belirtmiştir.

Milli Eğitim Müdürü olduğu dönemlerde bakanlığa bir rapor yazdığına değinmiştir. Raporunu eski iktidar döneminde yazdığını hatırlatarak raporunun okunduğunu fakat bu rapor şahsi meseleler içerdiğini için başkan tarafından uyarı aldığını ifade etmiştir. Konuşmasını sonlandırırken bir bölgede 20 okul yapılırsa

⁴⁸⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt, 31.Birleşim, 1.Oturum, 01.02.1956,s.8-9.

tamamının sağlam olması gerektiğini belirterek bir kez daha bu konuya dikkat çekmiştir.⁴⁸⁷

Turgut bir başka konuşmasını Ordu mensupları ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ve muamele sınıfı kadrolarında çalışanlara birer er tayını verilmesi hakkındaki 4367 sayılı kanun münasebetiyle yapmıştır.4684 sayılı kanunla değiştirilen birinci maddesi ile 4367 sayılı kanunun 3. Maddesinin (A) fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun hakkında görüş bildirmiştir. Orduyu ilgilendirdiği için saygınlık olarak bu kanun teklifinden yana olduğunu belirterek bütçe görüşmeleri sırasında bazı noktaların kendisini tatmin etmediğini dile getirmiştir. Bu yüzden muhalif oy kullandığını açıklamıştır. Genel itibariyle haklar verilirken hizmetin ağır veya hafif olmasına hizmet verilen bölgenin yaşayış şartlarına bakılması gerektiğini savunarak kanunun bu durumu göz önünde bulundurmadığını iddia etmiştir.

Ankara, Eskişehir, Bursa gibi bölgelerde subayların seve seve çalışacağını fakat Erzurum, Kars gibi bölgelerde ise bu durumun farklı olduğunu belirterek şartların eşit olmadığına vurgu yapmıştır. Bu kanunun tüm subayları eşit gördüğüne dikkat çekmiştir. Çalışan subay ve astsubaylara 110 lira gibi bir sınır belirlenmesinin doğru olmadığını savunarak bu rakamın hizmet verilen bölgeye göre değişmesi gerektiğini belirtmiştir. Konuşmasının devamı şu şekildedir:

“Mahrumiyet bölgelerinde vazife gören subayların çocukları İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de okumaktadır. Bu subayların sıhhi ve içtimai ihtiyaçları büyük şehirlerde vazife görenlerle aynı değildir. Bu bakımdan teklif edilen rakamların mutlak değiştirilmesi zaruridir. Bunun için, lâyihanın, gerekli tadili yapılmak üzere tekrar encümene iadesini teklif ediyorum. Bu hususta bir tahrir takdim ediyorum. Takdir Yüksek Heyetindedir.”⁴⁸⁸

Turgut bir başka konuşmasını Diyarbakır ilinin Ergani, Dicle, Hani, Lice ve Kulp ilçelerini birleştiren yolun yapılmasında şimdiye kadar kaç lira harcandığına ve bugünkü durumuna dair sorusu münasebetiyle yapmıştır. Gerekli açıklamayı yapan Bayındırlık Bakanına teşekkür etmiştir. Yol yapımı için harcanan para miktarının belirtilmesinin kendisini tatmin ettiğini fakat bu yolun geleceği hakkında tatmin olmadığını ifade etmiştir. Senelerce yapılan toplantılar sırasında üzerinde önemle durulan konulardan birinin de yol işleri olduğunu belirterek bir milletin refah

⁴⁸⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt, 45.Birleşim, 3.Oturum, 26.02.1956,s.866-867.

⁴⁸⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt, 49.Birleşim, 1.Oturum, 26.03.1956,s.1290.

seviyesinin yükselmesinde yolların çok önemli bir payının olduğunu savunmuştur. Bu noktada istenilen başarılı sonuçların alınamadığını üzüntüyle dile getirmiştir. Diyarbakır ilinin ilçeleri hakkında ayrıntılı bilgi verirken bu ilçelerin bir kaçının yollarının 15 yıl öncesi ile aynı olduğu iddiasında bulunmuştur. Silvan, Ergani gibi ilçelerde yapılan yol çalışmaları sonrasında 5-6 saat dolaylarında süren yolculukların kısaldığına değinerek bu noktada teşekkürlerini iletmiştir. Fakat Çüngüş, Dicle, Hani ve Kulp ilçelerinin yollarının halen kötü durumda olduğunu ve burada yaşayan yaklaşık 150.000 kadar nüfusun beklentiler içinde olduğunu vurgulamıştır. Bölgede yapılan yol çalışmalarının vilayetin kontrolüne bırakılmasıyla beraber bölgenin bu işin altından tek başına kalkamayacağını belirterek hükümetin bu nokta üzerine dikkat kesilmesini isteyerek konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

” Bu hizmetin tamamen vilâyete bırakılması, bu tempo ve bu tutumla bu yolların yapım işinin senelerce sürüncemede kalacağı tabiidir. Arz ettiğim bu kazalara tâyin edilen memurlar ya hiç gitmiyor veyahut gittikten sonra kolayını bulup hemen oradan ayrılıyor. Böylelikle vatandaşın hükümetle ilgili işleri yapılmıyor ve kısacası hükümetin varlığı vatandaşlar arasında münakaşa mevzuu oluyor. Bu kazalarda karşılaşılmakta olan bütün iktisadi ve içtimai zorluklar tamamen yolsuzluktan doğmaktadır. Meselâ Diyarbakır'da kilosu 220 kuruşa olan şeker Kulp ve Çüngüş kazalarında 300 kuruştur. Diğer ihtiyaç maddeleri de bununla kıyaslanabilir. Bu itibarla bir an evvel yapılması elzem olan yol külfetinin bir kısmının vilâyetten alınarak Devlet yolları arasına ithali zaruridir. Çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bulunan 150.000 nüfusun asırlık günah ve vebalinden kurtulmanın tek yolu da budur.”

Konuşmasına devam ederken Diyarbakır ve Muş yoluna değinmiştir. Özellikle Muş bölgesinin 1.Dünya Savaşı'nda yolsuzluktan dolayı ikmal konusunda büyük sıkıntıların yaşanmasına sebebiyet verdiğini öne sürmüştür. Bir müddet sonra ağır kış şartlarının da etkisiyle ulaşımın tamamen kesilme noktasına geldiğine ve bölgedeki askerlerin bu şekilde hayatlarını kaybettiğine değinmiştir. Bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatlarıyla bölgede Şenyaylasına kadar 3 aylık gibi kısa bir süre içerisinde bir yolun yapıldığına ve M.Kemal Atatürk'ün şahsi arabasıyla bu yolu kullandığına değinerek halen yapılan yolun izlerine rastlandığını dile getirmiştir. Bu doğrultuda Muş yolunun bölgenin iktisadi kalkınmasını hızlandıracağı yönünde kanaatini belirterek cihan harbinde kötü tecrübelerin yaşanmasına sebebiyet veren bu coğrafyadaki yolların biran evvel yapılmasını gerekliliğinden bahsetmiştir. Konuşmasına son verirken Çüngüş Dicle Kulp ilçelerini Diyarbakır'a bağlayan yolda

biran evvel çalışmalar yapılmasını ve bu yolun hizmete açılması yönünde ricada bulunmuştur.⁴⁸⁹

Millî Korunma Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun hakkında söz alan Turgut senelerden beri iktisadi olarak bir buhran içerisinde olduğumuzun belirtildiğini fakat bu durumun kanaatine göre psikolojik bir baskı olduğunu dile getirmiştir. Bu psikolojik buhranı yaratanların karaborsacılar olduğu iddiasını sunmuştur. Türk milletine zarar veren bu karaborsacıların uygun bir şekilde cezalandırılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Türk milletine cephede ihanet edenler ve Cumhurbaşkanına hakaret edenler hakkında idam kararı verilirken milleti topyekûn sıkıntıya sokan bu insanlar hakkında neden idam istenmesin diye sözlerine devam etmiştir. Karaborsacılık yapan insanı Türk milletinin kanına susamış şeklinde nitelendirerek idam isteğinin arkasında durmuştur.⁴⁹⁰

Tasarının devamında kendisinin bir hukukçu olmadığını belirterek hukukçulardan beklentisinin karaborsacıların en doğru şekilde cezalandırılması için gerekli çalışmaların yürütülmesi olmuştur. Konuşmasının devamında karaborsacılar hakkında:

“Karaborsacı, umumiyetle medeniyet merkezlerinde yaşayan, umumiyetle mükemmel bir yazıhanede oturan, umumiyetle kapısında en az bir lüks otomobil bulunan, en az 5 - 10 kişiyi hizmetkâr olarak kullanan münevver bir adamdır. Muhtekir, karaborsacı cahil adam değildir. Bugün köylerimizin, hiç birinde muhtekir ve karaborsacı bulamazsınız, daha ziyade ufak tefek şeyler yapılabilir. Bunlar için de Ceza Kanununda mahsus maddeler vardır. Fakat bugün memleketimizi müşkül vaziyette bırakan bu tip karaborsacının karşısında muhakak ki, bir engelleme yaratmak mecburiyetindeyiz. Ben mutlaka idam cezasının doğru olduğunu iddia etmiyorum. Bu, bir terbiye, bir kültür ve bir ahlâk meselesidir. Arkadaşlarım da takdir ederler ki, bu gibi şeyler şiddet metodları ile önlenemez. Fakat ben tekrar ediyorum, hukukçularımız başbaşa vererek bugünkü tehlikeli durum için ilmin ışığı altında bir yol bulsunlar. Bizim istediğimiz budur. Hukukçu arkadaşlarımla aflarına mağuren bir şey arz edeyim; hukuki meseleleri benim anlamama imkân yoktur. Çünkü aynı hukuki bir hâdiseyi beraberce tetkik eden müddeiumumi, avukat ayrı ayrı fikirler serdediler. Müddeiumumi idamını ister, avukat beraetini ister, hâkim kararını sonra verir. Binaenaleyh hukuk tahsili yapmayan bir insan olarak bu meseleye ben nasıl çâre bulabilirim? Bu itibarla itirafımı tekrar eder, hukukçularımızdan Türk milletini ikna edecek, tatmin edecek bir yol bulmalarını rica ederim.”⁴⁹¹

İfadelerine yer vermiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı teşkilât kadrolarıyla merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkındaki 2287 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı kanuna

⁴⁸⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 10.Cilt, 50.Birleşim, 1.Oturum, 28.03.1956,s.1357-1359.

⁴⁹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 12.Cilt, 71.Birleşim, 1.Oturum, 01.06.1956,s.6-7.

⁴⁹¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 12.Cilt, 71.Birleşim, 1.Oturum, 01.06.1956,s.23-24.

ek kanun hakkında söz almıştır. Turgut huzura getirilen bu kanunun amacını geçenlerde meclisin huzuruna sunulan Köy Enstitüleri öğretmenleri hakkında olan İntibak Kanununun lüzumlu olan kadroların temini için olduğu iddiasında bulunmuştur. Bu kanunun çıkarılmasıyla İntibak Kanununun tamamlanmış olacağını belirterek kanun teklifinin kabulünü rica etmiştir.⁴⁹²

Turgut bir başka konuşmasını Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Konya ve Denizli illerinde 1955-1956 yılında doğal afetlerden zarar görenlere yapılacak yardım hakkındaki 6746 sayılı kanuna ek kanun teklifi münasebetiyle yapmıştır. Ülkede bu tarz doğal afetlere maruz kalan birçok bölgenin olduğuna dikkat çekmiştir. Kanun teklifini yerinde bulmuş ve ayrıca bu kanunun dertlerine deva arayan ilçe ve köy halklarının ihtiyaçlarına da cevap vermesi gerektiğini savunmuştur. Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde yaşanan taşkın sonucunda Bayındırlık Bakanlığı ile görüşüldüğünü ve kanun kapsamına bu vilayetlerinde alınması gerektiği yönünde cevap alındığını belirterek bu kanunun bir süredir beklendiğini vurgulamıştır. Bütçe komisyonundan dönen bu teklifin şimdi bir kez daha görüşülmesi için yazılı teklif vereceğini belirtmiştir.⁴⁹³ Tasarının devamında şu sözleri kullanmıştır:

“Çok muhterem arkadaşlar, dertlerin deşilmesi gittikçe temadi ediyor. Bu hakikaten üzüntü verici bir şeydir. Bismil'in derdi 1953 ten başlar. Eğer şimdiye kadar devası bulunmamış ise ben de dâhil olmak üzere biz Diyarbakır'ı temsil eden arkadaşların vicdan azabı duyacağı bir meseledir. Hakikaten 1953 ten bu yana 111 aile oradan oraya sürünmektedir. Bize müteaddit defalar söylendi, Başvekâlete, Riyaseti Cumhura, her tarafa başvurulmuş vaziyettedir. Binaenaleyh teklifler taaddüd etmeden mümkünse ve Bütçe Encümenine iade edilmiyorsa ben naçizane bir teklif daha yapacağım. Bismil, Dumlupınar ve Dicle ailelerinin bu kanundan istifadelerini temin zımında bu kanuna Bismil'in ilâvesini arz ve teklif ediyorum. Şayet bu mümkün değilse ve Bütçe Komisyonuna iade edilmesi mümkünse bunu ısrarla arz etmek isterim. Benim mâruzâtım bu kadardır.”⁴⁹⁴

Turgut bir başka konuşmasını İl İdare Kanununun 5048 sayılı kanunla değişime uğrayan 140. Maddenin değiştirilmesi hakkındaki kanun dolayısıyla yapmıştır. Valilerin terfi ettirilmesi noktasında bu kanunun gecikmiş olduğundan bahsederken nihayet kanunun meclise sunulmasından dolayı tebriklerini sunmuştur. Valilere artık eskisinden daha fazla ödenek verildiğini belirterek konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

⁴⁹²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 16.Cilt, 29.Birleşim, 2.Oturum, 23.01.1957,s.200.

⁴⁹³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt, 82.Birleşim, 1.Oturum, 17.06.1957,s.290.

⁴⁹⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt, 82.Birleşim, 1.Oturum, 17.06.1957,s.293.

“Bugün eskiden olduğu gibi bir valiye 100 bin lira, 200 'bin lira, 300 bin liralık ödenek vermemekteyiz, bugünkü ölçü milyondur. Bir milyon, on milyon, elli milyon, 100 milyon... (Sağdan, «artır artırabildiğin kadar» sesleri) O halde yüz milyon demiyeyim, meselâ on milyonun âmiri itası bulunan, bir mebus gibi bilhassa en mecburi bir şekilde valisi bulunduğu vilâyetin her yerini adım adım gezmek mecburiyetinde bulunan ve Hükümet tarafından asli ve hakiki bir vazife olarak kendisine verilmiş olan ödevleri yerine getirmekle mükellef olan bir vali elbette terfi ve terfihe lâyıktır. Bu liyakati çoktan kesbetmiştir.”

Tasarıya devamla 1942 yılında okuduğu bir gazetede Kastamonu valisinin çarşığı gezdiği şeklinde verilen bir habere dikkat çekerek o dönem valilerinin yönetimi altında bulundurduğu şehri gezmesinin gazetelerde belirtilmesini şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmiştir. Aynı gazetenin ikinci sayfasında ise Churchill'in ikinci cepheyi teftiş ettiği haberinin verildiğine dikkat çekerek buradaki asıl amacın iki şahsın karşılaştırılması olduğunu belirtmiştir. Birçok vali ile çalıştığını izah etmiştir. Geçmiş dönmedeki işini hakkıyla gerçekleştiren valilere dikkat çekerken bugün de bu oranda çalışan valilerin olduğunu belirterek valilerin milletin refah seviyesinin yükselmesine temelden etki edebileceklerinin altını çizmiştir. Konuşmasını sonlandırırken bu kanunun geciktiğini belirterek derhal kabul edilmesini rica ederek hükümete tebriklerini ileterek konuşmasını sonlandırmıştır.⁴⁹⁵

Yeniden (77) ilçe kurulması ve İzmir iline bağlı Kuşadası ilçesinin Aydın iline bağlanması hakkındaki kanun hakkında söz alan Turgut 10.Dönemde ki son konuşmasını bu kanun teklifi münasebetiyle yapmıştır. Hizmetin vatandaşın ayağına götürülmesi ilkesini benimseyen İçişleri Bakanlığını tebrik ederek sözlerine başlarken geçen yıldan bu yana ilçe haline getirilmesini istedikleri Hani nahiyesini hatırlatmıştır. Konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Buranın yol, durumunu, içtimai durumunu, halkın psikolojik durumunu nazarı itibara alarak 1957 de kaza haline ifrağını rica ettik. Fakat olmamıştır. Ben de arkadaşlarımla beraber bir tahrir hazırlamıştım, fakat Sayın Dâhiliye Vekilinin ve benden evvel konuşan arkadaşlarımla beyanlarından anlaşılıyor ki; Hükümet birçok fedakârlık yapmak pahasına bunu yapmış, programlamış, plânlanmış bir şekilde hareket etmiştir. Bu durum karşısında bir diyeceğimiz yok. Sayın Namık Gedik'in bu husustaki beyanlarına ümit bağlayarak kendi tahririmden vazgeçiyorum.”⁴⁹⁶

Halil Turgut'un meclis konuşmalarının yanı sıra 1 kanun teklifi sunduğu ve bu teklifle alakalı bir de yazılı önerge verdiği görülmektedir. Turgut, “İlkokul Öğretmenleriyle ilkokul öğretmenliğinden gelip de muhtelif dereceli okullarda ve Millî Eğitim Vekâleti teşkilâtında çalışanların aylık dereceleri hakkındaki 6273 sayılı

⁴⁹⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt, 83.Birleşim, 1.Oturum, 19.06.1957,s.330-331.

⁴⁹⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt, 83.Birleşim, 1.Oturum, 19.06.1957,s.360.

Kanunun 1. Maddesinin (b) fıkrasının değiştirilmesi hakkında“ Milli Eğitim Bakanlığı ve Bütçe komisyonuna yazılı kanun teklifi sunmuştur.⁴⁹⁷ Bu kanun teklifinin görüşülmesi sırasında Danıştayın almış olduğu birleştirme kararları sonrasında bu kanun teklifine gerek kalmadığını belirterek teklifin geri verilmesine dair yazılı önerge sunarak teklifin geri verilmesini istemiştir ve teklif geri verilmiştir.⁴⁹⁸

b. XI. Dönem Meclis Faaliyetleri

Halil Turgut XI. Dönem Diyarbakır milletvekilliği yaptığı sırada mecliste 12 kere söz almıştır.

İlk konuşmasını Samsun milletvekili Ekrem Anıt ve iki arkadaşının, Devlet dâvalarını sonuçlandıran avukat ve diğer verilecek ücreti vekâlet hakkındaki 1389 sayılı kanunun 1. Maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifi hakkında yapmıştır. Kanun konusunda leyh veya aleyhte durum belirtmeyeceğini ifade ederek birçok şehirde devam eden imar faaliyetlerinden dolayı doğan hukuki meselelerin bu kanunla çözüleceğini dile getirmiştir. Kanun üzerinde bir kez daha durulmasının zorunlu olduğunu dile getirmiştir.⁴⁹⁹

Usul ve geçmiş zabıt münasebetiyle söz alan Turgut, Mehmet Hazer Beyle Necati Bey arasında geçen olayın, kendisinden önce yaşanan olayın vermiş olduğu his doğrultusunda ortaya çıktığını savunmuştur. Herhangi bir kötü niyetin olmadığını belirterek mecliste oluşan gürültüden dolayı reisin uyarılarının duyulmadığını öne sürmüştür. Hazer Bey'in kürsüye çıkarak fevri sözlerinden vazgeçeceği sırada muhalif arkadaşların etkisinde kaldığını belirtmiştir. Necati Çelim'in kendisine söylenen sözü bir sürçülisan olarak almasını rica ederken bu noktada Hazer Bey'in affedilmesini istemiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 8.Cilt, 1.Birleşim, 1.Oturum, 1.11.1955,s.4.

⁴⁹⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 15.Cilt, 19.Birleşim, 1.Oturum, 21.12.1956,s.221.

⁴⁹⁹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 2.Cilt, 35.Birleşim, 1.Oturum, 07.02.1958,s.49.

⁵⁰⁰TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 2.Cilt, 47.Birleşim, 2.Oturum, 26.02.1958,s.691-.692.

Türk Ceza Kanununun 175. Maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi ve aynı maddeye iki fıkra eklenmesi hakkındaki kanun görüşmeleri sırasında söz alan Turgut bu görüşmeler sırasında bütçe konusunun görüşülmesi üzerine kendisine söz sırasının ancak geldiğini belirterek sözlerine başlamıştır. Zamanında söz alabilse tasarı hakkında olumlu yönde oy kullanacağını fakat araya giren zamanla bu görüşünden uzaklaştığını dile getirmiştir. Memlekette sebebinin henüz net bir şekilde anlaşılamadığı bir çeşit manevi ayrıcalığın olduğu iddiasında bulunmuştur. Bu hususta kitap ve dergilerde de yazıların başladığını ve bu durumun milletvekilleri tarafından da fark edildiğini öne sürmüştür. Konuşmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bütün dinlerin ve ileri cemiyetlerin en kesin şekilde ret ve nehyettikleri yalan, iftira, tezvîr, hakkına ve nasibine razı olmamak, başkasının hakkına tecavüz, başkasının mal, mülk, can, ırz ve namusuna /göz koymak, büyüklere ve mukaddesata saygısızlık, küçüklere ve muhtaçlara şefkatsizlik ... Ve hele sırf mevcut nizamı ve ahengi bozmak maksadiyle kötülüklerin en iğrenç metotlarla teşvik ve tahrik., gibi menfur sıfatların, memleketimizde de hudut tanımayan bir genişleme istidadında olduğunu inkâr etmeye imkân yoktur. Günlük gazete ve dergilerde hemen her gün masum çocuk ve kadınlar da dâhil, bu neviden düzinelerle vakaya raslanabilir. Bu müessif hal ve hareketler karşısında sadece tiksinti duymak, tel'in etmek mevkiinde değiliz. Bu gayridinî, gayriinsani ve gayrimillî vakalar zaman ve mekân itibariyle (bir 'sıraya tâbi tutulmak suretiyle bir tablosu tesbit edilirse, eminim ki, bizim yücelmek arzusu ile çırpman ve didinen hu millet ve hele bütün tarih boyunca beşeriyete ahlâk ve fazilet örneklerini bol bol veren ataların evlâtları ve torunları olarak büyük bir endişe ve derin bir ıstırap duymamamız mümkün olamaz. Muhayyilemde tasavvur ettiğim bu hazin vakayı tablosunun, sosyal hayatımızda da bir ahlâk buhranının asırlardan beri devam edebildiğinin ve bu buhranın dış ve iç telkinlerle her gün biraz daha genişlediğinin en belîğ ve gerçek bir ifadesi olduğuna kaani bulunuyorum.“

Vatani baştan başa imar etmeye çalıştıklarını ve bu noktada kutsal gayenin yerine getirilmesi noktasında hükümetin yılmadan, yorulmadan çalıştığını belirterek bu teklifi getiren Münib Hayri Ürgüblü'yü bu manevi teklifinden dolayı tebrik ederek konuşmasını bitirmiştir.⁵⁰¹

Öğretmenlerin özel okullarda ve özel öğrenci yurtlarında ek iş olarak çalışabilmeleri hakkındaki kanun hakkında söz alan Turgut bu kanunun gayet yerinde olduğunu savunmuştur. Öğretmenlerin bu kanunla bilgilerini ve enerjilerini paylaşabilmelerinin yanı sıra ek maddi olanak açısından da son derece elverişli olduğuna dikkat çekmiştir.

Öğretmenlerin ahlak, fazilet ve dürüstlük açısından başka insanlarla kıyaslanamayacak durumda olduğunu belirterek bu durumun yalnızca ders verenler

⁵⁰¹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 3.Cilt, 50.Birleşim, 1.Oturum, 24.03.1958,s.7-9.

için değil ders alanlar içinde geçerli olması gerektiğini savunmuştur. Öğretmenler hakkında ortaya çıkan dedikoduların bütün bir öğretmen camiasına yansıtılmayacağını savunmuştur. Gazetelerde çıkan haberleri hatırlatmış ve haberlerin bir kısmının daha sonra asılsız çıktığına vurgu yaparak sokak dedikoduları doğrultusunda hareket edilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Kanunun kabul edilmesini rica etmiş ve son derece yerinde bulmuştur.⁵⁰²

Maddenin değiştirilmesi kısmına ait görüşlerini belirten Turgut 22 yıllık öğretmenlik geçmişi olduğunu hatırlatmıştır. MEB tarafından yürütülen hiçbir çalışmanın gelişigüzel olmadığına incelemeler sonrasında ortaya çıktığını savunmuştur. Maddenin değiştirilmesinin istendiği kısmın Milli Eğitimin çalışma şartlarına uymayacağını belirterek maddenin aynı kalması gerektiği yönde düşüncelerini dile getirmiştir.⁵⁰³

Futbol maçlarında müşterek bahisler düzenlenmesi hakkındaki kanun münasebetiyle söz alan Turgut bu kanunun bir zorunluluk içerdiğini öne sürmüştür. Ülke genelinde yapılan birçok düzenlemede Batı ülkelerinin önemle örnek alındığını belirterek bu gibi önemli konularda örnek alınmamasını eleştirmiştir. Konuşmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Muhterem arkadaşlarım, Türkiye Cumhuriyeti, Türk milleti her sahada kalkınmaya ahdüpeyman eylemiştir. Çok eskiden, daha talebe iken, Atatürk'ün şu emir ve direktifini hatırlıyorum. «Türk milleti en üstün medeniyet seviyesine yükselmelidir!» Bunu yalnız bir sahada anlıyacak değiliz. Umumi mânada düşünmek lâzımgelirse spora meyleden Türk gençliğinin bu faaliyeti için lâzımolan spor tesislerinin hazırlanması lâzımdır. Bunu sadece Hazineyi maliyeden böyle fakirane bir şekilde temin etmemize imkân yoktur. Muhalifi, muvafıkı bunun böyle olduğunu bilirler. Bu, nihayet bir kanunu mahsusla belediye ve hususi idarelere tahmil edilmiştir. Bundan beklenen fayda istihsal edilememiştir. Biz bunu bu şekilde yürütenleyiz.”⁵⁰⁴

Genel hayata etki eden âfetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle, yapılacak yardıma dair kanun münasebetiyle söz alan Turgut Diyarbakır'da 1953 yılında Bismil ilçesinde bir sel felaketi olduğunu hatırlatmıştır. Buradaki vatandaşın bir kısmına yardımın yapıldığını fakat Dumlupınar ve Dicle mahallelerinde ortalama 120 ailenin evsiz barksız kaldığını dile getirmiştir. Yıllardan beri bu sorunun

⁵⁰²TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 6.Cilt, 9.Birleşim, 1.Oturum, 01.12.1958,s.11.

⁵⁰³TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 6.Cilt, 10.Birleşim, 1.Oturum, 03.12.1958,s.28.

⁵⁰⁴TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 8.Cilt, 62.Birleşim, 1.Oturum, 29.04.1959,s.424-426.

çözülmediğini hatırlatarak Bayındırlık Bakanından bu kanunun Bismil ilçesini kapsayıp kapsamadığına yönelik açıklama yapmasını istemiştir.⁵⁰⁵

Türkiye Elektrik Kurumu tasarısı hakkında söz alan Turgut bu kanunla ülkenin refah düzeyinin yükseleceğini belirterek problemin kanunun nasıl uygulanacağını iyi bilinmemesinden kaynaklı olduğu iddiasında bulunmuştur. Bazı milletvekillerinin kendi illeri kapsamında bu kanunun uygulanmasını istememesini hayretle karşıladığını dile getirmiştir. İstanbul Elektrik işletmesinin mükemmel çalıştığını belirterek Diyarbakır, Van gibi diğer illerinde aynı mükemmeliyet derecesine ulaştırılması gerektiğini izah etmiştir. Diyarbakır mebusları olarak 6 yıllık süre zarfında bölgeye elektrik götürmeye çalıştıklarını belirterek konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Baş vurduğumuz Devlet Su İşleri, İller Bankası, Etibank her biri ayrı ayrı projeler meydana getirmiştir, fakat elektrik gelmemiştir. İlim erbabının nasihatlarını ve ilhamlarını dinledik. Hepsini bir araya geldiler, Diyarbakır için en doğru olan şekli tesbit ettiler. Buldukları bu en iyi şekil bu kanunun ruhunda mündemiçtir. Eğer bu kanun 5 - 6 sene evvel tedvin edilmiş olsaydı birçok enerjimiz boşa gitmemiş ve hakikaten kıymetli birçok arkadaşlarımız lüzumsuz yere zamanlarını israf etmemiş olacaktı.”

Konuşmasının devamında ise TEK kanunuyla Türkiye'nin aydınlığa kavuşacağını savunmuştur. Hükümeti bu kanun tasarısından dolayı canı gönülden tebrik ederek tasarının biran evvel kabul edilmesi gerekliliğine değinerek konuşmasına son vermiştir.⁵⁰⁶

Halil Turgut bir başka konuşmasını Karayolları Genel Müdürlüğü ve görevleri hakkındaki 5539 sayılı kanuna bir madde eklenmesine dair kanun hakkında yapmıştır. Bu konuşmasında kanunla alakalı bir noktaya değineceğini belirterek konuşmasını şu şekilde devam ettirmiştir:

“Malûmunuzdur ki, Karayollarında bir bölge teşkilâtı vardır. Veznedarlar bölge merkezinde ikamet etmektedirler. Karayollarında bütün hizmetler dağ başlarında, bölge itihaz edilen yerden en az 150, 200 hattâ300 kilometre uzaklarda ifa edilmektedir. Binaenaleyh hemen hemen ücretler merkezde değil personelin çalıştığı yerlerde mutemet vasıtasıyla istihkak sahiplerine ödenmektedir. Şimdi Karayolları Umum Müdürlüğü teşkilâtının bu mahiyetine göre bunda bir değişiklik yapılacak mıdır, yapılmıyacak mıdır? Bu hakikaten cayı teemmüldür. Bu mutemetler, kasadarlar veya veznedarların yardımcısı mahiyetinde telâkki edilir mi, edilmez mi? Bunu rica ediyorum.”⁵⁰⁷

⁵⁰⁵TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 9.Cilt, 65.Birleşim, 1.Oturum, 08.05.1959,s.39.

⁵⁰⁶TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 9.Cilt, 76.Birleşim, 1.Oturum, 03.06.1959,s.458-459.

⁵⁰⁷TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 10.Cilt, 13.Birleşim, 1.Oturum, 11.12.1959,s.348.

1959 malî yılı Genel Bütçe Kanununa bağlı (A/1) işaretli tabloda değişiklik yapılması hakkında kanun münasebetiyle söz almıştır. Bütçe komisyonunda sözünde haklı olduğunu belirterek Fethi Çelikbaş adlı arkadaşın müzakere başından bu yana beyan ettiği düşüncelerinin değişimine hayret ettiğini belirtmiştir. Fethi Çelikbaş'ın politikadan korktuğunu ifade etmiştir. 50 milyon liranın verilmesi noktasında fikir değişikliği yaşattığını öne sürmüştür. Bu 50 milyonun İstanbul Belediyesine yardım olduğunu belirterek bu bütçeden birkaç milyon indirim yapılmasını teklif ettiğini ifade etmiştir. İstanbul belediyesinin üniversitelerden bazı alacakları olduğuna değinerek tetkiklerinin devamında İstanbul Üniversitesinin borçlarını karşılamak üzere bazı ödenekler konduğunu dile getirmiştir. Teklifinden vazgeçtiğini ifade etmiştir. Muhalefette yer alan milletvekillerinin yardım yapılmaması yönünde görüş belirttiklerini ifade ederken fikir değiştirilmemesini yardımın yapıp yapılmayacağına kararlaştırılması gerektiğini savunmuştur.⁵⁰⁸

Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 1960 yılı bütçeleri hakkında söz alan Turgut Diyarbakır köylerinde bulunan çocukların okul okuyamadıklarını üzüntüyle belirtmiştir. CHP'nin bu ülkeye okul kazandırmadığını, öğrenci yetiştirmediğini iddia edecek olmadığını ama burada asıl sorguladığı kısmın elinden gelen tüm çabayı sergilemiş olup olmadığı kısmı olduğuna dikkat çekmiştir. Bütün dünya ilerliyorken Türk çocuklarını okutma vazifesinde üstüne düşeni yapıp yapmadığının sorgulanması gerektiğini savunmuştur. Diyarbakır'da Milli Eğitim Müdürlüğü yaptığı sırada 10 yıllık bir plan hazırladığını ve bu plan doğrultusunda 4 milyon liraya ihtiyaç olduğunu izah etmiştir. Bu paranın istenmesi durumunda böyle bir planın istenmediği yönünde cevap aldığını hatırlatmıştır. Öğretmenlik mesleğine de değinen Turgut bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Çok muhterem arkadaşlar; arkadaşım öğretmenlere de temas etti. C. H. P. zamanında öğretmen, memleket çapında en aşağı bir yaşama seviyesine mahkûm edilmiş ve ayrıca öğretmenler arasında telâfisi güç, ikilik yaratılmıştı. Millî Mücadelemizin cihanı hayran bırakan muhteşem destanında Türk öğretmenin şeref payı Ata'mızın şu vecîz ifadesiyle tarihe mal olmuştur : «Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir.» «Muallimler, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.» Fakat Millî Mücadele ve İstiklâl Savaşındaki, sosyal inkılâplarımızın kökleşmesindeki bütün gayretlerine ve nefis feragati içindeki çalışmalarına rağmen, öğretmen, maddi ve mânevi alâkasızlık yüzünden, hakir görülmüş, öğretmenlik de bu

⁵⁰⁸TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 11. Cilt, 32. Birleşim, 1. Oturum, 03.02.1960, s.494.

yüzden cazibesini kaybetmiştir. Merhum Necati zamanında millî heyecanın bayraktarlığını yapan, aylarca maaş almadan, menfaat beklemeden gece gündüz çalışan Türk öğretmeni, meslekî haysiyetini kıranları hiçbir zaman affetmeyecektir. Bu ulvî kürsüden, öğretmenliği bir pazarlık mevzuu haline getirerek 20 liraya ucuz öğretmen bulabileceğini, vicdanında en küçük bir sıkıntı bile hissetmeden ifade etmek suretiyle öğretmenliğin kutsiyetini ret ve inkâr etmiş olanların Türk maarif tarihindeki nasipleri hüsrandan başka bir şey olamaz !”

Şeklinde görüş belirtmiştir. Konuşmasının devamında 1950 yılından itibaren öğretmenlik mesleğinin sıkıntılarının giderilmesi noktasında birçok çalışma yürütüldüğüne değinmiştir. Hâlihazırda öğretmenlerin halledilmemiş bazı meselelerinin olduğunu belirterek DP olarak elden gelen bütün gayretlerle çabaladıklarını öne sürmüştür. Okul ihtiyacı noktasında memleketin neresine gidilirse gidilsin okul eksikliğinin olduğu görüleceğinden bahsederek tez zamanda bu eksikğin giderilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir.⁵⁰⁹

Tasarının devamında tekrar söz alan Turgut MEB bütçesinin görüşülmesi sırasında kötü örneklerin verilmesinin günah ve suç olacağını belirtmiştir. Diğer konuların görüşülmesi esnasında yapılan eleştirilerin en azından bu konuda yapılmaması gerektiğini dile getirmiştir.⁵¹⁰ Bu konuda son olarak yurt meselesine değinmiştir. Yurtlarda maddi durumu düşük öğrencilerin kaldığını zengin öğrencilerin bu yurtları zaten tercih etmediğini belirterek paranın bu yurtlara ayrıldığını izah etmiştir.⁵¹¹

Tapulama kanun tasarısı hakkında söz alan Turgut toprak işlerinin birçok bölgede farklı şekillerde yürütüldüğüne dikkat çekmiştir. Diyarbakır’da ise hazineye ait olan arazilerin genellikle 10-20 köy sahibi olan kişilerin elinde olduğu iddiasında bulunmuştur. 15- 20 seneden beri bu kişilerin toprakları ellerinde bulundurduğunu belirterek Sefer Eronat’ın sunduğu kanun teklifinin kabul edilmesi üzerine köylünün büyük umutlarla beklediği toprak sahibi olma hayallerinin son bulacağını ifade etmiştir. Böylece kanun teklifinin kabul edilmemesini rica etmiştir.⁵¹²

Halil Turgut bu dönemdeki son konuşmasını DP Gençlik Bürosu tarafından öğrenci ve gençlik örgütüne yapılan müdahale dolayısıyla Meclis soruşturması

⁵⁰⁹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 12.Cilt, 47.Birleşim, 3.Oturum, 25.02.1960,s.586-588.

⁵¹⁰TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 12.Cilt,48.Birleşim,1.Oturum,26.02.1960,s.635.; Cumhuriyet,12 Ocak 1960, s.5.

⁵¹¹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 12.Cilt, 48.Birleşim, 2.Oturum, 26.02.1960,s.645.

⁵¹²TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 13.Cilt, 68.Birleşim, 2.Oturum, 23.05.1960,s.499.

açılmasına dair takririn görüşülmesine gerek olmadığına dair verilen takrir münasebetiyle yaptığı konuşması şu şekildedir:

“Muhterem arkadaşlar, bu önerenin müzakereye vaz'edilmemesi hususundaki takririn hukuki mesnetlerini arkadaşlarım izah ettiler. Onun için ben bu hususa temas etmek istemem. Ben sadece hepinizin samimî hissiyatınıza hitabetmek isterim. Atatürk'ün bütün hayatını ve bu mukaddes vatanı gençliğe emanet ettiğini hepimiz biliyoruz. Gençliğin ruhunu, hakikaten 4 günden beri geceli gündüzlü burada müzakere konusu yaptığımız mevzular sırasında, edep dışı birçok tâbirler kullanarak incitmiş bulunuyoruz. Bu mevzuun müzakere yeri burası değildir. Eğer icabediyorsa, gençliğe aidolankonuları; muhalif ve muvafık bu işle ilgili arkadaşları hususi bir komisyon halinde toplayarak orada müzakere ve münakaşa edelim, daha yerinde olur. Benim mâruzâtım budur.”⁵¹³

İfadeleriyle konuşmasını sonlandırmıştır.

C. Ragıp Karaosmanoğlu Biyografisi

1910 yılında Akhisar'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Nakiyettin annesinin adı Kesibe'dir. 1944' yılında Aliye Hanımla evlenmiş olup bu evlilikten 2 erkek çocuk sahibi olmuştur. Lise öğrenimini dönemin ileri gelen okullarından olan Galatasaray Lisesi'nde gerçekleştirmiştir. Askerlik görevini er rütbesinde yapmış tercümelerinin yanı sıra Karaosmanoğlu'nun uğraş alanı tarımdır. Tarımsal faaliyetlerinin yanı sıra bir gazete çıkarmış ve bu gazetede çeşitli konularda yazı ve makaleler yayınlamıştır. 1946 yılında DP'nin kurucu üyelerinden bir tanesi olarak bu partide yerini almış böylece siyasi yaşantısı başlamıştır. Bir dönem İlçe başkanlığı ve İl İdare Kurulu üyeliği gibi farklı alanlarda görev yapmıştır.⁵¹⁴

1950 yılında Akhisar Belediye Başkanı seçilen Karaosmanoğlu bu görevini sürdürürken X. Dönem seçimlerine DP listesinde katılmıştır. 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. 5 Mayıs 1954 tarihinde milletvekili mazbatasını almış ve 14 Mayıs 1954 TBMM'ne katılmıştır⁵¹⁵.

Basına ispat hakkının tanınmasını istemeleri üzerine DP den ihraç edilen 9 milletvekili arasında yer almıştır.⁵¹⁶

⁵¹³TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 11.Cilt, 40.Birleşim, 2.Oturum, 18.02.1960,s.1158.

⁵¹⁴ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.253.

⁵¹⁵TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:2000

⁵¹⁶ Milliyet, 15 Ekim 1955, s.7.

İspatçılar olarak nitelendirilen grup arasında yer almış ve yeni kurulan Hürriyet Partisi'ne geçmiştir.⁵¹⁷ Bir süre parti çalışmalarını sürdürmüş ve Hürriyet Partisinde birliği bozduğu gerekçesiyle Haysiyet Divanına sevk edilmiştir.⁵¹⁸

X. Dönem meclis çalışmaları içinde Bayındırlık ve Ziraat komisyonları üyeliği bulunmaktadır. Bu komisyon çalışmalarına aktif bir şekilde katılmıştır.⁵¹⁹ Meclis hayatı bu dönemle sınırlı kalan Karaosmanoğlu tarımsal faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir devam etti.⁵²⁰

20 Mart 1965 tarihinde vefat etmiştir.⁵²¹

1. Ragıp Karaosmanoğlu Meclis Faaliyetleri

TBMM'nin incelendiği X. Dönem tutanaklarına göre, Ragıp Karaosmanoğlu'nun mecliste herhangi bir konuşması ve önergesine rastlanmamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 21.10.1956 tarihli basımında Ragıp Karaosmanoğlu'nun HP milletvekilliğini sürdürdüğü sırada meclise yönelik sözlü soru önergesi verdiği belirtilmiştir. Bu soru önergesi tütün mahsulüyle alakalı olup Ticaret Bakanlığı tarafından cevaplandırılmasını istemiştir.⁵²²

D. İhsan Hamit Tiğrel Biyografisi

1890 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ali Hamit, annesinin adı Meymenet'dir. İki evlilik yapmıştır. İlk eşi olan Fatma Müfide'nin

⁵¹⁷ Milliyet, 20 Kasım 1955, s.7.

⁵¹⁸ Milliyet, 13 Mayıs 1958, s.1.

⁵¹⁹ Cumhuriyet, 14 Ocak 1956, s.3.

⁵²⁰ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.253.

⁵²¹ Tbbm Albümü (1920-2010), II, s.628.

⁵²² Cumhuriyet, 21 Ekim 1956, s.3.

ölümü üzerine Emine Sabiha Hanım ile evlenmiştir. 5 çocuk babasıdır. İlk ve ortaöğrenimini doğduğu yer olan Diyarbakır'da yaptıktan sonra İstanbul Nümune-i Terakki İdadisinde tamamlamış ve bu okulun ardından Mülkiye Mektebini bitirmiştir.1914yılında Maarif Nezareti Yükseköğrenim Dairesi Kâtipliğine görevini yerine getirirken 1. Dünya Savaşından dolayı askere alındı ve çeşitli cephelere katıldı. Savaş sonrası memleketine dönmüş ve bir süre tarım, çiftçilik gibi işlerle uğraşmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Kurutuluş Savaşı sürecinde de önemli katkılarda bulunmuş ve Sivas Kongresine Diyarbakır temsilcisi olarak katılmıştır. 1921'de Diyarbakır Millî Eğitim Müdürlüğüne tayin edilmiş ve devamında 13 Şubat 1922'de Belediye Başkanı olarak siyasi hayata atılmıştır.⁵²³

Siyasi hayata ilk olarak TBMM II. Dönem seçimleri sırasında atılmış olup Ergani⁵²⁴ Milletvekilliği seçilmiştir.⁵²⁵

1926 yılında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya karşı gerçekleştirilen suikast girişimi ile alakalı olarak yargılanmış ve suçsuz olduğunun anlaşılması üzerine beraat etmiştir. 1931 yılında ise Ziraat Bankasına geçmiş olup sırasıyla Mersin, Trabzon ve Eskişehir illerinde şube müdürü olarak görev yapmıştır.⁵²⁶

II. Dönemin ardından bir süreliğine siyasetten uzak kalmış olup TBMM VIII. Dönem de bağımsız olarak tekrar aday olmuştur.⁵²⁷ 21 Temmuz 1946 seçimleri sonrasında Diyarbakır Milletvekilliğine seçilmiştir.⁵²⁸

IX. Dönem de siyasetten uzak duran Tiğrel X. Dönem seçimlerinde DP listesinden Diyarbakır milletvekili aday olmuştur. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerde 74.306 oy alarak Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Mazbatasını 5 Mayıs 1954 tarihinde almış olup 14 Mayıs 1954'te TBMM'ye katılmıştır.⁵²⁹ Bu dönem

⁵²³ÖZTÜRK , Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem 1923-1927*, Ankara , TBMM Vakfı Yayınları No:13, 1994, III, s.280.

⁵²⁴Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren mutasarrıflık (sancak) şeklinde varlık gösteren Ergani 30 Mayıs 1926 tarihinde 877 no'lu kanunla Diyarbakır iline bağlı ilçe haline getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GÜLDOĞAN, Vedat, 'Ergani'nin İlk Milletvekili ile I. ve II. Dönem Ergani Milletvekilleri'', *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, (Edit. Cihat Güzel, Kenan Haspolat), Amaç Matbaacılık, İstanbul,2014, s.601.

⁵²⁵TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem II, Sicil No: 497

⁵²⁶ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, III, s. 281.

⁵²⁷ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.256.

⁵²⁸TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem VIII, Sicil No: 497

⁵²⁹TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:497.

içinde Bütçe ve Dâhiliye Komisyonlarında görev yapmış olup bu milletvekilliği de bir dönem devam etmiştir.⁵³⁰

İspatçılar olayından dolayı yolları DP ile ters düşen milletvekillerinden biri olup bir süre sonra HP' ye geçmiş ve Diyarbakır'da HP'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır.⁵³¹

27 Mayıs İhtilali sonrasında 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra TBMM I. (XII.) Dönemi için 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimde Yeni Türkiye Partisi (YTP) adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Diyarbakır Üyeliğine seçilmiştir ve 1966 yılında yapılan yenileme seçimleriyle üyeliği sonlanmıştır. Bu süre zarfında 4 yıl kadar Senato Başkanvekilliği görevini yerine getirdi.⁵³² Ölümüne kadar geçen sürede siyasetten uzak durmuştur. 4 Nisan 1985 tarihinde vefat eden Tiğrel Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verilmiştir.⁵³³

1. İhsan Hamit Tiğrel Meclis Faaliyeti

İhsan Hamit Tiğrel meclis çalışması olarak X. Dönem de 1 kanun teklifinde bulunmasının yanı sıra bu dönemde 7 kez söz almıştır. İlk olarak meclise sunduğu yazılı kanun teklifine değineceğiz. Tiğrel “Tabii âfetler yüzünden hasar gören bölgelerdeki çiftçi borçlarının tecili hakkında yüzünden hasar gören mıntakalardaki çiftçi borçlarının tecili hakkında” yazılı kanun teklifi sunmuştur.⁵³⁴

Tiğrel meclisteki ilk konuşmasını İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'in kurduğu hükümetin programı hakkında yapmıştır. Herhangi bir partiye bağlı kalmadan kendi fikirleri doğrultusunda konuşacağını belirterek sözlerine başlamıştır.

⁵³⁰ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.256.

⁵³¹Cumhuriyet, 8 Nisan 1956, s.5.

⁵³²ÇAĞLAYAN, Ercan, *Tek Parti Döneminde Diyarbakır [1923-1950]*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Erzurum,2012, s.55.

⁵³³ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri(1961-1964)*, Ankara, TBMM Vakfi Yayınları No:16, 1998, I, s.196.;Tbmm Albümü (1920-2010),II, s. 629.

⁵³⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 20.Cilt,86.Birleşim, 1.Oturum, 21.09.1957,s.538.

Memleketteki önemli meselelerden birinin de Anayasanın değiştirilmesi olduğunu hatırlatarak tek parti döneminden kalma anayasanın günün ihtiyaçları karşısında yetersiz kaldığını savunmuştur. Bireysel ve toplumsal açıdan hak ve özgürlüklerin layıkıyla korunmadığını değinerek aynı zamanda devlet idaresi bakımından da değiştirilmesinin zorunlu bir hal aldığını ifade etmiştir. Seçim Kanunu hakkında konuşacağını belirterek 64 ilden 4'ünü dahi muhalefetin kazanmasının demokrasi açısından önemli bir adım olduğunu öne sürmüştür.⁵³⁵

Seçim kanunu üzerinde çokluk ilkesi veya dar bölge ilkesi doğrultusunda mı hareket edileceği üzerinde önemle durulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Konuşmasında yer verdiği bir başka durum ise iktisadi durum olmuştur. 4 senelik DP iktidarında iktisadi açıdan önemli gelişmeler yaşandığını belirterek bu durumun aynı zamanda köylünün toprak sıkıntısını da beraberinde getirdiğini savunmuştur. Bu konuda şu ifadelere yer vermiştir:

“Evvelce birçok mntıklarda geniş araziye sahip olan kimseler bu arazilerini maraba suretiyle, ortaklık suretiyle veya icar suretiyle köylüye verirdi ve ondan hem kendisi istifade ederdi, hem de köylü bundan; müstefit olurdu, ziraatini yapardı. Fakat bugün şayana memnuniyet olan makine ziraatının yanında köylünün bu araziden istifadesi imkânı azalmıştır.Şu halde yapılacak şey; köylüye toprak tevzii meselesine hız vermek, Toprak Kanunu üzerinde tadiller yaparak mülkiyet hakkını tanımak suretiyle fazla arazi sahiplerinin elinden değer pahasına alınacak araziyi köylüye tevzi etmek lâzımdır. Aksi halde köylüyü bu içtimai dertten kurtarma imkânı yoktur. Hükümetini toprak tevzi meselesini esasen ele aldığımızı memnuniyetle müşahede ediyoruz. Ancak, Toprak; Kanunu tadil edilmedikçe ve arazi sahiplerinin mülkiyet hakkına da riayet etmek suretiyle değer pahası verilmedikçe meselenin halline imkân göremem.”

Kendisinin de toprak sahibi olduğunu belirterek uygun fiyatlar doğrultusunda topraklarını verebileceğini dile getirmiştir. Hükümet programında yer alan Bankalar Kanunu da değinerek ülke genelinde yayılan küçük çaplı bankalara dikkat çekmiştir. Normal şartlar altında bu bankaların iktisadi hayatlarına devam edeceğini fakat evrensel çapta bir kriz yaşanması halinde bu bankaların dayanamayacağını öne sürmüştür. Gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmuştur. İktisadi teşekküllerin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. 1950 devlet programında belirtilen siyasi teşekküllerin aynen devam ettirildiğini hiçbir şekilde bir değişiklik yapılmadığını öne sürmüştür. Konuşmasının devamında son olarak Doğu ve Batı'dan gelebilecek tehlikelere değinmiştir. Hükümetin alacağı tedbirler doğrultusunda bu tehlikeyi bertaraf edebileceğini belirtmiştir.⁵³⁶

⁵³⁵TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 1.Cilt,4.Birleşim, 1.Oturum, 26.05.1954,s.56.

⁵³⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 1.Cilt,4.Birleşim, 1.Oturum, 26.05.1954,s.57-59.

Tiğrel bir başka konuşmasını 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı tablonun Milli Eğitim Bakanlığı kısmına ve 4926 sayılı Kanuna bağlı (2) sayılı tabloya bâzı kadrolar eklenmesi münasebetiyle yapmıştır. 1954 malî yılı Genel Bütçe Kanununa bağlı tablolarda değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle görüş bildirmiştir. Bu konuşmasında yabancı dille eğitim yapmak üzere açılacak olan dört liseye değinmiş bu konuda muhalif kanadın oluştuğuna değinmiştir. Liselerin açılması konusunda herhangi bir karşı düşüncede olmadığını belirterek bütçe komisyonu ve MEB arasında bir tezatlık oluştuğuna değinmiştir. MEB'in 4 yerde (İstanbul, İzmir, Konya, Eskişehir) lise açılacağını belirtmesi konusunu ele almıştır. İstanbul da bu doğrultuda eğitim veren kurumların zaten olduğunu ve İstanbul'a böyle bir okulun açılmasının gereksiz olduğunu ifade etmiştir. Mahrum olan bölgelerde bu okulların açılması teklifi üzerine İstanbul da yabancı dille eğitim veren kurumların gayrimillî olduğu yönünde maruzat bildirmiştir. Kendi kanaatine okulların açılması doğrultusunda MEB'in duygusal hareket ettiğini savunmuştur. Ankara da biran önce yabancı dille eğitim veren bir okulun açılması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasına istinaden:

“Niçin Ankara'yı bırakıyorlar da şu veya bu yere gidiyorlar?. Bu şayanı dikkattir. Sonra Maarif Vekilinin bir fikrini de burada tebarüz ettirmek isterim. Şarkta açamıyoruz, çünkü orada Atatürk Üniversitesi açılacak, buraya bağlı bir eğitim fakültesi olacak, binaenaleyh ecnebi dille tedrisat yapan liseye ihtiyaç yoktur. Arkadaşlar; bir fakülte ile bir lise nasıl mukayese edilebilir?. Eğitim Fakültesinde okuyacak insanların dahi o dili bilmesi lâzımdır. Binaenaleyh ben bu işte Maarif Vekâletinin hissî hareket ettiğine kaani bulunuyorum. Bir Şark vilâyetnin mebusu olmak sıfatıyla, Şarkta açılmasını elbette arzu ederim. Ama bu tabiidir ki. İmkânlarlamukayyettir. Fakat bu liselerden birisinin behemehal Ankara'da açılması lâzımdır. Bu hususta bir takrir veriyorum, kabulünü rica ederim”⁵³⁷

İfadelerine yer vermiştir.

İstanbul, İzmir ve Ankara illerinde sıkıyönetim ilanına dair Başbakanlık tezkeresi münasebetiyle söz alan Tiğrel idareci konumunda bulunan bazı şahısların ehliyetsiz ve liyakatsiz olduğunu belirtmiştir. Bu şahıslar tarafından idarenin sürdürülmesinin ileride dönüşü mümkün olmayacak problemleri de beraberinde getirebileceğini savunmuştur. Hükümetin başına geçecek olan kişinin bu hususa dikkat etmesi gerektiğini belirterek ehliyetli şahısların işlerin başına getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Sıkıyönetim noktasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Bu hâdiseden sonra örfî İdarenin ilânına lüzum var mı? Yok mu? Hususundaki noktai nazarıma geliyor. İdare cihazının ve emniyet teşkilâtımızın,

⁵³⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 4.Cilt,25.Birleşim, 1.Oturum, 10.01.1955,s.42-44.

Eshab-ı Kehif gibi uykuya daldığı bir zamanda memleketin mukadderatını bunlara bırakmak hususunda bir teklifte bulunmak benim vicdanımın kabul etmeyeceği bir şeydir. Ne zaman ki idare cihazını, hakikaten memleket mukadderatını lâıkiyle kavıyan ve icabeden tedbirleri alan insanların eline tevdi ederiz, işte o zaman İdareiörfiyeye lüzum yoktur. Ama bu hâdise de bize göstermiştir ki, böyle bir kuvvete, İdareiörfiyeye lüzum vardır. Bunu vicdanımın kanaatiyle söylüyorum.”

Konuşmasına devamla memleketin gerçek sahibinin halk olduğunu ve kendilerinin de halka karşı sorumlu olduklarını hatırlatmıştır. Sıkıyönetim doğrultusunda millete karşı yükümlü olduklarını, sıkıyönetimin nasıl işlediği ne gibi tedbirler aldığı takip etmek zorunda olduklarını belirtmiştir.⁵³⁸

Millî Korunma Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun münasebetiyle söz alan Tiğrel hükümetin görüşü ile komisyonun görüşü arasında uyuşmazlık olduğunu dile getirmiştir.⁵³⁹

İhsan Hamit Tiğrel dönemdeki bir başka konuşmasını zararlı böceklerin yok edilmesi için ne gibi önlemler alındığı ve bu böceklerin halen hangi bölgelerde bulunduğu dair sorusu münasebetiyle yapmıştır. Memleketin bir bölgesiyle başlayan bu sorunun gittikçe yayıldığını ve bugün tüm bölgelerin bu tehlikeyle karşı karşıya kaldığı için bu konuya dikkat çektiğini dile getirmiştir. Birkaç yıl öncesinde İtalya gezisi sonrasında Ziraat Bakanlığının radyodan da duyurduğu bir tebliğinde Diyarbakır ilinde başlatılan zararlı böcekler ile mücadele noktasında % 95 oranında başarı yakalandığını işittiğini belirtmiştir. Haber üzerine ziraatle uğraşan oğlunu arayıp sorduğunda işlerin tam ters yönde ilerlediğini hatta Diyarbakır’da hasarın %70 lere vardığını öğrendiğini ifade etmiştir. Diyarbakır milletvekili olan Mustafa Ekinci ile görüştüğünü ve hasarın aynı oranda olduğu yönünde görüşleri aldıktan sonra bizzat Diyarbakır’a giderek yerinde yaptığı incelemeler sonrasında zararın daha büyük oranlarda olduğunu öğrendiği iddiasında bulunmuştur. Gerekli görüşmeler sonrasında muhtelif ilaçlar ile yapılan işlerde %95 oranında başarı sağlanacağını belirtilmesi üzerine Ziraat Bakanlığının bunu gerçekleştirmiş kabul ederek halkı yanlış bir şekilde bilgilendirdiğini hatırlatmıştır. Bu doğrultuda hasar oranını belirlediğini ve bunu bizzat takririnde sunduğunu belirtmiştir. Konuşmasının devamında tahribat noktasında önemli bilgiler vermiş ve şu ifadeler yer vermiştir:

“Tehlike yalnız bu vilâyete de münhasır kalmamıştır. Mardin’in Denk, Kızıltepe kazalarında, Siird’in muhtelif kısımlarında, Urfa’nın Siverek’inde haşerat sâri

⁵³⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 7.Cilt,80.Birleşim, 1.Oturum, 12.09.1955,s.679-680.

⁵³⁹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 11.Cilt,66.Birleşim, 1.Oturum, 21.05.1956,s.410.

bir şekildedir. Alınan malûmat doğru ise buna mümasil hâdiseler Orta - Anadolu'da da görülmeye başlamıştır. Yapılan mücadeleye evvelâ fazla sayıda tayyare tahsis edilmiştir, doğrudur. Fakat mücadele sırasında bu tayyarelerden birisi düşmüş, pilot ölmüş, bunun üzerine ciheti askeriye 20 tayyaresini geri çekmiştir. Kalan 10 tayyareden birkaçı arızaya uğramış, nihayet 4 - 5 tayyare ile mücadeleye devam olunmuştur. İlâç bakımından da durum şayanı dikkattir. Oraya giden heyet kullanılan «bazidon» ilâcı muvafık değildir, diye rapor vermiş olduğu halde vekâlet bunda ısrar etmiştir ve o ilâcı kullanmıştır. Bundan dolayı mücadele muvaffak olamamıştır. Halbuki daha müessir ilâçlar vardır. Evvelki sene kullanılan ilâç daha müessir olmuştur. Bazidon ilâcında ısrar ettiler ve tabii netice gayet feci oldu.”

Şeklinde görüş beyan etmiştir. Konuşmasına devamla süresinin dolmak üzere olduğunu belirterek hububat noktasına kısaca değinmiştir. Ziraat teşkilatının kısa bir süre önce çiftçiler tarafından gerçekleştirilen toplantıya katıldığını ve bu bölgede hububat yetiştirmeyeceği bunun yanından ayçiçeğine yönelmeleri gerektiği yönünde bir konuşma yaptığını belirtmiştir. Üstelik bunu yaparken de bölgede ayçiçek yetiştiriciliği noktasında herhangi bir çalışma yapılmadığını belirterek hububat ekiminin devam ettirilmesi yönünde konuşmasına son vermiştir.⁵⁴⁰

TBMM 1957 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Tığrel Teşkilatı Esasiye kanunu bir maddesi doğrultusunda yönetme yetkisinin TBMM'ye verildiğini bir başka madde doğrultusunda ise meclisin seçtiği Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirildiğini izah etmiştir. Bu noktalar doğrultusunda HP'nin yaptığı araştırmalar ve tahliller doğrultusunda meclis bütçesini 3 nokta üzerinde topladığını ifade etmiştir. İlk olarak DP'nin iktidara gelişiyle meclis bütçesinin %100'ün üzerinde arttığını öne sürmüştür. Masraflardaki artışın milletvekillerine yapılan ödenekler ve personel maaşlarından kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Meclis personellerine ayrılan ödeneğin %140 ve Milletvekillerine ayrılan ödeneklerin ise %120 oranında arttığı iddiasında bulunmuştur. Memleket genelinde uygulanan tasarruflar doğrultusunda ilk adımın milletvekilleri tarafından atılması gerektiğini savunmuştur. Değindiği bir başka nokta ise meclis çalışmalarının gözden geçirilmesi gerekliliğidir. Komisyonlarda çözülmeyi bekleyen 400 kadar dosya olduğunu belirterek bu söylediklerini desteklemiştir. Meclis memurlarının şahsi işleri doğrultusunda meclis çalışmalarına katılmamalarını da bunun bir nedeni olarak göstermiştir. Konuşmasından yer verdiği bir başka nokta ise anayasa ve anayasanın uygulanması sırasında yaşanan bazı aksaklıklar olmuştur. Anayasanın 1. Maddesi doğrultusunda şu ifadelerle yer vermiştir:

⁵⁴⁰TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 14.Cilt,4.Birleşim, 1.Oturum, 16.11.1956,s.69-72.

“Yüksek Heyetinizce malûm olduğu üzere teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 1 nci maddesi : «Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir» diye yazar. Hürriyet Partisi, Cumhuriyeti sadece Devlet Reisinin seçim yoluyla iş başına geçmesi gibi bir formalitenin yerine getirilmesinden ibaret bir müessese değil, aynı zamanda ve daha ziyade kayıtsız şartsız millet hâkimiyetine dayanan bir idare şekli olarak mütalâa etmektedir. Demokrasi rejiminin ifadesi olan millet hâkimiyeti ise, Anayasanın 70 nci maddesinde izahını bulan vatandaş hak ve hürriyetlerine hürmet ve riayet etmeyi icabettirmektedir. Şu halde bu hak ve hürriyetleri her türlü taarruzdan masun kılacak ve bunları zaman ve kefalet altında bulunduracak tedbirleri almanın lüzumuna kaaniiz. Bu yapılmadığı takdirde, meselâ Demokrat Partinin muhalefet yıllarında bir bayrak gibi ileri sürdüğü antidemokratik kanunların ortadan kaldırılması dâvasının halli şöyle dursun, şimdi şahidi olduğumuz üzere, insan haklarına ve Anayasaya uymıyan daha şiddetli hükümler karşısında kalmayı önlemek mümkün olmaz.”⁵⁴¹

Şeklinde görüş belirtmiştir.

Tasarının devamında bir memlekette yazı hürriyeti, toplantı hürriyeti, söz hürriyeti gibi hakların gittikçe kısıtlanmasının zararlarından bahsetmiştir. Kısıtlamaların olduğu memlekette günün birinde millet hâkimiyeti yerine şahsi ve keyfi bir iradenin yerleşmesine zemin oluşturacağını savunmuştur. Milletvekillerinden beklenenin Türk milletini böyle bir akıbetten kurtarmanın çarelerini aramak olduğunu belirterek sözlerine son vermiştir.⁵⁴²

Bütçe görüşmelerinin devamında eleştirilerine karşılık olarak cevap veren Zonguldak milletvekili Nusret Kirişcioğlu'na eleştiri oklarını yönetmiş ve dakikalarca açıklama yapmasına rağmen Kirişcioğlu'nun sadece birkaç başlığı aradan seçip cevap verdiğini belirtmiştir. Gazetecilerin meclise alınmalarını eleştirdiğini hatırlatarak yüksek meclisin keyfi hareketler doğrultusunda gazetecileri meclise alıp almamalarının yanlış olduğuna değinerek devamsızlık noktasına istinaden:

“ Binaenaleyh, sual zamanı, sual sırası gelince; sualden biraz evvel vekili burada görüyoruz, fakat, tam sual okunacağı zaman ilgili vekil dışarıya çıkıyor. Ben, bilhassa Muhterem Başvekilden rica ediyorum, vekillerine müsaade buyursunlar, vâki suallere zamanında cevap verilmesini lütf buyururlarsa sual müessesesi daha iyi işler. Mâruzâtım daha çok ama Nusret Kirişcioğlu arkadaşımız daha fazla konuşmama izin vermiyorlar ve bende bu tavsiyelerine ittiba ederek kürsüden ayrılıyorum.”⁵⁴³

ifadelerine yer vermiştir.

Tiğrel bu dönemdeki son konuşmasını Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 1957 bütçesi münasebetiyle yapmıştır. Sözlerine bütçe

⁵⁴¹TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,44.Birleşim, 2.Oturum, 23.02.1957,s.569-570.

⁵⁴²TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,44.Birleşim, 2.Oturum, 23.02.1957,s.573.

⁵⁴³TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,44.Birleşim, 3.Oturum, 23.02.1957,s.591-593.

komisyonuna ödeneği 20 milyondan 38 milyona çıkardığı için teŖekkür ederek baŖlamıŖtır. Bu zammın nedenin okuma ve yazmaya bağlayarak memlekette okuma-yazma bilenlerin oranının memleket nüfusuna oranla ancak 3'te 1 olacağını ifade etmiŖtir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük Ŗehirlerde bu oranın yüksek olduğunu fakat İç Anadolu gibi iç kesimlerde oranın düŖtüđünü izah etmiŖtir. Doğu ya gidildikçe bu oranın %10 civarında olduğunu belirterek özellikle MEB'den beklenenin geri kalan bu bölgelere ehemmiyet verilmesi olduğunu belirtmiŖtir. 1951 senesinden itibaren bu konuya önem verildiğini fakat istenilen sonuçların elde edilemediğini dile getirmiŖtir. İhtiyaç kalmamıŖtır yönünde bir cevaba karŖılık Ŗu ifadelere yer vermiŖtir:

“Muhterem Nebati Ataman arkadaşımız «ihtiyaç kalmamıŖtır» diyorlar. Fakat vaziyet Öyle değildir. Mektep inŖaat bedellerinin gittikçe yükselmesi dolayısıyla verilen tahsisat ile arzu edilen neticenin alınmamasının büyük âmil olduğunu hesaba katmak lazımdır. Fakat ne olursa olsun Ŗarka fazla ehemmiyet vermek ve bilhassa lisan öğretimi bakımından oralara son derece dikkat etmek lâzımdır. ”

KonuŖmasına devamla her köye bir mektep yapılması yönünde bir düŖüncede olmadığını belirtmiŖtir. Uygulama okullarının yaptığı alıŖmalardan yana memnuniyetlerini dile getirerek bu uygulamanın sürdürölmesini de dileyerek konuŖmasını bitirmiŖtir.⁵⁴⁴

E. Mehmet Hüsrev Ünal Biyografisi

1919 yılında Diyarbakır'ın Abdaldede Mahallesi'nde dünyaya gelmiŖtir Babasının adı Asım, annesinin adı Saime'dir. 1945 yılında Edviye Hanımla evlenmiŖ ve bu evlilikten 3 ocuk sahibidir. TBMM albümüne göre 2 ocuk babası olduğu belirtilmiŖtir.⁵⁴⁵

İlk ve ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamlamıŖ olup 1942 yılında İstanbul Hukuk Faköltesi'nden mezun olmuŖtur. Fransızca bildiğini belirtmiŖtir. Avukatlık stajının ardından Diyarbakır Barosuna kayıt yaparak 1979 yılına kadar mesleki

⁵⁴⁴TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 17.Cilt,47.BirleŖim, 2.Oturum, 26.02.1957,s.885-886.

⁵⁴⁵Tbmm Albümü (1920-2010),II, s. 629

çalışmasını devam ettirmiştir. Askerlik vazifesi sırasında Yedek Subay Okuluna girmiş olan Mehmet Hüsrev 1952 yılında teğmen rütbesiyle terhis edilmiştir⁵⁴⁶

Siyasi hayatına X. Dönem seçimleriyle başlamış ve 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimde DP listesinden Diyarbakır Milletvekili seçilmiştir. 5 Mayıs 1954 tarihinde mazbatasını alan Ünal 14 Mayıs 1954'te TBMM'ne katılmıştır.⁵⁴⁷ Mecliste bulunduğu bu dönemde Adalet ve Bütçe Komisyonlarında yer almıştır.⁵⁴⁸

X. Dönem sonrasında XI. Dönemde de Diyarbakır'dan milletvekili olarak seçilen Mehmet Hüsrev, 27 Ekim 1957 seçimlerinde tekrar Diyarbakır milletvekili seçilmiştir.⁵⁴⁹

Mecliste bulunduğu bu dönemde Maliye Komisyonunda çalışmalar yürütmüştür.⁵⁵⁰ Bu süre zarfında en fazla ön plana çıktığı yerlerden biri vergi politikasını sıkı bir şekilde eleştirdiği konuşmasıdır. Bu konuşmasında büyük zirai kazançların vergiye tabi tutulmasını istemiştir. Bu vergi ödemeyenlerin paralarını yatırım sahalarında değil de lüks araba ve evler uğruna harcadığını savunmuştur.⁵⁵¹

Kendisine ait inşaatta sigortasız işçi çalıştırması ve kendi seçim bölgesi olan Diyarbakır'da arsa satışlarından kendine pay çıkarma gibi konulardan 2 defa dokunulmazlığının kaldırılması meclis gündemine gelmişse de her iki durumda da devre sonunda bir daha görüşülmesine kanaat getirilmiştir.⁵⁵²

27 Mayıs İhtilali sonrasında kurulan Yassıda Yüksek Adalet Divanı'nca, Anayasayı çiğneme suçlamasından yargılanan Ünal'ın beraatine karar verilmiştir.⁵⁵³ 1974 yılında çıkarılan siyasi hakların iadesi kanunundan faydalanmıştır.⁵⁵⁴

Siyasi hayatı sonrasında ticaretle uğraşan Ünal, 17 Kasım 2001 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁵⁵

⁵⁴⁶ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.259.

⁵⁴⁷ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:2002

⁵⁴⁸ Milliyet, 18 Şubat 1956, s.1.

⁵⁴⁹ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 1154

⁵⁵⁰ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.324.

⁵⁵¹ Cumhuriyet, 10 Şubat 1959, s.1.

⁵⁵² Resmi Gazete, 15 Şubat 1955, Sayı: 8931.; Resmi Gazete, 18 Haziran 1957, Sayı: 9636.

⁵⁵³ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.259; Milliyet, 16 Eylül 1961, s.1.

⁵⁵⁴ Milliyet, 17 Nisan 1974, s.7

⁵⁵⁵ Tbm Alümü (1920-2010), II, s. 629; ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.324.

1. Mehmet Hüsrev Ünal Meclis Faaliyetleri

a. X. Dönem Meclis Faaliyetleri

Mehmet Hüsrev Ünal mecliste bulunduğu bu dönemde 2 kanun teklifinde bulunmuştur. İlki şu şekildedir; "kendisi ve 6 arkadaşının Lice kasabasının yerinin değiştirilmesi hakkında" kanun teklifidir.⁵⁵⁶ Bu teklif mecliste yapılan oylama sonrasında kabul edilmiştir.⁵⁵⁷ İkinci teklif ise;"kendisi Ve 2 Arkadaşı İskân Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesi ve yeniden bâzı hükümler ilâvesine dair 6093 sayılı Kanunun bâzı maddelerinin değiştirilmesi" hakkındadır.⁵⁵⁸

b. XI. Dönem Meclis Faaliyetleri

XI. Dönem meclis çalışmaları kapsamında ise " kendisi ve 39 Arkadaşı Devlet memurları aylıklarının birleştirilmesi ve denkleştirilmesine dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı tablo ile değişim ve eklerinin Adalet Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında" kanun teklifinde bulunmuştur.⁵⁵⁹

Ünal mecliste bulunduğu süre zarfında 2 kere söz almıştır ki ilki Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kanununun 11. Maddesiyle 13. Maddesinin son fıkrasının kaldırılması ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkındaki kanun münasebetiyle olmuştur. Sözlerine başlarken Türkiye'de ilme ve âlimlere her zaman gerekli değer verilmiş olmasına rağmen ilim noktasında istenilen derecede ilerleme kaydedilemediğini vurgulamıştır. Eğitim noktasında DP iktidarının gelişmiş olduğunu ve gerekli önemin verilerek bugün yadsınamayacak bir başarı elde edildiğini vurgulamıştır. Eğitim bütçesine ayrılan payın derecesine değinilmiştir.

⁵⁵⁶TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 7.Cilt,77.Birleşim,1.Oturum, 18.05.1955,s.310

⁵⁵⁷TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem, 7.Cilt,78.Birleşim, 2.Oturum, 20.05.1955,s.543

⁵⁵⁸TBMM, Tutanak Dergisi, X. Dönem,.Cilt,79.Birleşim, 1.Oturum, 21.05.1955,s.579

⁵⁵⁹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 13.Cilt,58.Birleşim, 1.Oturum, 18.04.1960,s.189

Eğitimin ilerlemesini milli gelirin artmasına şehirleşme oranının artmasına ve sanayinin gelişmesine bağlamıştır.⁵⁶⁰

Ünal'ın bir diğer konuşmasını ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü 1959 yılı bütçeleri münasebetiyle yapmıştır. İktisat komisyonun 1. Maddesinde bir yanlışlık yapıldığının belirtilmesi üzerine söz alan Hüsrev aynı tarzda bir yanlışlığın Maliye komisyonu tutanaklarında da yapıldığını belirtmiştir.⁵⁶¹

F. Eyüp Şahin Biyografisi

1892 yılında Aydın ilinin Cemalettin Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Şahin, annesinin adı ise Fatma'dır. 1928 yılında Tefik-Fahriye çiftinin kızı Faika Hanım ile evlenen Eyüp Şahin'in bu evlilikten 7 çocuğu bulunmaktadır.

İlk ve Orta öğrenimini Aydın'da tamamladıktan sonra küçük bir askeri okulu bitirmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa'sa da bir süre çalışan Eyüp Şahin, Necit ve Hicaz bölgesinde iki yıl çalışıp İstanbul Topkapı Sarayı'nda Afganistan Veliahtı Emanullah Han'ın hizmetine konukçu olarak verilmiştir. Birinci Dünya Savaşına katılmış bunun yanı sıra Yunan işgali sırasında jandarma olarak görev yapan Eyüp Bey milli mücadeleye de katılmıştır. Milli mücadele sırasındaki başarılı hizmetlerinden dolayı İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Ticaretle uğraşmış ve siyasi hayata DP ile atılmıştır.⁵⁶²

IX. Dönem seçimlerine katılan Eyüp Bey 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde DP listesinden Denizli Milletvekili seçilmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ne gelmiş ve meclis başkanlığınca seçim tutanağı 12 Temmuz 1950 tarihinde onaylanmıştır.⁵⁶³

⁵⁶⁰TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem,,7.Cilt,45.Birleşim, 1.Oturum, 25.02.1959,s.781

⁵⁶¹TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem,,2.Cilt,35.Birleşim, 1.Oturum, 07.02.1958,s.42

⁵⁶²ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.301.

⁵⁶³TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1644.

Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Maliye, Meclis Hesapları, Bayındırlık, Ticaret ve Millî Savunma komisyonu gibi birçok komisyonda görev almıştır.⁵⁶⁴

X. Dönem seçimlerine de katılan Eyüp Bey 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Mazbatasını 5 Mayıs 1954'te almıştır.⁵⁶⁵

Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Ticaret Komisyonunda üye olarak görev almıştır.⁵⁶⁶

Eyüp Şahin 4 Ağustos 1954 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁶⁷ Vefat nedeni otomobil kazası olarak belirtilmiş ve Aydın Şehir Mezarlığında toprağa verilmiştir⁵⁶⁸

1.Eyüp Şahin Meclis Faaliyetleri

TBMM'nin incelendiği IX. ve X. Dönem tutanaklarına göre, Eyüp Şahin'in mecliste herhangi bir konuşması ve önermesine rastlanmamıştır.

Meclis zabıt tutanaklarının incelendiği bu dönem de milletvekillerinin çeşitli vesilelerle mecliste yaptıkları konuşmalarda hükümetin Diyarbakır'ın sorunlarını bir an önce çözmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ortak kanaat yüzyıllardır biriken ekonomik, sosyal, eğitim, alt yapı gibi sorunları bulunan Diyarbakır'ın bir an önce bu sorunlardan kurtulabilmesi için çaba göstermişlerdir. Nitekim Yusuf Azizoğlu ve Mustafa Ekinci gibi Diyarbakır'ın tanınmış siyasi kişileri bu dönem sonlarına doğru DP ile görüş ayrılığına düşmüşlerdir. DP Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da önemli isimlerini listelerinden kaybetmeye başlamıştır.

⁵⁶⁴ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.302.

⁵⁶⁵TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1664

⁵⁶⁶ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, II, s.255.

⁵⁶⁷TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.556

⁵⁶⁸ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.302.;Milliyet,05 Ağustos 1954, s.3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE 1957 SEÇİM SÜRECİ

I. Türkiye 1957 Milletvekilleri Genel Seçimleri

1954 seçimleri sonrasında yaşanan olumsuz gelişmeler Menderes ve kabinesini fazlasıyla yıpratmış bunun yanı sıra muhalefet kanadının tek bir çatı altında birleşme kaygısı erken seçim düşüncesini ortaya çıkarmıştır.⁵⁶⁹ Normal şartlar altında 1958 yılının Mayıs ayında yapılması planlanan seçimler ekonomik ve sosyal gelişmelerin yanı sıra partiler arası sertlikten dolayı Ekim 1957 tarihine alınmıştır.⁵⁷⁰ 1957 seçimleri DP kontrolünde oldukça sert bir siyasi ortamda yapılmıştır bu kapsamda DP muhalefet yıllarında karşılaştığı antidemokratik uygulamaları hayata geçirmiştir.⁵⁷¹ Seçim öncesi muhalefete yönelik bütün zorlukları devreye sokmasının yanı sıra seçimi kazanabilmek adına tüm devlet imkânlarını da kullanmaktan çekinmemiştir.⁵⁷²

İktidarın sert ve antidemokratik tutumu karşısın bir gruplaşma yaşanacak ve dönemin önde gelen muhalif partileri bir kez daha birleşme düşüncesi etrafında toplanacaktır. Geniş bir muhalefet kanadını oluşturan bu grup CHP, CMP ve Hürriyet Partisinden⁵⁷³ oluşacaktır. İktidar karşısında güç birliği yapmayı düşünen bu grup ile beraber ilk defa iki meclisli parlamento, Anayasa mahkemesi gibi kavramlarında ortaya atıldığı görülmektedir.⁵⁷⁴ Belirtilen bu üç parti bir süre yuvarlak masa toplantısı yapmış ve tebliğleriyle birleştiklerine yönelik işaretler

⁵⁶⁹YÜCEL, ‘Menderes Dönemi...’, s. 1553

⁵⁷⁰ Bakan, Selahaddin , Özdemir, Hakan ‘ Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (Chp) Demokrat Parti (Dp)’Ye Karşı’, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sivas 2013, C.XIV, S.1, s.388.

⁵⁷¹ ÇAVDAR, Türkiye’nin Demokrasi, s.62.

⁵⁷² TURAN, Türk Devrim IV, s.132.

⁵⁷³Demokrat Parti’nin IV. Kongresinde partiden ihraç edilen ve kendi rızasıyla ayrılan birtakım aydın kesim tarafından kurulmuştur. Parti programlarında anayasa güvencesi, bağımsız mahkeme, hür basın gibi birçok madde bulunmakla beraber Demokrat Parti’nin demokrasiden uzaklaştığını öne sürmüşlerdir. bkz: KARPAT, Türk Demokrasi, s.512.

⁵⁷⁴ ÇAVDAR, Türkiye’nin Demokrasi, s.64.

vermiştir.⁵⁷⁵ Farklı programlara ve altyapıya sahip muhalif kanadın bir araya gelme çabası DP tarafından siyasi ahlaka uygun olmayan bir girişim olarak nitelendirilmiştir.⁵⁷⁶ Fakat bu gruplaşmanın ömrü seçimleri görece kadar uzun soluklu olmayacaktır. CMP ve HP İsmet İnönü'yü anlaşma yolunda işi çıkmaza sürüklemekle suçlanmış ve seçimlere ayrı ayrı girilmiştir.⁵⁷⁷

Gerginliğin tüm bir yurdu etkilediği bu ortam da seçimlere gidilmiştir. 27 Ekim 1927 yılında gerçekleştirilen seçimlere DP, CHP, CMP ve HP katılmıştır. 1957 seçimlerinde ülke genelinde bulunan 12.078.623 kayıtlı seçmenden 9.250.949'u sandık başına giderek oy kullanmıştır. Seçime katılım oranının bu kez % 76,6 da kaldığı görülmüştür ki bu oran bize önceki seçimlere göre katılım oranının fazlasıyla düştüğünü göstermektedir. En az seçim sonuçları kadar önem arz eden bir diğer konu ise seçime katılım oranının bu denli bir düşüş yaşamasıdır.⁵⁷⁸ 1957 seçimlerinin tabloda gösterimi aşağıdaki şekildedir:

Tablo 4. 1. 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları⁵⁷⁹

Partiler	ALDIKLARI OY SAYISI	OY ORANLARI	MİLLETVEKİLİ SAYILARI
DP	4.497.811	48,6	424
CHP	3.825.267	41,4	178
CMP	604.087	6,5	4
HP	321.471	3,5	4
BAĞIMSIZLAR	1.850	0	0
TOPLAM	9.250.949	100	610

1957 Seçimleri hakkında Şerafettin Turan katılım oranının %76.43 olduğunu ve bu doğrultuda sandık başına giden kişi sayısının 9.230.814 olduğunu belirtmiştir.

⁵⁷⁵ ARMAĞAN, Servet, " Türkiye'de Parlamento Seçimleri ", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1967, C. XXXIII, S.3-4, s.80.

⁵⁷⁶ ALDIKAÇTI, Orhan, " 27 Ekim 1957 Milletvekilleri Seçimi ", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1959, C. XXIV, S.1-4, s.15.

⁵⁷⁷ AHMAD, *Demokrasi Sürecinde...*, s.86.

⁵⁷⁸ AHMAD, *Demokrasi Sürecinde...*, s.87.

⁵⁷⁹ TÜİK, s.25.

Turan, Demokrat Parti'nin almış olduğu %47,70 oy oranıyla 424; CHP'nin %40,82 oranla 178; CMP'nin %7,19 oy oranıyla 4; HP'nin % 3,86 ile 4 ve bağımsızların %0,43 oranla 4 milletvekilliğini kazandığını belirtmiştir.⁵⁸⁰

Tevfik Çavdar bu konu hakkında DP'nin 419, CHP'nin 173, CMP'nin 4, HP'nin 4 ve son olarak bağımsızların 2 milletvekilliğini kazandığını belirterek meclisteki koltuk sayısını 602 olarak belirlemiştir.⁵⁸¹

3 farklı sonucun yer aldığı bu bilgiler kapsamında TÜİK verilerinde henüz kurulmamış olan YTP'ye yer verilmesi ayrıca Tevfik Çavdar'ın 610 olan milletvekilliği sayısını 602 olarak belirtmesinden dolayı kanaatimizce doğruya en yakın rakamların Şerafettin Turan tarafından verildiği söylenebilir.

1957 Seçim sonuçlarına bakıldığı takdirde muhalefetin oy oranını arttırdığı görülürken bu artışın asıl nedeninin iktidar partisinin ülkedeki sorunlara çözüm getirememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁵⁸² DP bu seçimle beraber büyük oranda oy kaybı yaşamış olup böylece oy oranını %50'nin altına düşürmüştür.⁵⁸³ Muhalefet kanadında bulunan CHP ve CMP'nin oy oranlarının toplamı böylece DP oy oranını geçmiştir.⁵⁸⁴ 1957 seçimleri sonrasında 3 muhalif partinin mecliste birleşme çalışmaları yürüttüğü sırada iktidar partisi meclis iç tüzüğünde birtakım çalışmalar yaparak 15 milletvekilinden az sayıda milletvekiline sahip olan partilerin mecliste grup kuramayacakları yönünde bir düzenleme yapmıştır. Bu kapsamda HP CHP'ye katılırken CMP ise Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisini kurmuştur.⁵⁸⁵ Burada dikkat çeken HP'nin, DP'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulmuş olmasına rağmen CHP'ye katılmasıdır.⁵⁸⁶

1 Kasım 1957 tarihinde gerçekleştirilen meclis toplantısında Celal Bayar bir kez daha Cumhurbaşkanı seçilirken Adnan Menderes ise 5. kez hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.⁵⁸⁷

⁵⁸⁰ TURAN, Türk Devrim IV, s.133.

⁵⁸¹ ÇAVDAR, Türkiye'nin Demokrasi, s. 69.

⁵⁸² KARPAT, Kısa Türkiye, s.173.

⁵⁸³ ÇAVDAR, Türkiye'nin Demokrasi, s.70.

⁵⁸⁴ TURAN, Türk Devrim IV, s.133.

⁵⁸⁵ AYGEN, Cemal, "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeler" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1962, C. XVII, S. 01, s.212

⁵⁸⁶ TURAN, Türk Devrim IV, s.134.;bknz.EK.A.3.

⁵⁸⁷TBMM ,Tutanak Dergisi,XI.Dönem,1.Cilt, 2.Oturum,01.11.1957,s.10-11.

7 Ocak 1946 tarihinde CHP'nin içinden çıkan DP, CHP'nin karşısında durmayı başaran ilk güçlü muhalefet partisi olmuştur ve CHP'nin 27 yıl aralıksız süren iktidarını sonlandırmıştır. DP kurulduktan sonra yapılan seçimlerde gücünü ortaya koymuş ve siyasi varlığını sürdürdüğü süre zarfında 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde lider parti olarak çıkmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen ihtilalle beraber iktidar koltuğundan uzaklaştırılan DP Yassıda'da kurulan mahkemede yargılanmıştır.⁵⁸⁸ DP iktidarının diktatörlüğüne son vermek ve kardeş kavgasını engellemek amacıyla yapılan 27 Mayıs darbesiyle tüm partilerin faaliyetleri durdurulmuş olsa da kapatılan DP dışında diğer partiler kısa süre sonra siyasi hayattaki yerini almıştır.⁵⁸⁹

A. Diyarbakır 1957 Milletvekili Seçimleri

1957 seçimlerine Diyarbakır'da seçime katılan partiler DP, CHP, HP ve CMP olmuştur. Diyarbakır'da yer alan 168.692 kayıtlı seçmenden 114.471' si sandık başına giderek oy kullanmıştır. Seçime katılım oranı %66,1olarak belirlenmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi katılım oranı büyük bir oranda gerilemiştir. Demokrat Parti 56.309 oy alarak %49,2 oy oranıyla 1.parti olmasına rağmen Türkiye geneli gibi oy oranı %50'nin altına düşmüştür. 9 milletvekilliğinin 9'uda DP tarafından kazanılmıştır. Daha ayrıntılı bir inceleme için seçim sonuçlarını tabloya aktarılmıştır:

Tablo 4. 2. 1957Diyarbakır Milletvekili Seçim Sonuçları⁵⁹⁰

SİYASİ PARTİLER	ALINAN OY SAYISI	OY ORANI	KOLTUK SAYISI
DP	56.309	49,2	9

⁵⁸⁸ EMİROĞLU, Atiye, "27 Mayıs 1960 İhtilali Ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2011,S.1,s.13-14.

⁵⁸⁹ TUNA, Hatice Burcu, *27 Mayıs İhtilali ve Adnan Menderes'in İdam Süreci*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2019,,s.112

⁵⁹⁰ TÜİK, s.46.

CHP	33.820	30,1	0
HP	22.466	20	0
CMP	900	0,8	0
TOPLAM	114.471	100	9

Tablo üzerinde gerekli incelemeler yapıldığında DP gibi CHP'nin de oy oranının düştüğü görülmektedir. Asıl başarının burada yeni kurulmuş olan HP'ye ait olduğu gözlemlenmiştir HP 22.000 civarında oy almasına rağmen bu başarısını Türkiye geneline yansıtamamıştır. Seçim sonuçlarının kesinleşmesi üzerine milletvekilleri büyük bir coşkuyla uğurlanarak meclise katılmak amacıyla Ankara'ya gitmiştir.⁵⁹¹ HP seçim çalışmalarına hız vermiş ve seçim öncesi DP'yi yıkacaklarını belirtmiş olmasına rağmen bu amacına ulaşamamıştır.⁵⁹² Seçim öncesinde DP'nin Diyarbakır'da giderek kan kaybettiği yönünde yapılan haberlere rağmen DP bu seçimde de Diyarbakır bölgesinden lider çıkmıştır.⁵⁹³

XI. Dönem Diyarbakır ilinden milletvekili seçilen kişiler şunlardır:

- 1) Sezai Demiray
- 2) Halil Turgut (2.defa)
- 3) Tahsin Cahit Çubukçu
- 4) M.Nuri Onur
- 5) Mehmet Hüsrev Ünal (2.defa)
- 6) Hamit Zülfü Tiğrel
- 7) Hüseyin Ülkü
- 8) Fikri Arıç (2.defa)
- 9) Kâmil Tayşi (2.defa)

⁵⁹¹ Diyarbakır Gazetesi, 31 Ekim 1957, S.5360, s.1

⁵⁹² AKÇAY, 1946-1960 Yıllarında,s.102.

⁵⁹³ PINAR Mehmet, TEKE Cevdet , ‘‘Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır’da Genel Seçimler ve Yansımaları’’, *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, (Edit: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, vd) Ensar Yayınları, İstanbul, 2018, s.820.

II. TBMM XI. DÖNEM DİYABAKIR MİLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

A. Sezai Demiray'ın Biyografisi

1916 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Kadri, annesinin adı Piraye'dir. Araştırmalarımızda eşinin adına rastlanmamıştır fakat evli ve 2 çocuk babası olduğu bilinmektedir. Ortaokul mezunu olup daha sonra ticaret ve ziraat hayatına atılmıştır.⁵⁹⁴

Siyasi hayatı yerel düzeyde başlamış olup 1956 yılında yapılan seçimde DP adayı olarak Diyarbakır Belediye Başkanlığı seçimini kazanmıştır.⁵⁹⁵ Bir yıl kadar bu görevi yürüten Sezai Demiray daha sonra kendi rızasıyla başkanlıktan ayrılıp milletvekili seçimlerine katılmıştır. Aynı zamanda henüz DP Diyarbakır İl İdare Kurulu üyesi görevini yürütürken Diyarbakır'da toplantı yapan milletvekillerine yönelik memleketin durumunun CHP döneminde farklı olmadığı yönünde bir eleştiride bulunmuştur. Bu konuşması Kâmil Tayşi tarafından gaflet eseri olarak belirtilmiştir.⁵⁹⁶

XI. Dönem seçimlerine DP listesinden katılmıştır.⁵⁹⁷ 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. Seçim mazbatasını 30 Ekim 1957 tarihinde almış ve 1 Kasım 1957 tarihinde TBMM'ne katılmıştır.⁵⁹⁸ Dönem içinde hükümetin mali denetimi gerçekleştirmek amacıyla kurulan Divan-ı Muhasebat Komisyonun (Sayıştay)'nda görev almıştır.

Yassıada da kurulan Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlaması ile hapsi istenenler arasında ismi geçmektedir.⁵⁹⁹ Yapılar yargılamalar sonrasında 4 yıl 2 ay hapis ayrıca 1 yıl 2 ay Konya sürgün cezasına çarptırılmıştır.⁶⁰⁰ Siyasi

⁵⁹⁴ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.329.

⁵⁹⁵ BCA,030.11.1/261 44.7./13.10.1956

⁵⁹⁶ Diyarbakır Gazetesi, 28 Ekim 1953, S.4129, s.1

⁵⁹⁷ Milliyet, 8 Ekim 1957, s.5.

⁵⁹⁸ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2289

⁵⁹⁹ Milliyet, 15 Temmuz 1961, s.1.

⁶⁰⁰ Milliyet, 16 Eylül 1961, s.5.

hakların iadesi kanunundan faydalananlardan birisidir.⁶⁰¹ Siyasi hayatı bu dönemle sınırlı kalan Sezai Demiray 4 Ağustos 1978 tarihinde vefat etmiştir.⁶⁰²

1.Sezai Demiray'ın Meclis Faaliyetleri

Sezai Demiray XI. Dönem de bir kanun teklifinde bulunmuştur.2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanununa 5999 sayılı Kanunun 4. Maddesi ile eklenen maddenin değiştirilmesi ve 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Divanı Muhasebat Reisliği kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun teklifinde bulunmuştur.⁶⁰³

B. Tahsin Cahit Çubukçu'nun Biyografisi

1901 yılında Diyarbakır ilinde dünyaya gelen Tahsin, Şaban ve Süheyla çiftinin oğludur. Hiç evlenmemiş olup ; İtalyanca öğrenmiştir.

Eğitim hayatını ortaokulla sınırlayan Tahsin Cahit matbaacılık işine yönelmiş ve basın üzerine çalışmalar yapmıştır. O dönemlerde Diyarbakır ilinde Halkevi tarafından çıkarılan Karacadağ Dergisinde çeşitli yazılar ve şiirler yayınlamıştır. Halkevleri ile olan ilişkisi yeni bir görev edinmesine olanak sağlamış ve bir süre Halkevi Başkanlığı görevini yürütmüştür. Matbaacılık işine Diyarbakır Gazetesini çıkararak devam etmiş ve aynı zamanda bu gazetenin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır.⁶⁰⁴

VI. dönemde Diyarbakır milletvekili olarak Meclis'te bulunan Tahsin Cahit Çubukçu ve 3 Nisan 1939 tarihinde TBMM'ne katılmıştır.⁶⁰⁵

VII. Dönem seçimlerini kazanamamış olup Diyarbakır'a dönerek gazetesinin başına geçmiştir.⁶⁰⁶

⁶⁰¹ Milliyet,17 Nisan 1974, s.7

⁶⁰²TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.708

⁶⁰³TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 13.Cilt,66.Birleşim,1.Oturum,09.05.1960,s.414

⁶⁰⁴ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.320

⁶⁰⁵TBMM Arşivi, TBMM Mebuslar İçin Tercüman-i Hal , Dönem VI, Sicil No:1049

Nazım Önen'in DP'den istifa etmesinden sonra CHP saflarına katılacağı yönde dedikodular ortaya çıkınca Tahsin Cahit ve beraberindeki CHP'ye mensup bazı kişiler tarafından CHP Genel Sekreterliğine bir mektup yollanmıştır. Bu mektupta yıllarca CHP'yi kötülemiş ağza aşınmayacak derecede ağır ithamlar ile partiye zarar vermeye çalışan bir kişinin CHP ile anılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu haberin asılsız olması yönünde temennilerde bulunarak böyle bir lafın dolaşmasının bile kendilerini üzdüğünü belirtmiştir.⁶⁰⁷

Siyasi hayata tekrar dönüş yapan Tahsin Bey 1957 seçimleri öncesinde yanındaki eşrafiyla beraber DP'ye geçmiş ve seçimlere DP listesinden katılmıştır.⁶⁰⁸

17 Ekim 1957 yılında yapılan seçimlerde yeniden Diyarbakır milletvekili seçilmiştir.⁶⁰⁹

1960 ihtilali sonrasında kurulan Yassıada Mahkemelerinde Anayasayı ihlal suçundan yargılanmıştır.⁶¹⁰ Yargılanmalar sonrasında sonra beraat edenler arasında yer almıştır.⁶¹¹ 1962 yılında vefat etmiştir.⁶¹²

1. Tahsin Cahit Çubukçu'nun Meclis Faaliyetleri

Tahsin Cahit Çubukçu mecliste bulunduğu dönemde bir kere söz hakkı almıştır. Tahsin Cahit Çubukçu Türk Ceza Kanununun 175. Maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi ve aynı maddeye iki fıkra ilâvesi hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle söz almıştır. Çubukçu konuşmasında Allah'a, Peygamber'e, din ve mezheplere ve dini mukaddesata hakaret edenlere verilecek cezanın görüşüldüğünü belirterek konuya özellikler dikkat çekmiştir. Kanun tasarısını meclise getiren Nevşehir Mebusu Münip Hayri Ürgüplü'yü tebrik etmiş böylece yıllardır ceza

⁶⁰⁶ BEYSANOĞLU, Şevket, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara, San Matbaası,1997, II, s.386.

⁶⁰⁷ BCA,490.1.0.0./578.2229.4/31.10.1950.

⁶⁰⁸ Milliyet, 8 Ekim 1957, s.5.; Cumhuriyet, 22 Mayıs 1956, s.3.

⁶⁰⁹ TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No:1049

⁶¹⁰ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.320

⁶¹¹ Milliyet, 16 Eylül 1961, s.1

⁶¹² TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.708

kanununda eksikliği hissedilen bu kanun ile halkın manevi dileğinin yerine getirileceğini savunmuştur. Meclise yönelik yaptığı konuşmada eksiklikler olduğunu Allah, peygamber din ve mezhep gibi eşyayı mukaddese isimlerin aynen yazıldığını fakat Kur'an-ı Kerim, cami gibi mukaddes mabetlerin yazılmadığını ve bunun düzeltilmesi gerektiğini belirten Çubukçu:

“Sayın arkadaşlarım, son söz olarak arz edeyim ki, bu tasarı tasvibinize iktiran ederek kanuniyet keshettiği anda milyonlarca Türk vatandaşı ve milyonlarca İslâm kardeşler derin bir minnet ve şükran hissi içinde Türkiye Büyük Millet Meclisini bu vesile ile bir kere daha tebcil ve takdir edeceklerdir.”⁶¹³

İfadeleriyle konuşmasına son vermiştir.

C. Nuri Onur'un Biyografisi

TBMM Albümü'nü incelediğimizde adının Mehmet Nuri olarak geçtiği görülmektedir.⁶¹⁴

1909 yılında Diyarbakır ilinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet annesinin adı Fatma'dır. Evlenmiş olup ve dört çocuk babasıdır.

Ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra ticaret hayatına atılmıştır. İnşaat sektöründe çalışmalar yaparken aynı sırada çiftçilikle de uğraşmıştır. Siyasi hayata atılmış İl Genel Meclis üyeliği ile başlayan bu süreç belediye başkanlığı ve parti il başkanlığının ardından İl İdare Kurulu Başkanlığı şeklinde devam etmiştir.⁶¹⁵ Belediye Başkanlığı görevini yürüttüğü süre zarfında görevini kötüye kullanma yönünde hakkında soruşturma açılmışsa da bu konunun görüşülmesi 2170 nolu kararla devre sonuna bırakılmıştır.⁶¹⁶ İl İdare Kurulu Başkanlığı vazifesini sürdürdüğü

⁶¹³TBMM, Tutanak Dergisi, XI. Dönem, 2.Cilt,39.Birleşim,1.Oturum,17.02.1958,s.121

⁶¹⁴TBMM Albümü (1920- 2010),II,s.708

⁶¹⁵ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.322.;BCA,30.11.1.0./218.38.16.4./02.01.1951.

⁶¹⁶Resmi Gazete, 8 Nisan 1959, Sayı: 10180.

sırada DP'nin ilçe kongresinde milletvekili Kâmil Tayşı'ya rağmen kongre başkanı seçilmiştir.⁶¹⁷

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde Diyarbakır milletvekili seçilmiştir. 30 Ekim 1957 tarihinde seçim mazbatasını almış ve 1 Kasım tarihinde TBMM'ne katılmıştır.⁶¹⁸ XI. Dönemde mecliste Dilekçe ve İmar ve İskân komisyonlarında görev almıştır.

Ayrıca Nuri Onur zaman zaman Diyarbakır'da bulunarak birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Başbakan Adnan Menderes'in Diyarbakır ziyaretine eşlik eden milletvekillerinden biridir.⁶¹⁹

1960 ihtilali ile siyasi yaşamı sona eren Nuri Bey 14 Şubat 1983 tarihinde vefat etmiştir.⁶²⁰

1.Nuri Onur'un Meclis Faaliyetleri

TBMM'nin incelendiği XI. Dönem tutanakları doğrultusunda, Nuri Onur'un mecliste herhangi bir konuşması ve önermesine rastlanmamıştır.

D. Hamit Zülfü Tiğrel'in Biyografisi

TBMM albümünde adı Ali Hamit Tiğrel olarak geçmektedir.⁶²¹1905 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Babasının adı Zülfü, annesinin adı ise Fahriye'dir. Evli ve iki çocuk babasıdır. 1927 yılında Yüksek Ticaret okulundan mezun olmuş olup Almanca ve az düzeyde de olsa Fransızca sayesinde bir süre Diyarbakır'da ki bazı ortaokullarda Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Kendi el yazısı ile yazmış olduğu öz

⁶¹⁷ Diyarbakır Gazetesi, 30 Kasım 1951, S.3550, s.1

⁶¹⁸TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2290

⁶¹⁹Diyarbakır Gazetesi, 17 Kasım 1959, S.5988, s.1.Bknz. Ek A.5

⁶²⁰ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.322.;Milliyet, 16 Şubat 1983, s.13.

⁶²¹TBMM Albümü (1920- 2010),II, s.709

geçmişinde su satırlara yer vermiştir:“1927 senesinde Yüksek Mektep’ten mezun oldum.1929 -1930 de yedek subaylığımı yaptım.”⁶²²

1931 yılında bir süre Diyarbakır’da Ticaret ve Zahir Borsası Komiserliğinde çalışmış olup bir süre sonra İstanbul Ticaret ofisine geçmiştir ve 1944 yılına kadar çalışmaları sonrasında İstanbul Gümrük Muhafaza Başmüdürlüğüne kadar yükselmiştir. ⁶²³

Siyasi hayata XI. Dönem seçimleri ile atılan Hamit Bey 27 Ekim 1957 seçimlerine katılmıştır. Bu seçimde Diyarbakır milletvekili seçilmiş olup 30 Ekim de mazbatasını almış ve 31 Ekim tarihinde TBMM’ne katılmıştır.⁶²⁴ Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Sanayi, Gümrük ve Bütçe gibi birçok komisyonda görev yapmıştır.⁶²⁵

27 Mayıs İhtilali sonrasında Yassıda yargılamaları sırasında Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılanmış olup hapsi istenenler arasında yer almıştır.⁶²⁶ Yapılan duruşmalar sonrasında 4 yıl 2 ay hapis cezası ayrıca 1 yıl 4 ay Ankara sürgün cezasına çarptırılmıştır.⁶²⁷ DP’liler için çıkarılan Af Kanunundan faydalanıp tahliye olanlar arasında yer almıştır.⁶²⁸

25 Temmuz 1973 tarihinde vefat eden Hamit Tiğrel, Feriköy Aile Kabristanı’na defnedilmiştir.⁶²⁹

1.Hamit Zülfü Tiğrel’in Meclis Faaliyetleri

TBMM incelendiği XI. Dönem tutanaklarınca Hamit Zülfü Tiğrel’in mecliste herhangi bir konuşmasına ve önermesine rastlanmamıştır.

⁶²²TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2291

⁶²³ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.327.

⁶²⁴TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2291

⁶²⁵ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.327.

⁶²⁶ Milliyet,15 Temmuz 1961,s.1

⁶²⁷Milliyet, 16 Eylül 1961, s.5.

⁶²⁸ Cumhuriyet,19 Ekim 1962,s.5.

⁶²⁹TBMM Albümü (1920- 2010),II, s.709 ; Milliyet,26 Temmuz 1973,s.8

E. Hüseyin Ülkü Biyografisi

Meclis kayıtlarında "Hüseyin ÜLKÜ", nüfus kaydında "Hasan Hüseyin ÜLKÜ" olarak geçmektedir.⁶³⁰

1894 yılında Niğde iline bağlı Balhasan Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet, annesinin adı Rukiye'dir. Rakim ve Rana çiftinin kızı olan Muallâ Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten 3 çocuğa sahiptir.⁶³¹

İlk ve ortaöğrenimini Niğde'de tamamlayan Hüseyin Bey Konya İdadisi sonrasında Tabip Teğmen rütbesiyle Askeri Tıbbiye'yi bitirmiştir. Fransızca bilmektedir. 14 Mayıs 1920 tarihinde Tabip Üsteğmen rütbesine yükselmiş ve 1920 yılında yüzbaşı olmuştur.

Kurutuluş Savaşı süresince değişik hastanelerde görev yapan Ülkü, Sakarya Savaşı'nda yaralanmıştır. Savaş sırasındaki başarılarından dolayı İstiklâl madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Askerlik sonrası CHP'de yer alarak siyasi hayata atılmıştır.⁶³²

Hasan Hüseyin Ülkü VI. Dönem seçimlerine girip, 21 Temmuz 1940'ta Kırşehir'den milletvekili seçildi.⁶³³

VI. Dönem milletvekilliğinden sonra IX. Dönem seçimlerine DP listesinden katılmıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde Niğde milletvekilliğine seçilmiştir. Milletvekilliği mazbatasını 17 Mayıs 1950'de almıştır.⁶³⁴

X. Dönem seçimlerine tekrar Niğde'den katılan Ülkü 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimlerde bir kez daha milletvekili seçilmiştir. Milletvekili mazbatasını 4

⁶³⁰ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.896.

⁶³¹TBMM Albümü (1920- 2010),II, s.709.

⁶³²ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.896.

⁶³³TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal, Dönem VI., Sicil No:1154

⁶³⁴TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1154

Mayıs 1954 yılında almış ve 10 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'ne katılmıştır.⁶³⁵ Mecliste bulunduğu bu süre zarfında Sanayi ve Sağlık Komisyonlarında yer aldı.⁶³⁶

Milletvekilliğine yeni dönemde de devam eden Ülkü XI. Dönem seçimlerine de katılmıştır. 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerinde DP listesinden Diyarbakır milletvekili seçilmiştir.⁶³⁷

27 Mayıs İhtilali sonrasında Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından Anayasayı çiğneme suçlamasıyla 5 yıl ağır hapis ve 1 yıl 8 ay Niğde'ye sürgün cezasına çarptırılmıştır.⁶³⁸ 1962 yılında çıkarılan DP'lilerin affı kanunundan faydalanıp tahliye olmuştur.⁶³⁹ Siyasi hakların iadesi kanunundan faydalananlar arasında bulunmaktadır.⁶⁴⁰

Siyasi hayat sonrasında bir süre serbest hekim olarak çalışırken 30 Aralık 1986 da vefat etmiş ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilmiştir.⁶⁴¹

1. Hüseyin Ülkü Meclis Faaliyetleri

TBMM'nin incelendiği XI. Dönem tutanaklarınca Hüseyin Ülkü'nün mecliste herhangi bir konuşmasına ve önermesine rastlanmamıştır.

Zabıt cerideleri kapsamında incelediğimiz bu dönemin önceki dönemlere kıyasla daha kısıtlı bir dönem olarak geçtiğini ifade edebilmekteyiz. DP'nin son döneminde yaşamış olduğu buhranlar Diyarbakır iline de yansımış olup böylece milletvekilleri daha pasif bir siyaset izlemişlerdir. Bunun yanı sıra sadece DP ile ilişkilendirmek doğru olmayacağından milletvekillerinin kişilik özellikleri kapsamında çalışmalarda daha geri durduklarını da ifade edebilmekteyiz. DP 3. döneminde muhalefetin güç kazandığının farkına varmıştır. Bu dönemde muhalefete yönelik takındığı tavır dolayısıyla baskıcı olarak nitelendirilmiştir. Böylece halk DP

⁶³⁵TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X,Sicil No:1154

⁶³⁶ ARSLAN, Türk Parlamento Tarihi, III, s.321.

⁶³⁷TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 1154

⁶³⁸ Milliyet, 16 Eylül 1961, s.5.

⁶³⁹ Cumhuriyet, 19 Ekim 1962, s.5.

⁶⁴⁰Milliyet,17 Nisan 1974, s.7

⁶⁴¹ ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi, VII, s.897.

yönetiminden şikâyet eder hale gelmiştir. Nitekim DP de ayrılımların yaşandığı bir önceki dönem etkisini burada da gösterecektir. 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrasında bu dönem milletvekillerinin birçoğu Yassıda Mahkemelerinde yargılanmışlardır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti değişen ve gelişen dünya şartları doğrultusunda yönetimsel anlamda birtakım değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Uzun yıllar boyunca mutlakiyetçi anlayış doğrultusunda yönetilen Osmanlı Devleti dünya genelinde beliren meşrutiyet, demokrasi, parlamento gibi kavramlara uzak kalamayacaktır. Dünya düzenine ayak uydurmak ve son yıllarda fark ettiği geri kalmışlığı gidermek için bazı reform hareketlerine girişmiştir. Reform hareketleri bir süre sonra Osmanlı Devleti'nde farklı bir hal alacak ve değişimi zorunlu kılacaktır. Bu kapsam da Yeni Osmanlılar ve İttihat Terakki Cemiyeti üyelerinin katkısıyla Osmanlı Devleti kendini yeni bir dönemde bulmuştur. Çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin mutlak monarşi yönetiminden başlayıp meşrutiyet yönetimine doğru geçiş aşamaları ele alınmıştır. Bu süre zarfında gerek Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve devamında Kanun-i Esasi ile başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar dayanan demokratik gelişmeler hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır.

Demokrasi açısından vazgeçilmez bir unsur olan çok partili yaşam süreci ve bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti öncesi II. Meşrutiyet ile partilileşme süreci ciddi sorunlarla karşılaşılan bir dönem olmuştur. Demokrasi kavramının Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yer edinebilme çabalarına yer verilmiştir. Demokrasinin yerleşmesi ve uzun süre boyunca devam etmiş yönetim anlayışının değişmesi elbette sancılı bir dönem olmuştur. Kök salmış gerek halk tarafından gerekse idari yöneticiler tarafından kabul edilmiş bir geleneğin bir anda bırakılıp yeni bir sürece geçme çalışması dünya genelinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de birtakım pürüzleri ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti bu süreci atlatıp demokrasiye ulaşma amacını gütmüşse de yaşanan birtakım gelişmeler dolayısıyla demokrasiyi tam olarak hissedemeden yıkılmıştır.

Ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenlik mücadelesi sonrasında yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren demokratik ilkelere dayalı bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde tam manasıyla kurulması amaçlanan demokratik yönetim anlayışı çeşitli zorluklar sonrasında ortaya

çıkmiştir. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti uzun yıllar boyunca tek parti yönetiminde devam ettirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk dönemi itibariyle Türkiye’de çok partili yaşam sürecine geçilmeye çalışılmıştır. Kurulan Terakîperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkalarıyla çok partili siyasal hayata geçiş çalışmaları yaşanmışsa da ne yazık ki istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Batılılaşma ve modernleşme çabalarının görüldüğü bu dönemde demokrasinin olmazsa olmaz unsurlarından siyasi partilerin sayısını artırma ve seçimlerin daha demokratik bir ortamda gerçekleştirilme düşüncesi böylece hayata geçirilememiştir. 1930 yılında yaşanan birtakım gelişmeler ile SCF kapatılmıştır. SCF'nin kapatılmasının ardından 1930-1938 arası çok partili yaşam düşüncesi bir süre ortadan kalkmıştır. Türkiye uzun yıllar boyunca tek partinin varlığı doğrultusunda siyasi hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. 1923-1950 arası dönem böylece tek parti anlayışı doğrultusunda CHP liderliğinde devam ettirilmiştir. Türkiye’de var olan tek parti zihniyeti tezimizin başlıca konusu olan Diyarbakır ilinde de yoğun bir şekilde hissedilmiştir.

1946 yılına gelindiğinde işler değişmiş ve artık muhalefet kanadının belirmesiyle Türkiye kendini yeni bir süreçte bulmuştur. MKP'nin kurulmasıyla çok partili yaşama geçişin önü açılmışsa da asıl çekişmenin DP'nin kurulması sonrasında yaşandığını görmekteyiz. Bu sürece etki eden başlıca unsurlar arasında II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde yaşanan demokrasiye geçiş ve Türkiye'nin Batılı devletlerarasında yer alma düşüncesi de bulunmaktadır.

1946 yılı itibariyle CHP tek parti yönetimindeki rahatlığı arar vaziyete düşmüştür. 1950 yılı seçimlerinde CHP'nin bile beklemediği bir yenilgi ortaya çıkmış böylece 27 yıl süren tek parti yönetimi son bulmuştur. CHP'nin bu tarz bir yenilgi almasına sebep olan başlıca gelişme kanaatimizce tek parti olma rahatlığından geçmektedir. Birçok il gibi Diyarbakır’da da DP kesin bir zafer kazanmıştır. CHP yönetiminden memnun olmayan halk böylece sandıkta tarafını seçmiştir. DP'nin iktidar olmasını hazırlayan süreç bizzat CHP tarafından gerçekleştirilmiştir. CHP'nin halka karşı sergilemiş olduğu yönetim iktidarın beklenmedik bir şekilde el değiştirmesine ortam hazırlamıştır.

CHP yönetiminden şikâyetçi durumda olan ve yönetiminden memnun olmayan illerden biri de Diyarbakır ilidir. CHP döneminde Doğu-Batı bölgesel yönde

bir ayırım yapıldığını kalkınma konusunda Batı'ya verilen önemin Doğu'ya verilmediği defalarca dile getirilmiştir. Bu dönemde DP listesinden seçilmiş 7 milletvekili meclis konuşmalarında Diyarbakır ilinin sağlık, sosyal, eğitim, tarım gibi birçok konuda kötü durumda bırakıldığına işaret etmişlerdir. DP'nin bölgede var olan aşiretçilik ve şeyhlik gibi birçok sosyo-kültürel etkiyi analiz ederek bu bölgede seçim yarışına girmesi ve bu yarışta kazanması ortada bulunan sorunlar doğrultusunda pekte bir sürpriz olmamıştır. 1950 seçimlerine olan ilgi Diyarbakır'da fazlasıyla hissedilmiş ve Diyarbakır yoğun bir şekilde sandık başına giderek %90 oran bir katılımı ile 52,8 oy oranıyla DP'yi 1. parti seçmiştir. Bu zaferde DP'nin il listesinde nüfuzlu ve dini açıdan önem kazanmış kişilere yer vermesinin başlıca önem arz etmiştir. Ayrıca bu seçimlere katılan DP adaylarının birçoğu bizzat Diyarbakır kökenli olmuştur. Bu dönemde seçilen Abdurrahman Ferit Alpiskender, Kamil Tayşi, Mustafa Ekinci, Mustafa Remzi Bucak, Nazım Önen, Yusuf Azizoğlu ve Yusuf Kamil Aktuğ Diyarbakır ilinin sorunlarıyla fazlasıyla ilgilenmiş olmakla beraber bu gayretlerinden dolayı bölge halkının sevgisini ve memnuniyetini kazanmıştır. Nazım Önen meclis çalışmaları boyunca Diyarbakır'ın okul, yol, köprü işlerinin onarımı; Ferit Alpiskender Diyarbakır iline bağlı Eğil ilçesi gibi konular da meclis çalışmalarına katılmıştır. Mustafa Ekinci Lice ve Çermik gibi ilçelere okulun açılmasına neden müsaade edilmediğine yönelik soru yönelmiştir. Kısa süreliğine milletvekili makamında bulunan Yusuf Kamil Aktuğ Diyarbakır gölgesinde açılan sağlık kuruluşlarıyla alakalı çalışmalar yürütmüş ve yolların durumunu sorgulamıştır. Milletvekilleri Diyarbakır'ın var olan elektrik, su, baraj, yol, köprü, eğitim, ödenek, hastane gibi birçok altyapı ve ekonomik sorunuyla yakından ilgilenmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti kapsamında varlık gösteren vatandaşların veya bölgelerin doğu-batı şeklinde ayrımcı zihniyetle yönetilmesine karşı çıkmışlardır. Aynı zamanda bu dönemde seçilmiş olan milletvekillerinin bir süre de olsa Bakanlık makamında çalıştıkları bilinmektedir. Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık Bakanlığı ve Abdurrahman Ferit Alpiskender'in Ulaştırma Bakanlığı yaptığına çalışmamızda yer verilmiştir. Sadece yerel sorunlarla değil Türkiye genelinde var olan durumlarla yakinen ilgilenmişlerdir. Bu kapsamda kurulmuş olan Anayasa, Maliye, Danıştay, Bütçe, Dilekçe, Ulaştırma gibi birçok komisyonda görev alarak milletvekilliği vazifelerini layıkıyla yerine getirme çalışmışlardır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır ilinde de halk DP yönetiminden memnuniyetini 1954 yılında gerçekleştirilen seçimde göstermiştir. %92,8 oy oranıyla sandık başına giden Diyarbakır halkı Türkiye katılım ortalamasını geride bırakarak DP yönetiminden memnuniyetini dile getirmiştir. Yeni dönem olan X. Dönem de temsil hakkını 8'de 8 oranında DP milletvekillerinden yana kullanmışlardır. Artan nüfus dolayısıyla Diyarbakır milletvekili sayısı 8'e çıkarılmıştır. 61,4 oy oranı ile Diyarbakır ilinde 1. Parti olarak seçilmiştir. Bir önceki seçim sonuçlarına göre katılımın ve DP oy oranının arttığı bu seçimde halk parlamentodaki temsil tercihi net bir şekilde ortaya koymuştur. Fikri Arıĝ, Halil Turgut, Yusuf Azizoĝlu, Mustafa Ekinci, Ragıp Karaosmanoĝlu, İhsan Hamit Tiĝrel, Mehmet Hüsrev Ünal, Eyüp Şahin bu dönemde seçilen milletvekilleri olmuştur. Yusuf Azizoĝlu ve Mustafa Ekinci gibi aday olan isimlerin tekrar seçilmesi kanaatimizce DP yönetiminin memnuniyetini gözler önüne sermektedir. X. Dönem boyunca yürütölen çalışmalara katılan milletvekilleri birçok takdir ve kanun teklifinde bulunmuş olmalarının yanı sıra birçoĝu meclis çalışmalarına aktif bir şekilde katılmıştır. Dönem içerisinde yine önemli komisyonlarda yer alarak yerelde ve Türkiye genelinde önemli çalışmalar katılmışlardır. X. Dönem milletvekillerinden Halil Turgut daha çok eğitim işleriyle ilgilenmiş olmasının yanı sıra şehrin imar sorunlarını da dile getirmiştir. M.Hüsrev Ünal ve Yusuf Azizoĝlu gibi dönem milletvekillerinin katkılarıyla Lice ilçesinde imar faaliyetleri yürütöldüğü görölmüştür.

1954-1957 yılları arasında gerçekleşen 6-7 Eylül, İspatçılar gibi olayların yaşanması; tarım ve ekonomi gibi alanlarda sorunların çıkması iktidarda bulunan DP aleyhine güçlü bir muhalefetin kurulmasına ortam hazırlamıştır. Bunun yanı sıra DP'nin muhalefet karşısında tutunduğu sert tavırlar ve basın noktasında kısıtlamaların yaşanması DP'nin sıkıntılı süreçler yaşamasına sebebiyet vermiştir. 1958 yılında gerçekleştirilmesi planlanan genel seçimler DP'nin ani bir manevrasıyla 1957 tarihine çekilmiştir. 27 Ekim tarihinde gerçekleştirilen seçime katılım önceki seçimlere oranla bir hayli düşerek %76 dolaylarında olmuştur. Bu seçim sonrasında DP kuruluşundan itibaren göstermiş olduğu %50 üzerinde oy alma başarısına ulaşamamıştır.

1957 seçimlerinde Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da seçime katılım oranının bir hayli düştüğünü görmekteyiz ki bu oran %66,1 şeklindedir. Daha

önceki seçimlerde %90 katılımı yapılan seçimlere nazaran bir andan katılımın bu kadar düşmesini halkın DP yönetiminden de umduğunu bulamadığı şeklinde yorumlayabiliriz. DP'nin ülke genelinde kan kaybettiği yolunda yorumların yapıldığı ve artık iktidar koltuğundan uzaklaşacağı düşüncesinin hâkim olduğu bir seçim dönemi yaşanmıştır. Sonuçlar itibariyle DP önceki seçimlere göre oy oranını düşürdüğü halde yine seçimden 1. Parti olarak ayrılmış fakat bu kez muhalefet kanadının toplamda aldığı oy oranında geride kalmıştır. DP'nin böyle bir atmosferde Diyarbakır ilinden de kayıplar yaşayacağı yönünde birtakım beklentiler oluşmuştur. Bu beklentiye neden olan en büyük olaylardan bir tanesi Diyarbakır'da oldukça köklü bir aileye sahip olan ve Diyarbakır tarafından sevgiyle karşılanan 2 dönem milletvekilliği yapmış Yusuf Azizoğlu'nun yeni kurulan HP'ye geçmesidir. Öyle ki HP Diyarbakır'da %20 oranında bir oy almış ve bir başarı elde etmiştir. Fakat bu başarısını genel seçimlere yansıtamamıştır. Diyarbakır'da 1957 seçimlerinde DP %49 oy oranıyla Türkiye genel seçimlerindeki gibi artarda 3.kez 1. Parti olarak seçilmiştir. XI. Dönemde Diyarbakır'ı 9 milletvekilliğiyle temsil etme hakkı bir kez daha DP'nin eline geçmiştir ki bu dönemde seçilen milletvekilleri şunlardır: Sezai Demiray, Halil Turgut, Tahsin Cahit Çubukçu, M.Nuri Onur, Mehmet Hüsrev Ünal, Hamit Zülfü Tiğrel, Hüseyin Ülkü, Fikri Arıç, Kâmil Tayşi.

Başta zabıt cerideleri ve çeşitli kaynakların incelenerek milletvekillerinin yapmış olduğu çalışmalara yer verildiği bu tezde XI.Dönem'in diğer dönemlere göre daha kısa olduğu ortaya konulmuştur. IX. ve X. Dönemde ele aldığımız milletvekillerimizin aksine bu dönem vekillerimiz daha pasif bir siyaset takip etmişlerdir. Birkaçının mecliste katıldığı herhangi bir kanun teklifi veya önergesine rastlanılmamıştır. Bu dönemde daha çok 2.defa DP listesinden seçilen milletvekillerin daha aktif olduğunu gözlemlemekteyiz.

1950, 1954 ve 1957 seçimlerinin ve meclis çalışmalarının görev 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe sonucu DP milletvekillerinin yargılandığı Yassıada mahkemelerinde birçok Diyarbakır milletvekili ceza almıştır. Ceza alanlar arasında Kâmil Tayşi, M.Hüsrev Ünal, Tahsin Cahit Çubukçu, Halil Turgut, Fikri Arıç ve Hamit Zülfü Tiğrel gibi isimlerin bulunduğu gözlemlenmiştir. 2 yıldan 8 yıla kadar hapis cezasına çaptırılan bu milletvekillerinin bir kısmı ayrıca farklı bölgeler sürgünlere gönderilmiştir. Mahkemelerin devamında Cahit Çubukçu ve M. Hüsrev

Ünal berat ederken diğer isimler cezalarının bir kısmını geçirdikten sonra çıkarılan çeşitli af kanunlarından faydalanmışlardır.

Sonuç itibariyle Osmanlı Devleti'nden başlayarak Türkiye tarihinin 1960 yılına kadar geçirdiği sancılı dönemlerinde demokrasi kavramının ülkede yerleşmesi için verilen yoğun mücadeleye değinilmiştir. Diyarbakır'ın 1950, 1954 ve 1957 seçimlerindeki durumu ele alınmıştır. Halk tarafından temsil hakkı verilen milletvekillerinin hayatlarının ve çalışmalarının incelendiği bu dönemlerde milletvekillerinin daha çok Diyarbakır iline mensup olduğu gözlemlenmiştir. Bölgede diğer partilerin zayıf kalmasından dolayı daha çok bir CHP ve DP çekişmesi yaşandığı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. DP'nin bölgede uygulamış olduğu dini ve sosyal politikalar sonucunda başarıyı elde etmesi DP açısından beklenen bir durumdu. Birkaç milletvekili dışından DP listelerinden seçilen milletvekillerinin Diyarbakır doğumlu oldukları görülmüştür. Yine bu seçim kampanyalarında şehrin ileri gelen ailelerine yer vermek DP'nin uyguladığı politikalarından biri olmakla beraber kanaatimizce başarıyı getirmede başlıca etkenlerden biri de olmuştur. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki seçilmiş olan milletvekillerinin birçoğu yüksek tahsil görmüş şahsiyetlerden oluşurken ne yazık ki bu dönemde Diyarbakır'ı temsilen kadın milletvekiline yer verilmemiştir.

Çalışmamızı yürütürken dönemlerinde seçilen milletvekillerinin halkın ve bölgenin şikayetlerine, mağduriyetlerine, sorunlarına ehemmiyet gösterdikleri görülmüştür. İncelediğimiz dönemler doğrultusunda da seçilen DP milletvekillerinin birçoğunun bu görüşe uygun davrandığı anlaşılmıştır. Kanaatimizce hangi dönem şartlarında olursa olsun bir milletvekilinin yapması gereken başlıca vazifelerinden biride budur. Halkın oylarıyla seçilip daha sonrasında halka sırtını dönmek demokrasiyle bağdaşan bir hareket değildir. Halkın da bu noktada yapması gereken seçim dönemini iyi analiz ederek seçim sonrasında da demokratik ilkelere uygun davranmaktır.

KAYNAKLAR

A-ARŞİV BELGELERİ

I-Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Arşivi (BCA)

BCA Fon Kodu-Yer No ve Tarih:

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu:30.10.0.0. Yer No:9.53.19 Tarih:27.03.1953

BCA,030.11.1./130.13.13.7/18.09.1939.

BCA,030.01.0.0./40.241.10.2./03.07.1948.

BCA,030.01.0.0./17.99.21.3/20.10.1950.

BCA,30.01.0.0./17.99.21.1/26.10.1950.

BCA,490.1.0.0./578.2229.4/31.10.1950.

BCA,030.11.1.0./218.38.16.4./02.01.1951.

BCA,030.10.0.0./ 77.514.29.3/15.01.1953

BCA,030.18.1.2/170.32.13/15.06.1953.

BCA,030.11.1/261 44.7./13.10.1956.

BCA,030.1.0.0./68.429.12/21.05.1957.

BCA, 10.9.0.0./47.140.8.11./15.02.1960.

BCA, 30.1.0.0./21.123.6/07.04.1960.

BCA,30.18.1.2./177.22.16/31.05.1963.

BCA, 30.18.01.02./178.27.5./13.05.1964.

II-Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

a- Milletvekilleri ve Şahsi Dosya Numaraları-Sicil Dosya Numaraları

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1650.

TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem I(TBMM XII), Sicil No: 132.

TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem III(TBMM XIV), Sicil No:132

TBMM Arşivi, TBMM Mebuslar İçin Tercüman-i Hal , Dönem VI, Sicil No:1049.

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem II, Sicil No: 497.

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem VIII, Sicil No: 497.

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1154.

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1646.

TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1647.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1648.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1649.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1650.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1650.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1651.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1652.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Olumluk Kâğıdı, Dönem IX, Sicil No: 1644.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1648.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1650
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1652.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1664.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:2000
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:2001
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:497
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:497
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1154
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1154.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No:1999.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2289.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2290.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal Varakası, Dönem XI, Sicil No:2291.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Tercüme-i Hal, Dönem VI., Sicil No:1154.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem II(TBMM XIII), Sicil No: 132
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem X, Sicil No: 1646.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 1154
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 1999.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No: 2001.
TBMM Arşivi, TBMM Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem XI, Sicil No:1049.

b-Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Cerideleri (V.Dönem) C.4/B.36. Ankara: TBMM Matbaası, 1935.

TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.1/B.14. . Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.1/B.22. Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.1/B.23. Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.10/B.5. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.11/B.14. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.11/B.22. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.12/B.23. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.12/B.32. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.13/B.36. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.13/B.49. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.13/B.50. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.52. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.53. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.54. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.64. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.65. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.14/B.66. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.15/B.77. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.16/B.87. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.16/B.88. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.17/B.5. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.17/B.7. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.17/B.9. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.18/B.11. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.18/B.13. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.18/B.14. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.18/B.22. Ankara: TBMM Matbaası, 1952.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.19/B.29. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.37. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.38. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.42. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.49. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.

TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.50. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.52. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.53. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.20/B.54. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.21/B.62. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.21/B.65. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.21/B.70. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.21/B.72. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.22/B.76. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.22/B.77. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.22/B.78. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.24/B.104. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.24/B.105. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.24/B.113. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.25/B.2. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.25/B.5. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.25/B.6. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.25/B.8. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.26/B.14. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.26/B.17. Ankara: TBMM Matbaası, 1953.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.27/B.30. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.28/B.41. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.28/B.41. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.29/B.54. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.29/B.56. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.29/B.59. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.3/B.14. Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.3/B.16. Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.3/B.22. Ankara: TBMM Matbaası, 1950.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.4/B.29. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.4/B.33. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.38. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.

TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.39. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.44. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.46. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.48. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.49. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.50. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.51. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.52. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.53. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.5/B.53. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.6/B.55. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.6/B.65. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.6/B.66. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.6/B.68. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.6/B.70. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.7/B.71. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.7/B.72. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.7/B.73. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.7/B.79. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.7/B.82. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.8/B.85. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.8/B.88. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.103. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.104. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.105. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.107. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.109. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.110. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (IX.Dönem) C.9/B.113. Ankara: TBMM Matbaası, 1951.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.1/B.4. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.31. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.41. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.

TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.43. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.44. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.45. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.46. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.47. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.49. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.10/B.50. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.11.64. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.11/B.66. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.12/B.71. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.12/B.74. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.13/B.104. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.13/B.91. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.14/B.2. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.14/B.4. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.14/B.5. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.14/B.9. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.15/B.11. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.15/B.19. Ankara: TBMM Matbaası, 1956.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.16/B.25. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.16/B.29. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.35. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.36. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.38. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.39. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.41. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.44. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.45. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.46. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.47. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.17/B.48. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.20/B.79. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.

TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.20/B.82. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.20/B.83. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.20/B.86. Ankara: TBMM Matbaası, 1957.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.3/B.17. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.3/B.18. Ankara: TBMM Matbaası, 1954.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.4/B.25. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.4/B.33. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.5/B.43. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.5/B.44. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.5/B.48. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.5/B.49. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.7/B.77. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.7/B.78. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.7/B.79. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.7/B.80. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.8/B.1. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.8/B.17. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (X.Dönem) C.8/B.18. Ankara: TBMM Matbaası, 1955.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.10/B.13. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.11/B.32. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.11/B.40. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.12/B.47. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.12/B.48. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.13/B.58. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.13/B.66. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.13/B.68. Ankara: TBMM Matbaası, 1960.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.2/B.35. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.2/B.35. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.2/B.39. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.2/B.47. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.3/B.50. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.6/B.10. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.

TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.6/B.9. Ankara: TBMM Matbaası, 1958.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.7/B.14. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.7/B.45. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.8/B.62. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.9/B.65. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.9/B.74. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.
TBMM Zabıt Cerideleri (XI.Dönem) C.9/B.76. Ankara: TBMM Matbaası, 1959.

B-GAZETELER

I-Resmi Gazeteler

Resmi Gazete S. 5282.14 Aralık 1942.
Resmi Gazete S. 7175.6 Nisan 1949.
Resmi Gazete S. 8931.15 Şubat 1955.
Resmi Gazete S. 9537.16 Şubat 1957.
Resmi Gazete S. 9636.18 Haziran 1957.
Resmi Gazete S.10180.8 Nisan 1959.
Resmi Gazete S.11714.29 Mayıs 1964.

II-Ulusal Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi.8 Nisan 1956: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.7 Şubat 1957: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.7 Haziran 1956: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.7 Aralık 1952: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.28 Mart 1951: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.25 Ağustos 1950: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.23 Kasım 1956: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.22 Mayıs 1956: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.22 Aralık 1956: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.22 Ağustos 1956: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.21 Ekim 1956: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.19 Nisan 1963: 7.
Cumhuriyet Gazetesi.19 Nisan 1951: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.19 Mart 1964: 7.

Cumhuriyet Gazetesi.19 Ekim 1962: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.18 Aralık 1955: 7.
Cumhuriyet Gazetesi.14 Ocak 1956: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.14 Haziran 1953: 3.
Cumhuriyet Gazetesi.12 Ocak 1960: 5.
Cumhuriyet Gazetesi.10 Şubat 1959: 1.

Milliyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi.18 Mayıs 1963: 1.
Milliyet Gazetesi.13 Mayıs 1958: 1.
Milliyet Gazetesi.1955 Aralık 1955: 1.
Milliyet Gazetesi.16 Aralık 1950: 5.
Milliyet Gazetesi.3 Şubat 1951: 5.
Milliyet Gazetesi.17 Nisan 1951: 1.
Milliyet Gazetesi.13 Nisan 1954: 7.
Milliyet Gazetesi.5 Ağustos 1954: 1.
Milliyet Gazetesi.15 Ekim 1955: 7.
Milliyet Gazetesi.20 Kasım 1955: 7.
Milliyet Gazetesi.15 Aralık 1955: 1.
Milliyet Gazetesi.18 Şubat 1956: 1.
Milliyet Gazetesi.16 Ağustos 1956: 3.
Milliyet Gazetesi.8 Ekim 1957: 5.
Milliyet Gazetesi.28 Ekim 1957: 5.
Milliyet Gazetesi.29 Eylül 1960: 5.
Milliyet Gazetesi.15 Temmuz 1961: 1.
Milliyet Gazetesi.16 Eylül 1961: 5.
Milliyet Gazetesi.16 Eylül 1961: 1.
Milliyet Gazetesi.18 Ekim 1961: 5.
Milliyet Gazetesi.16 Kasım 1961: 1.
Milliyet Gazetesi.14 Ekim 1962: 1.
Milliyet Gazetesi.16 Nisan 1963: 1.
Milliyet Gazetesi.26 Aralık 1963: 1.
Milliyet Gazetesi.27 Şubat 1964: 1.

Milliyet Gazetesi.11 Aralık 1964: 7.

Milliyet Gazetesi.27 Temmuz 1966: 1.

Milliyet Gazetesi.26 Temmuz 1973: 8.

Milliyet Gazetesi.17 Nisan 1974: 7.

Milliyet Gazetesi.16 Şubat 1983: 13.

III-Yerel Gazeteler

Diyarbakır Gazetesi S.3550.30 Kasım 1951: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.3641.21 Mart 1952: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.3642.22 Mart 1952: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.3990.11 Mayıs 1953: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.4129.28 Ekim 1953: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.4709.19 Eylül 1955: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.4717.28 Eylül 1955: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.5360.31 Ekim 1957: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.5481.21 Mart 1958: 1.

Diyarbakır Gazetesi S.5988.17 Kasım 1959: 1.

C-KİTAP ve MAKALELER

I- Kitaplar

AHMAD, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Çeviren Nuran Yavuz. İstanbul: Hil Yayınları, 2010.

— *İttihat ve Terakki 1908-1914*. Çeviren Nuran Yavuz. İstanbul: Kaynak, 1999.

— *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çeviren Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Kitapevi, 1994.

AKŞİN, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2007.

— *Jön Türkler ve İttihat Terakki*. Ankara: İmge, 2009.

ARSLAN, Zühtü. *Türk Parlamento Tarihi TBMM XI.Dönem 1957-1960*. Ankara: TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu, 2013.

BEYSANOĞLU, Şevket. *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. Ankara: San Matbaası, 1997.

ÇAVDAR, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitapevi, 2013.

ÇOKER, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri(1961-1964)*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1998.

GÜLDOĞAN, Vedat. «Ergani'nin İlk Milletvekili ile I. ve II. Dönem Ergani Milletvekilleri.» *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, (Edit.Kenan Haspolat, Cihat Güzel vd,) İstanbul: ,Amaç Yayıncılık, 2014. (601-606)

GÜLMEZ, Nurettin. Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Diyarbakır Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz(1946-2018)'. *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır II*, (Edit:Oktay Bozan vd), Ankara: Manas Yayıncılık, 2019. (220-276).

İLYAS, Ahmet, **ÇOBAN**, Ebru. Diyarbakır'da 1950 Seçimleri ve Milletvekili Ahmet Kamil Tayşi.» *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, (Edit:İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, vd), İstanbul, , Ensar Yayınları. 2018, (825-836).

KARPAT, Kemal Haşim. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş, 2016.

— . *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş, 2017.

KUTLUAY, Orhan. «Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu ve Meclis Faaliyetleri.» *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır II*, (Edit: Oktay Bozan vd),. Ankara, Manas Yayıncılık, 2019. 277-304

LEWIS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.

ORTAYLI, İlber. *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: Timaş, 2017.

ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi TBMM II.Dönem 1923-1927*. Ankara: TBMM Vakfi Yayınları, 1994.

— . *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX.Dönem 1950-1954*. Ankara: TBMM Vakfi Yayınları, 1999.

— . *Türk Parlamento Tarihi TBMM X.Dönem 1954-1957*. Ankara: TBMM Vakfi Yayınları, 2010.

PINAR, Mehmet, **TEKE**, Cevdet. «Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır'da Genel Seçimler ve Yansımaları'.» *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, Edit.İbrahim Özcoşar vd, 809- 823. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.

Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları. Ankara: TBMM Basımevi, 1982.

TBMM Albümü (1920- 2010),C. II,. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1

SAKAOĞLU, Necet. *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul: Alfa Tarih, 2015.

TUNAYA, Tarık Zafer. Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi I. İstanbul: Hürriyet Vakfi, 1988.

TUNCER, Erol. *1950 Seçimleri*. Ankara: Tesav, 2010.

TURAN, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Türkiye*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

II-Makaleler

- ALDIKAÇTI**, Orhan. "27 Ekim 1957 Milletvekilleri Seçimi"*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1959: (13-25).
- ARMAĞAN**, Servet. "Türkiye'de Parlamento Seçimleri."*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1967: (45-100).
- AYGEN**, Cemal. "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeler."*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1962: (203-287).
- BAKAN**, Selahaddin, **ÖZDEMİR**, Hakan. "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri;Cumhuriyet Halk Partisi(Chp) Demokrat Parti (Dp)'ye Karşı." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013: (373-397).
- DUMAN** , Doğan, **İPEKŞEN SUN**, Serçin "Türkiye'de Genel Seçim Kampanları (1950-2002)."*Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2013: (117-135).
- DOKUYAN**, Sabit. "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014: (151-169).
- EKİNCİ**, Necdet. «İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları.» *Türkler Ansiklopedisi*, (Edit. Hasan Celal Güzel vd), 1279-1372. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- EMİROĞLU**, Atiye. "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi." *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 2011: (13-27).
- EYİCİL**, Ahmet. «Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti.» *Türkler Ansiklopedisi*, (Edit.Hasan Güzel Güzel vd), 404-436. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- GEÇER**, Kadir Türker. «Tarihten Günümüze Türk Ordusunda Kullanılan Rütbe Sembolleri.» *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 2012: (68-85).
- GÜVENİR**, Murat. "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi*, 1982: (215-250).
- KODAMAN**, Bayram. "II.Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)" *Türkler Ansiklopedisi*, (Edit. Hasan Celal Güzel vd), 286-335. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ÖZCAN**, Azmi. "Sultan II.Abdülhamit" *Türkler Ansiklopedisi*, (Edit.Hasan Celal Güzelvd), 1547-1597. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ÖZDEMİR**, Hikmet. "Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi." *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel vd), 1624-1665. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- UZUNÇARŞILI**, İsmail Hakkı. "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle ilan Edildiğine Dair Vesikalar" *Belleten*, 1956: (103-174).
- ÜNGÖR**, Süleyman. " 14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010: (193-208).
- YILMAZ**, Ensar. "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları" *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010: (31-45).
- YÜCEL**, Serhan. "Menderes Dönemi ve Demokrasiye Geçiş." *Türkler Ansiklopedisi*, (Edit. Hasan Celal Güzel vd), 1542-1577. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

ZENS, Robert, **KARPAT**, Kemal Haşim. "II. Abdülhamid'in Saltanatı." *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel vd.) Çev. Nasuh Uslu, 1490-1530. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

E-SEMPOZYUM

ŞAVKILI, Cengiz, **MAVİŞ** Meral. «IX. Dönem Diyarbakır Milletvekili Nazım Önen ve Meclisteki Faaliyetleri.» ŞAVKILI, Cengiz, **MAVİŞ**, Meral., IV. Uluslararası Meral Stratejik Araştırmalar Kongresi, Antalya 2018, s.108. Antalya: Turkuaz Kongre, 2018. 105-115.

D-DOKTORA VE YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

I-Doktora Tezleri

AYDIN, Ayşe. *Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri ve Tbbm(1950–1960)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ÇAĞLAYAN, Ercan. *Tek Parti Döneminde Diyarbakır [1923-1950]*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

II-Yüksek Lisans Tezleri

AKÇAY, Nurettin. *1946-1960 Yılları Arasında Diyarbakır'daki Siyasi Faaliyetler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

AKSU, Ahmet. *Türkiye'de Milletvekillerinin Parti Değişikliklerinin Siyasi Sonuçları: Yeni Türkiye Partisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

ATAYAKUL, Fatma Alev. *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

GAYTANCIOĞLU, Serkan. *Demokrat Parti İktidarı ve Vatan Cephesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

KARADANA, Şenol. *II. Abdülhamid Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

MAVİŞ, Meral. *IX. Dönem Diyarbakır Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1954)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

ÖĞRENDİK, Aydın. *Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır'da Siyasi, Ekonomik, ve Sosyal Hayat (Yerel Basına Göre)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

TOKGÖZ, Müge. *1950 Seçimlerinin Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecindeki Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TUNA, Hatice Burcu. *27 Mayıs İhtilali ve Adnan Menderes'in İdam Süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

YILDIRIM, İsa. *Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu (1950-1960)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

E- Elektronik Kaynaklar

www.asi.saglik.gov.tr/asi-kimlere-yapilir/liste/9-asi-takvimi/10-verem (28.06.2020)

Vital
Bt. C. D.
VİTAMİNLERİ
KAYBINI
Yegane kaybet
GİDASI

Cumhuriyet

POKER-PLAY
Her sen bir dene
dileysin sen seni göre

27 nci yıl Sayı : 9255

KURUCUSU: YUNUS NADİ
Tijirne ve nakliyat adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 206
Ticaret Sicil No: 20600 — Yayıncı: YUNUS NADİ

Pazartesi 15 Mayıs 1950

Demokrat Partinin, yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı

İkinci baskı

Demokrat Partinin Mecliste 350 ye yakın bir ekseriyet temin edeceği Ankaradan bildiriliyor, bazı Bakanlar seçimi kaybettiler

Tatili 3 inisi
sayfesinde

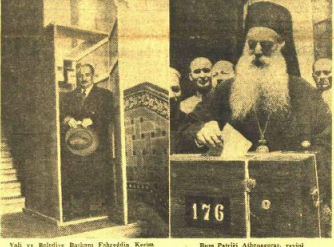
İştirak nisbeti yüzde sekseni geçiyor

İstanbulda mühim hiç bir hâdise olmadı, halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı

Dün 1950 yılı milletvekili seçimiyle ilgili olarak İstanbul'da önemli bir hâdise olmadı. Halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı. İstanbul'da mühim hiç bir hâdise olmadı. Halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı.

250 binler foto muhabirlerinden çekildi. Önceki seçimlerde İstanbul'da bu kadar büyük bir kalabalık görülmemişti.

176

En mühim netice
Yunan: Doğan Nadi

İstanbul 14 Mayıs — Bu seçimlerin en mühim neticesi, Demokrat Parti'nin yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı. Ankaradan bildiriliyor, bazı Bakanlar seçimi kaybettiler.

İllerden gelen ilk neticeler

Tatili 3 inisi sayfesinde

Yurdda dün baskısız bir seçim yapıldı

Her tarafta sandık başlarındaki ekseriyeti kadınlar teşkil ediyordu

Ankara'da seçimlerin sonuna gelirken kadınların sandık başlarında tek başlarına görev yaptıkları görüldü.

Alınımın aklı ile

Her millet için aklı ile hareket etmesi, her millet için aklı ile hareket etmesi, her millet için aklı ile hareket etmesi.

Celâl Bayar, dün bir basın toplantısı yaptı

D.P. Başkanı seçimlerden hiç bir şikâyet almadığını söyledi. Anayasa tadilatına dair görüşlerini belirtti

Eski İngiltere Kralının hâtıraları "Cumhuriyet", te

Dünyanın bellibaşlı büyük gazetelerle birlikte 21 Mayıs günü nesretmeğe başlıyoruz Windsor Dükü bu hâtıralarında, tathım aşkına feda etmiş neticelenen tarihi hâdiseyi ve onun evveli ile sonrasını tafsilatle anlatıyor

Seçimler ve yabancı çevreler

Ankara'da seçimlerin sonuna gelirken kadınların sandık başlarında tek başlarına görev yaptıkları görüldü.

Seçim gününde yurd intibaları

Memleketin dört bir köşesinde yapılan seçimlerin sonuna gelirken kadınların sandık başlarında tek başlarına görev yaptıkları görüldü.

Yeni bir seçime hazırlanıyorlar.

— Ankara 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

VİM **Cumhuriyet** **İki kat'ın**

21. Yıl 11. Sayı 11.801 Yazınca ve yazılmayan bütün hakları saklıdır. - Herkes yazdığı yazıları ve diğer yazıları yazdığı günün akşamına kadar geri alabilir. - Yazılar yazıldığı günün akşamına kadar geri alabilir. - Yazılar yazıldığı günün akşamına kadar geri alabilir. **18 Ocak 1957**

Seçimlerde kat'î netice bugün alınacak, C.H.P. 200 ün üstünde mebus çıkarıyor

Sabaha karşı 3 de durum: D.P. 252, C.H.P. 164, Hür. P.5, C.M.P.4 mebusluk kazandılar

Yirmi iki ilde durum hâlâ belli değil

İstanbul ve İzmirde D.P., Ankara ve Adanada C.H.P., Muş ve Burdurda Hür. P. Kırsıklerde C.M.P. kazandılar

İstanbulda reylerin tasnifi hadiselerle sebebiyet verdi

Beyoğlunda mühürsüz oy torbaları itiraz ve tartışmalar doğurdu, bazı sandıklarda rey verme gece yarısına kadar sürdüğü halde radyo kat'î neticeyi çok evvelden ilan etti

Ankaradan notlar

Muhalefetin, İstanbul seçimine itiraz edeceği anlaşılıyor
İstanbul'da rey verme işlemi tamamlanmış ve sonuçlar açıklanmıştır.

Liderler oylarını nazil kullandılar?

İnönü dün gece secime fesad karıştırıldığını iddia etti
C.H.P. lideri, bilhassa radyosun muhtelif sahelerinde rey verme devam ederken bir takım notlarla ilana bulunmasını kamuya aykırı bir suç olarak öfeli öfeli, ayrıca kat'îlerde yapılan muahazelikleri tafilatla belirtti

Seçimlerde yolsuzluk ve usulsüzlükler oldu

İddialara göre en bilhassa vatandaş kat'îlerinde haksızlıklar işlendi, buna ek olarak D.P. ileri sıra dakikada bilhassa kat'î kat'îlere basıl ettirildi

C.H.P. Merkezi önünde bir kadın öfeli

İnönü'nün adaylığına karşı bir kadın, C.H.P. Merkezi önünde bir kadın öfeli

EK A.4. 14 EYLÜL 1955 DİYARBAKIR GAZETESİ – CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR'IN DİYARBAKIR ZİYARETİ

Umumi Neşriyatı
İfadeni idare eden
AVUKAT
TURGUT ARTUÇ

Diyarbakır

Pazartesi
- TESTİSİ TARİHİ 14-Ağustos-1955 -
19 - EYLÜL - 1955 Pazartesi

Sahip
Ve
Başyazarı
T. Cahit Çubukçu

No: 4709

(5 Kuruş)

Reisicumhurumuz sayın Celal Bayar dün şehrimizi şereflendirdiler
Hava alanında Hükümet erkânı ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından hararetle karşılandılar

Cumhurbaşkanı sayın Celal Bayar, dost ve kardeş İran çehreleri majeste Kral Pahlavî'nin resmî davetlisi olarak İrân'a gitmek üzere dün saat 17 de uçakla Diyarbakır'a tefir etmişlerdir. Sayın Cumhurbaşkanı hava alanında, Valimiz Şehit Özalp, Mardin ve Urfa valileri, ordu müfettişleri, kolordu kumandanı, Diyarbakır Milletvekillerinden Halil Turgut, belediye reisi, mülki ve askeri rüesa, ümera ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından hararetle karşılanmış ve başta bando olduğu halde, bir ihtiram hatırı tarafından selamlanmıştır.

Sayın Celal Bayar, alandan doğrudan Hükümet binasına gelecek orada bir kabul resmî yapmış ve bilâhare vali konşına gelecek istirahat etmişlerdir.

Turistik palata şereflerine belediye tarafından mükellef bir ziyafet verilmiş ve orduvinda de bir süzate tertip edilmiş ve sayın Celal Bayar hazır bulunmuşlardır.

Bugün saat 9 da Tahran'a hareket etmiş olan sayın Celal Bayar'a Devlet vekilli ve dış işleri vekâleti vekilli Fatih Rüştü Zorlu, dış işleri vekâleti umumi kâatibi Muharrem Nuri Birgi, İstanbul Milletvekillerinden Füzusan Tekil, genel kurmay ikinci başkanı Şehinşah Erdelim ile diğer majyetli erkânı refakat etmekteydiler.

İrân hava alanında bizden Şehinşah tarafından karşılanacak olan sayın Celal Bayar'ın seyahati İstanbul'daki pazar gününe kadar devam edecektir.

Kendi işteğiyle Anadolu - Türk Birliğine katılışının 440. Yıldönümü dolayısıyla

Kara Amid'in fethi

Akkoyunlular zamanında paytaht Kara - Amid şehrinin merkez olduğu "Diyarbakır Vilayeti, şimdiki: Tunçeli, Elazığ, Biğöl, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Şırnak gibi Fırat doğusundaki 7 ilimizle İrakta kalan Sincar ve Suriye'de kalan Rakka bölgelerini de içlerine alıyordu. Bursaya İrân Valisi tayin edilen Şah İsmail'in kuyumbraderi Türmen ilbeglerinden Ustaculu Mehmet Han, 23 Ağustos 1514 günü Çaldıran muharebesinde kolkumandanı iken maktul düğü. Şah İsmail de bozulup kaçtı. Buna doyan Kara - Amid ahalişi şehir ve kaledeki Safavi askerleriyle muhafızları kovarak 1515 Eylülünde camilerde Yavuz Sultan Selim adına hutbe okuyarak, İstanbulla bağlanmak ve Anadolu - Birliğine katılmak isteklerini de elçilerle Osmanlı Padışahına arz ettiler. Bunu duyan ve imparatorluğunun batır- kildi

idi sayılan Diyarbakırın kendiliğinden Yavuz'a itaat etmesinin son derece önemli Şah İsmail, den Mehmet Hanın kardeşi Kara Hanı vali ve serdar tayin ederek kuvvetli bir ordu ile Kara - Amid üzerine gönderdi.

Bu sırada Tebrizden ordu ile kılamak üzere Amasya'ya gelen Yavuz'un yanında, birçok Kara - Amidli ve Diyarbakırlı gönüllü asker ve beyler ile askeri Akkoyunlu Müşafit Bittüli Molla - İdris adlı çok âlim ve "Heft - Bihîşt" adlı farsça bir Osmanlı tarihini yazmış olan bir sâd da vardı. Ekim sonlarında Hıbaran Kara Han ordusu Kara - Amid önüne gelmiş, gerek ajanları ve elçileri vasıtasıyla, gerekse oklara bağlanarak şehre atılan mektuplarla, çetin surların üzerinden müdafaa kalkışma ve Türkiyeye katılıp bağlı (Devam edecektir)

Adliyede tayinler

80 lira aslı maaşlı, Diyarbakır birinci aslıye ceza mahkemeli, Diyarbakır C. müddeiumumi baş muavini Ahmet Akan. C. müddeiumumi muavini Abbas Kaptanokan Kelkit C. müddeiumumi muavinliği-ne, hakim muavini Serret Cengizalp Mazdağ hakim muavinliğine, Gazi Antep Çikhte nahiyesi hakim muavini Ali Galip Kılıç Diyarbakır hakim muavinliğine Lice C. müddeiumumi muavini Kemal Ayaz Diyarbakır C. müddeiumumi muavinliğine, Elazığ hakim muavini Mustafa Benlioglu Hani sulh hakimliğine, Malazgirt C. müddeiumumi muavini Mustafa Kintay Lice C. müddeiumumi muavinliğine, Aksaray C. müddeiumumi muavini Süleyman Atalay Ergani C. müddeiumumi muavinliğine, Elazığ C. müddeiumumi muavini Halil Ulusman Silvan C. müddeiumumi muavinliğine, Bârhaniye C. müddeiumumi muavini Bârhân Artuç Silvan C. müddeiumumi muavinliğine, Silvan hakim muavini Mehmet Numan Özbek, Çorum hakim muavinliğine, Dicle sorgu hakimi Salihattin Erdur Keban hakim muavinliğine, Çermik C. müddeiumumi muavini Niyazi Kırdar Ödemiş C. müddeiumumi muavinliğine, Silvan C. müddeiumumi muavini Şehinşah Erdelim Çiğözü Maraş C. müddeiumumi muavinliğine tayin edilmişlerdir.

No: 3
Yazan: **Kırzioğlu**
(Diyarbakır Kültür Dergiye Üyelerinden)

Dün hava gösterileri yapıldı

Uçaklarımız tarafından dün şehrimizde gösteriler yapılmış ve şehrimize gelen Türk kuşu kız ve erkek pilotları da, paraşütle atılma gösterileri yapmışlardır.

Büyük bir alaka uyandıran gösterileri, kalabalık bir halk kitlesi zevkle seyretmiş ve gösterdikleri muaffaklıklarına çok memnun olmuşlardır.

EK A.5. 17 KASIM 1959 DİYARBAKIR GAZETESİ – ADNAN MENDERES'İN DİYARBAKIR ZİYARETİ

Sahibi
Sabri Aytar

Diyarbakır

Bağyarı T. Cahit Çabukçu

(İçkale) – Pazardan maada günlük çıkar aylık gazetedir

= TESİS TARİHİ 6-AĞUSTOS-1959 =

Umumi Neşriyat
İhtisat idare eden
AVUKAT
CEMİL DEĞER

No:5988

17 - KASIM - 1959 - SALI

(10 Kurş)

Başvekilimiz sayın Adnan Menderes dün şehrimizi şereflendirdiler

On binlerce Diyarbakırlı'nın içten sevgi tezahürleriyle bağrına bastığı sayın Adnan Menderes, belediye balkonundan o civarı dolduran halka teşekkür ettikten sonra, imar işlerini ele alacaklarını vaat ettiler Tahra'na müteveccihen hareket eden sayın Menderesi, gelişlerinde olduğu gibi, gidişlerinde de binlerce Diyarbakırlı içten tezahüratla uğurladılar

Kıymetli Başvekilimiz sayın Adnan Menderes, refakatinde İmar Vekili Medeni Berk, Devlet vekili İzzet Aşcal, Vakıflar Umum Müdürü Orhan Çapcı olduğu halde, dün Şehrimizi şereflendirdiler. Uçak istan

buldan hareketle doğrudan saat 16.30'da Diyarbakır Hava alanına indi. Protokol dahil şehrimizin büyüklüğüyle, mülki, askeri rüesa, ümera, civar vilayetlerden gelen heyetler, tarafından hareketle karşılandılar

Havanın fazla yağışlı gitmesi zararlı oluyor

Ankara (D.H.A.) Meteoroloji istasyonlarından verilen raporlara göre, yurdun her tarafında mevsim yağmurunun başladığı bildirilmektedir. Yağmurların bazı bölgelerde çok fazla düşmesi sonbahar ekimlerini geciktirdiği ve bazı yerlerde sellerin büyük tahribat yaptığı kaydedilmektedir.

Resimle Dünya Olayları

İngilterede yeni icca edilen bir helikopter ağır ve bevali yüklerle kullanılmaktadır. Resimde 3050 metre uzunluğundaki a'um'num bir köprüde nakli yapılmaktadır.

İtalya'ya kasaplık at sattık, ihracat hazırlanacak

Ankara (D.H.A.) Resmi istatistiklere göre, son aylarda ilk defa olarak İtalya'ya kasaplık et ihracatına başlanılmıştır. İhracatın suvari birliklerimizin motorizasyonu ile müteakik ordu atlarına ihracat ile sevkini hızlandırmakta beklenmektedir. Bildiği gibi atlarından Fransa

ve İtalya'da satışı ve satım yapılmakta ayrıca, hususi kasaplarda at etleri de satılmaktadır. İlk parti de nümunelik olarak sevk edilen 300 baş canlı attan başlıca, Yunanistan maada Ürdün ve Lübnan 17 bin baş, 35 baş koyun, toplam 500 baş ağır ihracat edilmiştir.

Başlarında bando bulunan bir tiftirama-kat'ın selam resmini ifa etti.

Uçaktan İnan Sayın Adnan Menderes, güler bir yüzle karşılayıcıları ellerini sıkmak ve nasılsınız demek suretinde ilifette bulun dular. Hava alanında otomobile ayrılan Sayın Başvekilimiz, alanın dış kısmında toplantı ve yol boyunca diyalim olan binlerce halkı selamlıyarak, Melik Ahmet caddeinden Belediyeye geldiler.

Belediye önünde ve damlar önünde toplanan binlerce halka belediye balkonundan hitap eden sayın Menderes, halkın gösterdiği sevgi tezahürlerine teşekkür ettikten sonra, Diyarbakır fabri hemperilğine kabulünden dolayı iftihar duyduğunu, Diyarbakırın gözetilme layık bir mekne yükselmek için, imar işlerini ele alacaklarını, tekkikette bulunmak ve krein bir kavara varılmak üzere iki vekil arkadaşını Diyarbakırda bırakacağını, yalnız benizi alıp yoluna devam edecekleri yerde, çok sevdiği Diyarbakırlıları görmekten geçemediğini bu gelişleri saymaksızın beraber, imar işlerini görmek üzere tekrar geleceğini söylemiş ve Allah razı olsun demiştir.

Mücahibin, civar vilayetlerden gelen heyetleri belediye kabul ederek kendileri hesabıyla de bulunduktan sonra, belediye önünden ayrılarak yol boyunca dilererek kendisini selamlıyarak halkı eline sıkmıyarak hava alanına gitti mi ve Tahra'na müteveccihen saat 14.30 şehrimizden ayrılmıştır.

Gelişlerinde olduğu gibi gidişlerinde de içten teşekküratla uğurlanmıştır.

Sayın Başvekilimizle birlikte Meb'ularımızdan Nuri Osur, Halil Tur ve Dr. Fikri Atılda gelmişlerdir.

**EK A.6. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ FON KODU- YUSUF
AZİZOĞLU'NUN NAZİM ÖNEN HAKKINDA ADNAN MENDERES'E YOLLADIĞI
MEKTUBU**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

*chennazim
Nazim Önen*

Sayın Adnan Menderes
Demokrat Parti Genel Başkanı
Ankara

Partimiz sayesinde Milletvekili seçilmek suretiyle muradına nail olduktan sonra ihtiraslarını frenleyemeyerek çeşitli şantaj ve sabotaj hareketlerine girişen Nazım Önen'in partiden istifa etmesi bilaistisna bütün demokrat çevrelerde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bize nazaran partiden biraz daha kıdemli olmasını düşünerek her türlü entirikalarını sineye çektiğimiz fakat sabır ve tahammülümüzün tükenmek üzere bulunduğu bir sırada Nazım Önen'in partimizden ayrılması bütün hayatı boyunca gösterdiği en büyük bir ız'an eseri sayılmalıdır. Bu hadiseyi iç bünyemizin temizlenmesi bakımından büyük bir şans eseri addedtiğimizi ve bu sebeple kuvvetimizin bir kat daha arttığını ifade etmek isterim sayın Başbakan. Saygılarımla.20/10/1950

Diyarbakır Milletvekili
DR.Y.Azizoğlu

Yusuf

030 01 17 39 21

3

**EK A.7. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ - NAZIM ÖNEN'İN DİYARBAKIR
MİTINGİ HAKKINDA MEKTUBU**

DEMOKRAT PARTİ

DIYARBAKIR
İl İdare Kurulu Başkanlığı

Sayı : 182

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Cumhurbaşkanı sayın İnönü

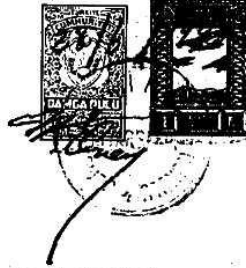
A n k a r a

Bugün Diyarbakırda spor sahasında Demokrat parti genel başkanı sayın Celâl Bayar, beraberlerinde bulunan kıymetli mesai arkadaşları Kayseri milletvekilleri Fikri Apaydın ve Kâmil Gündeş ve yirmi binden fazla halkın iştirâkile yapılan miting sonunda halkın istekleri aşağıda yazılı maddelerle tesbit edilmiş, bunların tahakkuk ettirilmesi için partimiz tarafından yüksek makamınıza arzına karar verilmiştir .

- 1 - Hilesiz, hud'asız bir seçim kanunu, adli teminatlı bir seçim.
- 2 - Zamanın aşmasıyla kudret ve tesirini tamamen kayıp edip ayakta duramıyacak bir hale gelmiş olan memurun muhakematı hakkındaki kanunun ya yürürlük mevkiinden kaldırılması ve yahut zamanın icaplarına ve Demokrasi rejimine uygun bir hale getirilmesi .
- 3 - 12/ Temmuz/1947 tarihli beyannamenin ruh ve metnile, delâlet ettiği manasile gerçekleştirilmesi .
- 4 - Milli iradenin serbest tecellisine mani olabilecek bil'umum engellerin yok edilmesi .
- 5 - Milleti hadım, kendi kendilerini hakim mevkilerde görmek isteyen totaliter ruh ve zihniyetli şahıslara devlet ve hükümet teşkilâtında yer verilmemesi .
- 6 - İktisadi buhranla ciddi bir surette mücadele yapabilecek , hayatı ucuzlattırarak, devlet vergilerini halkın bünyesile ölçecek, milletin yükünü hafiflettirecek kudret ve kabiliyetli bir icra kuvvetinin iş başında bulundurulması .
- 7 - Bakımsızlık yüzünden bom boş, bozkır bir hale getirilmiş olan altın ovalarımızın, münbit ve mahsuldar topraklarımızın kıymetlendirilmesi, Türk köylüsünün hakiki ve tam manasile bir efendi haline getirilmesi .
- 8 - Okullarda din ve ahlâk derslerinin Türk çocuklarına okutulması
- 9 - Hakimiyetin ; kitaplarla , yazılarıyla , salonlara asılan levhalarla değil, hakiki manasile kayıtsız ve şartsız milletin olmasıdır .

Bu isteklerin tam ve kâmil manasile sayın Diyarbakır halkının partimize oy birliğile verdikleri yetki ve karara dayanarak tahakkuk ettirilmesini arz ederiz .

S a y g ı l a r ı m ı z l a ;
Demokrat Parti Diyarbakır İl
İdare Kurulu Başkanı Nazım Önen

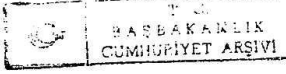

030 01 40 241 10

EK A.8. BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ – KAMİL TAYŞİ'NİN PTT 'YE OLAN BORCU DOLAYISIYLA DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI

T. C. vekâleti
ADALET BAKANLIĞI
Ceza İşleri Müdürlüğü

Sayı :
Genel
9742
Özel

Ankara : 27.3.1953

Özü : Diyarbakır Mebusu Kamil
Tayşi H.

Yüksek Başvekâlete

Diyarbakır C. Müddeiumumiliğinden alınan 31/1/953 Tarihli yazıda:
1951 senesi Radyo Abone ücretini, tebligata rağmen ödememek suretiyle 3222 sayılı telsiz kanununa aykırı hareket ettiği ihbar olunan Diyarbakır Mebusu Kamil Tayşi hakkında mezkûr Kanunun 38 inci maddesine tevfiakan takibat icrası için mumaileyhin tegrii masuniyetinin kaldırılması istenmiştir.

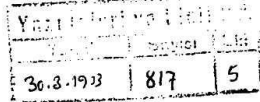
Adı geçen Müddeiumumilikten gönderilen Posta, Telgraf ve Telefon İşletme Umum Müdürlüğü Diyarbakır Baş Müdürlüğünün 26/1/953 Tarihli yazısı ve ilişkileri birlikte sunulmuş olduğundan, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 17 inci maddesi hükmü dairesinde muktezasının ifasına müsaadelerini Saygılarımla arz ve rica ederim.

N.Y
Ka

Adalet Vekili

D. H. C. C. C.

Yazış. Md.
28.3.1953

030 10 9 53 15

Hangi dairenin yazısına cevap veriliyorsa cevap verilen yazının çıktığı daire ve şubenin adı, Günlemeç ve sayısının gösterilmesi.

M.

28.3.1953 1852 5 4

EK A.9. TBMM ARŞİVİ- M.REMZİ BUCAK SEÇİM TUTANAĞI (MAZBATA)

**Seçim Olanlara Ait
TUTANAK**

Bucağın No: 91
Mad. 66-B (17.mad. VE)

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında kıyas ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Mustafa Remzi Bucak	Siverek-328	Avukat	53741	Elle Üç Bin yedi yüz kırk Bir	114074	102428	Yok	

Milletvekili seçimi hakkında ibrazda yapılan seçimi sonunda **Elle Üç Bin Yedi Yüz kırk Bir** oylarıyla **MUSTAFA REMZİ BUCAK** bucağın milletvekilliğine seçilmiş olduğuna gösterir bu tutanak burulamaz taraflardan kendilerine verildi. 18.12.1980

Üye Cevdeti Kaya, Üye Cemal Değer, Üye Gani Yıldız, Üye Abdurrahman Kürüm, Üye Mehmet Erat, Üye Emin Topalcan

TBMM ÇERHAKI MAHFUZDUR

Üye Enver Arıcı, Üye Aziz Fılgar, Üye Mehmet Emin Abdülkadir Cizrelioğlu, Üye Mahmut Evrekli

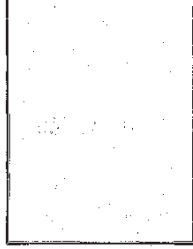
Konutların 3.01.1979 tarihli nüfus bilgisiyle uyumlu olduğu görülmüştür.

NOT: Başkan ve üyelerin imza edecekleri yerlere başka üye ayrı adlarıyla soyadları yazılmamalıdır.

Doğru Metinler - Saklar

EK A.10. TBMM ARŞİVİ, - YUSUF AZİZOĞU İX.DÖNEM TBMM OLUMLUK KÂĞIDI, SİCİL NO: 1648

DİYARBAKIR
YUSUF AZİZOĞLU
D 9
Sicil - 1648

1648
9. Dönem

Olumluk (Kısaca)

1333 Şikâriye'de doğum. İlk ve orta tahsilini Şikâriye'de bitirdi. 1942 yılında İstanbul'da İktisadi İlimler Fakültesinde mezun oldu. Ardından İktisadi İlimler Fakültesinde Şikâriye'ye geldi. 1946 yılında mezun oldu. Şikâriye'de çalışmaya başladı. 1950 mezunları için Şikâriye'de tahsilatında aday seçildi. D.P. tarafından Diyarbakır milletvekili seçildi.

Şikâriye parçası	Diyarbakır	İlim vatanı	Şikâriye
Adı	Yusuf Azizoglu	Medeni ve hijri	Hukuk Fakültesi
Soyadı	Azizoglu	Yeni olan sınıfları ve her türlü belgeler	İktisadi İlimler Fakültesi
Babasının ve annesinin adı	İsmail - Gülistan	Sıradan evren son nesiller	İktisadi İlimler Fakültesi
Taahhüt yeri	Şikâriye	Memur olduğu ve çalıştığı yer	
Doğum tarihi	1333	Evvelki Emamlar ve Milletvekili seçildiği yer ve seçme tarihi	
Öğrenimi	Tib. Fakültesi	Seçim tutanağının tarihi	
Bilindiği diller	Finansiyer	Kapıda Milletvekili seçildiği	
Notlar ve notları	Yoktur	Tutanağın Kayıt ve Arşiv Kurumunda	5.6.1950
Notları		Merkezi Kurumun tarihi	

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında Diyarbakır'da doğdu İlk ve ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamladı . 2011 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne başlayıp 2015 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl pedagoji eğitimi aldı. Bozkuş orta derecede İngilizce bilmektedir. 2016 yılından beri Gaziantep Anadolu Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak çalışmaktadır.2017 yılında Yüksek Lisans eğitimine Gaziantep Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında başlamıştır.

VITAE

He was born in Diyarbakır in 1991. He completed his primary and secondary education in Diyarbakır. In 2011, he started the History department of Kayseri Erciyes University Faculty of Arts and Sciences and graduated from there in 2015. In the same year, he studied pedagogy. He knows English in medium degree. He has been working as a teacher of History since 2016 at Gaziantep Anadolu high school. In 2017, he started his Master's degree in History from Gaziantep University.

TEZ CİLDİ VE ARKA KAPAK

